

**Od placu Stalina do alei Piłsudskiego
70 lat Archiwum Państwowego we Wrocławiu
Oddziału w Legnicy (1953-2023)**

Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy

Od placu Stalina do alei Piłsudskiego

**70 lat Archiwum Państwowego we Wrocławiu
Oddziału w Legnicy (1953-2023)**

Pod redakcją Edyty Łaborewicz

Legnica 2023

Korekta językowa:
AD REM

Redakcja techniczna:
AD REM

Projekt okładki:
Natalia Jaskólska

Autor zdjęć i skanów akt na stronach 165-173 i 175:
Jarosław Bednarek

Inni autorzy ilustracji są podpisani pod zdjęciami lub nieznanymi.

Wydawca:

© Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wrocław 2023
ul. Pomorska 2, 50-215 Wrocław, mail: sekretariat@ap.wroc.pl

oraz Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy, Legnica 2023
al. Marszałka Józefa Piłsudskiego 1, 59-220 Legnica, mail: legnica@wroclaw.ap.gov.pl

Skład i druk:
Wydawnictwo AD REM, ul. Wojska Polskiego 91, 58-500 Jelenia Góra, www.adrem.jgora.pl

Nakład:

ISBN: 978-83-7795-031-9

SPIS TREŚCI

Słowo od Dyrektora Archiwum	7
70 lat dziejów Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy (1953–2023).	11
Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy.	37
Pracownicy Archiwum Państwowego w Legnicy	87
W okowach stalinizmu czy w oparach absurdu? Legnica w 1953 roku.	99
Publikacje dotyczące dziejów i zasobu Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy (wybór)	141

Słowo od Dyrektora Archiwum

Powiatowe Archiwum Państwowe w Legnicy – „prapoprzednik” obecnego legnickiego Oddziału Archiwum Państwowego we Wrocławiu – zostało powołane do życia 22 maja 1953 roku i tę datę przyjmuje się za rok rozpoczęcia działalności Archiwum legnickiego. Dzisiejszy Jubileusz 70-lecia istnienia tej zasłużonej dla Legnicy instytucji jest okazją do fetowania, ale także do retrospektywnego spojrzenia na cały okres jej działalności.

Początki były bardzo trudne, bowiem – chociaż formalnie placówka już istniała – nie posiadała własnego lokalu. Otrzymany wreszcie lokal został przekazany tymczasowo, pomieszczenia były niewielkie, a meble nie należały do Archiwum. Podobnie trudny początek miała większość powoływanych do życia instytucji administracyjnych, nie tylko na Ziemiach Zachodnich i Północnych, w pionierskim okresie wyniszczzonego wojną państwa polskiego. Należy jednak podkreślić, że opisane problemy w szczególny sposób dotknęły instytucje archiwalne. Znalezienie zrozumienia u władz administracyjnych różnych szczebli dla celowości powołania do życia archiwów nader często natrafiało na znaczny opór, a niejednokrotnie na odmowę. Ówczesne archiwa, szczególnie te tworzone na terenie powiatów, musiały się zmagać z wieloma problemami. Niemniej jednak, dzięki ciężkiej pracy, uporowi, a przede wszystkim wysokiej świadomości archiwistów, przetrwały ten trudny okres od samego początku udowadniając sens swojego istnienia.

Archiwum w Legnicy powstało dopiero 8 lat po zakończeniu II wojny światowej, a więc później niż inne podobne placówki na zachodzie Polski. Można to tłumaczyć zbiegiem różnych okoliczności, ale jedną z przyczyn, o której warto wspomnieć, była obecność wojsk Armii Czerwonej, które stacjonowały wówczas w mieście. Na potrzeby olbrzymiego garnizonu przejęto większą część niezniszczonej w czasie walk zabudowy, pozostawiając dla administracji polskiej niewiele budynków nadających się do zagospodarowania. Ten drugi powód obrazuje autentyczny problem ze znalezieniem odpowiedniego lokalu na archiwum.

W tym miejscu powinno wybrzmieć nazwisko Haliny Piechockiej – rzeczywistej twórczyni i pierwszej kierowniczkii Archiwum legnickiego. W 1953 roku Halina Piechocka została skierowana nakazem pracy do Archiwum Państwowego we Wrocławiu na stanowisko kierownika dopiero planowanego Archiwum w Legnicy. Była to osoba gruntownie wykształcona w dziedzinie archiwistyki, znakomicie zorganizowana, wychowana w duchu patriotycznym i w szacunku dla etosu pracy, można by ją określić mianem „siłaczki” XX wieku. Do najważniejszych zadań Haliny Piechockiej należało: zabezpieczenie ocalałych z pożogi wojennej archiwaliów poniemieckich, w tym przede wszystkim średniowiecznych i późniejszych dokumentów oraz nadzór nad archiwami zakładowymi i składnicami akt na obszarze trzech powiatów.

Chociaż na stanowisku kierownika pracowała za ledwie 3 lata, stworzyła podwaliny sprawnie funkcjonującej placówki. Nowym kierownikiem został Jerzy Burchard, który szczególnie nacisk, obok działalności statutowej, położył na popularyzację zasobu archiwalnego. Jego największą troską była poprawa warunków przechowywania archiwaliów z uwagi na fakt, iż posiadane pomieszczenia w żaden sposób nie spełniały obowiązujących standardów, szczególnie w kwestii zdolności magazynowania. Niestety, w swoich dążeniach natknął się na swego rodzaju mur niemocy. Zaproponowane przez władze miasta budynki również nie nadawały się na ulokowanie w nich archiwum, a ewentualny koszt ich remontu przekraczał możliwości finansowe Archiwum Państwowego we Wrocławiu. Po kilkuletniej batalii miasto przekazało część budynku w innej lokalizacji, co szczególnie ważne, wyremontowanego na koszt magistratu. Ranga placówki wzrosła – stała się bowiem (w 1959 roku) Oddziałem Terenowym Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

W 1958 roku kierownikiem Oddziału został Eugeniusz Kobzdaj, który stanął przed problemem rozszerzonych kompetencji terytorialnych i związanej z tym większej liczby nadzorowanych instytucji. Systematycznie wzrastała ilość spraw petentów i znacznie powiększył się zasób archiwalny. Niestety, w opozycji do przywołanych zwiększonych parametrów było zatrudnienie – ówczesna obsada personalna była więcej niż skromna. Pękające w szwach magazyny stały się powodem do pilnego poszukiwania nowego obiektu dla Oddziału. Dopiero w 1970 roku Archiwum przeniosło się do nowego budynku. Dwa lata później kierownictwo placówki objęła Barbara Pazoła, która z ra-

cji wykształcenia (historyk sztuki), a także swoich naturalnych predyspozycji, podniosła całą sferę popularyzacji zasobu archiwalnego, jak i samego Archiwum na wyższy poziom.

Nową cezurę w dziejach Oddziału Archiwum w Legnicy wyznaczyła reforma administracyjna kraju przeprowadzona w 1975 roku. Zmiany objęły całą służbę archiwalną w Polsce: archiwa państwowe przekształcono w wojewódzkie archiwa państwowe, a w ślad za tym Archiwum legnickie w 1976 roku przekształcono w Oddział Wojewódzkiego Archiwum Państwowego we Wrocławiu. Nowa nazwa, większy prestiż, wiązały się także ze zwiększonymi zadaniami dotyczącymi liczby nadzorowanych jednostek organizacyjnych, kolejnych metrów bieżących przejętych akt, zwiększonej liczby petentów i obsługiwanych w związku z tym spraw. Szczęśliwie powoli, ale systematycznie wzrastało zatrudnienie pracowników dobrze przygotowanych do pracy w Archiwum.

Ponowna reorganizacja placówki miała miejsce w 1984 roku, kiedy zmieniła się nazwa Archiwum na Archiwum Państwowe we Wrocławiu – Oddział w Legnicy.

W najnowszych dziejach Archiwum było jeszcze jedno ważne wydarzenie, które przypadło w milenijnym roku 2000. Wówczas władze miasta przekazały na siedzibę Archiwum budynek po zlikwidowanej szkole. Ówczesny dyrektor Archiwum Państwowego we Wrocławiu, dr Józef Drozd, po zapewnieniu środków finansowych na ten cel, rozpoczął prace remontowe, połączone ze zmianą sposobu użytkowania obiektu. W praktyce oznaczało to generalną przebudowę i przystosowanie budynku do bardzo specyficznych wymagań. W tym samym czasie pracownicy Od-

działu przygotowywali zasób archiwalny do przeprowadzki do nowego miejsca.

Z dzisiejszej perspektywy archiwisci legniccy wspominają ten okres z uśmiechem na ustach, ale ówczesna rzeczywistość nie była taka wesoła. Nieliczny personel Archiwum musiał w stosunkowo krótkim czasie wykonać ogrom pracy. Na szczęście, z pomocą przyszło wojsko, za co jesteśmy mu wdzięczni. Akcja przenosin zasobu odbywała się bez przerywania zadań statutowych Archiwum.

Nowa siedziba wpłynęła znacząco na komfort pracy zarówno archiwistów, jak i przybywających do Archiwum interesariuszy. Obszerne magazyny pozwoliły na przejście z przedpoła archiwalnego zaległych akt.

Od stycznia 2000 roku, po przejściu Barbary Pazoły na emeryturę, nowym kierownikiem Archiwum została mianowana przez dyrektora Drozda absolwentka Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, pracownica Oddziału w Legnicy od 1992 roku – Edyta Łaborewicz. Ocenę jej dokonań pozostawmy przyszłym badaczom dziejów Oddziału Archiwum w Legnicy. Jako dyrektor Archiwum Państwowego we Wrocławiu już dzisiaj zaliczam ją do najbardziej zasłużonych pracowników Archiwum. Do tego elitarnego grona pracowników zasłużonych dla Oddziału w Legnicy należy zaliczyć w pierwszej kolejności kierowników: Halinę Piechocką, Jerzego Burcharda, Eugeniusza Kobzdaję, Barbarę Pazołę; pracowników merytorycznych: Kazimierę Jagielnicką, Marię Sembrat, Krystynę Kołosowską, Agnieszkę Michalewicz; pracowników obsługi: Stanisławę Kołosowską, Stefanię Garberę, Zdzisławę Gerhard, Stanisława Wiśniewskiego; z obecnych pracowników z długim stażem: Natalię Zubrzycką, Jarosława Bednarka,

Przemysława Piwowarskiego i pracowników zatrudnionych stosunkowo niedawno: Sabinę Halarewicz, Beatę Ławę, Katarzynę Gerhard.

Wszystkim pracownikom Archiwum legnickiego zatrudnionym w Oddziale od początku jego istnienia do chwili obecnej, z okazji pięknego Jubileuszu siedemdziesięciolecia pragnę złożyć najserdeczniejsze podziękowania za Waszą pracę, zaangażowanie i wszelkie dokonania, a także życzyć wszystkiego najlepszego zarówno w sprawowaniu misji archiwalnej, jak i w życiu osobistym. Możecie być dumni ze swego Archiwum, tak jak dumna z Was jest Legnica i cały region. Przed Wami piękna perspektywa kolejnego Jubileuszu stulecia Archiwum.

Książkę, którą dziś oddajemy do rąk szanownych Czytelników, traktuję z jednej strony jako hołd złożony wszystkim Pracownikom Oddziału w Legnicy, z drugiej jako przyczynek do zgłębienia zainteresowania społeczności historią Legnicy i całego regionu, wszak Archiwum legnickie jest strażnikiem świadectw ową historię dokumentujących. Co szczególnie godne podkreślenia, przechowywane w Oddziale materiały archiwalne stanowią źródła badawcze o najwyższym statusie, są bowiem oryginalne, a nie wtórnie przetworzone w postaci publikacji.

*Dyrektor
Archiwum Państwowego we Wrocławiu
dr Janusz Gołaszewski*

70 lat dziejów Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy (1953–2023)

Kiedy kilka tysięcy lat temu ludzie wymyślili pismo i zaczęli utrzymywać informacje – na glinianych tabliczkach, papirusie czy zwierzęcych skórkach – znaleźli też miejsca, w których nośniki te można przechowywać, czyli archiwa. W Polsce oczywiście nie stało się to tak dawno, jak w Sumerze czy Chinach – archiwa (klasztorne, kościelne, książęce) zaczęły powstawać zapewne około tysiąca lat temu, wraz z upowszechnianiem się na naszych ziemiach pisma. Najstarszy zachowany w polskich zbiorach dokument (obecnie w Archiwum Państwowym w Poznaniu) to pochodzący z 1153 r. akt fundacji i uposażenia klasztoru cystersów w Łeknie, zwany dokumentem Zbiluta. Niewiele młodsze dokumenty, bo z lat 1175 i 1177, wystawione przez książąt piastowskich Bolesława I Wysokiego i Mieszka III Starego, znajdują się w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu (w zespole archiwalnym Klasztor Cystersów w Lubiążu). Będąca jednym z najstarszych śląskich grodów Legnica nie może poszczycić się żadnym dokumentem z XII w., jednak zachowały się dokumenty dotyczące miasta z wieku XIII, co niewątpliwie i tak stawia Legnicę i mieszczące się tu od 70 lat Archiwum Państwowe wśród tych z najstarszym w Polsce zasobem archiwalnym.

JAK TO SIĘ ZACZEŁO?

Każde współczesne archiwum historyczne czuje się niejako spadkobiercą tradycji tych, których

dokumentację przechowuje. Najstarsze archiwalia Archiwum Państwowego w Legnicy pochodzą z istniejących od średniowiecza archiwów miejskich – Legnicy i Jawora. Tworzono je w siedzibach miejskich władz – z reguły w ratuszach. Początkowo na ich zasób składały się dokumenty napływające z zewnątrz, gromadzone przez magistraty w celu potwierdzenia przyznanych im przywilejów i praw – stąd archiwa w najwcześniejszym okresie określane są jako „archiwa odbiorcy”. Wzrost ilości dokumentacji nastąpił ok. połowy XIV w., kiedy zmienił się sposób działania kancelarii miejskich: zaczęto wytwarzać i gromadzić również kopie wysyłanej przez miasto korespondencji i innej dokumentacji, w postaci ksiąg, i tak zaczął się, trwający do połowy XVIII w., okres księgi wpisów. Najstarsze archiwalia legnickie wraz z ratuszem, w którym je przechowywano, strawił pożar, który nawiedził miasto w 1338 r. W połowie XV w. ówczesny burmistrz Legnicy Ambroży Bitschen sporządził odpisy zachowanych przywilejów i innych ocalałych dokumentów, a jego dzieło – przepiękny kopiariusz z 1447 r., zwany „księgą Bitschena”, szczęśliwie przetrwał zawieruchy kolejnych pięciu wieków i zachował się do dziś. Z kolei wielowiekowe archiwalia jaworskie, przechowywane w miejskim ratuszu, dopiero w drugiej połowie XIX w. zaczęto porządkować i spisywać – niestety, bardzo nieumiejętnie, niszcząc przy tym akta zachowane w gorszym stanie, w rezultacie czego bezpowrotnie

utracone zostały dokumenty sięgające XV w.¹ Nie lepsza była sytuacja w archiwach miejskich Złotoryi, Lubina czy Chojnowa; z tego powodu, jak również na skutek późniejszych strat wojennych i powojennych, najstarsze zachowane akta tych miast pochodzą dopiero z końca wieku XV (Chojnów) czy XVI–XVII w. (Złotoryja, Lubin i Świerzawa).

Od II połowy XIX w. opiekę i nadzór nad rozproszonymi, często bezcennymi aktami, podjęło Archiwum Państwowe we Wrocławiu (Staatsarchiv zu Breslau). Powołano je w 1811 r. (pod nazwą: Archiwum Prowincji Śląskiej we Wrocławiu – Das Schlesische Provinzialarchiv), w związku z sekularyzacją klasztorów śląskich, w celu zabezpieczenia nagromadzonych przez nie przez wieki ksiąg, archiwaliów i dzieł sztuki. Jako tzw. depozyty, jeszcze w XIX w. przejęto do Wrocławia również część najstarszych i najcenniejszych akt z dolnośląskich archiwów miejskich. Niestety, gmach niemieckiego Staatsarchiv Breslau, wraz z częścią zbiorów, nie przetrwał wojny, zburzony przez samych Niemców podczas oblężenia miasta przez Armię Czerwoną (luty–maj 1945 r.). Wojny i powojennego chaosu nie przetrwała również większość

materiałów archiwalnych ewakuowanych w latach 1942–1945 poza Wrocław, a resztki rozproszonych po całym Dolnym Śląsku zbiorów Staatsarchiv odszukiwano i zabezpieczano przez wiele następnych lat.

Tuż po zakończeniu II wojny światowej, na przyznanych Polsce Ziemiach Zachodnich i Północnych, zwanych też Ziemią Odzyskanymi, zrujnowane państwo polskie i polscy archiwiści zaczęli tworzyć sieć archiwów państwowych, w których początkowo zabezpieczano głównie archiwalia niemieckie, świadczące o ostatnich kilkuset latach historii tych ziem². Jako pierwsze powołane zostało Archiwum Państwowe we Wrocławiu, formalnie 17 grudnia 1946 r. na mocy zarządzenia Ministra Oświaty o utworzeniu Archiwum Państwowego we Wrocławiu *terytorialnie właściwego dla obszaru województwa wrocławskiego*³ (równocześnie na Dolnym Śląsku funkcjonowały archiwa podlegające władzom samorządowym, jak np. powstałe już 14 sierpnia 1945 r. Archiwum Miejskie w Jeleniej Górze). W lutym 1950 r. Ministerstwo Oświaty przesłało do Archiwum Państwowego we Wrocławiu pismo polecające zorganizowanie czterech ar-

¹ Dzieje dawnych archiwów miejskich z terenu legnickiego – patrz E. Kobzdaj, *Legnickie Archiwum i jego zbiory*, [w:] *Informacja o zasobie Archiwum Państwowego w Legnicy*, Legnica 1979, s. 31–50.

² Dziejów archiwów państwowych na Dolnym Śląsku od 1945 roku dotyczą liczne opracowania, m.in.: *Archiwum Państwowe we Wrocławiu 1811–2011. Przeszłość i współczesność*, oprac. pod red. J. Drozda i J. Gołaszewskiego, Wrocław 2011; *70 lat dziedzictwa archiwalnego na Ziemiach Zachodnich i Północnych (1945–2015). Katalog wystawy*, pod red. G. Trzaskowskiej, Wrocław 2015; *Listy Michała Wąsowicza do Witolda Suchodolskiego i inne źródła archiwalne 1945–1954. Rzecz o archiwach, archiwistach i archiwaliach na Dolnym Śląsku*, wstęp i oprac. G. Trzaskowska, I. Łaborewicz, Wrocław 2016; *Na straży regionalnej pamięci. Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze – w 75-lecie działalności polskich archiwów w mieście*, pod red. I. Łaborewicza, Jelenia Góra 2020.

³ Na podstawie obowiązującego Dekretu o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z dnia 7 lutego 1919 r., wydanego przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego (Dz.Pr.P.P. 1919 nr 14 poz. 182), dekret ten uchylono 10 kwietnia 1951 r., wraz z wejściem w życie komunistycznego Dekretu z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych (Dz.U. 1951 nr 19 poz. 149), który z kolei obowiązywał aż do końca 1983 roku.

chiwów powiatowych w miejscowościach: Jelenia Góra⁴, Kłodzko, Wałbrzych i Brzeg, z zastrzeżeniem, że jako czwarte na Dolnym Śląsku mogłoby powstać archiwum w Legnicy, gdyby nie powiodło się, z powodu braku odpowiedniego lokalu, powołanie archiwum powiatowego w Brzegu. Brzeskie Powiatowe Archiwum Państwowe jednak powstało i podlegało Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu we Wrocławiu⁵ do czasu powołania, z dniem 1 kwietnia 1953 r. (na mocy zarządzenia Rady Ministrów z dnia 2 lutego 1953 r.), Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu. Zgodnie z podziałem administracyjnym, PAP w Brzegu zostało wówczas podporządkowane Archiwum opolskiemu. W tej sytuacji postanowiono utworzyć Powiatowe Archiwum Państwowe w Legnicy. Formalnie powołano je do istnienia dnia 22 maja 1953 r. zarządzeniem nr 10 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, na podstawie dekretu Rady Państwa z 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych, dla sprawowania opieki nad państwowym zasobem archiwalnym w mieście Legnicy i powiatach legnickim, złotoryjskim, lubińskim i bolesławieckim.

Szczęśliwy traf chciał, że w tym samym czasie, gdy zapadały wstępne decyzje o utworzeniu PAP w Legnicy, a dokładnie 14 lutego 1953 r., do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego we Wrocławiu złożyła podanie o przyjęcie do pracy [...] na stanowisko kierownika Powiatowego Archiwum Pań-

stwowego w Legnicy Halina Piechocka, absolwentka historii i archiwistyki, motywując swą prośbę *zamiłowaniem do pracy archiwalnej*, z którą zetknęła się w czasie studiów archiwalnych w Toruniu.

Zatrudniona z dniem 21 marca 1953 r. na stanowisku kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Legnicy, które nie miało jeszcze siedziby ani adresu, 7 kwietnia Halina Piechocka udała się pociągiem do tego miasta, z zadaniem zorganizowania instytucji archiwalnej od zera. Jak napisała w pierwszym sprawozdaniu z działalności, za kwiecień 1953 r., [...] *po przyjeździe do Legnicy, nawiązano kontakty z przedstawicielami Prezydium M.R.N. w celu uzyskania tymczasowego pomieszczenia na pokój biurowy dla P.A.P. Po usilnym staraniu lokal taki uzyskano wraz z urządzeniem (biurko zamykane, szafa, stół, 3 krzesła, kosz na śmieci (będące zresztą własnością PMRN).*

Tymczasowa siedziba Archiwum znajdowała się na parterze miejskiego ratusza, wówczas mieszczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy, przy pl. Stalina 7 (dziś pl. Słowiański). Najistotniejszym problemem był brak ogrzewania, z powodu uszkodzonego centralnego ogrzewania w budynku. Uciążliwe było także nieustanne wypożyczanie z biur Prezydium maszyny do pisania, której Archiwum jeszcze nie posiadało (co najmniej do połowy 1957 r.), oraz brak telefonu (do kwietnia 1955 r.). Cały personel PAP stanowił

---

⁴ PAP w Jeleniej Górze powstało 1 czerwca 1950 r. Z dniem 8 czerwca 1951 r. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych przejęła Archiwum Miejskie w Jeleniej Górze, które 1 lutego 1952 r. zostało przemianowane na Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze, do którego z kolei włączono równoległe dotąd funkcjonujące PAP w Jeleniej Górze (patrz I. Łaborewicz, *Archiwum w Jeleniej Górze przez pryzmat swoich siedzib w latach 1928–2020*, [w:] *Na straży regionalnej pamięci. Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze – w 75-lecie działalności polskich archiwów w mieście*, pod red. I. Łaborewicza, Jelenia Góra 2020, s. 25).

⁵ Zmiana nazwy: Archiwum Państwowe w... na: Wojewódzkie Archiwum w... nastąpiła na mocy zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej.

jego kierownik oraz (od lipca 1953 r.) woźna, na którym to stanowisku trwała intensywna rotacja (lub wielomiesięczna absencja), przysparzająca H. Piechockiej, a potem jej następcom, bezustannych zmartwień i dodatkowej pracy.

Jak wynika z zachowanych miesięcznych sprawozdań z roku 1953⁶, niemal od razu po zainstalowaniu się w pokoju biurowym nr 14, stanowiącym całą siedzibę PAP, Halina Piechocka podjęła intensywną działalność archiwalną na terenie czterech podległych powiatów. Praca ta polegała głównie na wizytowaniu składnic akt w najróżniejszych instytucjach i przedsiębiorstwach (co łącznie dało 154 przeprowadzone wizytacje w ciągu 9 miesięcy) oraz wykonaniu 32 kontroli składnic makulatury w poszukiwaniu archiwaliów.

Celem i sensem istnienia każdego archiwum historycznego jest jego zasób. Po kilku miesiącach zabiegów, w sierpniu 1953 r., przydzielono Archiwum większy lokal na wynajem (po b. Wydziale Handlu), na I piętrze ratusza, składający się z dwóch pomieszczeń o łącznej powierzchni 110 m². W jednym z nich urządzono wreszcie podstawowe pomieszczenie każdego archiwum, czyli magazyn na akta. W październiku 1953 r. wyposażono go w regały, liczące 396 metrów bieżących półek. W pierwszym roku działalności PAP w Legnicy nie przejął do zasobu żadnych akt polskich, natomiast już w kwietniu 1953 r. *przystąpiono do zabezpieczenia akt ponemieckich b. magistratu m. Legnicy, znajdujących się w piwnicy Prez. M.R.N. Ze wzglę-*

du na to, że akta te są porozrzucane po całym pomieszczeniu, niektóre są złożone w zawilgoconych miejscach, co powoduje dalsze niszczenie akt, przystąpiono do wstępnego zabezpieczenia akt. Przeniesiono z miejsc nieodpowiednich i ułożono na stołach, a akta cenniejsze (XIV–XVII w.) przeniesiono i złożono w pokoju biurowym kierownika P.A.P. [...]. Część akt przygotowano do wysyłki do W.A.P. [Wojewódzkiego Archiwum Państwowego] przez powiązanie sznurkiem w paczki. Wszystkich akt jest około 30 m.b. W Księdze nabytków i ubytków Oddziału w Legnicy nie ma jednak żadnego zapisu o aktach miasta Legnicy przejętych w tym okresie, natomiast pierwszy udokumentowany nabytek, pochodzący z Chojnowa, wpisano z datą 11 sierpnia 1953 r. Ze sprawozdania za rok 1953 wynika, że owe archiwalia z Muzeum w Chojnowie w ilości ok. 25 m.b. (lub ok. 30 metrów – jak wynikałoby z Księgi nabytków i ubytków) stanowiły wtedy całość zasobu Archiwum. Z pewnością były wśród nich akta zespołów znanych obecnie jako Akta miasta Chojnowa (z lat [1315] 1575–1944) i Cechy miasta Chojnowa (z lat 1536–1938). W 1954 r. zasób Archiwum zwiększył się o akta zespołu Magistrat zu Lueben i Magistrat zu Jauer⁷ w ilości łącznej 64 m.b. Akta zostały dostarczone z W.A.P. Wrocław. W roku 1954 na przedpolu archiwalnym wykonano 165 wizytacji w 120 składnicach akt, wykazując w rocznym sprawozdaniu 16 zespołów archiwalnych ogółem, liczących łącznie 111 m.b. W 1955 r. przejęte zostały m.in. akta Reichsbankstelle Liegnitz z lat 1876–1944 (obecnie zespół nr 85/46 Oddział Ban-

⁶ Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy (dalej APL), zespół nr 85/970 Powiatowe Archiwum Państwowe w Legnicy, [1952]1953–1959[1959–1968] (dalej PAP Legnica), sygn. 1: Sprawozdania miesięczne z działalności PAP w Legnicy [kwiecień – grudzień 1953 r.]. Sprawozdania z kolejnych lat zachowały się bardzo niekompletnie.

⁷ Obecnie zespoły: nr 85/2 Akta miasta Jawora, 1326–1944, nr 85/5 Akta miasta Lubina, [1295]1605–1944. Z Księgi nabytków i ubytków Archiwum Państwowego w Legnicy wynika natomiast, że akta miasta Jawora nie zostały przekazane z WAP we Wrocławiu, jak napisano w sprawozdaniu, tylko z Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Jaworze.

ku Rzeszy w Legnicy, 1876–1945) i pierwsze akta *Magistrat zu Goldberg* (obecnie zespół nr 85/7 *Akta miasta Złotoryi, 1532–1945*). Jako jedne z pierwszych akt polskich, wytworzonych po 1945 r., pod koniec roku 1955 wpłynęła dokumentacja ze zlikwidowanych komend powiatowych Powszechnej Organizacji Służba Polsce w Złotoryi, Legnicy, Bolesławcu i Lubinie (przekazanych potem do AP we Wrocławiu). W roku 1956 przejmowane były z kolei akta zarządów gminnych i prezydiów gminnych rad narodowych z lat 1945–1954, ze wszystkich powiatów z terenu działania PAP. Sprawozdanie za 1957 r. przynosi informację o zasobie liczącym 161 metrów bieżących, na który składały się 54 zespoły archiwalne. W tym samym roku uporządkowano bądź zinwentaryzowano m.in. 30 m.b. *Akt miasta Jawora* i 4 m.b. *Akt miasta Chojnowa*. Aktami polskimi masowo w tym czasie przejmowanymi, po likwidacji aktotwórców, były dokumenty po rolniczych spółdzielniach produkcyjnych, bardziej kojarzonych jako „kołchozy”.

Po wyjeździe Haliny Piechockiej, która zakończyła pracę w PAP w Legnicy 31 maja 1955 r., kolejnym kierownikiem (od 12 września tego roku) został Jerzy Burchardt. *Protokół zdawczo-odbiorczy z przejęcia Powiatowego Archiwum Państwowego w Legnicy* z dnia 30 maja 1955 r. podpisał więc – ze strony WAP we Wrocławiu – archiwista mgr Bronisław Turoń. Kto zajmował się PAP w Legnicy w tym czasie – od czerwca do września 1955 r. – nie udało się ustalić.

Nowy kierownik kontynuował pracę poprzedniczki, także w zakresie starań o spopularyzowanie

archiwów i ich zbiorów, nie tylko w dalszym ciągu zbierając wycinki prasowe z prasy lokalnej i inne informacje do kroniki regionalnej, ale także próbując dotrzeć z tą wiedzą do społeczeństwa bezpośrednio, o czym z wyczuwalną goryczą pisał w sprawozdaniu z działalności z kwietnia 1956 r.: *Na odcinku popularyzacji archiwów niewiele dało się zrobić w legnickim klimacie kulturalnym: na odczyty T.W.P.⁸ – chociaż interesujące – przychodzi zwykle prelegent, kilku słuchaczy i ja. Wobec takiego stanu rzeczy wygłaszanie pogadanek o archiwach w ramach T.W.P. nie wydaje się celowe [...] Brak odpowiednich warunków do prac kulturalno-oświatowych i brak doświadczenia w tym zakresie może usprawiedliwiać jednak w pewnym stopniu stan wyżej opisany⁹. Niemniej, w 1958 r. PAP w Legnicy wzięło czynny udział w obchodach pierwszego ogólnopolskiego Tygodnia Archiwów, organizując w dniach 10–16 września wystawę materiałów archiwalnych, o której przebiegu J. Burchardt informował Archiwum Państwowe miasta Wrocławia i Woj. Wrocławskiego¹⁰: *Sprawozdanie z wystawy dokumentów dot. Legnicy z lat 1252–1389. W dniach 10–16 IX 1958 r. odbyła się w Miejskim Domu Kultury w Legnicy przy ul. Mickiewicza 3 – Wystawa dokumentów średniowiecznych dot. miasta Legnicy i pochodzących z lat 1252–1389. Wystawa została zorganizowana staraniem Powiatowego Archiwum Państwowego w Legnicy z funduszy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej Wydział Kultury w Legnicy. Regesty do wystawy opracował kierownik P.A.P. w Legnicy ob. mgr Jerzy Burchardt, a plastyk ob. Henryk Geppert wykonał je artystycznie. W ciągu wystawy zwiedzi-**

---

⁸ Towarzystwo Wiedzy Powszechnej.

⁹ APL, PAP Legnica, sygn. 40: Informacja i popularyzacja PAP [obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego], 1956–1958, s. 1.

¹⁰ APL, PAP Legnica, sygn. 38: Sprawozdanie z wystawy dokumentów dot. Legnicy z lat 1252–1389 (10–16 IX 1958 r.), s. 3.

ło ją 105 osób indywidualnie, a poza nimi przybyły także wszystkie szkoły średnie oraz wyższe klasy szkół podstawowych. Olbrzymia większość zwiedzających objawiała duże zainteresowanie ekspozycjami, a niektórzy wyrażali pogląd, żeby w następnym roku urządzić ją ponownie. W ramach kolejnych ogólnopolskich obchodów II Tygodnia Archiwów (19.10–6.11.1963 r.), Oddział w Legnicy zorganizował wystawę pt. *Legnica w polskim dokumencie archiwalnym*, którą zwiedziło – jak podano w sprawozdaniu – ok. 500 osób.

W dniu 14 października 1958 r. odbyło się w Legnicy pierwsze organizacyjne posiedzenie Komitetu Obchodu Tysiąclecia Polski przy Prezydium Miejskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu, na które został też zaproszony kierownik PAP. Przedstawił on niezwykle ambitny *Prowizoryczny plan wkładu archiwów państwowych w legnickie obchody milleniowe: Powiatowe Archiwum Państwowe w Legnicy, a w przyszłości Oddział Terenowy Archiwum Państwowego m. Wrocławia i Woj. Wrocławskiego we Wrocławiu projektuje: 1) urządzanie corocznych wystaw względnie pokazów dokumentalnych (między innymi na początku października albo przy końcu września 1959 r. przygotowana zostanie ekspozycja – „Rozwój m. Legnicy w świetle dokumentów”, 2) organizowanie zebrań naukowych Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddział w Legnicy, które będzie skupiało wszystkich miejscowych badaczy dziejów miasta. Pracownicy archiwów zamierzają: [...] mgr Jerzy Burchardt – w ciągu najbliższych 2 lat przełożyć na język polski – „Chronica principum Poloniae” [Kronikę książąt polskich – EŁ] (pod warunkiem, że oferta zostanie przyjęta przez PAN [...])¹¹.*

Nieprzerwanie zapełniana powierzchnia jednego niewielkiego magazynu (stan zasobu na koniec roku 1958 oficjalnie wynosił 268 m.b.) okazała się w niedługim czasie niewystarczająca. Kolejne lata istnienia PAP to „dobijanie się u władz miejscowych” o przeniesienie Archiwum z ratusza do innego lokalu, w warunkach miasta zajętego w większości przez Armię Sowiecką, z dekapitalizującą się zabudową. Starania te Jerzy Burchardt prowadził przez cały okres swojej pracy w PAP w Legnicy. Proponowane przez miasto lokale najczęściej niestety nie nadawały się na cele archiwalne: miały niewytrzymałe stropy, bywały zagrzybione lub pełne szczurów (o czym informowała już wcześniej w prawie każdym sprawozdaniu H. Piechocka). Przy nieustannym braku środków finansowych, z kilku oferowanych przez Prezydium MRN lokalizacji Archiwum od razu rezygnowało (m.in. w budynkach przy ul. Janka Krasickiego, dziś ul. Zofii Kossak, i ul. Złotoryjskiej 31), ponieważ ich ewentualne adaptacje na potrzeby Archiwum oceniono jako zbyt kosztowne. Pod uwagę była też brana, jako wspólna siedziba Archiwum i przyszłego muzeum regionalnego, wieża Bramy Chojnowskiej, ale, jak podsumował tę sprawę J. Burchardt w piśmie z 4 stycznia 1958 r. do Archiwum Państwowego we Wrocławiu, *zarówno remont Wieży Chojnowskiej, jak założenie muzeum regionalnego, są piu desiderium*¹². Lokal przy ul. Jaworzyńskiej 2, który rokował większe nadzieje, niestety został przydzielony na potrzeby przemysłu (Legnickiej Fabryki Fortepianów i Pianin).

Nieustające zabiegi Jerzego Burchardta przyniosły jednak efekt w postaci wzbudzenia zaintere-

¹¹ APL, PAP Legnica, sygn. 40, s. 6.

¹² *piu desiderium* (łac.) – pobożnym życzeniem; APL, PAP Legnica, sygn. 48: Sprawa nowego lokalu dla PAP w Legnicy, 1958, s. 2.

sowania władz lokalnych nie tylko sprawą warunków lokalowych, ale także możliwością podniesienia prestiżu Legnicy poprzez utworzenie, w miejsce Powiatowego Archiwum Państwowego, Oddziału Terenowego Archiwum Państwowego. Wyższą rangą od PAP Oddział Terenowy wykraczałby swoim zasięgiem (również w nazwie) poza powiat legnicki, stwarzając jednocześnie nadzieje na powrót z Wrocławia do Legnicy przedwojennego zasobu archiwum miasta. Miejscowe władze, jak wynika z pisma J. Burchardta w Legnicy do dyrekcji we Wrocławiu (z 16.10.1958 r.), nie mówiły „nie”, ale chciały dokładnie wiedzieć, jakie perspektywy ma przed sobą legnicka placówka archiwalna: [...] *przedstawiciele prezydium oświadczyli kierownikowi tutejszego archiwum, że uważają za stosowne rozmawiać o ewentualnym pomieszczeniu magazynowym dla archiwum jedynie w przypadku, gdy do prezydium specjalnie przybędzie dyrektor archiwum względnie ktoś przezeń upoważniony i przedstawi cały plan rozwoju archiwum państwowego w Legnicy, aby było nad czym dyskutować. Archiwum nadmienia, że prezydium MRN bardzo zależy na przelamaniu zaściankowości kulturalnej miasta i na stworzeniu poważnego ośrodka badawczego dziejów legnickich*¹³.

Osobistemu zaangażowaniu przewodniczącego Prezydium MRN Kazimierza Gryglaszewskiego należy chyba zawdzięczać, że pod koniec 1958 r. zaproponowano na Archiwum część XIX-wiecznego budynku byłego lokalu konsumpcyj-

no-rozrywkowego przy ul. Sądowej 28 (potem ul. II Armii Wojska Polskiego, obecnie Żołnierzy II Armii Wojska Polskiego), dziś nieistniejącego, a użytkowanego wówczas przez Legnickie Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego. Obiecano też pomoc przy jego adaptacji. Archiwum Państwowe we Wrocławiu musiało się jednak w zamian zobowiązać do *uwzględnienia w pracy Oddziału badań historycznych w zakresie historii ziemi legnickiej* – co w uchwale zapisano¹⁴. Władze Legnicy zleciły wykonanie remontu Miejskiemu Zarządowi Budynków Mieszkalnych i sfinansowały go ze środków przeznaczonych na remonty bieżące budynków znajdujących się w administracji miejskiej, jednocześnie interweniując w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w sprawie przyspieszenia utworzenia w Legnicy Oddziału Terenowego Archiwum Wojewódzkiego oraz *spowodowanie przekazania do Legnicy tej części zasobu archiwalnego, która znajduje się obecnie w Archiwum Wojewódzkim, a która potrzebna będzie do prowadzenia badań archiwalnych na miejscu*. Podniesiono również argument, iż *utworzenie Oddziału Terenowego wiąże się bezpośrednio z założeniem w Legnicy Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w której to dziedzinie podjęte zostały odpowiednie prace przygotowawcze*¹⁵, na co NDAP niezwłocznie (pismem z 20 kwietnia) odpowiedziała, że decyzja o przekształceniu PAP w Oddział Terenowy została podjęta, w *uwzględnieniu argumentów Prezydium MRN*¹⁶.

---

¹³ Tamże, s. 8.

¹⁴ Tamże, s. 10.

¹⁵ APL, archiwum zakładowe, sygn. 2/1: Organizacja państwowej służby archiwalnej, 1959–1962, s. 1: pismo PMRN w Legnicy do NDAP z 13 kwietnia 1959 r.

¹⁶ Tamże, s. 2.

W tym czasie (od końca 1958 r.¹⁷) kierownikiem PAP w Legnicy był już Eugeniusz Kobzdaj.

Remont budynku przy Sądowej 28, z powodu braku materiałów i sił fachowych, przeciągał się tak długo, że przeprowadzka z lokalu przy pl. Słowiańskim nastąpiła już po przekształceniu z dniem 1 maja 1959 r. Powiatowego Archiwum Państwowego w Legnicy w Oddział Terenowy Archiwum Państwowego Miasta i Województwa Wrocławskiego, na mocy zarządzenia Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 20 kwietnia 1959 r., z terenem działania obejmującym powiaty: legnicki, lubiński, złotoryjski i jaworski.

Jak wynika z zachowanych sprawozdań, nowe lokum nie spełniło oczekiwań, nawet jak na siedzibę przejściową. Budynek określany w dokumentach jako *oficyna*, składający się z *dawnej świetlicy i sali tanecznej* oraz kilku mniejszych pomieszczeń na parterze i strychu¹⁸, kryty papą, był w złym stanie technicznym (jak wynika z zachowanych dokumentów, był on już skazany na tzw. śmierć techniczną), który nie pozwolił na wykorzystanie całej, w sumie niemałej, powierzchni użytkowej (ponad 500 m², w tym ok. 200 m² powierzchni magazynowej). Silne zawilgocenie murów, zagrzybienie drewnianych elementów budynku stwarzały fatalne warunki do przechowywania zbiorów, a ewentualne koszty kolejnego remontu i odgrzybienia przekraczały *obowiązujący wskaźnik opłacalności* [...] *w stosunku do szacowanej wartości budynku*. Przez cały okres użytkowania obiektu przy ul. Sądowej

nie działało też ogrzewanie w magazynach, wskutek czego niemożliwe było wykonywanie w nich prac przy zasobie przez kilka miesięcy w roku. W krótkim czasie kierownik Oddziału był zmuszony, niejako tradycyjnie, podjąć starania o pozyskanie nowej siedziby.

Tymczasem zasób stale się powiększał i wzrósł. W protokole przekazania zasobu archiwalnego i mienia, spisany 9 stycznia 1959 r., poprzedni kierownik Jerzy Burchard przekazał oficjalnie swemu następcy Eugeniuszowi Kobzdajowi 117 zespołów archiwalnych, liczących łącznie 268 metrów bieżących. Zgodnie z życzeniem legnickich władz miejskich, pod koniec 1959 r. powróciły także z Archiwum Państwowego we Wrocławiu absolutnie bezcenne akta legnickiego magistratu z okresu XIII–XX w. (nabytek nr 93 z 4 grudnia 1959 r., „180 m.b. z lat 1280–1939”; obecnie zespół archiwalny nr 85/3 *Akta miasta Legnicy, [1252]1281–1945*. Na koniec 1961 r. Oddział posiadał już 275 zespołów, razem liczących 28 105 jednostek archiwalnych i 455 m.b. (metraż zasobu w formularzach sprawozdań statystycznych z lat 60. XX w. znajduje się podawany był w rubryce *regaly założone aktami*).

Istotne zmiany, zwłaszcza w kontekście kształtowania się przyszłego zasobu archiwalnego, zaszły w sierpniu 1959 r., kiedy teren działania Oddziału w Legnicy zmniejszył się o powiat bolesławiecki (po podjęciu decyzji o utworzeniu Powiatowego Archiwum Państwowego w Bolesławcu, które jed-

¹⁷ W aktach osobowych E. Kobzdaja występują dokumenty podające różne daty objęcia przez niego funkcji kierownika PAP w Legnicy – 1 listopada 1958, grudzień 1958 albo tylko rok 1959 (bez podania bliższej daty).

¹⁸ APL, archiwum zakładowe, sygn. 6/2 (nlb) – informacja o wymiarach budynku przy ul. Sądowej 28 i jego szkic sytuacyjny (na odwrocie pisma z 21 kwietnia 1959 r.). Inne dane o budynku: sygn. 3/5 – pismo odręczne z 20.06.1965.

nak w tym czasie nie powstało – w zamian, z dniem 1 marca 1961 r., powołano PAP w Lubaniu¹⁹), jednocześnie powiększając się o powiat jaworski. Według stanu na 1 stycznia 1967 r., teren właściwości OT Legnica obejmował miasto i powiat Legnicę oraz powiaty jaworski, lubiński i złotoryjski, a od 1 stycznia 1968 r. – również powiat średzki.

W związku z rosnącym zasobem, rosła także liczba kwerend archiwalnych przeprowadzanych na zamówienie użytkowników z zewnątrz. W sprawozdaniach za lata 1953–1955 nie odnotowano jeszcze żadnych kwerend wykonywanych przez legnickie Archiwum, ale w kolejnych latach już je przeprowadzano: 7 kwerend w roku 1957, jedną w r. 1958, 13 – w 1962 r. W 1963 r. liczba kwerend wzrosła do 25, z czego 12 wykonano dla odbiorców zagranicznych, natomiast w 1965 r. przeprowadzono 32 kwerendy. Średnia liczba ok. 25 kwerend wykonywanych w roku utrzymywała się do 1970 r. Jednocześnie z zestawienia liczby osób korzystających z akt w pracowni naukowej w latach 1966–1970 wynika, że było ich od 20 do 29 rocznie, a odwiedzin w pracowni – ok. 56 rocznie. W czasie jednych odwiedzin udostępniano statystycznie 8–9 j.a.

Ze *Sprawozdania z działalności OT Legnica w okresie od 1966–1970 r.* opracowanego przez Eugeniusza Kobzdaję wynika, że w okresie tym w ramach nadzoru nad archiwami zakładowymi *objętymi specjalną opieką* (od 101 do 115 archiwów – ich liczba niemal corocznie się zmieniała) wykonano 239 wizytacji (czyli średnio ok. 48 rocznie), 30 kontroli zbiornic makulatury, 58 ekspertyz ar-

chiwalnych i wydano 406 zezwoleń na *zniszczenie wybrakowanych materiałów archiwalnych*. Ponadto na jednym przeprowadzonym kursie dla pracowników archiwów zakładowych przeszkolono 50 osób. W ramach opracowania zasobu uporządkowano 60 zespołów, zinwentaryzowano 6229 j.a., opracowano 7 wstępów do inwentarzy. W ramach pracy naukowej, kierownik Oddziału opracował 7 referatów i artykułów; popularyzowano wiedzę o archiwach, organizując m.in. pokazy dla młodzieży szkolnej, przygotowywano również materiały do mikrofilmowania dla mormonów. Ze złożonego w styczniu 1970 r. sprawozdania wynika, że na zasób składało się 139 zespołów, liczących ogółem 580 m.b. (30 110 j.a.).

Widząc te liczby, trzeba pamiętać, że do listopada 1967 r. jedynym pracownikiem merytorycznym był kierownik Oddziału, mając do pomocy woźną (potem – magazyniera). Zwłaszcza na stanowisku woźnej, jak wynika z zachowanej dokumentacji, rotacja była nieustająca, a kierownik Archiwum prawie ciągle toczył boje o niewywiązywanie się kolejnych zatrudnianych pracowników z obowiązków w stopniu podstawowym, o nieusprawiedliwione nieobecności czy nieuzasadnione, wielomiesięczne zwolnienia chorobowe²⁰, a także inne powody absencji (jak symulowanie ciąży oraz niepotwierdzone przez szpital położniczy rozwiązania, co w oficjalnym piśmie z 9 stycznia 1960 r., skierowanym do Archiwum Państwowego Miasta Wrocławia i Województwa Wrocławskiego, określono jako *zwyczaj bluff...*). Tak „surowo” traktowane podwładne

---

¹⁹ Dzieje Archiwum w Lubaniu patrz: A. Baniecki, *Oddział w Lubaniu*, [w:] *Archiwum Państwowe we Wrocławiu 1811–2011. Przeszłość i współczesność*, oprac. pod red. J. Drozda i J. Gołaszewskiego, Wrocław 2011, s. 177–190.

²⁰ Co ciekawe, dolegliwości kończyły się w momencie wyjazdu na przydzielone wczasy pracownicze, po czym zwolnienia chorobowe były kontynuowane.

rewanżowały się składaniem na kierownika, który w międzyczasie wykonywał czynności do nich należące, donosów do dyrektora Archiwum we Wrocławiu. Diametralny zwrot w służbowych stosunkach międzyludzkich nastąpił dokładnie 16 lutego 1960 r., wraz z zatrudnieniem na stanowisku woźnej Kazimiery Jagielnickiej – podpory legnickiego Archiwum przez ponad dwadzieścia kolejnych lat.

Sytuacja kadrowa poprawiła się nieco w końcu 1967 r., kiedy liczebność załogi wzrosła do trzech osób – oprócz kierownika i woźnej, pojawił się drugi pracownik merytoryczny. Stan zatrudnienia na 31 grudnia 1970 r. wynosił natomiast aż pięć osób (na czterech etatach), w tym trzech pracowników działalności podstawowej (kierownik, młodszy archiwista, starszy manipulant) oraz dwóch pracowników obsługi na niepełnych etatach (sprzątaczką i palacz).

Trwały tymczasem ciągle starania o przeniesienie Archiwum do innego budynku, z uwagi na pogarszające się warunki (zwłaszcza zagrzybienie) lokalu przy ul. Sądowej. W lipcu 1963 r. rozważano adaptację budynku przy ul. Emilii Plater 5, przydzielonego jednak rodzinom *przekwaterowanym z walących się budynków*. Kolejnym kandydatem była część budynku przy ul. Chojnowskiej 16, potem klasztor pofranciszkański przy ul. Chojnowskiej (obecnie ruina), pomieszczenia na Zamku Piastowskim, świetlica przy ul. Św. Jana i część obecnej siedziby Muzeum Miedzi – Domu Opatów Lubiąskich przy ul. Partyzantów. W 1965 r. upadł plan przeniesienia Archiwum do kamienicy w północno-zachodniej pierzei legnickiego Rynku, którą miałyby dzielić z Miejską Biblioteką Publiczną, w związku z barbarzyńską decyzją władz wojewódzkich o wyburzeniu tej części Rynku.

Kolejną braną pod uwagę lokalizacją – od stycznia 1965 r. – był budynek byłej Łoży Masońskiej przy ul. Piastowskiej 22, od zakończenia wojny użytkowany przez Armię Radziecką jako klub garnizonowy i stołówka. Budynek został zrewindykowany od Rosjan przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy w dniu 18 grudnia 1964 r. Plany PMRN pierwotnie przewidywały umieszczenie w nim Biblioteki Miejskiej i Klubu Pracowników Gospodarki Komunalnej, ale niebawem (w październiku 1965 r.) – dokumenty mówią już o przekazaniu go na *cele archiwalne i biblioteczne*. Usilnie przynaglany w tej sprawie przez Eugeniusza Kobzdaję dyrektor wrocławskiego Archiwum Państwowego Andrzej Dereń 28 października 1965 r. złożył do PMRN formalny wniosek o przydzielenie części budynku, tj. parteru, połowy I piętra i piwnicy) w *trwale użytkowanie i administrację tamtejszego Oddziału Terenowego Archiwum Państwowego*. W listopadzie tego roku okazało się, że Archiwum może tylko wydzierżawić część pomieszczeń (część I piętra i część piwnic) za odpłatnością, a pomieszczeń na parterze nie dostanie w ogóle, są bowiem w dalszym ciągu przeznaczone na klub dla pracowników przedsiębiorstw komunalnych. Losy ostatecznego przyznania pomieszczeń przy ul. Piastowskiej 22 ważyły się przez kolejne lata, napotykając na liczne trudności, np. przy zapewnieniu środków na kapitalny remont. Pod koniec grudnia 1966 r. w urzędowej korespondencji jest już mowa o przyznaniu Archiwum *całego parteru wraz z piwnicami*, natomiast o pierwszym piętrze wzmianek już nie ma – miała je zająć w całości Miejska Biblioteka Publiczna w Legnicy. Na początku 1967 r. E. Kobzdaj alarmował Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, że decyzje podjęte w poprzednich

latach o przyznaniu lokalu przy Piastowskiej mogą zostać przez władze miejskie, poddane naciskowi różnych instytucji, nawet cofnięte, o ile nie wpłyną z NDAP obiecywane środki finansowe na opracowanie dokumentacji technicznej i prace remontowe. W marcu 1967 r. odbyła się w Legnicy konferencja poświęcona sprawie finansowania kapitalnego remontu budynku przy ulicy Piastowskiej 22, w której wziął udział Naczelnik Wydziału Finansowo-Budżetowego NDAP i na której podjęto wreszcie konkretne uzgodnienia. Na wniosek PMRN w Legnicy, remont dofinansowało także poważną kwotą 400 tysięcy złotych Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu. Remont budynku prowadzono do roku 1970. W ostatniej chwili przenosiny do nowego lokalu stanęły pod znakiem zapytania, ponieważ znaleźli się chętni, którzy w sposób sugestywny przekonywali miejscowe władze o potrzebie cofnięcia decyzji przyznania lokalu przy ul. Piastowskiej 22 i zaproponowania Archiwum innego lokalu... do remontu. W tej sytuacji, jeszcze przed zakończeniem prac, w pierwszej połowie 1970 r., kierownik Oddziału podjął decyzję o przeniesieniu części wyposażenia archiwalnego, stosując metodę faktów dokonanych. Oficjalna przeprowadzka nastąpiła 24 lipca 1970 r., a o jej przeprowadzeniu w uroczystym stylu zawiadomiał (pismem z 25 lipca tego roku) Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych oraz Archiwum Państwowe Miasta Wrocławia i Woj. Wrocławskiego szczęśliwy Eugeniusz Kobzdaj: [...] *Archiwum Państwowe w Legnicy po długotrwałym remoncie obiektu przy ul. Piastowskiej 22 przeniosło się do nowej siedziby. W ten sposób uległy radykalnej zmianie wyjątkowo złe warunki pracy i gromadzenia zbiorów*

*archiwalnych w dotychczasowej siedzibie przy ulicy II Armii Wojska Polskiego*²¹.

Nowe pomieszczenia magazynowe, na parterze i w suterenie, zajmowały ogółem 375 m²; ustawiono w nich metalowe regały liczące 1595 m.b. półek. Inne pomieszczenia: dwa biura, pracownia naukowa, introligatornia, pomieszczenia gospodarcze i sanitarne, liczyły łącznie 139 m². Wspólne z Biblioteką były ciągi komunikacyjne i część pomieszczeń gospodarczych (skład opału, kotłownia).

Z dniem 1 kwietnia 1972 r. kierownikiem Oddziału Terenowego w Legnicy została Barbara Pazoła, historyk sztuki i archiwista z wykształcenia, pełniąca tę funkcję do 31 grudnia 1999 r. Sporządzony na tę okoliczność w dniach 10 i 21 kwietnia 1972 r. przez kierownika ustępującego *Protokół przekazania agend Archiwum Państwowego Oddział Terenowy w Legnicy* wymienia 181 zespołów archiwalnych (w tym 170 uporządkowanych), wśród nich: akta miast sprzed roku 1945: Chojnowa, Jawora, Legnicy, Lubina, Świerzawy i Złotoryi, akta cechowe Chojnowa, Jawora i Złotoryi, kościół Pokoju w Jaworze i legnickich parafii ewangelickich: św. Piotra i Pawła, Najświętszej Marii Panny i Pamięci Cesarza Fryderyka. Z akt polskich na zasób składały się już m.in. akta miejskich rad narodowych, zarządów miejskich i starostw powiatowych z lat 1945–1950 oraz akta zarządów i rad gminnych z okresu 1945–1954. W momencie przejmowania Archiwum przez nowego kierownika zasób liczył 664,5 m.b. (33 612 j.a.).

Sprawozdanie opisowe za lata 1971–1975 przynosi kolejną skondensowaną informację o działalności Archiwum w tym czasie. Przyjęto wówczas ponad 16 tys. j.a. (prawie 417 m.b.). W ramach nad-

---

²¹ APL, archiwum zakładowe, sygn. 3/5.

zoru nad narastającym zasobem przeprowadzono 221 wizytacji archiwów zakładowych. W pracowni naukowej udostępniono prawie 4 tysiące j.a., dla 131 osób, które odwiedziły Archiwum 418 razy. Wykonano też 284 kwerendy, w tym 53 dla odbiorców z zagranicy. Opracowując zasób, zinventaryzowano 3 900 j.a. (ok. 71 m.b.) i opracowano 18 wstępów i notek informacyjnych do zespołów. W latach 1973 i 1975 zorganizowano także trzy wystawy archiwalne, w tym jedną (w 1973 r.) w ramach obchodów IV Tygodnia Archiwów Państwowych, pt. *Dokument archiwalny*, które obejrzało 1600 osób, natomiast w dniach 10.02–31.03.1975 r., we współpracy z Urzędem Miasta i Powiatu Legnica, eksponowano we własnej siedzibie przy ul. Piastowskiej 22 *Wystawę dokumentu archiwalnego z pierwszych lat kształtowania się władzy ludowej w Legnicy*.

Na dzień 1 stycznia 1976 r. Oddział zatrudniał pięciu pracowników (4,5 etatu), na 30 września 1980 r. – siedmiu (6,5 etatu).

Na początku 1976 r., w związku z reformą administracyjną przeprowadzoną w połowie 1975 r.: likwidacją powiatów i utworzeniem 49 województw, w tym województwa legnickiego, nastąpiły również zasadnicze, powiązane z nowym podziałem terytorialnym, zmiany w sieci archiwów państwowych. Dotychczasowe Archiwum Państwowe Miasta Wrocławia i Województwa Wrocławskiego zmieniło nazwę na Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu, zniesione

zostały oddziały terenowe AP Miasta Wrocławia i Województwa Wrocławskiego w Jeleniej Górze i Legnicy, a jednocześnie utworzono: Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Wałbrzychu i WAP we Wrocławiu Oddział w Legnicy²². Archiwum wrocławskie, wraz z dwoma tylko oddziałami: w Wałbrzychu (z siedzibą w Boguszowie) i Legnicy, obejmowało zasięgiem działania obszar nowych województw: wrocławskiego, wałbrzyskiego i legnickiego, natomiast oddział w Jeleniej Górze uzyskał samodzielność wraz z utworzeniem z dniem 1 lutego 1976 r. Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Jeleniej Górze²³. Sytuacja taka miała trwać *do czasu utworzenia wojewódzkich archiwów państwowych na terenie wszystkich województw*, co oznaczało, że w planach miało być ostatecznie powołanie 49 samodzielnych archiwów państwowych. Jak wiadomo, zabrakło i czasu, i środków finansowych, aby zamiary te doprowadzić do końca... W związku z powyższymi zmianami, terenem działania Oddziału w Legnicy w latach 1976–1998 stało się województwo legnickie, na które składało się 37 gmin (miasta: Chojnów, Głogów, Jawor, Legnica, Lubin, Polkowice i Złotoryja, gminy miejsko-wiejskie: Chocianów, Prochowice, Przemków i Ścinawa, gminy wiejskie: Chojnów, Gaworzyce, Głogów, Grębocice, Gromadka, Jerzmanowa, Kotla, Krotoszyce, Kunice, Legnickie Pole, Lubin, Męcinka, Miłkowice, Mściwojów, Paszowice, Pęcław, Pielgrzymka, Po-

²² Zarządzenie Nr 1 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 31 stycznia 1976 r. w sprawie utworzenia na terenie poszczególnych województw oddziałów wojewódzkich archiwów państwowych i zniesienia dotychczasowych oddziałów terenowych archiwów wojewódzkich, właściwości terytorialnej oraz obsługi finansowej wojewódzkich archiwów państwowych, jak również zmiany nazw niektórych archiwów.

²³ Zarządzenie Nr 4 Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 21 stycznia 1976 r. w sprawie utworzenia wojewódzkich archiwów państwowych.

lkowice, Radwanice, Rudna, Ruja, Udanin, Warta Bolesławiecka, Wądroże Wielkie, Zagrodno, Złotoryja i Żukowice). Obszar b. powiatu średzkiego włączono do województwa wrocławskiego (w granicach z lat 1975–1998), natomiast Oddziałowi w Legnicy przypadł teren b. powiatu głogowskiego – do 1975 r. znajdujący się we właściwości Archiwum Państwowego w Zielonej Górze.

W latach 1976–1980, niewątpliwie w dużym stopniu wskutek przejmowania dokumentacji po zlikwidowanych reformą 1975 roku urzędach administracji na szczeblu powiatowym, zasób wzrósł do ok. 1370 m.b.; odnotowano 351 odwiedzin w pracowni naukowej i wykonano 524 kwerendy, 203 wizytacje archiwów zakładowych i 60 ekspertyz archiwalnych. Na początku 1977 r. (luty–maj) zorganizowano wystawę pt. *Legnica w dokumencie archiwalnym z lat 1945–1950*, kontynuując niejako tematykę wystawy z roku 1975.

Po niedługim czasie okazało się, że i w nowej siedzibie nie brakuje problemów: już w następnym roku po przeprowadzce sutereny mieszczące część magazynów zostały po gwałtownych opadach deszczu dwukrotnie zalane (w czerwcu i lipcu) przez wodę ze studzienek burzowych. Akta na szczęście zdołano uratować. Podczas wielkich powodzi w sierpniu 1977 r. i w lipcu 1997 r. (tzw. powódź tysiąclecia) zbiorom nie zagroziły wezbrane rzeki, lecz znowu woda wdzierająca się z kanalizacji burzowej. Dwukrotnie ewakuowano akta z magazynów w przyziemiu, przenosząc je w miarę możliwości na parter lub choćby przemieszczając na wyższe półki regałów. W 1977 r. uratowano w ten sposób 300 metrów akt (jak napisała uczest-

nicząca w ewakuacji Barbara Pazoła, *ostatnie partie archiwaliów przenoszone były w wodzie*²⁴), w 1997 r. – 500 metrów.

Pomieszczenia przy ul. Piastowskiej były też w ciągu ponad 30 lat funkcjonowania w nich Archiwum Państwowego poddawane uciążliwym remontom. W latach 1980–1984 przeprowadzono wymianę zagrzybionych drewnianych podłóg w magazynach na parterze; wymieniono także zawilgocone posadzki w magazynach piwnicznych, tynkowano zmurszałe ściany, wymieniono instalację elektryczną i centralne ogrzewanie w całym budynku.

Od roku 1980 do 1990 pojemność półek założonych aktami zwiększyła się z ok. 1370 do 1776 m.b. (o ok. 406 metrów), po czym okazało się, że przyjmowanie nowych akt znowu należy wstrzymać, z braku miejsca na regałach. Na krótki czas sytuację poprawiło zamontowanie nadstawek, co pozwoliło przyjąć akta byłych urzędów gmin i rad narodowych (z lat 1973–1990) oraz byłego Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy. Skontrum przeprowadzone w latach 1995–1996 ujawniło wprawdzie pomyłki w prowadzonej od 1953 r. ewidencji zasobu, zawyżające w rezultacie podawany w sprawozdawczości rozmiar tegoż o prawie 308 wirtualnych metrów bieżących, jednak miejsca na nowe przejęcia akt brakowało zupełnie realnie. W związku z tym, w kolejnych latach (1996–2000) zasób aktowy wzrósł tylko o ok. 56 m.b. (1734 m.b. w 2000 r.).

W dniu 1 stycznia 1984 r. weszła w życie ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Na mocy jej przepisów (art. 58) Wojewódzkie Archiwum Państwowe we

---

²⁴ 45 lat Archiwum Państwowego w Legnicy 1953–1998. *Materiały sesji naukowej*, Legnica 1998, red. I. Laborewicz, s. 14.

Wrocławiu stało się odtąd Archiwum Państwowym we Wrocławiu, zaś jego legnicka część – Archiwum Państwowym we Wrocławiu – Oddziałem w Legnicy.

Reforma administracyjna z grudnia 1998 r., likwidująca podział kraju na 49 województw i przywracająca powiaty, sprawiła, że z dotychczasowego terenu działania Oddziału w Legnicy, czyli byłego województwa legnickiego, dwie gminy (Gromadkę i Wartę Bolesławiecką w powiecie bolesławieckim) „przekazano” Oddziałowi w Lubaniu, a gminę Udanin (obecnie powiat średzki) – Archiwum Państwowemu we Wrocławiu. Powróciły natomiast do Oddziału w Legnicy, po likwidacji województwa jeleniogórskiego, gminy Bolków (znowu w powiecie jaworskim), Świerzawa i Wojcieszów (powiat złotoryjski). Od 1999 r. terenem działania Archiwum Państwowego – Oddziału w Legnicy stały się powiaty: głogowski, jaworski, legnicki – grodzki i ziemski, lubiński, polkowicki (nigdy wcześniej nieistniejący) oraz złotoryjski i sytuacja ta, póki co, nie zmieniła się.

W sprawozdaniach z pracy Oddziału za lata 1990–2002 zwraca uwagę przede wszystkim ogromna liczba wykonywanych w ciągu jednego roku kwerend archiwalnych, głównie dla osób poszukujących w tym okresie potwierdzenia pobytu na robotach przymusowych na terenie III Rzeszy, w czasie drugiej wojny światowej. W porównaniu z ok. 180 kwerendami za rok 1989, w następnych trzynastu latach ich liczba nigdy nie spadła poniżej 390 rocznie, średnio wynosząc 590, zaś w rekordowych pod tym względem latach 2000 i 2001 wyniosła odpowiednio 1050 i 1145.

Oprócz odczuwalnego coraz boleśniej braku miejsca na akta, we znaki dawał się także pogar-

szający się stan techniczny całego budynku przy ul. Piastowskiej, bowiem zamakające od wody deszczowej mury, przez zaniedbane przez wiele lat rynny i rury spustowe, powodowały narastające zarządybienie ścian wewnątrz magazynów. W związku z powyższym, lata 90. XX w. stały się kolejną w dziejach Oddziału dekadą zabiegów o pozyskanie nowej lokalizacji.

Budynki proponowane Archiwum w latach 1990–2000, a szczególnie po r. 1993, kiedy, jak wieść gminna niosła, „pół Legnicy” zostało zwolnione przez wojska sowieckie, okazywały się – można powiedzieć, że jak zwykle – nieodpowiednie na specyficzne archiwalne potrzeby. Była klinika wojskowa przy ul. Chojnowskiej 112 miała drewniane, słabe stropy; tzw. budynek sztabowy przy ul. Grabskiego 26 (zbudowany w latach 1936–1937, mieszczący do 1993 r. dowództwo Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej), do którego planowano przenieść Urząd Wojewódzki w Legnicy (notabene zlikwidowany wraz z województwem z dniem 31 grudnia 1998 r.), został w 1998 r. przekazany na potrzeby Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Legnicy. ZUS zaproponował nawet wynajęcie Archiwum jednego skrzydła budynku, wyznaczając nie dość, że czynsz w wysokości przekraczającej możliwości archiwów państwowych, ale planując remont dopiero na 2005 r., co było warunkiem również nie do przyjęcia. Proponowany był także budynek przy ul. Rycerskiej – po b. Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego „Milana” oraz położony na dalekich peryferiach miasta budynek przy ul. Pątnowskiej 50 (mieszczący obecnie m.in. oddział do spraw obsługi archiwum Dolnośląskiego Kuratorium Oświaty we Wrocławiu i Delegaturę Urzędu Celno-Skarbowego w Legnicy).

Przełom nastąpił w 2000 r.²⁵. Likwidacja części szkół podstawowych, spowodowana reformą oświaty i niżem demograficznym, sprawiła, że miasto Legnica mogło zaproponować Archiwum przejęcie budynku po byłej Szkole Podstawowej nr 14 przy al. Piłsudskiego 1. Budynek zbudowany w 1908 r. na potrzeby powszechnej szkoły katolickiej, wolnostojący, trzykondygnacyjny, podpiwniczony, ogrzewany z sieci miejskiej przy pomocy nowoczesnego węzła cieplnego, spełniał podstawowe warunki budowlane, propozycja została więc przyjęta. W dniu 5 kwietnia 2001 r. dyrektor Archiwum Państwowego we Wrocławiu podpisał stosowne umowy z Zarządem Miasta Legnicy i ogłosił konkursy na wykonawstwo robót remontowych. W lipcu wybrana firma przystąpiła do pracy: wzmocniono mury, stropy, pomieszczenia byłych klas lekcyjnych zaadaptowano na magazyny archiwalne (na parterze – cztery magazyny wyposażone w regały kompaktowe, trzy – z regałami tradycyjnymi – na pierwszym piętrze), o powierzchni prawie 500 m². Archiwum uzyskało ponadto cztery pokoje biurowe z zapleczem socjalno-sanitarnym, pracownię naukową i po raz pierwszy – salę konferencyjną.

Gdy przy al. Piłsudskiego trwał remont, w dotychczasowej siedzibie przy ul. Piastowskiej 22 pakowano zasób: przez pięć miesięcy, od marca do końca sierpnia, do zabezpieczenia ok. 1300 m.b. akt użyto ok. 10 tysięcy pudeł z tektury bezkwasowej; pozostałą część zasobu (ok. 450 m.b.), o mniej typowych rozmiarach jednostek, w dużej części zapakowano w papier. Wszystkie pudła i paczki zostały opisane i ponumerowane w obrębie zespołów archiwalnych. Warto podkreślić, że przez cały ten czas, z krótką przerwą na prze-

wiezenie zasobu, Archiwum było czynne dla korzystających, wykonywano kwerendy (ogółem aż 1145 w 2001 r.) i przeprowadzono zaplanowane kontrole archiwów zakładowych.

Przewożenie akt odbyło się w dniach 11–30 października 2001 r. (12 dni roboczych) – dokładnie 22 kursami samochodu ciężarowego „Star” oraz kilkunastoma kursami samochodu dostawczego „Żuk”. Przy załadowywaniu, wyładowywaniu i wnoszeniu akt do nowych magazynów pracowali wszyscy pracownicy Oddziału w Legnicy oraz dwóch pracowników Archiwum Państwowego we Wrocławiu (do godzin wieczornych), a także po 6–8 żołnierzy z legnickiej jednostki wojskowej (Centrum Łączności). Transportowanie pozostałego wyposażenia (mebli, regałów itd.) z budynku przy ul. Piastowskiej 22 zakończono w piątek 9 listopada. W poniedziałek 12 listopada 2001 r. wszyscy pracownicy stawili się do pracy już w nowym budynku.

W kolejnych latach możliwe stało się przejmowanie dużych ilości materiałów archiwalnych, zalegających dotąd na przedpolu, np. po zlikwidowanym Urzędzie Wojewódzkim w Legnicy, Wojewódzkiej Radzie Narodowej, zakładach przemysłowych, bezpośrednio lub pośrednio związanych z wydobywaniem i przerobem rudy miedzi, jak Zakłady Górnicze „Nowy Kościół” w Nowym Kościele, Zakłady Górnicze „Lena” w Wilkowie, Fabryka Przewodów Nawojowych „Elpena” w Legnicy, Dolnośląska Fabryka Instrumentów Lutniczych w Lubinie, Legnicka Fabryka Fortepianów i Pianin, Przedsiębiorstwo Budownictwa Górniczo-Hutniczego Rud Miedzi w Lubinie czy Zakłady Metalurgiczne „Przemków” w Przemkowie. Przejęto również kilkanaście me-

---

²⁵ Po przejściu na emeryturę Barbary Pazoły, kierownikiem została (z dniem 1 stycznia 2000 r.) Edyta Łaborewicz.

trów niemieckich ksiąg metrykalnych z Urzędów Stanu Cywilnego oraz akta b. Samodzielnego Publicznego Zespołu Opieki Zdrowotnej w Legnicy. Podjęto także opracowywanie dużych zespołów archiwalnych, na które nie było warunków w dawnym budynku, np. już w 2002 r. rozpoczęto prace nad opracowaniem liczącego prawie 107 metrów bieżących zespołu archiwalnego nr 381 *Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy (1975–1990)*.

Zalety nowej siedziby docenili bezzwłocznie użytkownicy: już po roku odnotowano skokowy wzrost liczby odwiedzin w czytelni i udostępnionych w niej jednostek archiwalnych. Jak wynika ze sprawozdania Oddziału za 2002 rok, ogólna liczba odwiedzin w pracowni wzrosła o 60% (ze 173 w 2001 r. do 293 w 2002 r.), liczba udostępnianych jednostek (z 1339 j.a. w 2001 r. do 2198 j.a. w roku 2002), a liczba odwiedzin pracowni naukowej przez cudzoziemców (głównie Niemców) korzystających z archiwaliów wzrosła prawie trzykrotnie.

Sukcesywnie kończono remont: w 2002 r. przebudowano sanitariat na I piętrze oraz pomieszczenie socjalne, wymieniono także okna we wszystkich magazynach. Korytarz prowadzący do magazynów na parterze, po wstawieniu do nich drzwi i zamianie lamp jarzeniowych na ozdobne żyrandole, zaczął pełnić funkcję sali wystawowej, którą w 2004 r. wyposażono w gabloty wystawowe z prawdziwego zdarzenia – bo pierwszą wystawę w nowej siedzibie (w dniach 10–11 października 2003 r., w ramach Dni Otwartych Archiwów Państwowych) zorga-

nizowano w gablotach wypożyczonych ze Szkoły Podstawowej nr 6. Zaprezentowano na niej księgi metrykalne i materiały do badań genealogicznych, a kontynuując popularyzację tej tematyki – opublikowano artykuł o stosownej treści w 24 tomie „Szkiców Legnickich”²⁶. Przypadające wówczas 50-lecie istnienia Oddziału w Legnicy (1953–2003) upamiętniono notatkami prasowymi oraz wypowiedzią dla lokalnej telewizji Dami.

W 2004 r. z Archiwum Państwowego we Wrocławiu, w ramach rozmieszczania zasobu, przekazano do Oddziału w Legnicy ok. 176 m.b. akt, w tym bardzo duży zespół *Sąd Obwodowy w Świerzawie (Amtsgericht Schönau)*, liczący prawie 173 m.b. Przejęty został również tak ważny dla dziejów Legnicy i regionu zespół archiwalny, jak *Huta Miedzi w Legnicy z lat 1951–1997*. W 2004 r. zakończono także prowadzony od sierpnia 2003 r., przegląd aktualnych środków ewidencyjnych oraz pomocy archiwalnych dla wszystkich zespołów i utworzono zbiór ich egzemplarzy skarbowych²⁷.

W 2005 r., jak się zdawało, remont budynku został zakończony: w pomieszczeniu po szkolnej sali teatralnej na II piętrze, po wzmocnieniu stropu, powstał jeszcze jeden spory magazyn (68 m²), obok, na poddaszu, wygospodarowano pomieszczenia na bibliotekę podręczną i filię archiwum zakładowego oraz mały magazyn bez okna (ok. 15 m², w którym po kilku latach urządzono klimatyzowaną pracownię digitalizacji). Dwa pomieszczenia w przyziemiu zaopatrzone w solidne drzwi, pomalowano i wyposażono w regały stacjonarne, z przeznaczeniem na magazyn dokumentacji płacowej i osobowej.

²⁶ E. Łaborewicz, *Akta metrykalne w zasobie Archiwum Państwowe go w Legnicy i możliwości prowadzenia badań genealogicznych*, „Szkice Legnickie”, t. XXIV, s. 173–186.

²⁷ Na podstawie Decyzji Nr 18 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 30 października 2002 r. w sprawie gromadzenia, przechowywania i aktualizacji ewidencji zasobu archiwów państwowych.

Ponownie pomalowano wszystkie pomieszczenia biurowe i ciągi komunikacyjne oraz nową salę wystawową. Zgodnie z przepisami bezpieczeństwa przeciwpożarowego, na wszystkich kondygnacjach umieszczono hydranty. Na zewnątrz budynku naprawiono uszkodzone fragmenty starego murywanego ogrodzenia i wymieniono metalową siatkę na stalowe przęsła. W podobny sposób ogrodzono teren całej posesji (stalowe przęsła na podmurówce). Przed wejściem głównym wymieniono posadzkę oraz płytki chodnikowe.

W nowych gablotach, w ramach wystawy pt. *Propaganda wyborcza okresu PRL* (26 września – 28 października 2005 r.), zaprezentowane zostały pochodzące z własnego zasobu afisze, plakaty i ulotki propagandowe z kolejnych powszechnych wyborów i referendum z lat 1946–1989. Wystawę zauważyły lokalne media (*Czas przymusu, czas wyboru* w „Panoramie Legnickiej” z 4.10.2005, *Kampania na chodnikach. Legnickie Archiwum Państwowe pokazuje, jak wybieraliśmy władze* – w „Słowie Polskim Gazecie Wrocławskiej” z 28.09.2005). W „Szkicach Legnickich” ukazał się artykuł pt. *Dzieje akt i archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Legnicy*²⁸.

Rok 2006 zaznaczył się bardzo licznymi odwiedzinami w czytelni (415 wizyt w stosunku do 216 w roku 2004). Z uwagi na chwilowo trudną sytuację kadrową nie zdołano zorganizować wystawy materiałów archiwalnych. Niecodziennym wydarzeniem była natomiast grudniowa wizyta ekipy telewizji japońskiej TBS (Tokyo Broadcasting System) VISION, która sfilmowała archiwalia Kościoła Pokoju w Jaworze, do dokumentalnej serii o obiektach z Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO.

W kolejnych latach przygotowywane były duże i czasochłonne wystawy materiałów archiwalnych: w roku 2007 wystawa *Parafie rzymskokatolickie w Legnicy, 1945–1988* zorganizowana z okazji przypadającej w tym roku piętnastej rocznicy utworzenia diecezji legnickiej w mieście, które przez długie lata znane było głównie jako miasto – garnizon Armii Radzieckiej. Przedmiotem wystawy było funkcjonowanie kościoła rzymsko-katolickiego w Legnicy w latach 1945–1988, na przykładzie dokumentów dotyczących istniejących w tym okresie w mieście sześciu parafii rzymskokatolickich (pw. św. Jana Chrzciciela; Trójcy Świętej; św. św. Piotra i Pawła; św. Jacka; Matki Bożej Królowej Polski; Matki Bożej Częstochowskiej). W 2008 roku przypadała zaś piętnasta rocznica opuszczenia Legnicy przez jednostki Armii Radzieckiej, w związku z czym na wystawie *Rosjanie w Legnicy, 1945–1993* pokazane zostały nieliczne zachowane i wcześniej niepokazywane, niezwykle ciekawe polskie i rosyjskie dokumenty, fotografie i inne materiały z prawie 50-letniego okresu pobytu Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej na terenie Legnicy. Dotyczyły one relacji z polskimi władzami i społeczeństwem, problemów, konfliktów, współpracy. Znalazły się wśród nich m.in.: oryginały archiwaliów wykorzystanych w znanych opracowaniach historycznych, plakaty i programy przedstawień Rosyjskiego Teatru Dramatycznego, opisy wypadków i ekscesów z udziałem sowieckich żołnierzy, odtajnione dokumenty z lat 80. XX wieku, dotyczące szkód wyrządzanych przez stacjonujące wojsko; były też i inne pisma.

Na następny rok przewidywano tylko drobne prace remontowe. Nikt nie spodziewał się katakli-

---

²⁸ E. Łaborewicz, *Dzieje akt i archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Legnicy*, „Szkice Legnickie”, t. XXVI, Legnica 2005, s. 287–306.

zmu, który nawiedził Legnicę 23 lipca 2009 roku pod koniec upalnego dnia: potężnego huraganu o prędkości dochodzącej do 130 kilometrów na godzinę, który zniszczył miasto w stopniu niepamiętanym przez mieszkańców Legnicy. Na drodze trąby powietrznej znalazł się też budynek Archiwum Państwowego, którego dach został zdewastowany do tego stopnia (m.in. spadły wszystkie gąsiorzy), że jego całkowita wymiana stała się kwestią dalszego przetrwania Oddziału. Na szczęście remont dachu udało się przeprowadzić w końcu lata i wczesną jesienią tego samego roku. Huragan w znacznym stopniu zniszczył też piękny drzewostan otaczający Archiwum: stuletnia akacja, modrzew i orzech włoski zostały przez żywioł wyrwane z korzeniami; ogromna topola rosnąca na granicy posesji została kompletnie połamana, a potężny stos jej spadłych gałęzi zmienił przeszła ogrodzenia w płataninę drutów (którą bezzwłocznie zainteresowali się okoliczni zbieracze złomu...). Ocalałe lipy i kasztanowce potraciły całe konary i przez lata goiły swoje ciężkie rany, a pamiątki po wichurze zauważalne są na tych drzewach do dziś.

Popularyzacja zasobu i archiwów w Legnicy w roku 2010 to przede wszystkim piękna graficznie wystawa pt. *Było sobie miasto. Legnica – fotograficzna podróż w czasie*, którą przygotował Jarosław Bednarek. Na wystawę złożyły się fotografie Legnicy z lat 50. i 60. XX wieku, fotografie współczesne, wykonane w miarę możliwości w tych samych miejscach i w podobnych ujęciach, oraz fotomontaże łączące stare i nowe fotografie w jeden spójny obraz. Ogółem wykonano w związku z wystawą ok. 1200 zdjęć i skanów.

W 2011 roku Archiwum Państwowe we Wrocławiu obchodziło jubileusz 200 lat swego istnienia

(liczony od 1811 roku, gdy powstało Staatsarchiv Breslau, którego Archiwum Państwowe czuje się kontynuatorem). Część legnicka obchodów miała miejsce 13 października, a towarzyszyła im duża wystawa materiałów archiwalnych z własnego zasobu: różnorodne, starannie wybierane pod względem atrakcyjności wizualnej akta, w układzie chronologicznym (*Okres dokumentu średniowiecznego, Okres księgi wpisu, Najstarsze dokumenty cechów rzemieślniczych, Księgi i akta okresu nowożytnego od XVI w., Księgi metrykalne z XVI–XX w., Dokumenty z okresu II wojny światowej, Rok 1945 na Dolnym Śląsku, Zasób najnowszy, Afisze, plakaty i obwieszczenia*), zobrazowały zasób Oddziału przekrojowo, od XIII po XXI wiek. Materiały archiwalne były również wypożyczane na wystawy obce: tzw. „księga Bitschena” (kopiariusz legnicki z 1447 r. – Akta miasta Legnicy, sygn. II/1201) została wypożyczona na wystawę pt. *Tür an Tür. Polen – Deutschland. 1000 Jahre Kunst und Geschichte (OBOK. Polska–Niemcy, 1000 lat historii w sztuce i historii)*, którą z okazji pierwszej polskiej prezydencji w Radzie Europejskiej od 23 września można było oglądać w Martin Gropius Bau w Berlinie. Bezpośrednio z Berlina, „księga Bitschena” wyruszyła do Czech, na wystawę pt. *Svatá Anežka Česká – princezna a řeholnice (Święta Agnieszka Czeska – księżniczka i zakonnica)*, która miała miejsce w klasztorze św. Agnieszki Czeskiej na Starym Mieście w Pradze w dniach 25.11.2011–25.03.2012 (organizatorem była Archidiecezja w Pradze, we współpracy z praskim Muzeum Narodowym, Archiwum Narodowym i Uniwersytetem Karola, pod patronatem prezydenta Vaclava Klause, ministra kultury Jiříego Bessera i burmistrza Pragi Bohuslava Svobody).

Od 2013 roku, w ramach ogólnopolskich obchodów Międzynarodowego Dnia Archiwów²⁹, prawie co roku (nawet w okresie pandemii Covid-19 w latach 2020–2021) organizowane były wystawy przybliżające zasób: stacjonarne, które umożliwiają bezpośredni, lecz krótkotrwały kontakt z dokumentami z dawnych epok, na co dzień ukrytymi w głębinach magazynów, oraz internetowe, dostępne online przez długie lata. Na pierwszej wystawie z okazji Międzynarodowego Dnia Archiwów (9 czerwca 2013 roku) pokazano m.in. najstarszą księgę sądową Legnicy z 1339 roku (*Blutbuch*)³⁰, wyróżniające się szczególnie pięknymi i ciekawymi oprawami księgi miejskie Legnicy i Jawora z XIV–XV wieku, ozdobiony miniaturą św. Jadwigi kopiariusz legnicki („księgę Bitschena”) z 1447 r., najstarsze księgi metrykalne z kościołów św. św. Piotra i Pawła i Najświętszej Marii Panny w Legnicy, przykłady materiałów archiwalnych przed (na fotografiach) i po konserwacji (oryginały, m.in. z zespołu *Akta miasta Jawora*), najstarszą książkę zachowaną w Archiwum (wchodzącą w skład wspomnianego zespołu *Meissnische Land und Berg Chronica* Petrusa Albinusa, wydaną w 1589 roku). Z biblioteki podręcznej Oddziału pochodziły natomiast inne zaprezentowane książki, m.in. wydany w 1615 roku *Examen Concilii Tridentini* Martina Chemnitza i pierwsza książka telefoniczna Dolnego Śląska z 1946 r. Również w 2013 roku, z okazji 20. rocznicy opuszczenia Legnicy przez Armię Radziecką, została opracowana wystawa internetowa pt. *Koniec Malej Moskwy*.

Na 82 slajdach pokazane zostały dokumenty i fotografie z zespołu archiwalnego *Urząd Wojewódzki w Legnicy (1975–1998)*, wykonane podczas prac Zespołu ds. przejmowania mienia po Jednostkach Armii Radzieckiej, funkcjonującego na początku lat 90. XX wieku w strukturze Zakładu Administracyjno-Gospodarczego przy Urzędzie Wojewódzkim w Legnicy. Wystawę uzupełniły wspólnie wykonane fotografie tych obiektów.

Dzień Otwarty w czerwcu 2014 r. w archiwach państwowych w całej Polsce odbywał się pod hasłem *Archiwa rodzinne*. Legnicka wystawa o archiwach rodzinnych była podzielona na dwie części. Na jednej przedstawiono źródła proveniencji urzędowej, z zasobu Oddziału, do poszukiwań genealogicznych, m.in. różne rodzaje ksiąg metrykalnych (wraz z najkrótszą, obrazkową historią ich powstania i rozwoju), inne materiały archiwalne, począwszy od końca XIV wieku, zawierające spisy nazwisk mieszkańców miasta Legnicy, oraz akta powstałe po 1945 roku, które przynoszą informacje dotyczące już ludności polskiej – przodków obecnych mieszkańców Legnicy i regionu, jak: akta osiedleńcze, księgi meldunkowe, dokumentacja wydawanych dowodów osobistych, szkolne dzienniki itp. Druga część wystawy, na którą eksponaty pochodziły nie tylko z zasobu Archiwum, ale również z prywatnych zbiorów rodzinnych, obrazowała zarówno rodzaje dokumentów, jakie posiadamy w domowych „archiwach”, jak i rezultaty dociekań genealogicznych i badań nad historią rodzin i rodów, w postaci np. imponujących wydawnictw dot. von Schwe-

---

²⁹ *International Archives Day* – święto obchodzone corocznie 9 czerwca, ustanowione podczas 16. Międzynarodowego Kongresu Archiwów w Kuala Lumpur na pamiątkę utworzenia Międzynarodowej Rady Archiwów (ICA) w 1948 roku będącej pod auspicjami UNESCO. Wikipedia, dostęp 30.01.2023.

³⁰ APL, Akta miasta Legnicy, sygn. II/482.

inichenów czy Schaffgotschów, szlacheckich rodów Dolnego Śląska. Warsztaty genealogiczne w tym dniu przeprowadził Radosław Zań, reprezentujący Śląskie Towarzystwo Genealogiczne.

W roku 2014 przypominano również wydarzenia I wojny światowej, w setną rocznicę jej wybuchu. Na wystawę internetową pt. *Obraz I wojny światowej w zasobie Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy* złożyły się rozporządzenia i rozkazy (w językach niemieckim i polskim) lokalnych władz z lat 1914–1917, odnalezione w aktach kartki pocztowe i widokówki z okresu 1914–1919, nadsyłane przez żołnierzy niemieckich do rodzin mieszkających np. w obecnym Chojnowie, przedstawiające wiele polskich miast (jak Warszawa, Kielce, Konin, Grodno), wycinki prasowe, druki ulotne, mapki i plany miast.

Popularyzacja w roku 2015, z okazji Międzynarodowego Dnia Archiwów, to stacjonarna i internetowa wystawa dokumentów pt. *Rok 1945. Niemcy, Rosjanie, Polacy*, niejako komentująca ten czas – końca wojny, zajęcia Legnicy przez Armię Czerwoną, przybycia polskich osadników, początków polskiej administracji na tzw. Ziemiach Odzyskanych i koegzystencji z ludnością niemiecką. Wystawę stacjonarną objął honorowym patronatem Prezydent Legnicy, partnerami projektu była Legnicka Biblioteka Publiczna i Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Legnicy. Rok 2016 to wystawa stacjonarna i internetowa pt. *Starówki miast śląskich po II wojnie światowej. Legnica, Głogów, Złotoryja, Lubin*, opracowana na podstawie fotografii i dokumentów z zasobu własnego, z zespołu *Biuro Projektów Zagospodarowania Przestrzennego „Agloprojekt” w Legnicy ([1955]1975–1999[2006])*.

W latach 2017–2018 popularyzacja zeszła na plan dalszy, z uwagi na nawał prac związanych z realizacją priorytetowego w tym czasie w sieci archiwów państwowych programu retrokonwersji pomocy archiwalnych. Program ten polegał na przepisaniu (lub przekonwertowaniu z formatów cyfrowych – o ile takie istniały) i przeniesieniu do aplikacji ZoSIA (skrót od Zintegrowany System Informacji Archiwalnej) wszelkich pomocy ewidencyjnych do zgromadzonego zasobu, które funkcjonowały dotąd tylko w postaci papierowej (nawet rękopiśmiennej, jak np. obejmujący ponad 22 tysiące jednostek, opracowany inwentarz zespołu *Sqd Obwodowy w Złotoryi*), czyli nie tylko inwentarzy opracowanych zespołów archiwalnych, ale także ewidencji zespołów nieopracowanych, zamkniętych (przejętych w całości) i otwartych, w postaci różnej jakości spisów zdawczo-odbiorczych materiałów archiwalnych, a nawet ich spisów roboczych³¹ – w celu udostępnienia w Internecie jak największej ilości informacji o zasobie jego użytkowników. Trzeba podkreślić, że wszystkie pozostałe zadania archiwów (oprócz opracowania), czyli m.in. sprawy nadzoru archiwalnego, wykonywanie kwerend i bezpośrednie udostępniania materiałów archiwalnych w czytelnich zostały utrzymane. W przepisywaniu, z uwagi na zakres pracy do wykonania, wzięli udział wszyscy pracownicy merytoryczni (w sumie 5 osób). Liczbę rekordów do przepisania w 2017 r. podzielono na pięć mniej więcej równych zestawów – na jedną osobę przepisującą przypadało średnio 18 900 rekordów. Ślepy los, w wyniku losowania, przydzielił każdemu jego zestaw (należy podkreślić, że nikt nie wniósł żadnych

³¹ E. Galik, *O retrokonwersji w Archiwum Państwowym we Wrocławiu słów kilka – okiem „szeregowego przepisywacza”, „Archeion”, t. CXIX*, Warszawa 2018, s. 121–139.

uwag ani nie oprotestował zestawienia, które przypadło mu w udziale). Każdy pracownik indywidualnie ustalał sobie, ile rekordów i kiedy przepisze³² – w rezultacie, wobec nagminnego braku czasu na przepisywanie w godzinach pracy, bardzo dużo wykonano go, przynajmniej w przypadku Oddziału w Legnicy, po godzinach, w czasie teoretycznie wolnym. Ogółem na 31 grudnia 2017 roku w ZoSIA Oddziału w Legnicy znalazły się opisy 154 003 jednostek, co stanowiło ok. 60% jednostek ogółem (na koniec 2017 roku stan zasobu wynosił 257 287 j.a.).

W 2017 r. nie było zatem dużej wystawy, niemniej z okazji Międzynarodowego Dnia Archiwów zostały przygotowane i przeprowadzone dwie lekcje archiwalne pt. *Od pisma klinowego do pliku cyfrowego* – o dawnych sposobach zapisywania informacji, Były przeznaczone dla dzieci ze szkół podstawowych i przedszkoli, Dla uczestników przygotowano m.in. glinianą tabliczkę pokrytą znakami pisma klinowego, gęsie pióra i atrament, starą maszynę do pisania, a także poglądowe fotografie, m.in. przedstawiające indiańskie kipu „pismo węzłkowe”) czy prehistoryczne rysunki naskalne. Podobna sytuacja była w roku następnym – przygotowano tylko niewielką, ale miłą oku wystawę pt. „Świat bajek na scenie teatralnej”, wykorzystując materiały ikonograficzne z zespołu archiwalnego „Teatr Dramatyczny w Legnicy”.

W roku 2018 do ZoSIA przeniesiono 108 416 kolejnych rekordów – ostatecznie, 31 grudnia 2018 roku w ZoSIA znalazły się 257 523 opisy jednostek (na 266 140 j.a. ogółem).

Wydawało się, że „najgorsze za nami”. Na wystawie z okazji Międzynarodowego Dnia Archiwów w 2019 roku zaprezentowano m.in. iluminowany kopiariusz legnicki Ambrożego Bitschena z roku 1447, księgi ławnicze miasta Legnicy z XIV i XV wieku, księgi miejskie Jawora z XVI stulecia oraz dokumenty z wyborów do Sejmu i Senatu z 4 czerwca 1989 r. (z okazji 30. rocznicy tych wyborów). Dla odwiedzających Archiwum przygotowano również dwie prezentacje multimedialne: o dziejach i zasobie legnickiego Oddziału oraz o aktach z zasobu, przydatnych w badaniach genealogicznych, ze szczególnym uwzględnieniem akt osiedleńczych (z lat 1945–1975). Plany wystawienicze na kolejny rok były zaawansowane, niestety, w marcu 2020 roku, zostały unieważnione przez wybuch pandemii koronawirusa – Archiwum de facto zamknięto, pracownicy zostali wysłani do domów do pracy zdalnej, a pomysł organizowania wystawy stacjonarnej w takich warunkach był bezsensowny. Skupiono się zatem na popularyzacji zdalnej, przygotowując uzupełnioną wersję internetową wystawy fotograficznej z 2010 roku pt. „Było sobie miasto: Legnica fotograficzna podróż w czasie – fotografie Legnicy w latach 50.–60. XX wieku i współcześnie”. W 2021 roku, wciąż w warunkach pandemicznych obostrzeń i ograniczeń, Oddział przygotował cztery wystawy internetowe, w tym dwie oparte o zgromadzone w zasobie materiały ulotne: „Choroby, szczepienia, profilaktyka, propaganda 1946–1956” i „Do nauki, do szkół” (o werbunku uczniów w latach 1948–1984, oraz „Z historii Archiwum Państwowego w Legnicy – ludzie

---

³² Normy ilościowe dla wszystkich archiwów państwowych wyznaczono: dla opisów sporządzonych w języku polskim *co najmniej 50 opisów j.a.* w ciągu godziny (350 opisów dziennie), oraz *co najmniej 30 opisów j.a. w języku obcym* w ciągu godziny (czyli 210 opisów dziennie), przy założeniu siedmiu godzin pracy przy komputerze.

i miejsc” i „*Bez cenzury, legnickie 1981*”, w czterdziestą rocznicę wprowadzenia stanu wojennego, w której wykorzystano materiały b. Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Legnicy. Wystawy zorganizowane w 2022 r. to, z okazji Międzynarodowego Dnia Archiwów (9 czerwca 2022 r.), „*Województwo legnickie (1975-1998) w kartografii*” – stacjonarna wystawa wielkoformatowych w większości map i planów, zaś na Dzień Archiwisty (30 września 2022 r.) - wystawa internetowa pt. „*Kościół św. Jana Chrzciciela w Legnicy na fotografiach sprzed 50 lat*” – których autorką była Barbara Pazoła, kierownik legnickiego Archiwum w latach 1972–1999.

Nie samą popularyzacją jednak zajmuje się archiwum państwowe – codzienna działalność skupia się na innych aspektach – najbardziej na nadzorze archiwalnym i udostępnianiu zasobu (bezpośrednim w czytelnich i pośrednim – poprzez wykonywanie kwerend archiwalnych). Ostatecznym celem działań nadzorczych jest pozyskanie materiałów archiwalnych, zaś materiały te, po spraw-

dzeniu z ewidencją i zabezpieczeniu w magazynie, należy również opracowywać, czyli, mówiąc w ogromnym skrócie, nadawać im trwały układ w ramach zespołów lub zbiorów archiwalnych, zgodnie ze wskazówkami metodycznymi. Na koniec maja 2023 roku stan opracowania zasobu Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy wyglądał następująco: na 1169 zespołów archiwalnych ogółem całkowicie opracowane były 394 zespoły, a 86 – opracowanych częściowo (status zespołów opracowanych i posiadających kartę A utraciły wskutek nowych i nieopracowanych – bo niestety tylko takie istnieją – dopływów dokumentacji), co łącznie wynosi 93 613 j.a. (na 295 205 j.a. ogółem) i 1650 m.b. (na 3165,28 m.b. ogółem). Ewidencję w postaci elektronicznej posiadało 289 992 j.a. (ponad 98%).

Codzienną, mrówczą krzątanicę na przestrzeni lat 1971³³–2022 najlepiej obrazują suche liczby, wydobyte z kolejnych rocznych sprawozdań Oddziału w Legnicy:

L.p.	Rok	Zespoły archiwalne	Zasób w metrach bieżących	Kwerendy pisemne	Odwiedziny w czyteln	Udostępnione jednostki archiwalne	Retrokonwersja (liczba rekordów)*	Kopie cyfrowe zabezpieczające**	Kontrola archiwów zakładowych***	Zezwolenia/zgody na brakowanie****
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
1	1971	187	664	brak danych	brak danych	brak danych	–	–	55	brak danych
2	1972	198	701	40	47	498	–	–	27	57
3	1973	225	758	49	37	400	–	–	48	brak danych
4	1974	226	760	79	37	310	–	–	36	brak danych
5	1975	241	1061	91	58	411	–	–	25	brak danych

³³ Uwzględniono sprawozdania roczne dopiero od 1971 r. z uwagi na brak stosownych danych liczbowych we wcześniejszych sprawozdaniach, w których np. nie podawano ilości kwerend (np. kwitując tę część działalności stwierdzeniem, że „w okresie sprawozdawczym nie zanotowano ciekawszych kwerend”), wizyt w pracowni czy ilości udostępnionych jednostek archiwalnych.

70 lat dziejów Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy (1953–2023)

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
6	1976	258	1101	102	29	589	–	–	65	47
7	1977	296	1194	110	48	248	–	–	28	89
8	1978	301	1199	91	82	1577	–	–	38	53
9	1979	303	1207	106	91	1289	–	–	43	56
10	1980	305	1370	149	68	493	–	–	60	59
11	1981	309	1388	224	47	705	–	–	66	55
12	1982	308	1318	184	38	974	–	–	37	50
13	1983	308	1269	115	52	395	–	–	57	64
14	1984	309	1541	100	63	628	–	–	60	50
15	1985	312	1541	110	78	815	–	–	34	45
16	1986	325	1627	161	95	517	–	–	35	50
17	1987	325	1622	115	98	431	–	–	46	67
18	1988	340	1641	165	148	1137	–	–	48	68
19	1989	366	1660	171	166	1860	–	–	44	56
20	1990	381	1776	391	68	986	–	–	52	74
21	1991	416	1820	475	55	501	–	–	39	53
22	1992	431	1870	497	143	835	–	–	40	64
23	1993	483	1955	453	87	543	–	–	39	74
24	1994	487	1958	616	95	453	–	–	34	142
25	1995	511	1987	389	115	602	–	–	43	84
26	1996	496*****	1679*	549	130	866	–	–	57	79
27	1997	540	1706	515	195	1171	–	–	50	137
28	1998	620	1708	447	194	884	–	–	46	143
29	1999	620	1711	783	294	896	–	–	54	122
30	2000	629	1734	1050	211	1552	–	–	42	149
31	2001	631	1749	1145	173	1339	3437	–	49	99
32	2002	628	1764	382	293	2198	4366	–	49	135
33	2003	680	1774	517	250	980	10634	–	47	180
34	2004	780	1961	292	216	2291	18272	–	42	155
35	2005	789	1972	289	319	2034	20882	–	45	162
36	2006	811	2005	286	415	2516	24293	–	43	138

* Narastająco, stan na koniec roku, do 2016: IZA, od 2017: ZoSIA.

** Narastająco, stan na koniec roku.

*** W statystyce ujmowane także jako „wizytacje” i „lustracje”.

**** Tylko zakończone wydaniem zgody (uchwytnie w sprawozdaniach statystycznych).

***** Weryfikacja (zmniejszenie) liczby zespołów archiwalnych i metrów bieżących w wyniku skontrum zasobu przeprowadzonego w latach 1995–1996.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
37	2007	815	2048	365	269	2360	30949	–	37	153
38	2008	833	2078	473	279	3592	34431	–	39	205
39	2009	853	2101	484	330	3024	37762	–	43	181
40	2010	863	2163	582	341	4426	39497	–	51	152
41	2011	893	2227	361	405	3244	43382	–	48	193
42	2012	914	2361	373	492	3192	44307	–	50	181
43	2013	935	2 443	771	448	3045	45998	2274	51	241
44	2014	942	2535	538	297	2929	49606	13805	51	217
45	2015	1138	2737	626	375	2934	51640	33104	51	201
46	2016	1138	2834	663	264	2881	53377	46330	49	251
47	2017	1128	2886	780	206	2015	154003	58623	47	282
48	2018	1136	2945	603	290	4309	257523	58623	43	253
49	2019	1154	3056	539	236	2576	276014	82193	50	167
50	2020	1165	2987	564	128	1823	278018	165688	16	165
51	2021	1161	3114	456	163	2703	283378	228330	44	213
52	2022	1168	3153	381	170	2895	287903	288342	40	227
		1168	3153	19797	9228	81872	287903	288342	2333	6081

Jak wynika z powyższego zestawienia (które z różnych względów nie obejmuje wszystkich, nawet tych wyrażalnych liczbami czynności, wydarzeń i przedsięwzięć), w ciągu ostatnich 52 lat zasób wzrósł z 664 do 3153 metrów bieżących. Podczas 9 228 wizyt użytkowników w czytelnicy (wcześniej nazywanej pracownią naukową) udostępniono im 81 872 jednostek archiwalnych, przeprowadzono 19 797 kwerend w zasobie oraz 2 333 kontrole (określane też jako wizytacje i lustracje) na przedpolu archiwalnym (w archiwach zakładowych), jak również wydano 6 081 zgód (wcześniej zezwoleń) na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej dla państwowych i samorządowych jednostek organizacyjnych.

Koniec XX i początek XXI wieku to coraz szersze wykorzystywanie narzędzi informatycznych (co również jest widoczne w tabeli): od

końca lat 90. do prowadzenia ewidencji zasobu wprowadzono bazę danych SEZAM; dla ksiąg i akt metrykalnych – bazę PRADZIAD. Od 2001 roku zaczęto przepisywanie do komputerowej bazy IZA (Inwentarze Zespołów Archiwalnych) pomocy ewidencyjnych zespołów opracowanych, w miarę skromnych możliwości kadrowych i technicznych (mając, jak w Oddziale w Legnicy, jeden komputer na stanie). Od stycznia 2016 r. dokumentacja nadzoru archiwalnego znalazła swoje miejsce w aplikacji NIKA (Nadzór i Kontrole Archiwalne). Od 2013 roku w Legnicy podjęto masowe wykonywanie cyfrowych kopii zabezpieczających materiałów archiwalnych. Jednak prawdziwa lokalna e-rewolucja zaczęła się w roku 2017, wraz z wdrożeniem systemu ZoSIA (który zastąpił bazę danych SEZAM), masową (wyżej opisaną) retrokonwersją wszelkich papierowych

inwentarzy i spisów, czego skutkiem było przejście na pomoce ewidencyjne w postaci elektronicznej jako podstawowej (udostępnianej w Internecie w serwisie www.szukajwarchiwach.gov.pl), wreszcie – wdrożenie od 1 kwietnia 2019 roku w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, jako urzędzie administracji rządowej, systemu Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją jako podstawowego sposobu dokumentowania przebiegu załatwiania i rozstrzygania spraw oraz wykonywania czynności kancelaryjnych³⁴, z sukcesywnie i zdecydowanie zmniejszając liczbą wyjątków od systemu podstawowego, czyli spraw prowadzonych w tradycyjnej postaci papierowej.

Problemy spowodowane pandemią Covid-19, która w marcu 2020 roku zamknęła archiwa (jak

i inne instytucje) przed klientami i użytkownikami, uniemożliwiając równocześnie ich pracownikom działalność na przedpolu (przeprowadzanie kontroli i ekspertyz archiwalnych u aktotwórców), postawiły jednocześnie nowe pytania, m.in. o to, co archiwiści mogą robić zdalnie oraz jak – i w jakim stopniu – jesteśmy w ogóle na takie sytuacje przygotowani.

Ukończenie siedemdziesięciu lat przez człowieka to wiek emerytalny, dla instytucji, a tym bardziej archiwum historycznego, to wiek zaledwie młodzieńczy – wszystko przed nami. Ostatnie lata trudno oceniać – dzieli nas od nich za krótki dystans czasowy, można je tylko spróbować opisać. Ocenę zostawmy naszym następcom.

---

³⁴ Zarządzenie Nr 4 Dyrektora Archiwum Państwowego we Wrocławiu z dnia 29 marca 2019 roku w sprawie wprowadzenia w Archiwum Państwowym we Wrocławiu systemu EZD jako podstawowego sposobu dokumentowania przebiegu załatwiania i rozstrzygania spraw oraz wykonywania czynności kancelaryjnych.

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Historię obecnego Archiwum Państwowego we Wrocławiu – Oddziału w Legnicy¹ otwiera powołanie w maju 1953 r. Powiatowego Archiwum Państwowego w Legnicy (PAP), podlegającego bezpośrednio Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu we Wrocławiu (WAP). Celem było objęcie opieką państwowego zasobu archiwalnego na terenie Legnicy oraz powiatów legnickiego, złotoryjskiego, lubińskiego i bolesławieckiego. Pierwsza skromna siedziba PAP mieściła się w budynku Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy przy pl. Stalina 7 (obecnie pl. Słowiański), a podstawową część zasobu stanowiły początkowo zbiory archiwów miejskich Legnicy, Chojnowa, Jawora, Lubina, Świerzawy i Złotoryi, gromadzone i przechowywane w siedzibach miejscowych magistratów, często ewakuowane i ukrywane w latach II wojny światowej. W kwietniu 1953 r. (przed formalnym powstaniem) przystąpiono do zabezpieczania akt niemieckich b. magistratu miasta Legnicy, odnalezionych w piwnicy PMRN, które następnie przekazano do WAP we Wrocławiu, jako że PAP nie miał odpowiednich na ich przechowywanie warunków. Pierwsze nabytki, odnotowane w Księdze nabytków i ubytków PAP z datą 11 sierpnia 1953 r., to, pod nr. 1: Kolekcja Chojnowska XIV–XX w., w ilości ca 20 mb, pod nr. 2: materiały z Muzeum w Chojnowie, 1711–1937 (1,5 m.b.) oraz pod nr. 3: Magistrat

Haynau 1564–1943 w ilości 7,5 m.b. Były wśród nich najprawdopodobniej akta obecnych zespołów Akta miasta Chojnowa, [1315]1575–1944 (zespół nr 85/1) i Cechy miasta Chojnowa, 1536–1938 (zespół nr 85/8).

W roku 1954 przejęto m.in. akta późniejszych zespołów: *Akta miasta Jawora, 1326–1944* (z Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Jaworze, zespół nr 85/2), *Akta miasta Lubina, [1295]1605–1944* (z WAP we Wrocławiu, zespół nr 85/5) oraz *Urząd Katastralny w Legnicy, 1861–1945[1963]* (zespół nr 85/44, którego akta przekazał PMRN w Legnicy). Za rok 1954 wykazano ogółem 16 przejętych zespołów, liczących łącznie 111 m.b., w tym 78 m.b. akt uporządkowanych. W 1955 r. przejęto m.in. akta Reichsbankstelle Liegnitz (Oddziału Banku Rzeszy w Legnicy) z lat 1876–1945 (przekazane przez legnicki oddział Narodowego Banku Polskiego) oraz pierwszy dopływ akt do zespołu *Akta miasta Złotoryi, 1532–1945[1946–1947]*, przekazany przez Narodowy Bank Polski Oddział w Złotoryi. Z akt polskich, z okresu po roku 1945, przejęto zasób Komend Powiatowych Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” ze Złotoryi, Legnicy, Bolesławca i Lubina, przekazanych później do Archiwum Państwowego we Wrocławiu. W 1956 r. masowo napływały akta zarządów gminnych i prezydium gminnych rad narodowych z lat 1945–1954.

---

¹ Stan na 30 kwietnia 2023 r.

Z dniem 1 maja 1959 r. Powiatowe Archiwum Państwowe w Legnicy zostało przekształcone w Oddział Terenowy Archiwum Państwowego Miasta Wrocławia i Województwa Wrocławskiego. W tym też roku nastąpiła przeprowadzka Archiwum (już po przekształceniu) do nowej siedziby przy ul. Sądowej 28 (obecnie ul. Żołnierzy II Armii Wojska Polskiego; budynek już nie istnieje). Nowe lokum nie spełniało jednak nawet znośnych warunków do pracy i przechowywania w nim archiwaliów. Stan techniczny pozwalał na wykorzystanie na cele magazynowe tylko 200 m² powierzchni z dostępnych 500 m². W budynku panowało silne zawilgoceenie i zagrzybienie, a magazyny były pozbawione ogrzewania.

W sierpniu 1959 r. teren działania OT w Legnicy zmniejszył się o powiat bolesławiecki, jednocześnie powiększając się o powiat jaworski, i obejmował powiaty: legnicki, lubiński, złotoryjski i jaworski oraz, od 1968 r., powiat średzki.

W roku 1959 powróciły z Archiwum Państwowego we Wrocławiu akta miasta Legnicy (180 m.b., z lat 1280–1939), zabezpieczone w WAP po zakończeniu II wojny światowej, podobnie jak akta innych magistratów i instytucji z terenu legnickiego. Na koniec 1961 r. rozmiar zasobu wynosił 455 m.b. W lipcu 1970 r. rozpoczęła się kolejna przeprowadzka do nowej siedziby (na ponad trzy dekady), mieszczącej się przy ul. Piastowskiej 22. Na cele magazynowe przeznaczono 375 m² powierzchni (1595 m.b. półek). Według danych ze stycznia 1970 r., stan zasobu wynosił wówczas 580 m.b. (139 zespołów, ok. 30 tysięcy j.a.). Warunki do przechowywania akt również w kolejnej siedzibie nie były dobre (zagrzybione, drewniane podłogi, zmurszałe ściany, woda wybijająca ze studzienek

kanalizacyjnych po większych opadach deszczu i zalewająca magazyny położone w najniższych częściach budynku). Przez ponad trzydzieści lat budynek był poddawany licznym remontom, w tym wymianie podłóg, instalacji elektrycznej i ogrzewania. Również dwie wielkie powodzie, w latach 1977 i 1997, nie oszczędziły siedziby Archiwum, wymuszając ewakuację akt z piwnic.

W roku 1975, w związku z reformą administracyjną państwa, likwidacji uległy powiaty i utworzono 49 województw, w tym również województwo legnickie, które stało się terenem działania Oddziału w Legnicy. W granicach województwa legnickiego znalazł się powiat głogowski, leżący do tej pory w granicach województwa zielonogórskiego i zasięgu działania Archiwum Państwowego w Zielonej Górze. Z kolei powiat średzki został włączony w granice województwa wrocławskiego i tym samym do terenu działania Archiwum Państwowego we Wrocławiu. W związku z reformą, zmieniona została także organizacja sieci archiwów państwowych, a z początkiem 1976 r. doszło do zmiany nazwy na Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu – Oddział w Legnicy.

Około roku 1990 okazało się, że przyjmowanie nowych akt należy wstrzymać ze względu na brak miejsca na regałach. Doraźnie poradzono sobie przez zamontowanie nadstawek na regałach, co umożliwiło m.in. przyjęcie akt likwidowanych w tym czasie urzędów gmin i rad narodowych z lat 1973–1990 oraz Komitetu Wojewódzkiego PZPR. W latach 1995–1996, w wyniku przeprowadzonego skontrum zasobu, wykryte zostały narastające przez wiele lat pomyłki i nieścisłości w ewidencji zasobu, co w rezultacie zawyżyło rozmiar podawany w sprawozdaniach o ponad 300 m.b. W roku 2000

realnie zmierzony stan zasobu wynosił 1734 m.b. Jesienią 2001 r. Archiwum po raz kolejny zmieniło siedzibę, którą stał się budynek po zlikwidowanej Szkole Podstawowej nr 14 przy al. Piłsudskiego 1, w którym od razu prawie 500 m² powierzchni stanowiły pomieszczenia zaadaptowane specjalnie na cele magazynowe. Naturalnie pozwoliło to na przyjmowanie kolejnych czekających na przedpolu akt, spośród których warto wymienić materiały archiwalne po istniejącym do końca 1998 roku Urzędzie Wojewódzkim w Legnicy, wielu zlikwidowanych zakładach przemysłowych, akta sądów, głównie grodzkich (z lat 1945–1950) i powiatowych (od roku 1950) oraz dokumenty związane z funkcjonowaniem tzw. Zagłębia Miedziowego.

W wyniku reformy administracyjnej z grudnia 1998 r.², likwidującej m.in. województwo legnickie i przywracającej podział na powiaty, obecnym terenem działania Archiwum w Legnicy (od 1 stycznia 1999 roku) są powiaty: głogowski, jaworski, legnicki – grodzki i ziemski, lubiński, polkowicki (istniejący po raz pierwszy w historii) i złotoryjski.

Tak, w wielkim skrócie, narastał i kształtował się zasób legnickiego Archiwum Państwowego, od momentu jego powołania, przez cztery zmiany siedzib i brak przez całe dziesięciolecie odpowiednich warunków i wystarczającej ilości miejsca do przechowywania archiwaliów (należy również dodać zbyt małą w minionych latach liczbę etatów pracowników merytorycznych). Obecne warunki i standardy przechowywania z pewnością uległy radykalnej poprawie. Niestety, obawy budzi nadal niedostateczna ilość miejsca potrzebna do przyjmowania kolejnych materiałów znajdujących się na

przedpolu archiwalnym. Należy tutaj zwrócić uwagę chociażby na przejmowane od pewnego (niepełnego) czasu dokumenty, których w minionych latach nie zaliczano do materiałów archiwalnych. Są to głównie akta do niedawna typowo i masowo wytwarzane w urzędach administracji, np. dotyczące ewidencji ludności, czyli przede wszystkim książki meldunkowe oraz dokumentacja związana z wydawaniem dowodów osobistych (tzw. koperty dowodowe). Przejęte do tej pory przez legnicki Oddział tego typu materiały (na razie w niewielkiej skali), pokazują dość duże zainteresowanie nimi klientów Archiwum, zwłaszcza tych pragnących poznać losy swoich przodków (ale wykorzystywane są również w sprawach urzędowych, np. do wydawania różnego rodzaju zaświadczeń dla obywateli). Należy też wspomnieć o tzw. aktach osiedleńczych (związanych z powojennym osadnictwem i nadawaniem nieruchomości gruntowych), których właściwie już znacząca większość została przejęta przez legnickie Archiwum (więcej: patrz poniżej), które, jak się okazuje, są znakomitym źródłem do badań genealogicznych.

Na koniec kwietnia 2023 roku zasób Oddziału liczył 1168 zespołów archiwalnych (z czego 207 zespołów akt niemieckich). Rozmiar wynosił 3164,77 m.b. (295159 j.a.). Opracowanych całkowicie było 395 zespołów (93613 j.a. = 1650,18 m.b.), natomiast opracowanych częściowo 85, głównie w wyniku dopływów do zespołów wcześniej opracowanych.

Ewidencja zasobu od końca lat 90. prowadzona była w bazie SEZAM. Od roku 2001 roku rozpoczęto wprowadzanie inwentarzy opracowanych

---

² Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa, Dz. U. z 1998 r. nr 96 poz. 603.

zespołów do bazy IZA (Inwentarze Zespołów Archiwalnych), dla ksiąg metrykalnych i akt stanu cywilnego prowadzona była baza PRADZIAD. W latach głównie 2017–2018, w wyniku retrokonwersji pomocy ewidencyjnych zespołów archiwalnych (inwentarzy, spisów zdawczo-odbiorczych, spisów roboczych), ewidencja zasobu została przeniesiona do elektronicznego systemu ZoSIA (Zintegrowany System Informacji Archiwalnej). W obecnym czasie ponad 98% wszystkich jednostek archiwalnych znajduje się w ZoSIA.

Przez 70 lat swego istnienia Oddział w Legnicy zgromadził bezcenne, nie tylko w skali lokalnej, zbiory. Prawie 40% z nich pochodzi sprzed roku 1945. Do najcenniejszych i najbardziej różnorodnych w tej grupie archiwaliów należą akta miast: Legnicy (od 1280 roku, liczące 155 m.b.), Jawora (od początku XIV w.), Złotoryi, Lubina, Chojnowa, Bolkowa, Świerzawy. Najstarsze akta pochodzą z końca XIII w.: są to cztery dokumenty pergaminowe z zespołu *Akta miasta Legnicy*, z lat: 1280, 1281, 1288 i 1293, wystawione przez księcia legnickiego Henryka V Grubego. Ilość dokumentów pergaminowych i papierowych, nie tylko miasta Legnicy, ale także Jawora, Chojnowa i Bolkowa oraz tzw. dokumentów cechowych (z zespołów *Cechy miasta Jawora*, *Dokumenty prawego pochodzenia* i *Listy nauki rzemiosła*), wynosi prawie 4 200 j. inw.

Wielkie zainteresowanie zarówno badaczy, jak i genealogów, budzą akta parafii ewangelicko-augsburskich: kościoła Pokoju w Jaworze ([1634]1652–1945[1947]), zabytku z listy światowego dziedzictwa UNESCO), św. św. Piotra i Pawła w Legnicy (obecnej katedry legnickiej) oraz Najświętszej Marii Panny w Legnicy (XVI–XX w.). W dwóch ostatnich zespołach zachowały się jedne z najstar-

szych w polskich archiwach XVI-wieczne księgi metrykalne: chrztów od roku 1558, z małymi przerwami doprowadzone do 1945 roku, oraz małżeństw i zgonów od 1565 roku z kościoła św. św. Piotra i Pawła, a także księgi z kościoła Najświętszej Marii Panny w Legnicy – chrzty, małżeństwa i zgony od 1574 roku. Ogółem w zasobie Oddziału jest obecnie ponad 20 tysięcy ksiąg metrykalnych, z których ok. 95% stanowią księgi stanu cywilnego od 1874 roku (ponadto ok. 700 ksiąg pięciu wyznań religijnych, głównie ewangelicko-augsburskiego, ale także rzymsko-katolickiego, mojżeszowego, chrześcijańsko-apostolskiego oraz katolicko-apostolskiego, tzw. irwingian – jedyne w Polsce księgi tej gminy). Zbiór ponad 2,5 tysiąca planów katastralnych z lat 1861–1945 zachował się w zespołach Urzędów Katastralnych w Legnicy i Głogowie. Akta 9 zachowanych w różnym stopniu zespołów sądów obwodowych (od końca XVII w. po 1945 roku) m.in.: w Złotoryi, Świerzawie, Chojnowie, Lubinie, Legnicy i Bolkowie zajmują 460 m.b. półek. Do najcenniejszych akt polskich (wytworzonych po 1945 roku) należą: Starostwa Powiatowe w Legnicy, Jaworze, Lubinie, Złotoryi z lat 1945–1950, Powiatowe Rady Narodowe, Zarządy Miejskie i Miejskie Rady Narodowe w Legnicy, Jaworze, Lubinie, Złotoryi, Chojnowie, Chocianowie, Prochowicach z lat 1946–1950, akta gmin powiatów: jaworskiego, legnickiego, lubińskiego, złotoryjskiego z lat 1945–1954, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy [1948]1950–1971, Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy ([1944]1975–1990) i akta komitetów miejskich, gminnych, rejonowych i zakładowych PZPR, Urzędu Wojewódzkiego w Legnicy (1975–1998) oraz Wojewódzkiej Rady Narodowej w Legnicy (1975–1990).

Cechą wyróżniającą zasób Archiwum w Legnicy jest dokumentacja dotycząca wydobycia i przeróbki rudy miedzi na terenie Legnicko-Głogowskiego Zagłębia Miedziowego (zakładów wchodzących w skład Kombinatu Górniczo-Hutniczego Miedzi z siedzibą w Lubinie) oraz tzw. Starego Zagłębia w rejonie Złotoryi i Bolesławca. Dotychczas przejęte zostały akta następujących zakładów:

- Kombinatu Górniczo-Hutniczego Miedzi – Zakładów Górniczych „Lena” w Wilkowie z lat [1947]1948–1973[1974–2001] (zespół nr 85/229, 6976 j.a. = 38,56 m.b.),
- Zakładów Górniczych „Nowy Kościół” w Nowym Kościele z lat 1951–1968[1969–2001] (zespół nr 85/667, 2072 j.a. = 11,00 m.b.),
- Zakładu Urządzeń Górniczych „Lena” w Wilkowie z lat 1975–1994[1995] (zespół nr 85/690, 216 j.a. = 1,85 m.b.),
- Przedsiębiorstwa Budowy Kopalń Rud Miedzi w Lubinie z lat 1960–1997 (zespół nr 85/187, 471 j.a. = 8,05 m.b.),
- Zakładu Budownictwa Górniczo-Hutniczego (BGH–RM) w Lubinie z lat [1963]1968–1996[1997–2017] (531 j.a. = 9,36 m.b.),
- Przedsiębiorstwa Robót Górniczych Sp. z o.o. w Lubinie z lat 1978–1997 (zespół nr 85/958, 67 j.a. = 0,70 m.b.),
- KGHM Polska Miedź S.A. Oddziału Zakładów Górniczych „Lubin” w Lubinie z lat 1960–1997[1997–1998] (zespół nr 85/968, 1398 j.a. = 16,30 m.b.),
- KGHM Polska Miedź S.A. Oddziału Zakładów Górniczych „Polkowice” w Polkowicach z lat [1962–1968]1968–1995[1996–1998] (zespół nr 85/948, 810 j.a. = 16,30 m.b.),
- KGHM Polska Miedź S.A. Oddziału Zakładów Górniczych „Rudna” w Polkowicach z lat [1969–1974]1974–1997[1997–2004] (zespół nr 85/965, 1489 j.a. = 35,92 m.b.),
- KGHM Polska Miedź S.A. Oddziału Zakładów Górniczych „Sieroszowice” w Kaźmierzowie z lat [1970–1979]1980–1995[1996–2002] (zespół nr 85/949, 280 j.a. = 3,90 m.b.),
- KGHM Polska Miedź S.A. Oddziału Zakładów Górniczych „Polkowice–Sieroszowice” w Polkowicach z lat 1996–1997[1998–2002] (zespół nr 85/954, 64 j.a. = 1,10 m.b.),
- KGHM Polska Miedź S.A. Oddziału Huty Miedzi „Cedynia” w Orsku z lat [1974]1975–1997[1998–2004] (zespół nr 85/973, 317 j.a. = 5,30 m.b.),
- KGHM Polska Miedź S.A. Oddziału Huty Miedzi „Głogów” w Głogowie z lat [1959–1966]1967–1997[1997–2006] (zespół nr 85/1205, 1940 j.a. = 33,30 m.b.),
- KGHM Polska Miedź S.A. Oddziału Huty Miedzi „Legnica” w Legnicy z lat [1950]1951–1997[1997–2004] (zespół nr 85/185, 695 j.a. = 14,67 m.b.),
- KGHM Polska Miedź S.A. Biura Zarządu w Lubinie z lat 1956–1997[1997–2000] (zespół nr 85/996, 26 j.a. = 0,13 m.b.).

Spośród akt powstałych po 1945 roku na uwagę zasługują akta osiedleńcze powstałe w związku z procedurą przydzielania po II wojnie gospodarstw rolnych przesiedleńcom z Kresów Wschodnich, repatriantom i osadnikom z innych terenów Polski i spoza granic kraju (inne funkcjonujące w dotychczasowej literaturze nazwy: akta osadnicze, akty nadania ziemi, teczki osadników, dokumentacja podstawowa nieruchomości). Elementami akt osie-

dleńcych są dokumenty dotyczące przydzielanych/nadawanych nieruchomości: protokół przekazania repatriantowi – przesiedleńcowi gospodarstwa w posiadanie przez Państwowy Urząd Repatriacyjny, akt nadania, ponadto opis mienia pozostawionego, skierowanie na gospodarstwo rolne (wydane przez PUR), zaświadczenie Zarządu Gminy o posiadanym (przywiezionym) inwentarzu żywym i martwym, wykaz członków rodziny (z datami urodzenia), informacje o narodowości, wykształceniu, zawodzie, numerze karty ewakuacyjnej.

Akta osiedleńcze zawarte są w sześciu zespołach archiwalnych stanowiących zbiory akt z gmin obecnie istniejących powiatów (łącznie ilość akt osiedleńczych wynosi ponad 29 tysięcy j.a., co stanowi ponad 185 m.b.). Zespoły te to:

- zespół nr 85/904: Zbiór akt osiedleńczych powiatu jaworskiego [1935]1945–1975[2012], 5151 j.a. = 36,55 m.b.,
- zespół nr 85/925: Zbiór akt osiedleńczych powiatu lubińskiego 1945–1975[1976–2010], 3715 j.a. = 22,06 m.b.,
- zespół nr 85/927: Zbiór akt osiedleńczych powiatu legnickiego [1922]1945–1975[2018], 6668 j.a. = 36,44 m.b.,
- zespół nr 85/957: Zbiór akt osiedleńczych powiatu głogowskiego [1941]1945–1975[1976–2015], 3458 j.a. = 26,83 m.b.,
- zespół nr 85/986: Zbiór akt osiedleńczych powiatu polkowickiego [1922]1945–1975[1976–2014], 5820 j.a. = 39,52 m.b.,
- zespół nr 85/1010: Zbiór akt osiedleńczych powiatu złotoryjskiego [1932]1945–1975[1976–2016], 3998 j.a. = 24,03 m.b.

Tematyka zasobu legnickiego Archiwum Państwowego, jego historii i zawartości, a także działalności samego Oddziału, od chwili jego powstania, była podejmowana w różnych opracowaniach. Z 1960 r. pochodzi artykuł Janiny Paślowskiej *Zarys dziejów Archiwum i zawartość zasobu miasta Legnicy*³, dotyczący akt stanowiących obecnie zespół nr 85/3 *Akta miasta Legnicy*. Na temat historii i zawartości zasobu pisał również Eugeniusz Kobzdaj. W 1979 r. pod jego redakcją ukazała się szersza publikacja *Informacja o zasobie Archiwum Państwowego w Legnicy*⁴. W opracowaniu udział wzięli również: Mirosław Janowski, Jerzy Pabisz i Barbara Pazoła. Część zawierająca spis zespołów została podzielona na dwie części: akta do 1945 roku (E. Kobzdaj) i akta po 1945 roku (B. Pazoła). Przy każdym zespole znajduje się informacja o datach skrajnych, zawartości, liczbie jednostek archiwalnych, rodzaju środka ewidencji. Wydawnictwo zawiera także m.in. rozdział autorstwa E. Kobzdaja, dotyczący historii działalności legnickiego Archiwum oraz losów zgromadzonych w nim archiwaliiów. W 1998 r., z okazji obchodów 45 lat istnienia Archiwum Państwowego w Legnicy, ukazała się publikacja pt. *45 lat Archiwum Państwowego w Legnicy*⁵, zawierająca m.in. rozdział autorstwa Barbary Pazoły, w którym zamieściła ona bibliografię wybranych powojennych opracowań archiwistów dolnośląskich, które dotyczyły Archiwum Państwowego w Legnicy⁶. Na temat zasobu pisała również Edyta Łaborewicz, np. w rozdziale poświęconym

³ J. Paślowska, *Zarys dziejów Archiwum i zawartość zasobu miasta Legnicy*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, t. 15 (1960), nr 2, s. 259–264.

⁴ *Informacja o zasobie Archiwum Państwowego w Legnicy*, pod red. E. Kobzdaja, Legnica 1979.

⁵ *45 lat Archiwum Państwowego w Legnicy*, pod red. I. Łaborewicza, Legnica 1998.

⁶ B. Pazoła, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego w Legnicy. Jego rola i zasób*, tamże, s. 11–26.

Oddziałowi w Legnicy, zawartym w publikacji *Archiwum Państwowe we Wrocławiu 1811–2011. Przeszłość i teraźniejszość*⁷.

W obecnie sporządzonym, prezentowanym poniżej, wykazie zespołów zastosowano również podział na akta wytworzone do 1945 r. i po tej dacie. Zespoły są podzielone według grup klasyfikacyjnych oraz niekiedy dodatkowo terytorialnie. Należy wyjaśnić, że w części dotyczącej akt do 1945 r., przy aktach urzędów stanu cywilnego, zdecydowano się zastosować podział terytorialny według obecnie istniejących powiatów. Natomiast w części dotyczącej archiwaliów po 1945 r., dotyczy to głównie akt gmin z lat 1945–1954, 1954–1973 (okres istnienia tzw. gromad i ich prezydów) oraz tzw. rolniczych spółdzielni produkcyjnych głównie z lat 50. XX w., zastosowano podział terytorialny według ówczesnie funkcjonujących powiatów (w odpowiednich miejscach zastosowano przypisy wyjaśniające).

Schemat zastosowanego układu zespołów w spisie:

I. Zasób aktowy do 1945 roku

1. Administracja ogólna
  - 1.1. Władze powiatowe
  - 1.2. Akta miast
  - 1.3. Akta gmin
2. Administracja specjalna
  - 2.1. Skarbowość
3. Sądy, notariaty
4. Akta metrykalne, urzędy stanu cywilnego
  - 4.1. Akta metrykalne
  - 4.2. Urzędy stanu cywilnego

- 4.2.1. Urzędy stanu cywilnego powiatu głogowskiego
  - 4.2.2. Urzędy stanu cywilnego powiatu jaworskiego
  - 4.2.3. Urzędy stanu cywilnego powiatu legnickiego
  - 4.2.4. Urzędy stanu cywilnego powiatu lubińskiego
  - 4.2.5. Urzędy stanu cywilnego powiatu polkowickiego
  - 4.2.6. Urzędy stanu cywilnego powiatu złotoryjskiego
5. Instytucje wyznaniowe
  6. Cechy, związki rzemieślnicze
  7. Banki
  8. Oświata
  9. Archiwa rodzinno-majątkowe
  10. Zbiory i kolekcje

II. Zasób aktowy po 1945 roku

1. Administracja ogólna
  - 1.1. Władze wojewódzkie i powiatowe
  - 1.2. Wybory, referenda
  - 1.3. Administracja miast i osiedli
    - 1.3.1. Administracja miast z lat 1945–1950
    - 1.3.2. Administracja miast i osiedli z lat 1950–1973
    - 1.3.3. Administracja miast z lat 1973–1990
    - 1.3.4. Miejsko-gminne rady narodowe i urzędy

---

⁷ E. Łaborewicz, *Oddział w Legnicy*, [w:] *Archiwum Państwowe we Wrocławiu 1811–2011. Przeszłość i współczesność*, pod red. J. Drozda i J. Gołaszewskiego, Wrocław 2011, s. 161–176.

- 1.4. Administracja gmin i gromad
  - 1.4.1. Administracja gmin z lat 1945–1954
    - 1.4.1.1. Powiat jaworski
    - 1.4.1.2. Powiat legnicki
    - 1.4.1.3. Powiat lubiński
    - 1.4.1.4. Powiat złotoryjski
  - 1.4.2. Administracja gromad z lat 1954–1973
    - 1.4.2.1. Powiat jaworski
    - 1.4.2.2. Powiat legnicki
    - 1.4.2.3. Powiat lubiński
    - 1.4.2.4. Powiat złotoryjski
  - 1.4.3. Administracja gmin z lat 1973–1990
2. Administracja specjalna
  - 2.1. Transport, komunikacja
  - 2.2. Kultura, ochrona zabytków
  - 2.3. Ochrona przyrody, turystyka
  - 2.4. Oświata
  - 2.5. Handel
  - 2.6. Gospodarka przestrzenna, rolnictwo, leśnictwo
  - 2.7. Skarbowość
  - 2.8. Statystyka
  - 2.9. Urzędy pracy
  - 2.10. Instytucje kontrolne
  - 2.11. Zdrowie i opieka społeczna
3. Instytucje ochrony prawa i wymiaru sprawiedliwości
  - 3.1. Sądy
  - 3.2. Prokuratury
  - 3.3. Więzienia
  - 3.4. Notariaty
4. Urzędy stanu cywilnego (wtórniki ksiąg)
5. Związki zawodowe
6. Spółdzielczość
  - 6.1. Rolnicze zespoły spółdzielcze z lat 50. i 60. XX w.
    - 6.1.1. Powiat jaworski
    - 6.1.2. Powiat legnicki
    - 6.1.3. Powiat lubiński
    - 6.1.4. Powiat złotoryjski
  - 6.2. Inne spółdzielnie
7. Banki, instytucje ubezpieczeń społecznych
8. Instytucje gospodarcze: rolnictwo i leśnictwo, przemysł, budownictwo, energetyka, transport, gospodarka komunalna, handel i usługi
9. Stowarzyszenia i związki
10. Partie polityczne i podległe organizacje, ruchy społeczne
11. Instytucje nauki i oświaty
12. Instytucje kultury
13. Instytucje ochrony zdrowia i opieki społecznej
14. Zbory i kolekcje

I. Zasób aktywny do 1945 roku

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
	1. Administracja ogólna			
	1.1. Władze powiatowe			
47	Starostwo Powiatowe w Legnicy [Landratsamt Liegnitz]	1808–1876	31	0,80
308	Starostwo Powiatowe w Ścinawie [Landratsamt Steinau]	1742–1926	129	5,50
306	Starostwo Powiatowe w Złotorzy [Landratsamt Goldberg]	1742–1925	180	5,00
	1.2. Akta miast			
58	Akta miasta Bolkowa [Magistrat Bolkenhain]	[1460]1506–1937	889	27,60
1	Akta miasta Chojnowa [Magistrat Haynau]	[1315]1575–1944	858	19,48
2	Akta miasta Jawora [Magistrat Jauer]	1326–1944	1790	60,50
3	Akta miasta Legnicy [Magistrat Liegnitz]	[1252]1281–1945	6374	156,45
5	Akta miasta Lubina [Magistrat Lüben]	[1295]1605–1944	675	17,90
228	Akta miasta Polkowice [Magistrat Polkwitz]	1574–1937	46	0,52
59	Akta miasta Rudnej [Magistrat Raudten]	1742–1904	378	3,30
6	Akta miasta Świerzawy [Magistrat Schönau]	[1316]1455–1945	2972	64,00
7	Akta miasta Złotorzy [Magistrat Goldberg]	1532–1945[1946–1947]	1359	16,02
	1.3. Akta gmin			
48	Akta gminy Nowa Wieś Grodziska, pow. złotoryjski [Gemeinde Neudorf am Gröditzberg]	1580–1881	24	1,50
49	Akta gminy Wojciechów, pow. złotoryjski [Gemeinde Woitsdorf]	1718–1931	23	0,61
	2. Administracja specjalna			
	2.1. Skarbowość			
259	Urząd Katastralny w Głogowie [Katasteramt Glogau]	1862–1943[1949]	1849	20,00
240	Urząd Katastralny w Jaworze [Katasteramt Jauer]	1865–1945[1974]	357	7,50
44	Urząd Katastralny w Legnicy [Katasteramt Liegnitz]	1861–1945[1963]	3107	41,80
45	Urząd Katastralny w Lubinie [Katasteramt Lüben]	1862–1942	1044	26,55
514	Urząd Katastralny w Ścinawie [Katasteramt Steinau]	1862–1937	79	3,00
43	Urząd Katastralny w Złotorzy [Katasteramt Goldberg]	1865–1921	229	3,01
	3. Sądy, notariaty			
835	Akta Notariusza Waltera Storchy w Świerzawie	1905–1937	57	3,00
307	Sąd Krajowy w Legnicy [Landgericht Liegnitz]	[1791]1879–1936	18	0,50
37	Sąd Obwodowy w Bolkowie [Amtsgericht Bolkenhain]	[1654–1879]1879–1899	55	3,50
38	Sąd Obwodowy w Chojnowie [Amtsgericht Haynau]	[1536–1879]1879–1944	223	13,40
39	Sąd Obwodowy w Legnicy [Amtsgericht Liegnitz]	[1646–1879]1879–1944	316	11,10
40	Sąd Obwodowy w Lubinie [Amtsgericht Lüben]	[1743–1879]1879–1945	285	4,02
42	Sąd Obwodowy w Prochowicach [Amtsgericht Parchwitz]	1724–1864	38	2,50
834	Sąd Obwodowy w Świerzawie [Amtsgericht Schönau]	[1719–1879]1879–1945	14347	173,66
309	Sąd Obwodowy w Złotorzy [Amtsgericht Goldberg]	[1684–1879]1879–1945	22156	275,76

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
	4. Akta metrykalne, urzędy stanu cywilnego			
	4.1. akta metrykalne			
54	Zbiór ksiąg metrykalnych powiatu jaworskiego	1656–1733,1747–1946	99	3,18
24	Zbiór ksiąg metrykalnych powiatu legnickiego	1794–1874	98	0,83
25	Zbiór ksiąg metrykalnych powiatu złotoryjskiego	1794–1945	89	1,59
	4.2. Urzędy stanu cywilnego⁸			
	4.2.1. Urzędy stanu cywilnego powiatu głogowskiego			
544	Urząd Stanu Cywilnego w Białołęce [Standesamt Weisssholz]	1874–1934	41	0,49
558	Urząd Stanu Cywilnego w Golkowicach [Standesamt Golgowitz]	1874–1931	37	0,30
561	Urząd Stanu Cywilnego w Grochowicach [Standesamt Heidegrund/ Grochwitz]	1888–1930	16	0,14
574	Urząd Stanu Cywilnego w Kotli [Standesamt Kuttlau]	1874–1931	39	0,47
657	Urząd Stanu Cywilnego w Wierzchowni [Standesamt Würchland]	1900–1904	2	0,02
	4.2.2. Urzędy stanu cywilnego powiatu jaworskiego			
671	Urząd Stanu Cywilnego w Bolkowie, pow. jaworski [Standesamt Bolkenhain]	[1831–1942]1874–1943	229	3,05
547	Urząd Stanu Cywilnego w Brachowie [Standesamt Brechelshof]	1876–1937	167	1,00
739	Urząd Stanu Cywilnego w Budziszowie Wielkim [Standesamt Gross Baudiss]	1901–1938	86	0,37
674	Urząd Stanu Cywilnego w Gorzanowicach, pow. jaworski [Standesamt Ober Hohendorf]	1874–1938	114	0,73
560	Urząd Stanu Cywilnego w Granowicach [Standesamt Grändorf/Gränowitz]	1886–1929	95	0,38
565	Urząd Stanu Cywilnego w Jaworze [Standesamt Jauer]	1874–1938	264	6,31
926	Urząd Stanu Cywilnego w Kaczorowie [Standesamt Ketschdorf]	1909–1936	68	0,18
570	Urząd Stanu Cywilnego w Kondratowie [Standesamt Konradswaldau]	1874–1937	170	1,09
980	Urząd Stanu Cywilnego w Kosiskach [Standesamt Koiskau]	1912–1931	35	0,08
675	Urząd Stanu Cywilnego w Lipie, pow. jaworski [Standesamt Leipe]	1876–1937	162	0,90
583	Urząd Stanu Cywilnego w Luboradzu [Standesamt Lobris]	1874–1937	168	1,19
585	Urząd Stanu Cywilnego w Małuszowie [Standesamt Malitsch]	1876–1937	167	1,09
586	Urząd Stanu Cywilnego w Męcince [Standesamt Herrmannsdorf]	1876–1937	167	1,04
587	Urząd Stanu Cywilnego w Mierzcycach [Standesamt Mertschütz]	1884–1938	117	0,52
678	Urząd Stanu Cywilnego w Mysłowie, pow. jaworski [Standesamt Seitendorf]	1874–1937	172	1,09
589	Urząd Stanu Cywilnego w Niedaszowie [Standesamt Herzogswaldau]	1876–1937	159	0,91
592	Urząd Stanu Cywilnego w Nowej Wsi Wielkiej [Standesamt Gross Neudorf]	1876–1937	167	1,17
648	Urząd Stanu Cywilnego w Paszowicach [Standesamt Poischwitz]	1895–1937	110	0,66
598	Urząd Stanu Cywilnego w Paszowicach Dolnych [Standesamt Nieder Poischwitz]	1876–1894	57	0,39
599	Urząd Stanu Cywilnego w Paszowicach Górnych [Standesamt Ober Poischwitz]	1876–1894	57	0,49

⁸ Zasięg terytorialny powiatów według obecnego podziału (obowiązującego od 1999 roku).

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
602	Urząd Stanu Cywilnego w Piotrowicach [Standesamt Peterwitz]	1876–1937	164	1,28
676	Urząd Stanu Cywilnego w Płoninie, pow. jaworski [Standesamt Nimmersath]	1874–1937	93	0,52
603	Urząd Stanu Cywilnego w Pogwizdowie [Standesamt Langhelwigsdorf]	1874–1937	105	0,74
604	Urząd Stanu Cywilnego w Pomocnem [Standesamt Pom.b.sen]	1876–1937	166	1,12
673	Urząd Stanu Cywilnego w Sadach, pow. jaworski [Standesamt Baumgarten]	1874–1937	123	1,01
616	Urząd Stanu Cywilnego w Sichowie [Standesamt Seichau]	1876–1937	167	0,96
617	Urząd Stanu Cywilnego w Skale [Standesamt Weidenwerder/Skohl]	1876–1937	166	1,02
738	Urząd Stanu Cywilnego w Słupie, pow. jaworski [Standesamt Schlaup]	1901–1937	92	0,31
618	Urząd Stanu Cywilnego w Snowidzy [Standesamt Hertwigswaldau]	1876–1937	163	1,04
677	Urząd Stanu Cywilnego w Starych Rochowicach, pow. jaworski [Standesamt Alt Röhrsdorf]	1874–1944	125	1,15
619	Urząd Stanu Cywilnego w Starym Jaworze [Standesamt Alt Jauer]	1876–1937	167	1,14
623	Urząd Stanu Cywilnego w Targoszynie [Standesamt Bersdorf]	1875–1937	164	0,94
628	Urząd Stanu Cywilnego w Wądrożu Wielkim [Gross Wandriss]	1877–1936	121	1,03
629	Urząd Stanu Cywilnego w Wiadrowie [Standesamt Wederau]	1874–1937	102	0,60
679	Urząd Stanu Cywilnego w Wolbromku, pow. jaworski [Standesamt Wolmsdorf]	1874–1937	123	0,75
636	Urząd Stanu Cywilnego w Zębowicach [Standesamt Semmelwitz]	1876–1937	161	0,95
	4.2.3. Urzędy stanu cywilnego powiatu legnickiego			
641	Urząd Stanu Cywilnego w Bartoszowie [Standesamt Barschdorf]	1897–1938	73	0,35
545	Urząd Stanu Cywilnego w Bieniowicach [Standesamt Bienau]	1874–1940	47	0,49
30	Urząd Stanu Cywilnego w Chojnowie [Standesamt Haynau]	1874–1945	352	10,55
552	Urząd Stanu Cywilnego w Czerwonym Kościele [Standesamt Rothkirch]	1874–1938	26	0,22
1204	Urząd Stanu Cywilnego w Dobroszowie [Standesamt Doberschau]	1933–1936	8	0,03
555	Urząd Stanu Cywilnego w Gniewomierzu [Standesamt Oyas]	1874–1908	54	0,36
556	Urząd Stanu Cywilnego w Golance [Standesamt Heidau]	1887	1	0,01
557	Urząd Stanu Cywilnego w Goliszowie [Standesamt Göllschau]	1874–1936	170	0,95
856	Urząd Stanu Cywilnego w Grzymalinie [Standesamt Langenwaldau]	1898–1935	76	0,31
568	Urząd Stanu Cywilnego w Kawicach [Standesamt Koitz]	1874–1940	221	2,22
572	Urząd Stanu Cywilnego w Koskowicach [Standesamt Koischwitz]	1874–1941	59	0,44
573	Urząd Stanu Cywilnego w Kościelcu [Standesamt Hochkirch]	1874–1938	106	0,75
1230	Urząd Stanu Cywilnego w Krotoszcach [Standesamt Kroitsch]	1938	4	0,02
576	Urząd Stanu Cywilnego w Krzywej [Standesamt Kreibau]	1874–1936	171	1,28
577	Urząd Stanu Cywilnego w Kunicach [Standesamt Kunitz]	1875–1938	87	0,84
578	Urząd Stanu Cywilnego w Legnickim Polu [Standesamt Wahlstatt]	1895–1940	28	0,23
579	Urząd Stanu Cywilnego w Legnicy [Standesamt Liegnitz]	1874–1941	225	10,16
580	Urząd Stanu Cywilnego w Lisowicach [Standesamt Leschwitz]	1874–1938	127	1,20
582	Urząd Stanu Cywilnego w Lubieniu [Standesamt Liebenau]	1874–1938	36	0,36

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
642	Urząd Stanu Cywilnego w Miłogostowicach [Standesamt Schönborn]	1899–1938	58	0,23
594	Urząd Stanu Cywilnego w Okmianach [Standesamt Kaiserswaldau]	1874–1936	172	1,28
596	Urząd Stanu Cywilnego w Osetnicy [Standesamt Steinsdorf]	1874–1936	171	1,32
600	Urząd Stanu Cywilnego w Pątnowie [Standesamt Panthenau]	1875–1936	173	1,11
874	Urząd Stanu Cywilnego w Pątnowie Legnickim [Standesamt Panten]	1907–1941	49	0,25
873	Urząd Stanu Cywilnego w Piekarach Wielkich [Standesamt Gross Beckern]	1907–1935	66	0,28
736	Urząd Stanu Cywilnego w Prochowicach – gminie [Standesamt Parchwitz Land]	1874–1938	128	1,80
606	Urząd Stanu Cywilnego w Prochowicach – mieście [Standesamt Parchwitz Stadt]	1974–1943	219	2,02
609	Urząd Stanu Cywilnego w Przybkwowie [Standesamt Prinkendorf]	1874–1940	24	0,21
610	Urząd Stanu Cywilnego w Raczkowej [Standesamt Rosenau]	1874–1938	98	0,85
1201	Urząd Stanu Cywilnego w Rogoźniku [Standesamt Rosenig]	1923–1935	15	0,01
612	Urząd Stanu Cywilnego w Rokitkach [Standesamt Reischt]	1878–1936	161	1,14
614	Urząd Stanu Cywilnego w Rosochatej [Standesamt Seifersdorf]	1891–1941	83	0,53
1231	Urząd Stanu Cywilnego w Rui [Standesamt Royn]	1938	1	0,01
626	Urząd Stanu Cywilnego w Tyńcu Legnickim [Standesamt Gross Tinz]	1877–1939	2	0,02
857	Urząd Stanu Cywilnego w Ulesiu [Standesamt Waldau]	1901–1918	25	0,22
627	Urząd Stanu Cywilnego w Uszy [Standesamt Ausche]	1874–1925	145	1,05
1232	Urząd Stanu Cywilnego w Wągradnie [Standesamt Wangten]	1938–1941	6	0,03
4.2.4. Urzędy stanu cywilnego powiatu lubińskiego				
288	Urząd Stanu Cywilnego w Brunowie [Standesamt Braunau]	1874–1936	135	1,00
272	Urząd Stanu Cywilnego w Chrótniku [Standesamt Brauchitschdorf]	1874–1938	177	1,05
282	Urząd Stanu Cywilnego w Czerńcu [Standesamt Schwarzau]	1874–1938	163	0,73
553	Urząd Stanu Cywilnego w Dąbrowie [Standesamt Mittel Dammer]	1887–1895	3	0,03
295	Urząd Stanu Cywilnego w Gorzelinie [Standesamt Fauljoppe]	1874–1938	176	0,86
284	Urząd Stanu Cywilnego w Gorzycy – Bolanowie [Standesamt Lerchenborn – Bohlendorf]	1874–1938	174	0,88
283	Urząd Stanu Cywilnego w Juszowicach [Standesamt Jauschwitz]	1874–1936	138	0,70
281	Urząd Stanu Cywilnego w Karczowiskach [Standesamt Neurode]	1874–1938	149	0,64
569	Urząd Stanu Cywilnego w Kochlicach [Standesamt Kuchelberg]	1890–1935	94	0,51
285	Urząd Stanu Cywilnego w Koźlicach [Standesamt Koslitz]	1874–1936	159	0,74
279	Urząd Stanu Cywilnego w Krzeczynie Wielkim [Standesamt Gross Krichen]	1874–1938	179	1,05
278	Urząd Stanu Cywilnego w Księginicach [Standesamt Kniegnitz]	1874–1938	177	1,01
274	Urząd Stanu Cywilnego w Liścu [Standesamt Fuchsmühl]	1974–1938	176	0,85
26	Urząd Stanu Cywilnego w Lubinie [Standesamt Lüben]	1874–1943	211	3,65
291	Urząd Stanu Cywilnego w Małomicach [Standesamt Mallmitz]	1874–1938	171	0,84
280	Urząd Stanu Cywilnego w Miłoradzicach [Standesamt Mühlrädltitz]	1874–1938	189	1,10
275	Urząd Stanu Cywilnego w Niemstowie [Standesamt Herzogswaldau]	1874–1938	173	1,13

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
273	Urząd Stanu Cywilnego w Oborze [Standesamt Oberau]	1874–1938	211	1,51
277	Urząd Stanu Cywilnego w Osieku [Standesamt Ossig]	1874–1938	172	0,85
289	Urząd Stanu Cywilnego w Raszowej [Standesamt Reichen]	1874–1938	172	1,02
290	Urząd Stanu Cywilnego w Ręszowie [Standesamt Ransen]	1877–1895	13	0,08
294	Urząd Stanu Cywilnego w Szklarach Dolnych i Środkowych [Standesamt Nieder u. Mittel Gläfersdorf]	1874–1938	173	1,05
293	Urząd Stanu Cywilnego w Szklarach Górnych [Standesamt Ober – Gläfersdorf]	1874–1932	88	0,57
1250	Urząd Stanu Cywilnego w Ścinawie – gminie [Standesamt Georgendorf, [Standesamt Steinau Land]	1875–1935	22	0,26
621	Urząd Stanu Cywilnego w Ścinawie – mieście [Standesamt Steinau Stadt]	1884–1889	2	0,02
287	Urząd Stanu Cywilnego w Zimnej Wodzie [Standesamt Kaltwasser]	1874–1938	174	0,81
276	Urząd Stanu Cywilnego w Żabicach [Standesamt Sabitz]	1874–1936	163	1,38
	4.2.5. Urzędy stanu cywilnego powiatu polkowickiego			
261	Urząd Stanu Cywilnego w Gaworzycach [Standesamt Quaritz/Oberquell]	1874–1938	89	0,98
1233	Urząd Stanu Cywilnego w Polkowicach [Standesamt Polkwitz]	1915–1938	4	0,04
608	Urząd Stanu Cywilnego w Przemkowie [Standesamt Primkenau]	1874–1941	185	3,88
622	Urząd Stanu Cywilnego w Śremie [Standesamt Schrien]	1874–1938	45	0,59
633	Urząd Stanu Cywilnego w Wysokiej [Standesamt Weissig]	1891–1938	63	0,76
631	Urząd Stanu Cywilnego we Włoszczowie [Standesamt Heinzenburg]	1876–1929	16	0,22
	4.2.6. Urzędy stanu cywilnego powiatu złotoryjskiego			
546	Urząd Stanu Cywilnego w Biskupinie [Standesamt Bischdorf]	1874–1936	170	1,48
548	Urząd Stanu Cywilnego w Brenniku [Standesamt Rothbrünnig]	1874–1936	163	0,75
549	Urząd Stanu Cywilnego w Brochocinie [Standesamt Brockendorf]	1874–1936	167	1,00
660	Urząd Stanu Cywilnego w Chrośnicy, pow. złotoryjski [Standesamt Ludwigsdorf]	1897–1936	99	0,36
550	Urząd Stanu Cywilnego w Czaplach [Standesamt Hockenau]	1874–1936	173	0,94
551	Urząd Stanu Cywilnego w Czernikowicach [Standesamt Groß Tschirbsdorf/Sandwaldau]	1882–1929	47	0,51
31	Urząd Stanu Cywilnego w Dobkowie, pow. złotoryjski [Standesamt Klein Helmsdorf]	[1782]1874–1938	23	0,19
562	Urząd Stanu Cywilnego w Grodźcu [Standesamt Gröditzberg]	1874–1936	171	1,22
661	Urząd Stanu Cywilnego w Janówku, pow. złotoryjski [Standesamt Johnsdorf]	1874–1931	161	1,16
564	Urząd Stanu Cywilnego w Jaroszwóce [Standesamt Vorhaus]	1881–1936	153	1,04
566	Urząd Stanu Cywilnego w Jerzmanicach Zdroju [Standesamt Hermsdorf]	1874–1936	172	0,79
571	Urząd Stanu Cywilnego w Konradówce [Standesamt Konradsdorf]	1874–1936	172	1,11
581	Urząd Stanu Cywilnego w Lubiatowie [Standesamt Lobendau]	1874–1936	126	0,72
662	Urząd Stanu Cywilnego w Lubiechowej, pow. złotoryjski [Standesamt Hohenliebenthal]	1874–1936	209	1,20

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
588	Urząd Stanu Cywilnego w Modlikowicach [Standesamt Modelsdorf]	1875–1936	168	0,94
590	Urząd Stanu Cywilnego w Niedźwiedzicach [Standesamt Bärsdorf – Trach]	1875–1936	169	1,08
591	Urząd Stanu Cywilnego w Nowej Wsi Grodziskiej [Standesamt Neudorf am Gröditzberg]	1882–1936	148	0,85
663	Urząd Stanu Cywilnego w Nowym Kościele, pow. złotoryjski [Standesamt Neukirch]	1874–1936	167	1,29
595	Urząd Stanu Cywilnego w Olszanicy [Standesamt Alzenau]	1875–1936	172	1,10
601	Urząd Stanu Cywilnego w Pielgrzymce [Standesamt Pilgramsdorf]	1874–1936	173	1,31
32	Urząd Stanu Cywilnego w Podgórkach [Standesamt Tiefhartmannsdorf]	1874–1944	278	1,90
605	Urząd Stanu Cywilnego w Proboszczowie [Standesamt Probsthain]	1874–1936	172	1,03
607	Urząd Stanu Cywilnego w Prusicach [Standesamt Prausnitz]	1974–1936	172	1,07
611	Urząd Stanu Cywilnego w Radziechowie [Standesamt Märzdorf]	1877–1935	161	0,76
613	Urząd Stanu Cywilnego w Rokitnicy [Standesamt Röchlitz]	1874–1936	173	1,18
1211	Urząd Stanu Cywilnego w Rzęśniku [Standesamt Schönwaldau]	1932–1936	11	0,04
33	Urząd Stanu Cywilnego w Rzeszówku, pow. złotoryjski [Standesamt Reichwaldau]	1875–1938	154	0,98
34	Urząd Stanu Cywilnego w Sędziszowej, pow. złotoryjski [Standesamt Röversdorf]	1874–1938	165	1,36
664	Urząd Stanu Cywilnego w Sokołowcu, pow. złotoryjski [Standesamt Falkenhain]	1874–1934	177	1,23
35	Urząd Stanu Cywilnego w Starej Kraśnicy, pow. złotoryjski [Standesamt Alt Schönau]	1874–1938	171	1,78
620	Urząd Stanu Cywilnego w Strupicach [Standesamt Straupitz]	1875–1936	171	1,26
36	Urząd Stanu Cywilnego w Świerzawie, pow. złotoryjski [Standesamt Schönau]	1874–1936	157	1,70
625	Urząd Stanu Cywilnego w Twardocicach [Standesamt Harpersdorf]	1874–1936	171	1,45
672	Urząd Stanu Cywilnego w Wojcieszowie, pow. złotoryjski [Standesamt Kauffung]	1874–1938	316	3,03
632	Urząd Stanu Cywilnego w Wojcieszynie [Standesamt Ulbersdorf]	1874–1936	173	1,29
634	Urząd Stanu Cywilnego w Zagrodnie [Standesamt Zagrodno]	1874–1936	172	1,67
635	Urząd Stanu Cywilnego w Zamienicach [Standesamt Samitz]	1874–1936	170	1,03
637	Urząd Stanu Cywilnego w Złotoryi [Standesamt Goldberg]	1874–1940	182	4,38
5. Instytucje wyznaniowe				
22	Kościół Ewangelicki w Kościelcu, pow. legnicki	1538–1945	108	1,64
19	Kościół Mariacki w Legnicy [Liebfrauenkirche; Zu Unseren Lieben Frauen]	1574–1944	255	9,00
20	Kościół Pamięci Cesarza Fryderyka w Legnicy [Kaiser Friedrich – Gedächtniskirche in Liegnitz]	1899–1945	20	0,50
21	Kościół Parafialny św. Piotra i Pawła w Legnicy [Peter – Paul Kirche zu Liegnitz]	1558–1945[1949]	231	8,00

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
16	Kościół Pokoju w Jaworze [Friedenskirche]	[1634]1652–1945 [1947]	916	15,21
57	Parafia Ewangelicka w Chojnowie	1673–1915	93	1,50
23	Parafia Ewangelicka w Nowej Wsi Grodzkiej	1696–1944	126	1,50
230	Parafia Ewangelicka w Złotorzy	1664–1945	422	9,70
56	Superintendentura w Chojnowie	1748–1919	124	3,00
17	Superintendentura w Jaworze	1634–1945[1947]	563	12,00
18	Superintendentura w Legnicy	1599–1945	306	6,40
6. Cechy, związki rzemieślnicze				
8	Cechy miasta Chojnowa	1536–1938	132	2,50
9	Cechy miasta Jawora	1421–1914	658	2,70
10	Cechy miasta Złotorzy	1563–1935	23	0,30
11	Komisja Cechów w Legnicy [Innungs Ausschuss Liegnitz]	[1524]1887–1944	670	14,50
12	Komisja do spraw Miar i Wag w Legnicy [Königliche Eichungs – Kommission zu Liegnitz]	1810–1844	35	1,00
7. Banki				
46	Oddział Banku Rzeszy w Legnicy [Reichsbankstelle Liegnitz]	1876–1945	63	1,60
8. Oświata				
14	Państwowe Gimnazjum w Jaworze [Evangelische Lateinschule in Jauer]	1677–1907	25	0,20
15	Szkoła Kadetów w Legnickim Polu [Kadettenhaus in Wahlstatt]	[1653]1838–1932	21	0,11
13	Zawodowa Szkoła Kupiecka w Chojnowie [Kauffmännische Fortbildungsschule zu Haynau]	1888–1932	22	0,30
9. Archiwa rodzinno – majątkowe				
50	Akta Rodu Zedlitzów w Nowym Kościele, pow. Złotoryjski	1461–1920	36	0,40
51	Majątek Wojcieszów, pow. złotoryjski – pergaminy	1530–1799	21	0,20
10. Zbiory i kolekcje				
668	Dokumenty prawnego pochodzenia	1537–1840	993	2,50
52	Kolekcja OT nr I. Szczątki różnych zespołów akt niemieckich	1422–1945	345	8,69
669	Listy nauki rzemiosła	1594–1864	240	0,60
4	Zbiór materiałów dotyczących miasta Legnicy	[1345]1435–1873	131	0,80

II. Zasób aktowy po 1945 roku

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
1. Administracja ogólna				
1.1. Władze wojewódzkie i powiatowe				
72	Powiatowa Rada Narodowa w Jaworze	[1945]1946–1950	82	0,60
73	Powiatowa Rada Narodowa w Legnicy	[1945]1946–1950	172	1,60
74	Powiatowa Rada Narodowa w Lubinie	1946–1950	141	1,60

NATALIA ZUBRZYCKA

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
75	Powiatowa Rada Narodowa w Złotoryi	[1945]1946–1950	164	2,21
200	Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy	[1945–1971] 1972–1975[1980]	155	1,24
69	Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Jaworze	[1945]1950–1975 [1976–1982]	4242	59,57
236	Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Lubinie	[1945–1949]1950–1975 [1976–1980]	1851	33,16
198	Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Złotoryi	[1945–1949]1950–1975 [1975–2003]	1871	33,82
71	Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy	[1945–1950]1950–1971 [1972–2003]	2637	33,23
638	Sejmik Samorządowy Województwa Legnickiego	1990–1998	159	1,70
76	Starostwo Powiatowe w Jaworze	1945–1950[1978]	266	2,66
77	Starostwo Powiatowe w Legnicy	1945–1950[1950–1993]	594	4,77
78	Starostwo Powiatowe w Lubinie Legnickim	[1921]1945–1950 [1951–1972]	1683	6,91
79	Starostwo Powiatowe w Złotoryi	1945–1950	299	5,02
351	Urząd Miasta i Powiatu w Legnicy	[1945–1972]1973–1975	85	1,06
649	Urząd Rejonowy w Głogowie	1990–1998	157	3,40
646	Urząd Rejonowy w Legnicy	1990–1998	248	0,91
650	Urząd Rejonowy w Lubinie	[1973–1990]1990–1998	432	8,71
639	Urząd Wojewódzki w Legnicy	[1948–1975]1975–1998 [1999]	6316	57,47
652	Wojewódzka Rada Narodowa w Legnicy	1975–1990	857	13,00
1.2. Wybory, referenda				
541	Krajowe Biuro Wyborcze Delegatura Wojewódzka w Legnicy	1989–2017	2103	41,46
891	Akta komisji wyborczych do rad narodowych z terenu części województwa wrocławskiego z wyborów przeprowadzonych w dniu 9 grudnia 1973 roku	1973	2	0,02
889	Akta komisji wyborczych do rad narodowych z terenu województwa legnickiego z wyborów przeprowadzonych w dniu 5 lutego 1978 roku	1977–1978	7	0,09
890	Akta komisji wyborczych do rad narodowych z terenu województwa legnickiego z wyborów przeprowadzonych w dniu 17 czerwca 1984 roku	1984	14	0,21
894	Akta komisji wyborczych do rad narodowych z terenu województwa legnickiego z wyborów przeprowadzonych w dniu 19 czerwca 1988 roku	1988	8	0,09
896	Akta komisji wyborczych do referendum ogólnokrajowego z terenu województwa legnickiego, przeprowadzonego w dniu 29 listopada 1987 roku	1987	2	0,02
884	Akta komisji wyborczych do Sejmu PRL i rad narodowych z terenu części województwa wrocławskiego z wyborów przeprowadzonych w dniu 16 kwietnia 1961 roku	1960–1961	2	0,10
892	Akta komisji wyborczych do Sejmu PRL i rad narodowych z terenu województwa legnickiego z wyborów przeprowadzonych w dniu 23 marca 1980 roku	1980	2	0,03

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
907	Akta komisji wyborczych do Sejmu PRL i rad narodowych z terenu województwa legnickiego z wyborów przeprowadzonych w dniu 21 marca 1976 roku	1976	2	0,02
883	Akta komisji wyborczych do Sejmu PRL z terenu części województwa wrocławskiego z wyborów przeprowadzonych w dniu 20 stycznia 1957 roku	1956–1957	1	0,05
893	Akta komisji wyborczych do Sejmu PRL z terenu województwa legnickiego z wyborów przeprowadzonych w dniu 13 października 1985 roku	1985	4	0,04
251	Gminna Komisja Wyborcza w Kotli	1973	4	0,02
244	Gminna Komisja Wyborcza w Krotoszycach	1973	4	0,01
248	Gminna Komisja Wyborcza w Legnickim Polu	1973	1	0,01
243	Gminna Komisja Wyborcza w Męcince	1973	3	0,01
254	Gminna Komisja Wyborcza w Miłkowicach	1973	4	0,01
247	Gminna Komisja Wyborcza w Mściwojowie	1973	4	0,01
241	Gminna Komisja Wyborcza w Prochowicach	1973	4	0,01
249	Gminna Komisja Wyborcza w Rui	1973	1	0,01
242	Gminna Komisja Wyborcza w Wądrożu Wielkim	1973	1	0,01
250	Gminna Komisja Wyborcza w Zagrodnie	1973	1	0,05
253	Gminna Komisja Wyborcza w Złotoryi	1973	1	0,05
297	Gminne Komisje Wyborcze województwa legnickiego: Chojnów, Warta Bolesławiecka, Zagrodno, Legnickie Pole, Głogów, Męcinka	1976	7	0,03
1251	Miejska Komisja Wyborcza w Bolkowie	1973	1	0,01
252	Miejska Komisja Wyborcza w Jaworze	1973	1	0,05
119	Miejska Komisja Wyborcza w Legnicy	1954	18	0,16
120	Miejska Komisja Wyborcza w Legnicy	1957–1958	4	0,04
128	Miejska Komisja Wyborcza w Legnicy	1969	2	0,01
255	Miejska Komisja Wyborcza w Legnicy	1973	4	0,01
1252	Miejska Komisja Wyborcza w Świerzawie	1973	1	0,01
245	Miejska Komisja Wyborcza w Złotoryi	1973	1	0,01
298	Miejskie Komisje Wyborcze województwa legnickiego: Prochowice, Ścinawa, Chocianów, Głogów	1973–1976	8	0,05
121	Powiatowa Komisja Wyborcza w Jaworze	1954	6	0,07
122	Powiatowa Komisja Wyborcza w Jaworze	1957–1958	8	0,09
188	Powiatowa Komisja Wyborcza w Jaworze	1969	1	0,05
216	Powiatowa Komisja Wyborcza w Jaworze	1972	1	0,05
123	Powiatowa Komisja Wyborcza w Legnicy	1954	6	0,06
190	Powiatowa Komisja Wyborcza w Legnicy	1969	7	0,20
124	Powiatowa Komisja Wyborcza w Lubinie	1954	6	0,05
125	Powiatowa Komisja Wyborcza w Lubinie	1957–1958	9	0,08
191	Powiatowa Komisja Wyborcza w Lubinie	1969	4	0,10
211	Powiatowa Komisja Wyborcza w Złotoryi	1969	1	0,05

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
	1.3. Administracja miast i osiedli			
	1.3.1. Administracja miast z lat 1945–1950			
60	Miejska Rada Narodowa w Chocianowie	1946–1950	16	0,10
61	Miejska Rada Narodowa w Chojnowie	1946–1950	6	0,11
62	Miejska Rada Narodowa w Jaworze	1946–1950	11	0,20
63	Miejska Rada Narodowa w Legnicy	[1945]1946–1950	24	0,23
64	Miejska Rada Narodowa w Lubinie	1946–1950	10	0,09
65	Miejska Rada Narodowa w Prochowicach	1946–1950	5	0,02
67	Miejska Rada Narodowa w Złotorzy	1946–1950	8	0,10
487	Zarząd Miejski w Chocianowie	1945–1950	137	1,08
488	Zarząd Miejski w Chojnowie	1945–1950[1951–1960]	239	1,50
489	Zarząd Miejski w Jaworze	1945–1990	87	0,59
490	Zarząd Miejski w Legnicy	[1939]1945–1950 [1950–1993]	1499	5,38
491	Zarząd Miejski w Lubinie	1945–1950[1951]	438	2,55
492	Zarząd Miejski w Prochowicach	1946–1950[1960]	19	0,16
524	Zarząd Miejski w Świerzawie	[1944]1945–1950 [1952]	18	0,30
493	Zarząd Miejski w Złotorzy	1946–1950	23	0,20
	1.3.2. Administracja miast i osiedli z lat 1950–1973			
68	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Bolkowic	[1949]1950–1972 [2009]	129	2,85
330	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chocianowie	[1948–1950]1950–1973	139	2,10
538	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chojnowie	[1945–1949]1950–1973 [1974–1977]	207	2,60
344	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Jaworze	[1945–1950]1950–1973 [1973–1985]	192	2,48
70	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy	[1928–1945]1950–1971 [1972–2011]	5720	44,49
299	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Lubinie	1950–1973	184	3,94
345	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Polkowicach	1967–1973	60	1,00
354	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Prochowicach	[1947–1950]1950–1972	159	1,58
339	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Ścinawie	1950–1973	179	2,60
340	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Złotorzy	1950–1973	143	2,80
195	Prezydium Osiedlowej Rady Narodowej w Świerzawie	[1945–1956]1957–1972 [1973–1988]	185	2,52
223	Prezydium Osiedlowej Rady Narodowej w Wilkowie, pow. złotoryjski	[1954]1955–1972	61	1,10
516	Prezydium Osiedlowej Rady Narodowej w Wojcieszowie	[1945–1955]1955–1972	158	2,85
	1.3.3. Administracja miast z lat 1973–1990			
474	Miejska Rada Narodowa w Chojnowie	1973–1987	78	1,50

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
503	Miejska Rada Narodowa w Głogowie	1973–1990	277	7,80
422	Miejska Rada Narodowa w Jaworze	1973–1990	127	1,91
447	Miejska Rada Narodowa w Legnicy	1973–1990	181	6,25
427	Miejska Rada Narodowa w Lubinie	1973–1990	185	3,50
410	Miejska Rada Narodowa w Polkowicach	1973–1987[1988]	102	1,61
407	Miejska Rada Narodowa w Złotorzy	1973–1987	72	1,98
471	Urząd Miejski w Chojnowie	[1945–1973]1973–1987 [1988–1996]	467	4,45
504	Urząd Miejski w Głogowie	1973–1990[1992]	169	3,58
423	Urząd Miejski w Jaworze	[1971–1972]1973–1990 [1996]	203	4,26
421	Urząd Miejski w Legnicy	[1945–1971]1972–1990 [1991–1998]	459	8,16
428	Urząd Miejski w Lubinie	[1945–1972]1973–1992	1129	19,97
411	Urząd Miejski w Polkowicach	[1945–1972]1973–1987 [1990]	350	6,75
429	Urząd Miejski w Złotorzy	1973–1987	142	2,99
1.3.4. Miejsko – gminne rady narodowe i urzędy z lat 1973–1990				
468	Rada Narodowa Miasta i Gminy w Chocianowie	1973–1990	80	2,30
473	Rada Narodowa Miasta i Gminy w Chojnowie	1988–1990	53	0,69
417	Rada Narodowa Miasta i Gminy w Polkowicach	[1985]1988–1990	20	0,21
401	Rada Narodowa Miasta i Gminy w Prochowicach	1973–1990	72	1,63
413	Rada Narodowa Miasta i Gminy w Przemkowie	1973–1990	132	1,38
470	Rada Narodowa Miasta i Gminy w Ścinawie	1973–1990	162	3,01
405	Rada Narodowa Miasta i Gminy w Złotorzy	1988–1990	13	0,27
467	Urząd Miasta i Gminy w Chocianowie	1974–1990	66	1,40
472	Urząd Miasta i Gminy w Chojnowie	[1971]1988–1990	39	0,54
418	Urząd Miasta i Gminy w Polkowicach	[1980]1988–1990	45	0,81
400	Urząd Miasta i Gminy w Prochowicach	1973–1990[1991–2005]	129	1,84
412	Urząd Miasta i Gminy w Przemkowie	[1963–1972]1973–1990	52	0,61
469	Urząd Miasta i Gminy w Ścinawie	1973–1990	83	1,88
431	Urząd Miasta i Gminy w Złotorzy	1988–1990[1991]	28	0,47
1.4. Administracja gmin i gromad				
1.4.1. Administracja gmin z lat 1945–1954				
1.4.1.1. Powiat jaworski				
84	Akta gminy Dobromierz, pow. jaworski ⁹	1945–1952[1963]	24	0,37

⁹ Obecnie powiat świdnicki (w granicach od 1999 roku).

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
85	Akta gminy Kaczorów, pow. jaworski	1945–1954	23	0,30
80	Akta gminy Męcinka, pow. jaworski	1945–1953[1963]	16	0,31
81	Akta gminy Niedaszów, pow. jaworski	1945–1953[1970]	15	0,11
82	Akta gminy Paszowice, pow. jaworski	[1936]1945–1954	23	0,36
83	Akta gminy Piotrowice, pow. jaworski	1945–1953[1963]	9	0,21
86	Akta gminy Wierzchosławice, pow. jaworski	1945–1954[1973]	22	0,32
	1.4.1.2. Powiat legnicki			
90	Akta gminy Grzymalin, pow. legnicki	1945–1953[1954–1964]	89	0,72
88	Akta gminy Krotoszyce, pow. legnicki	1945–1954[1954–1982]	89	0,65
89	Akta gminy Kunice, pow. legnicki	1945–1954 [1954–1983, 1990]	116	1,17
87	Akta gminy Legnickie Pole, pow. legnicki	1945–1954	233	2,40
93	Akta gminy Prochowice, pow. legnicki	1945–1954[1975, 1978]	44	0,40
91	Akta gminy Ruja, pow. legnicki	1945–1954	158	1,80
92	Akta gminy Wądroże Wielkie, pow. legnicki ¹⁰	1945–1954	123	1,21
	1.4.1.3. Powiat lubiński			
97	Akta gminy Chocianowice, pow. lubiński ¹¹	1945–1954	69	0,82
99	Akta gminy Księginice, pow. lubiński	1945–1953	89	1,05
98	Akta gminy Miłoradzice, pow. lubiński	1945–1953	22	0,30
100	Akta gminy Parchów, pow. lubiński ¹²	1945–1954	65	0,72
101	Akta gminy Polkowice, pow. lubiński ¹³	1945–1954	79	1,00
94	Akta gminy Rudna, pow. lubiński	1945–1952	40	0,46
102	Akta gminy Rynarcice, pow. lubiński	1946–1953	68	0,51
95	Akta gminy Szklary Górne, pow. lubiński	1946–1952	28	0,30
96	Akta gminy Zimna Woda, pow. lubiński	1945–1954	41	0,55
	1.4.1.4. Powiat złotoryjski			
111	Akta gminy Chojnów, pow. złotoryjski ¹⁴	1946–1954	17	0,30
113	Akta gminy Krzywa, pow. złotoryjski ¹⁵	1947–1954	22	0,30
112	Akta gminy Nowy Kościół, pow. złotoryjski	1947–1954	32	0,37
115	Akta gminy Pielgrzymka, pow. złotoryjski	1945–1954	45	0,45
116	Akta gminy Rzaśnik, pow. złotoryjski	1945–1954	58	0,60
117	Akta gminy Strupice, pow. złotoryjski	1945–1954	66	0,85
114	Akta gminy Świerzawa, pow. złotoryjski	1945–1954[1955]	147	2,04

¹⁰ Obecnie powiat jaworski (w granicach od 1999 roku).

¹¹ Obecnie powiat polkowicki (utworzony w 1999 roku).

¹² Jw.

¹³ Jw.

¹⁴ Obecnie powiat legnicki (w granicach od 1999 roku).

¹⁵ Jw.

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
118	Akta gminy Zagrodno, pow. złotoryjski	1945–1953	60	1,10
110	Akta gminy Złotoryja, pow. złotoryjski	1946–1954	19	0,21
1.4.2. Administracja gromad z lat 1954–1973				
1.4.2.1. Powiat jaworski				
227	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Bolkowie, pow. jaworski	1955–1972	197	3,30
526	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dobromierzu ¹⁶	[1953]1954–1972 [1973]	114	1,62
210	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Gniewkowie, pow. jaworski ¹⁷	1955–1972[1974]	77	0,44
530	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Godziszowej	1972	2	0,02
206	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Jaworze	1955–1967	62	0,70
205	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kaczorowie, pow. jaworski	[1953–1954]1955–1972	86	1,22
207	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Lipie, pow. jaworski	[1946]1955–1972	104	0,95
529	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Małuszowie	[1953]1954–1959	3	0,10
304	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Męcince	1956–1972	52	0,56
531	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Mściwojowie	1956–1972	38	0,50
357	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Paszowicach	1954–1972	29	0,40
208	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Piotrowicach, pow. jaworski	[1951–1954]1955–1972	49	0,41
209	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Pomocnem, pow. jaworski	1956–1972	64	0,70
203	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Roztoce, pow. jaworski ¹⁸	1955–1972	92	1,02
495	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Sadach Górnych	1955–1959	16	0,32
528	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Snowidzy	1955–1963	8	0,08
204	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Sokoli, pow. Jaworski	1954–1972	21	0,66
527	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Wierzchosławicach	1954–1961	34	0,51
1.4.2.2. Powiat legnicki				
937	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Bieniowicach	1955–1972 [1988]	34	0,41
348	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Budziszowie Wielkim ¹⁹	1954–1968	66	0,70
517	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Golance Górnej	1954–1972 [1973, 1980, 1995]	46	0,36
361	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kawicach	1955–1960	26	0,25
221	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Koskowicach, pow. legnicki	1954–1972	173	2,11
199	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Krotoszycach, pow. legnicki	[1953]1954–1972 [1975–1995]	92	1,02
305	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kunicach	1954–1972[1973–1974]	139	1,47

¹⁶ Obecnie powiat świdnicki (w granicach od 1999 roku).

¹⁷ Jw.

¹⁸ Jw.

¹⁹ Obecnie powiat jaworski (w granicach od 1999 roku).

NATALIA ZUBRZYCKA

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
360	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Legnickim Polu	1954–1973[1975]	44	0,49
347	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Mierzycach ²⁰	1955–1959	15	0,10
303	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Miłkowicach	1954–1972	110	1,16
353	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Prochowicach	[1950–1953]1954–1972 [1997]	93	1,09
218	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Przybkowie, pow. legnicki	1954–1972	103	0,81
939	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Raczkowej	1955–1959	11	0,10
267	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Rokitkach	1954–1961	37	0,60
220	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Rosochatej, pow. legnicki	1954–1968[1991]	197	1,97
356	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Rui	1955–1972[1975, 1981]	117	0,91
519	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Rzeszotarach	1954–1968	111	0,73
372	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Tyńcu Legnickim	1955–1960[1974, 1980]	50	0,51
518	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Ulesiu	1955–1968	77	0,80
215	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Warmątowicach, pow. legnicki	1955–1960[1984, 1994]	63	0,36
349	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Wądrożu Wielkim ²¹	1955–1972	70	1,03
	1.4.2.3. Powiat lubiński			
363	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Chobieni	1964–1972	14	0,26
938	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Chocianowcu ²²	1954–1960	16	0,20
338	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Górzynie	1958–1959	4	0,05
640	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Jędrzychowie ²³	1954–1961	28	0,50
256	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kęblowie	1955–1970	74	0,80
520	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Komornikach ²⁴	1954–1961	9	0,15
321	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Krzeczynie Wielkim	1955–1969	15	0,55
320	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Księginicach	1954–1968	32	0,55
196	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Lipinach, pow. lubiński	1968–1972	13	0,20
317	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Lubinie	1967–1972	18	0,30
337	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Małomicach	1964–1972	14	0,14
322	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Miłoradzicach	1954–1968	48	0,46

²⁰ Jw.

²¹ Jw.

²² Obecnie powiat polkowicki (utworzony w 1999 roku).

²³ Jw.

²⁴ Jw.

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
323	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Niemstowie	1954–1968	33	0,48
374	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Parchowie ²⁵	1954–1970	25	0,33
373	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Polkowicach ²⁶	1954–1972	21	0,30
362	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Rudnej	[1953]1954–1972	62	0,87
257	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Rynarcicach	[1948]1954–1968	79	0,81
197	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Szklarach Górnych, pow. lubiński	1955–1972	49	0,80
334	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Ścinawie	1955–1973	47	0,70
329	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Trzebnicach ²⁷	1958–1972[1973]	68	1,30
335	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Tymowej	1954–1973	50	0,70
336	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Zaborowie	1965–1971	40	0,40
324	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Zimnej Wodzie	1954–1968	45	0,60
521	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Żabicach ²⁸	1955–1960	10	0,16
1.4.2.4. Powiat zlotoryjski				
269	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Białej	1955–1972	81	1,00
319	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Brochocinie	1955–1968	50	0,80
268	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Chojnowie ²⁹	1960–1972	59	1,00
270	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dobroszowie ³⁰	1955–1960	10	0,10
224	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Gierałtowie	1954–1972	99	1,10
263	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Grobli	1955–1960	10	0,11
264	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Konradówce	1954–1960	26	0,26
266	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Krzywej ³¹	1954–1972	77	1,10
496	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Lubiechowej	1954–1959	26	0,31
265	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Niedźwiedzicach	1955–1960	17	0,15
368	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Nowej Wsi Grodzkiej	1964–1961	10	0,20
217	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Nowym Kościele	[1946–1954]1954–1972 [1973–1978]	130	1,95
369	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Pielgrzymce	1955–1972	28	0,75
380	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Radziechowie	1955–1962	8	0,30
222	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Rokitnicy, pow. zlotoryjski	1954–1972	70	0,80
497	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Rzęsniku	[1946–1954]1954–1968 [1969–1978]	105	1,85

²⁵ Jw.

²⁶ Jw.

²⁷ Jw.

²⁸ Jw.

²⁹ Obecnie powiat legnicki (w granicach od 1999 roku).

³⁰ Jw.

³¹ Jw.

NATALIA ZUBRZYCKA

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
498	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Starej Kraśnicy	1955–1959	15	0,24
194	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Świerzawie	[1945–1954]1954–1972 [1973–1983]	173	2,90
367	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Twardocicach	1964–1968	27	0,57
515	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Zagrodnie	1955–1972	78	1,10
315	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Złotorzy	1954–1972	98	1,00
1.4.3. Administracja gmin z lat 1973–1990				
333	Gminna Rada Narodowa w Chojnowie	1973–1987[1988–1989]	100	1,80
433	Gminna Rada Narodowa w Gaworzycach	1973–1990	95	1,85
457	Gminna Rada Narodowa w Głogowie	1973–1990	138	1,80
459	Gminna Rada Narodowa w Grębolicach	1973–1990	65	1,43
391	Gminna Rada Narodowa w Jerzmanowej	1973–1990	48	1,00
494	Gminna Rada Narodowa w Kotli	1973–1990	39	0,46
441	Gminna Rada Narodowa w Krotoszycach	1973–1990	82	1,21
398	Gminna Rada Narodowa w Kunicach	1973–1900	50	0,79
476	Gminna Rada Narodowa w Legnickim Polu	1973–1990	50	0,80
449	Gminna Rada Narodowa w Lubinie	1973–1990	106	1,99
420	Gminna Rada Narodowa w Męcince	1973–1990	58	1,10
437	Gminna Rada Narodowa w Miłkowicach	1973–1990	82	1,63
444	Gminna Rada Narodowa w Mściwojowie	1973–1990	101	1,33
478	Gminna Rada Narodowa w Paszowicach	1973–1990	36	0,61
446	Gminna Rada Narodowa w Pęcławiu	1973–1990	60	1,35
439	Gminna Rada Narodowa w Pielgrzymce	1973–1990	114	2,12
408	Gminna Rada Narodowa w Polkowicach	1973–1987	58	1,14
451	Gminna Rada Narodowa w Radwanicach	1973–1990	37	0,60
456	Gminna Rada Narodowa w Rudnej	1973–1990	91	1,60
461	Gminna Rada Narodowa w Rui	1973–1990	127	1,00
502	Gminna Rada Narodowa w Wądrożu Wielkim	1973–1990	80	1,80
463	Gminna Rada Narodowa w Zagrodnie	1973–1990	34	1,50
406	Gminna Rada Narodowa w Złotorzy	1973–1987	50	1,17
482	Gminna Rada Narodowa w Żukowicach	1973–1990	53	1,40
454	Urząd Gminy w Chojnowie	[1945–1972]1973–1987 [1988–1993]	296	4,45
432	Urząd Gminy w Gaworzycach	[1972]1973–1990	76	1,49
543	Urząd Gminy w Głogowie	1973–1990	32	0,60
458	Urząd Gminy w Grębolicach	1973–1990	55	1,16
392	Urząd Gminy w Jerzmanowej	[1945–1972]1973–1990	82	1,34
419	Urząd Gminy w Kotli	[1945–1972]1973–1990 [1991–2003]	86	1,60

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
440	Urząd Gminy w Krotoszycach	1973–1990[1991]	92	1,59
397	Urząd Gminy w Kunicach	[1945–1972]1973–1990	168	2,52
477	Urząd Gminy w Legnickim Polu	[1957–1972]1973–1990 [1991–1999]	185	3,18
448	Urząd Gminy w Lubinie	[1945–1972]1973–1990 [1993]	645	7,45
426	Urząd Gminy w Męcince	[1972]1973–1990 [1991]	331	2,10
436	Urząd Gminy w Miłkowicach	[1945–1972]1973–1990	232	3,37
443	Urząd Gminy w Mściwojowie	1973–1990	137	1,47
481	Urząd Gminy w Paszowicach	[1970]1973–1990 [1996]	122	1,87
445	Urząd Gminy w Pęcławiu	[1972]1973–1990	149	2,03
438	Urząd Gminy w Pielgrzymce	1973–1990[1991]	117	2,40
409	Urząd Gminy w Polkowicach	[1960–1972]1973–1987 [2000]	111	2,03
450	Urząd Gminy w Radwanicach	1973–1990[1991]	51	0,80
442	Urząd Gminy w Rudnej	1973–1990[1993]	91	1,35
460	Urząd Gminy w Rui	1973–1990	79	1,22
462	Urząd Gminy w Zagrodnie	1973–1990[1992]	121	1,88
430	Urząd Gminy w Złotorzy	1973–1987[1988]	102	1,80
483	Urząd Gminy w Żukowicach	1973–1990	82	1,33
501	Urząd Gminy Wądroże Wielkie	[1970–1972]1973–1990 [1991]	89	2,16
2. Administracja specjalna				
2.1. Transport, komunikacja				
917	Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich w Legnicy	1988–1998	4	0,07
962	Zarząd Dróg Powiatowych w Legnicy	1999–2011	43	0,50
947	Zarząd Dróg Powiatowych w Lubinie	[1997–1998]1999–2011	83	0,95
2.2. Kultura, ochrona zabytków				
899	Biuro Dokumentacji Zabytków w Legnicy	1976–1990	19	0,09
900	Państwowa Służba Ochrony Zabytków Oddział Wojewódzki w Legnicy	1990–1999	23	0,17
970	Powiatowe Archiwum Państwowe w Legnicy	[1952]1953–1959 [1959–1968]	53	0,25
2.3. Ochrona przyrody, turystyka				
906	Ośrodek Badań i Kontroli Środowiska w Legnicy	1978–1991	103	1,04
905	Samodzielna Pracownia Badań i Kontroli Środowiska w Legnicy	1975–1981	17	0,16
1202	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Legnicy	1993–1998[1999]	56	0,92
878	Zarząd Przemkowskiego Parku Krajobrazowego w Przemkowie	1997–1999	39	0,11
2.4. Oświata				
838	Inspektorat Szkolny w Jaworze	1945–1950[1975]	15	0,50

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
1261	Inspektorat Szkolny w Legnicy	1913–1984	179	0,45
897	Inspektorat Szkolny w Złotoryi	1946–1950[1950–1976]	3	0,15
651	Kuratorium Oświaty i Wychowania w Legnicy	1975–1999	159	2,80
371	Pełnomocnik Miejski do Walki z Analfabetyzmem w Legnicy	1949–1951	6	0,06
	2.5. Handel			
535	Komisja do Walki ze Spekulacją i Nadużyciami w Handlu przy PPRN w Legnicy	1957–1964	23	0,25
	2.6. Gospodarka przestrzenna, rolnictwo, leśnictwo			
877	Biuro Geodezji i Terenów Rolnych w Legnicy	1999–2001[2002]	6	0,30
888	Biuro Projektów Zagospodarowania Przestrzennego „Agloprojekt” w Legnicy	[1955]1975–1999 [2006]	1512	12,00
643	Dyrekcja Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Legnicy	1976–1983	6	0,06
1009	Miejski Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Legnicy	1999–2013	79	0,78
1226	Nadleśnictwo Duża Wólka	1965–1975	4	0,12
1209	Nadleśnictwo Głogów	[1922–1936]1945–2006	1024	18,90
1206	Nadleśnictwo Legnica	1945–2003	436	7,95
1224	Nadleśnictwo Lubin	1951–1997	255	6,50
1208	Nadleśnictwo Pątnów	1946–1960	26	0,34
1207	Nadleśnictwo Prochowice	1946–1973	103	1,64
1227	Nadleśnictwo Ścinawa	1947–1953	3	0,02
1228	Nadleśnictwo Trzmiel	1951–1960	1	0,04
1225	Nadleśnictwo Tymowa	1948–1973	94	2,60
1002	Obwodowy i Rejonowy Urząd Likwidacyjny w Legnicy	1945–1951[1978–1986]	81	0,20
301	Okręgowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne w Głogowie – Miejska Pracownia Geodezyjna w Jaworze	1961–1967	6	0,16
990	Okręgowy Urząd Likwidacyjny w Chocianowie	1946–1947	17	0,10
991	Okręgowy Urząd Likwidacyjny w Lubinie	1945–1950	16	0,10
1199	Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Piotrowicach	1991–1999	45	0,36
881	Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin Wojewódzki Inspektorat w Legnicy	[1993]1996–1998 [1999]	19	0,20
1229	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Nadleśnictwie Lubin	1970–1979	1	0,02
239	Powiatowe Biuro Geodezji i Urządzeń Rolnych w Lubinie	1946–1960	283	6,00
963	Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej w Legnicy	1999–2010	84	0,90
1003	Powiatowy Pełnomocnik Centralnego Urzędu Skupu i Kontraktacji w Legnicy	1951–1957[1997]	42	0,12
1000	Powiatowy Urząd Ziemi w Jaworze	1945–1946[1946–1963]	9	0,08
992	Powiatowy Urząd Ziemi w Lubinie	1945–1946	24	0,10
1235	Regionalny Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Legnicy	[1961–1998]1999–2005	33	0,30
136	Rejon Lasów Państwowych w Chojnowie	[1945]1951–1959 [1960]	133	1,90

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
137	Rejon Lasów Państwowych w Legnicy	1945–1960	162	2,80
645	Wojewódzka Dyrekcja Inwestycji w Legnicy	1980–1998[1998–1999]	131	1,60
1238	Wojewódzka Pracownia Urbanistyczna w Legnicy	1968–1999	183	4,31
701	Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjno-Kartograficznej w Legnicy	[1953]1980–1999 [2001]	3285	7,90
1198	Wojewódzki Ośrodek Postępu Rolniczego w Piotrowicach	1977–1990	130	1,13
871	Wojewódzki Zakład Weterynarii w Legnicy	1975–1999	111	0,69
1236	Wojewódzki Zarząd Inwestycji Rolniczych w Legnicy	[1948–1975]1975–1991 [1992–2008]	612	19,40
1234	Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Legnicy	[1946–1990]1991–1999 [2000]	60	0,50
644	Wojewódzki Zarząd Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Legnicy	1975–1985	10	0,12
876	Wojewódzkie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych w Legnicy	1975–1999	128	1,50
2.7. Skarbowość				
870	Izba Skarbowa w Legnicy	1983–1998[2007]	294	3,10
130	Powiatowy Pełnomocnik do spraw Podatku Gruntowego w Jaworze	1945–1950	28	0,19
1001	Urząd Skarbowy w Legnicy	1945–1950[1976]	3	0,01
993	Urząd Skarbowy w Lubinie	1947–1949[1973]	4	0,04
2.8. Statystyka				
316	Powiatowy Inspektorat Statystyczny w Głogowie	[1960]1962–1975	352	6,40
318	Powiatowy Inspektorat Statystyczny w Jaworze	[1960]1962–1975	305	5,60
233	Powiatowy Inspektorat Statystyczny Legnicy	1962–1974	734	11,85
234	Powiatowy Inspektorat Statystyczny w Lubinie	1962–1975	324	4,30
314	Powiatowy Inspektorat Statystyczny w Złotoryi	[1960]1962–1975	301	5,10
1004	Wojewódzki Urząd Statystyczny w Legnicy	[1974]1975–1998 [1999]	4861	108,04
2.9. Urzędy pracy				
950	Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy w Wałbrzychu Filia w Legnicy	1999–2000	30	0,20
979	Rejonowy Urząd Pracy w Legnicy	1990–1999	169	1,35
967	Rejonowy Urząd Pracy w Lubinie	1993–1998	34	0,30
915	Wojewódzki Urząd Pracy w Legnicy	[1990–1992]1993–1998 [1999]	165	2,00
2.10. Instytucje kontrolne				
882	Urząd Kontroli Skarbowej w Legnicy	[1985–1991]1992–1998 [1999–2004]	670	8,65
2.11. Zdrowie i opieka społeczna				
922	Państwowy Nadzór Farmaceutyczny Inspektorat Nadzoru Farmaceutycznego w Legnicy	1993–1998	3	0,03
1258	Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Legnicy	[1982–1998]1999–2005	40	0,65
859	Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna dla Miasta i Powiatu Legnica w Legnicy	1953–1975	51	0,20

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
1259	Terenowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Legnicy	[1971–175]1975–1998 [1999–2001]	14	0,25
858	Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Legnicy	1975–1998[2006]	278	1,89
1256	Wojewódzki Zespół Metodyczny Opieki Zdrowotnej i Pomocy Społecznej w Legnicy	1985–1990	91	0,49
867	Wojewódzki Zespół Pomocy Społecznej w Legnicy	[1980]1990–1998	195	3,50
3. Instytucje ochrony prawa i wymiaru sprawiedliwości				
3.1. Sądy				
684	Sąd Grodzki w Jaworze	1946–1950[1951]	329	0,99
537	Sąd Grodzki w Legnicy	1945–1950[1951–1952]	4111	6,77
854	Sąd Grodzki w Lubinie	1947–1950[1955]	294	1,00
852	Sąd Grodzki w Złotorzy	1947–1951	331	1,02
924	Sąd Okręgowy w Legnicy	1945–1950[1951]	60	0,32
866	Sąd Powiatowy w Głogowie	[1948–1950]1950–1972	559	4,65
262	Sąd Powiatowy w Jaworze	[1946]1950–1973	5510	10,07
923	Sąd Powiatowy w Legnicy	[1947–1950]1951–1975	16086	50,93
258	Sąd Powiatowy w Lubinie	[1949]1950–1966	4236	11,03
869	Sąd Powiatowy w Złotorzy	1947–1984	8290	20,95
1210	Sąd Rejonowy w Głogowie	1993–2004	117	2,60
977	Sąd Rejonowy w Jaworze	1977–1988	31	0,38
955	Sąd Rejonowy w Legnicy	1976–2005	362	4,85
1005	Sąd Rejonowy w Lubinie	1992–2010	1282	12,11
914	Sąd Rejonowy w Złotorzy	[1972]1975–1991	13	0,20
3.2. Prokuratury				
964	Prokuratura Powiatowa w Głogowie	1950–1974	468	3,25
864	Prokuratura Powiatowa w Jaworze	[1949]1950–1975 [1975–1992]	69	1,66
853	Prokuratura Powiatowa w Legnicy	[1948]1950–1968	138	3,31
879	Prokuratura Powiatowa w Lubinie	1951–1975	21	0,46
841	Prokuratura Powiatowa w Złotorzy	1950–1973	66	1,68
994	Prokuratura Rejonowa w Głogowie	1975–1984	390	3,25
961	Prokuratura Rejonowa w Jaworze	[1974]1975–1992	17	0,21
976	Prokuratura Rejonowa w Legnicy	[1971–1975]1975–1986	15	0,15
880	Prokuratura Rejonowa w Lubinie	1975–1996	83	1,35
685	Prokuratura Sądu Okręgowego w Legnicy	1945–1950	38	0,75
913	Prokuratura Wojewódzka w Legnicy	[1946–1975]1975–1992	77	0,99
3.3. Więzienia				
1217	Ośrodek Pracy Więźniów w Głogowie	1961–1969	8	0,25
1216	Zakład Karny w Głogowie	1960–1987	86	0,55

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
	3.4. Notariaty			
1222	Państwowe Biuro Notarialne w Legnicy	[1948–1951]1952–1991	702	14,95
	4. Urzędy stanu cywilnego (wtóropisy ksiąg)			
1244	Urząd Stanu Cywilnego w Buczynie	1955–1958	3	0,04
1240	Urząd Stanu Cywilnego w Gaworzycach	1946–1986	52	0,66
1239	Urząd Stanu Cywilnego w Głogowie	1947–1987	19	0,55
1241	Urząd Stanu Cywilnego w Grębocicach	1946–1987	59	0,94
1245	Urząd Stanu Cywilnego w Kłobuczynie	1955–1958	2	0,02
1246	Urząd Stanu Cywilnego w Nosocicach	1955–1956	1	0,01
1247	Urząd Stanu Cywilnego w Przedmościu	1955–1956	1	0,01
1242	Urząd Stanu Cywilnego w Przemkowie	1946–1987	95	1,25
1243	Urząd Stanu Cywilnego w Radwanicach	1947–1987	42	0,58
1248	Urząd Stanu Cywilnego w Retkowie	1957	1	0,01
1249	Urząd Stanu Cywilnego w Starych Serbach	1957	1	0,01
	5. Związki zawodowe			
985	Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” przy Wojewódzkim Biurze Geodezji i Terenów Rolnych w Legnicy	1987–1989	2	
1219	Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Pracowników Zakładów Górniczych „Lubin” w Lubinie	1983–1991	19	
313	NSZZ „Solidarność” przy WSS „Społem” w Legnicy	1980–1981	55	0,60
435	Wojewódzka Rada Związków Zawodowych w Legnicy	1975–1980	214	3,60
972	Związek Zawodowy Górników w Polsce Zarząd Okręgowy w Legnicy	1962–1972	14	0,38
	6. Spółdzielczość			
	6.1. Rolnicze zespoły spółdzielcze z lat 50. i 60. XX w.			
	6.1.1. Powiat jaworski			
1013	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Chełmcu, pow. jaworski	1952–1956	4	0,05
1014	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Chroślicach, pow. jaworski	1950–1957	5	0,05
1015	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Czernicy, pow. jaworski ³²	1954–1956	3	0,03
1016	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Drzymałowicach, pow. jaworski	1952–1956	12	0,10
1017	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Gniewkowie, pow. jaworski ³³	1952–1957	3	0,02
150	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza „Przełom” w Godziszowej, pow. jaworski	1952–1962	11	0,10
1018	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Gorzanowicach, pow. jaworski	1950–1957	4	0,07
1019	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Grobli, pow. jaworski	1952–1956	5	0,04
1020	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Grzegorzowie, pow. jaworski	1954–1956	3	0,04
151	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Jastrowcu, pow. jaworski	1950–1957	10	0,14

³² Obecnie powiat świdnicki (w granicach od 1999 roku).

³³ Jw.

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
1021	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Jugowej, pow. jaworski ³⁴	1952–1957	7	0,08
1022	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Kłaczynie, pow. jaworski ³⁵	1951–1957	16	0,23
1023	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Kondratowie, pow. jaworski	1953–1956	8	0,09
152	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Kwietnikach, pow. jaworski	1950–1957	11	0,11
1024	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Lipie, pow. jaworski	1953–1956	4	0,05
1025	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Luboradzu, pow. jaworski	1952–1956	8	0,11
1026	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Mafuszowie, pow. jaworski	1950–1956	10	0,11
153	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Osadnik” w Męcince, pow. jaworski	1950–1956	15	0,19
1027	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Myśliborzu, pow. jaworski	1951–1953	5	0,06
1028	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Myślinowie, pow. jaworski	1953–1957	9	0,11
1029	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Niedaszowie, pow. jaworski	1952–1956	8	0,09
1030	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Nowych Rochowicach, pow. jaworski	1953–1955	3	0,03
154	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Paszowicach, pow. jaworski	1950–1958	21	0,18
1031	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Piotrowicach, pow. jaworski	1952–1956	15	0,12
1032	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Pogwizdowie, pow. jaworski	1953–1956	4	0,05
1033	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Pomocnem, pow. jaworski	1953–1956	9	0,09
1034	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. gen. Świerczewskiego w Półwsiach, pow. jaworski	1950–1956	7	0,09
1035	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Przybyłowicach, pow. jaworski	1952–1956	9	0,12
1036	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Roztoce, pow. jaworski ³⁶	1956	2	0,04
1037	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze w Sadach Dolnych, pow. jaworski	1952–1957	28	0,32
1038	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Sadach Górnych, pow. jaworski	1951–1956	11	0,14
1039	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Sichowie, pow. jaworski	1951–1958	11	0,20
1040	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Sichówku, pow. jaworski	1950–1957	8	0,09
1041	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Siekierzycach, pow. jaworski	1954–1956	4	0,03
155	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Sokolej Górze, pow. jaworski	1950–1956	6	0,08
1042	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Sokoli, pow. jaworski	1950–1957	9	0,09
1043	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Starych Rochowicach, pow. jaworski	1951–1957	12	0,16
1044	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Szymanowie, pow. jaworski ³⁷	1952–1956	2	0,01
1045	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Lepsze Jutro” w Świnach, pow. jaworski	1950–1957	4	0,05
1046	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Targoszynie, pow. jaworski	1951–1957	5	0,06
156	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Wiadrowie, pow. jaworski	1950–1957	15	0,17
1047	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Wierchosławiczkach, pow. jaworski	1951–1957	6	0,07
1048	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Zorza” w Zębowicach, pow. jaworski	1952–1958	12	0,16

³⁴ Jw.

³⁵ Jw.

³⁶ Jw.

³⁷ Jw.

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
	6.1.2. Powiat legnicki			
1049	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze w Babinie, pow. legnicki	1951–1956	8	0,09
157	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Przełom” w Bartoszowie, pow. legnicki	1952–1958	15	0,22
1050	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Białce, pow. legnicki	1956–1957	1	0,01
1051	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Biernatkach, pow. legnicki ³⁸	1953–1956	7	0,05
1052	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Biskupicach, pow. legnicki	1950–1954	5	0,06
158	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Bobrowie, pow. legnicki	1953–1958	15	0,14
1053	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Budziszowie Małym, pow. legnicki ³⁹	1955	1	0,01
1054	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Budziszowie Wielkim, pow. legnicki ⁴⁰	1955–1957	2	0,02
1055	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. „Nowa Droga” w Cichoborzu, pow. legnicki	1952–1957	5	0,05
1056	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Czerszkowie, pow. legnicki	1952–1957	8	0,07
1057	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Czerwonym Kościele, pow. legnicki	1951–1957	4	0,03
1058	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Głuchowicach, pow. legnicki	1952–1957	8	0,10
1059	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Gniewomierowicach, pow. legnicki	1952–1958	6	0,08
1060	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Gniewomierzu, pow. legnicki	1952–1957	5	0,07
1061	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 1 Maja w Golance Dolnej, pow. legnicki	1953–1956	4	0,05
1062	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 1 Maja w Golance Górnej, pow. legnicki	1953–1956	5	0,04
1063	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Goślinie, pow. legnicki	1950–1956	6	0,11
159	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Granowicach, pow. legnicki ⁴¹	1951–1956	16	0,16
1064	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Grzybianach, pow. legnicki	1954–1957	6	0,11
1065	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Grzymalinie, pow. legnicki	1951–1957	7	0,05
1066	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Jakuszowie, pow. legnicki	1951–1957	9	0,10
1067	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Janowicach, pow. legnicki	1950–1957	13	0,12
160	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Święta Ludowego w Janowicach Dużych, pow. legnicki	1951–1957	11	0,10
161	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Jezioranach, pow. legnicki	1951–1958	13	0,16
1068	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Kępach, pow. legnicki ⁴²	1952–1956	11	0,13
1069	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Przełom” w Kochlicach, pow. legnicki	1951–1957	8	0,08
1070	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Koiszkowie, pow. legnicki	1952–1958	12	0,11
1071	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Pokój” w Komornikach, pow. legnicki	1954–1956	4	0,05
1072	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Kosiskach – Sobolewie, pow. legnicki ⁴³	1956	3	0,03
162	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Nowe Życie” w Koskowicach, pow. legnicki	1952–1957	10	0,10
1073	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 5 grudnia w Kozicach, pow. legnicki	1956	2	0,02

³⁸ Obecnie powiat jaworski (w granicach od 1999 roku).

³⁹ Jw.

⁴⁰ Jw.

⁴¹ Jw.

⁴² Jw.

⁴³ Jw.

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
1074	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Krajowie, pow. legnicki	1953–1957	10	0,11
1075	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Krotoszycach, pow. legnicki	1956	1	0,01
163	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 1 Maja w Księginicach, pow. legnicki	1953–1957	7	0,10
164	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Kunicach, pow. legnicki	1950–1957	17	0,20
165	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Kwiatkowicach, pow. legnicki	1951–1958	11	0,12
1076	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 1 Maja w Lasowicach, pow. legnicki	1953–1957	5	0,06
1077	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Legnickim Polu, pow. legnicki	1953–1956	5	0,06
166	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Lipcach, pow. legnicki	1953–1957	12	0,11
1078	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Lisowicach, pow. legnicki	1953–1957	6	0,07
167	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Mierzycach, pow. legnicki ⁴⁴	1951–1960	8	0,11
168	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Mierzowicach, pow. legnicki	1950–1957	12	0,11
1079	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Karola Świerczewskiego w Mikołajowicach, pow. legnicki	1951–1957	6	0,06
1080	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Nowe Życie” w Miłkowicach, pow. legnicki	1950–1955	13	0,15
1081	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Miłogostowicach, pow. legnicki	1953–1957	8	0,11
1082	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Ogonowicach, pow. legnicki	1950–1956	7	0,14
1083	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Pawłowicach, pow. legnicki ⁴⁵	1953–1957	4	0,03
169	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Pątnówku, pow. legnicki	1950–1957	12	0,10
1084	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Piekarach Wielkich, pow. legnicki	1954–1957	7	0,07
1085	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 22 Lipca w Piotrowku, pow. legnicki	1953–1957	6	0,05
1086	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Rozwój” w Polance, pow. legnicki	1951–1957	14	0,19
170	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Postolicach, pow. legnicki ⁴⁶	1950–1957	12	0,14
171	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Pokój” w Prochowicach, pow. legnicki	1951–1957	12	0,13
1087	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Prostyni, pow. legnicki	1954–1956	1	0,01
1088	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Rączkowej, pow. legnicki	1950–1956	11	0,12
1089	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Rąbienicach, pow. legnicki ⁴⁷	1951–1956	7	0,07
1090	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Rogoźniku, pow. legnicki	1952–1956	7	0,12
1091	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 1 Maja w Rosochatej, pow. legnicki	1954–1957	6	0,05
1092	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Rui, pow. legnicki	1951–1956	7	0,08
1093	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Rzeszotarach, pow. legnicki	1952–1957	8	0,10
1094	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Rozwój” w Siedliskach, pow. legnicki	1956–1957	2	0,02
1095	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Skale, pow. legnicki ⁴⁸	1952–1956	7	0,08
1096	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 1 Maja w Strachowicach, pow. legnicki	1956	1	0,01

⁴⁴ Jw.

⁴⁵ Jw.

⁴⁶ Jw.

⁴⁷ Jw.

⁴⁸ Jw.

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
1097	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Strzałkowicach, pow. legnicki	1953–1954	1	0,01
1098	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze „Zielony Sztandar” w Szczedrzykowicach, pow. legnicki	1954–1956	5	0,05
172	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza „Czerwony Sztandar” w Szczytnikach Małych, pow. legnicki	1951–1957	22	0,22
1099	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza w Taczalinie, pow. legnicki	1953–1956	1	0,03
1100	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Nowe Życie” w Tyńcu Legnickim, pow. legnicki	1950–1956	9	0,14
173	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Tyńczyku Legnickim, pow. legnicki	1952–1957	13	0,12
1101	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Zwycięstwo” w Ulesiu, pow. legnicki	1950–1963	5	0,11
1102	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Warmatowicach, pow. legnicki	1957	1	0,01
1103	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Wądrożu Małym, pow. legnicki ⁴⁹	1952–1958	10	0,11
1104	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Wądrożu Wielkim, pow. legnicki ⁵⁰	1950–1958	14	0,20
1105	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. I Zjazdu Spółdzielczości Produkcyjnych w Wągradnie, pow. legnicki	1953–1957	7	0,07
1106	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 1 Maja w Wągradnie, pow. legnicki	1954–1957	5	0,05
1107	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Wilczycach, pow. legnicki	1952–1956	6	0,05
1108	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Winnicy, pow. legnicki	1952–1956	9	0,09
174	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Złotnikach, pow. legnicki	1950–1958	10	0,13
	6.1.3. Powiat lubiński			
1109	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. I Zjazdu Spółdzielczości w Brunowie, pow. lubiński ⁵¹	1952–1957	5	0,10
1110	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Zwycięstwo” w Chróstniku, pow. lubiński	1952–1956	14	0,13
1111	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Przykładu w Gorzelinie, pow. lubiński	1954–1957	6	0,07
1112	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Tadeusza Kościuszki w Górzycy, pow. lubiński	1952–1958	11	0,12
1113	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza „Nowe Życie” w Gwizdanowie, pow. lubiński	1953–1957	8	0,08
1114	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Nadzieja” w Jabłonowie, pow. lubiński ⁵²	1953–1957	5	0,04
1115	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 1 Maja w Kłopotowie, pow. lubiński	1953–1957	5	0,06
1116	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Przyjaźń” w Komornikach, pow. lubiński ⁵³	1953–1958	8	0,13
1117	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze im. Feliksa Dzierżyńskiego w Koźlicach, pow. lubiński	1953–1959	4	0,03

⁴⁹ Jw.

⁵⁰ Jw.

⁵¹ Obecnie powiat polkowicki (utworzony w 1999 roku).

⁵² Jw.

⁵³ Jw.

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
175	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. A. Zawadzkiego w Krzeczynie Wielkim, pow. lubiński	1950–1956	19	0,23
1118	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze im. Święta Ludowego w Małomicach, pow. lubiński	1953–1956	4	0,05
1119	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Nowe Życie” w Miroszowicach, pow. lubiński	1953–1959	8	0,09
1120	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze „Zwycięstwo” w Miłosnej, pow. lubiński	1951–1958	6	0,06
1121	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Zjednoczenie” w Mleczynie, pow. lubiński	1953–1958	7	0,09
1122	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 22 Czerwca w Moskorzynie, pow. lubiński ⁵⁴	1951–1959	6	0,07
1123	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. Feliksa Dzierżyńskiego w Nowej Wsi, pow. lubiński	1955–1959	6	0,05
1124	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 1 Maja 1953 roku w Ogrodziskach, pow. lubiński ⁵⁵	1953–1957	6	0,10
1125	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Zjednoczenie” w Parchowie, pow. lubiński ⁵⁶	1950–1957	18	0,19
1126	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Tadeusza Kościuszki w Raszowej, pow. lubiński	1952–1956	9	0,12
176	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 22 Lipca w Składowicach, pow. lubiński	1950–1958	18	0,22
1127	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza „Chłopska Droga” w Sobinie, pow. lubiński ⁵⁷	1953–1958	8	0,09
1128	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza „Przyszłość” w Starej Rudnej, pow. lubiński	1953–1959	7	0,10
1129	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Przyjaźń” w Trzmielu, pow. lubiński ⁵⁸	1952–1959	5	0,07
1130	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza „Zielony Sztandar” w Żabicach, pow. lubiński ⁵⁹	1951–1956	16	0,19
6.1.4. Powiat złotoryjski				
1131	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Pokój” w Białej, pow. złotoryjski	1953–1957	9	0,10
1132	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Jedności w Biegoszowie, pow. złotoryjski	1952–1957	10	0,11
1133	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Dziesięciolecia Polski Ludowej w Biskupinie, pow. złotoryjski	1954–1958	5	0,04
1134	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Nowy Świat” w Brenniku, pow. złotoryjski	1952–1956	9	0,11
1135	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. Zielonego Sztandaru w Brochocinie, pow. złotoryjski	1952–1957	9	0,10
1136	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze im. Tadeusza Kościuszki w Czernikowicach, pow. złotoryjski	1955–1956	5	0,05
1137	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Nowe Życie” w Dobkowie, pow. złotoryjski	1952–1956	19	0,22

⁵⁴ Jw.

⁵⁵ Jw.

⁵⁶ Jw.

⁵⁷ Jw.

⁵⁸ Jw.

⁵⁹ Jw.

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
1138	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 9 Maja w Dobroszowie, pow. złotoryjski ⁶⁰	1953–1957	9	0,12
1139	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze im. Tadeusza Kościuszki w Gierałtowcu, pow. złotoryjski	1953–1957	13	0,13
1140	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 1 Maja w Goliszowie, pow. złotoryjski ⁶¹	1953–1957	9	0,12
1141	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Ludwika Waryńskiego w Gołaczowie, pow. złotoryjski	1956–1957	1	0,01
1142	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze im. gen. K. Świerczewskiego w Gozdnie, pow. złotoryjski	1952–1956	9	0,10
179	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 7 Listopada w Grobli, pow. złotoryjski	1950–1959	11	0,12
1143	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Przełom Październikowy” w Grobli, pow. złotoryjski	1956–1968	22	0,18
180	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Przełom Październikowy” w Grobli, pow. złotoryjski	1957–1966	19	0,13
1144	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. T. Kościuszki w Grodźcu, pow. złotoryjski	1953–1956	8	0,09
181	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. Bolesława Bieruta w Jadwisinie, pow. złotoryjski	1950–1957	10	0,15
1145	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. Tadeusza Kościuszki w Jastrzębniku, pow. złotoryjski	1952–1956	9	0,10
1146	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Zwycięstwo” w Jerzmanicach-Zdroju, pow. złotoryjski	1954–1957	7	0,07
1147	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze im. Tadeusza Kościuszki w Jerzmanicach, pow. złotoryjski	1952–1956	6	0,04
1148	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 1 Maja w Konradówce, pow. złotoryjski	1953–1957	8	0,08
1149	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 1 Maja w Kopaczu, pow. złotoryjski	1953–1957	8	0,08
1150	Rolnicze Zrzeszenie Uprawy Ziemi im. 1 Maja w Kozowie, pow. złotoryjski	1953–1956	4	0,03
1151	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 26 Października w Krzywej, pow. złotoryjski ⁶²	1952–1957	8	0,09
1152	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Zwycięstwa w Lubiatowie, pow. złotoryjski	1953–1956	11	0,13
1153	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Zgoda” w Lubiechowej, pow. złotoryjski	1952–1956	11	0,16
1154	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 1 Maja w Łażnikach, pow. złotoryjski	1954–1956	2	0,02
1155	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze im. Wojska Polskiego w Łukaszowie, pow. złotoryjski	1954–1958	5	0,05
1156	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze im. ks. Ściegiennego w Michowie, pow. złotoryjski	[1946]1953–1957	7	0,07
1157	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza „Pokój” w Modlikowicach, pow. złotoryjski	1953–1957	7	0,07

⁶⁰ Obecnie powiat legnicki (w granicach od 1999 roku).

⁶¹ Jw.

⁶² Jw.

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
1158	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Karola Świerczewskiego w Niedźwiedzicach, pow. Złotoryjski	1953–1957	8	0,09
1159	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Nowej Wsi Grodzkiej, pow. złotoryjski	1953–1957	6	0,06
1160	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Orła Białego w Nowej Wsi Złotoryjskiej, pow. złotoryjski	1953–1957	11	0,12
1161	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Jutrzenka” w Nowym Kościele, pow. złotoryjski	1951–1956	8	0,08
1162	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 1 Maja w Okmianach, pow. złotoryjski ⁶³	1952–1956	6	0,05
1163	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Przełom” w Olszanic, pow. złotoryjski	1953–1957	11	0,06
1164	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 1 Maja w Osetnicy, pow. złotoryjski ⁶⁴	1953–1957	5	0,06
1165	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. V Plenum w Pątnowie, pow. złotoryjski	1954–1957	4	0,02
1166	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Tadeusza Kościuszki w Pielgrzymce, pow. złotoryjski	1952–1957	10	0,08
1167	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 26 Października w Podgórkach, pow. złotoryjski	1952–1957	9	0,11
1168	Zrzeszenie Uprawy Ziemi im. 22 Lipca w Podolanach, pow. złotoryjski	1953–1956	6	0,05
1169	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Frontu Narodowego w Proboszczowie, pow. złotoryjski	1952–1956	7	0,12
1170	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 26 Października w Prusicach, pow. złotoryjski	1955–1956	2	0,01
1171	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze „Zgoda” w Pyskowicach, pow. złotoryjski	1952–1957	11	0,17
1172	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze im. gen. Waltera Świerczewskiego w Radziechowie, pow. złotoryjski	1953–1957	7	0,06
1173	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze „Postęp” w Rokitnicy, pow. złotoryjski	1952–1957	10	0,12
1174	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 22 Lipca w Rzańniku, pow. złotoryjski	1952–1957	9	0,12
1175	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. Pokój w Rzeszówku, pow. złotoryjski	1952–1956	5	0,04
1176	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Kopernika w Rzymówce, pow. złotoryjski	1953–1957	5	0,04
1177	Rolnicze Zrzeszenie Uprawy Ziemi im. Piotra Skargi w Sędzimirowie, pow. złotoryjski	1954–1957	6	0,05
1178	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza „Spójnia” w Sędziszowej, pow. złotoryjski	1952–1957	11	0,13
1179	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Sępowie, pow. Złotoryjski	1950–1960	3	0,03
1180	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Zgody w Sokołowcu, pow. złotoryjski	1953–1957	8	0,08
1181	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Pokoju w Starej Kraśnicy, pow. złotoryjski	1952–1956	1	0,02
1182	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Starym Łomie, pow. Złotoryjski	1950–1959	8	0,09
1183	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. 17 Stycznia w Strupicach, pow. złotoryjski	1953–1956	12	0,10
1184	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze „Nowe Życie” w Studnicy, pow. złotoryjski	1952–1957	7	0,08
1185	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Twardocicach, pow. złotoryjski	1952–1956	4	0,06

⁶³ Jw.⁶⁴ Jw.

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
1186	Rolniczy Zespół Spółdzielczy „Siła Ludu” w Uniejowicach, pow. złotoryjski	1952–1957	8	0,09
1187	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Zwycięstwa w Wilkowie, pow. złotoryjski	1952–1956	7	0,06
1188	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. Przełomu w Witkowie, pow. złotoryjski	1952–1957	8	0,06
1189	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. gen. Świerczewskiego w Wojciechowie, pow. złotoryjski	1953–1957	3	0,02
1190	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 1 Maja w Wojcieszowie, pow. złotoryjski	1953–1956	9	0,06
1191	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 1 Maja w Wojcieszynie, pow. złotoryjski	1952–1957	9	0,08
1192	Rolnicze Zrzeszenie Spółdzielcze im. Pokoju w Wysoku, pow. złotoryjski	1952–1957	8	0,05
1193	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. Lepsza Przyszłość w Wysocku, pow. złotoryjski	1953–1957	7	0,10
1194	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. F. Dzierżyńskiego w Zagrodnie, pow. złotoryjski	1952–1956	4	0,05
1195	Rolniczy Zespół Spółdzielczy im. 26 Października w Zamienicach, pow. złotoryjski	1952–1957	9	0,12
1196	Rolnicza Spółdzielnia Wytwórcza im. Generała Świerczewskiego w Złotoryi	1953–1957	8	0,12
6.2. Inne spółdzielnie				
143	Centralna Spółdzielnia Spożywców „Społem” Oddział Okręgowy w Legnicy	1945–1951	19	0,50
378	Centralny Związek „Samopomoc Chłopska” – Terenowy Zespół Lustracji w Legnicy	1976–1989	36	0,80
394	Centralny Związek Spółdzielni Spożywców – Oddział Lustracji w Legnicy	1983–1989	66	1,00
981	Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Bolkowicie	1947–2012	439	4,90
382	Legnicka Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Legnicy	1989–1990	18	0,10
384	Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Legnicy	1945–1975	143	2,50
237	Powiatowy Związek Kółek Rolniczych w Złotoryi	1955–1975	161	4,70
940	Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna „Plon” w Rosochatej	1979–1985	5	0,08
184	Spółdzielnia – Ośrodek Rolny Kółek Rolniczych w Grzymalinie, pow. legnicki	1963–1969	103	0,85
147	Spółdzielnia – Ośrodek Rolny Kółek Rolniczych w Miłoradczicach, pow. lubiński	1963–1968	168	3,30
186	Spółdzielnia – Ośrodek Rolny Kółek Rolniczych w Siedliskach, pow. legnicki	1967–1971	15	0,10
1254	Spółdzielnia Pracy Stolarsko-Tapicerska „Dąb” w Legnicy	1947–2006[2007]	152	2,70
388	Spółdzielnia Usług Mleczarskich w Legnicy	1989–1990	35	0,57
385	Wojewódzka Spółdzielnia Mleczarska w Legnicy	1976–1980	66	0,58
389	Wojewódzki Zakład Transportu Mleczarskiego w Legnicy	1983–1989	46	0,44
383	Wojewódzki Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Legnicy	1975–1989[1990]	207	4,00
390	Wojewódzki Związek Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych w Legnicy	[1959]1977–1990 [1991]	108	2,00
386	Wojewódzki Związek Spółdzielni Mleczarskich w Legnicy	1981–1989	74	0,55
1203	Zrzeszenie Spółdzielcze Wozaków „Zgoda” w Legnicy	1953–1956	82	0,45
387	Związek Spółdzielni Mleczarskich w Legnicy	1988–1989	3	0,05

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
	7. Banki, instytucje ubezpieczeń społecznych			
843	Bank Gospodarki Żywnościowej Oddział w Legnicy	[1973]1975–1983 [1986]	215	4,20
183	Bank Inwestycyjny w Legnicy	1949–1970	133	3,01
855	Bank Rolny Oddział Powiatowy w Głogowie	1957–1975	18	0,50
1223	Bank Rolny Oddział Powiatowy w Lubinie	1951–1952	3	0,05
132	Bank Rolny Oddział Powiatowy w Złotoryi	1949–1962	115	3,00
131	Bank Rolny Oddział w Legnicy	1945–1962	191	4,30
680	Bank Zachodni I Oddział w Głogowie	1990–1999	13	0,33
681	Bank Zachodni II Oddział w	1992–1999	44	0,60
692	Bank Zachodni Oddział w Chojnowie	1997–1999[2000]	25	0,70
693	Bank Zachodni Oddział w Legnicy	1989–1999	61	1,65
665	Bank Zachodni Oddział w Lubinie	1989–1999	42	0,60
653	Bank Zachodni Oddział w Polkowicach	1989–1999	21	0,60
666	Bank Zachodni Oddział w Złotoryi	1989–1999	35	0,95
1011	Narodowy Bank Polski I Oddział Miejski w Legnicy	[1938]1946–1982	31	0,10
840	Narodowy Bank Polski Oddział Okręgowy w Legnicy	[1961]1989–1998	94	1,13
978	Narodowy Bank Polski Oddział Operacyjny i Powszechna Kasa Oszczędności w Jaworze	1962–1991	96	1,69
999	Narodowy Bank Polski Oddział Operacyjny i Powszechna Kasa Oszczędności w Złotoryi	1976–1978	1	0,02
998	Narodowy Bank Polski Oddział w Głogowie	1948–1992	55	0,22
135	Narodowy Bank Polski Oddział w Jaworze	[1947–1949]1950–1988	509	6,19
133	Narodowy Bank Polski Oddział w Legnicy	[1933–1949]1950–1975 [1976–1990]	592	7,28
225	Narodowy Bank Polski Oddział w Lubinie	1945–1998	77	0,82
134	Narodowy Bank Polski Oddział w Złotoryi	[1938]1947–2000	243	2,32
839	Narodowy Bank Polski Oddział Wojewódzki w Legnicy	1975–1988[1989]	77	1,21
737	Państwowy Zakład Ubezpieczeń Oddział Wojewódzki w Legnicy	[1974]1975–1990	18	0,11
851	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Państwowy I Oddział w Głogowie	1971–2011	61	1,06
846	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Państwowy I Oddział w Legnicy	1969–2004[2008]	141	2,25
847	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Państwowy II Oddział w Legnicy	1990–2010	17	0,23
845	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Państwowy Oddział w Chojnowie	1991–2006	10	0,37
875	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Państwowy Oddział w Jaworze	1972–2008	193	3,29
849	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Państwowy Oddział w Lubinie	1976–2011	52	1,22
850	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Państwowy Oddział w Polkowicach	1987–2007	61	0,87
848	Powszechna Kasa Oszczędności Bank Państwowy Oddział w Złotoryi	1984–2011	22	0,74
129	Ubezpieczalnia Społeczna w Legnicy	1946–1953[1988]	117	0,65
1213	Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Legnicy	1975–1990	231	2,90

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
	8. Instytucje gospodarcze: rolnictwo i leśnictwo, przemysł, budownictwo, energetyka, transport, gospodarka komunalna, handel i usługi			
670	„Agromet” Zakłady Kuziennicze i Maszyn Rolniczych w Jaworze	1974–1991	62	0,65
997	Cukrownia „Jawor” S.A. w Jaworze	1946–2006	255	1,70
331	Dolnośląska Fabryka Instrumentów Lutniczych w Lubinie	[1947–1951]1951–2005 [2014–2015]	444	11,63
1221	EnergiaPro Koncern Energetyczny S.A. Oddział w Legnicy	2003–2008	37	0,45
988	Fabryka Maszyn Budowlanych „Famaba” w Głogowie	1952–2004	654	7,60
539	Fabryka Nakryć Stołowych „Lefana” w Legnicy	1946–1995	395	3,00
359	Fabryka Narzędzi Rolniczych w Jaworze	1952–1976	255	4,62
656	Fabryka Przewodów Nawojowych „Elpena” w Legnicy	[1957]1960–1997	231	2,90
741	Fabryka Urządzeń Mechanicznych w Chocianowie	[1933–1950]1951–2010 [2011]	2634	11,60
185	KGHM „Polska Miedź” S.A. Oddział Huta Miedzi „Legnica” w Legnicy	[1950]1951–1997 [1997–2004]	695	14,67
996	KGHM Polska Miedź S.A. Biuro Zarządu w Lubinie	1956–1997[1997–2000]	26	0,13
973	KGHM Polska Miedź S.A. Oddział Huta Miedzi „Cedynia” w Orsku	[1974]1975–1997 [1998–2004]	317	5,30
1205	KGHM Polska Miedź S.A. Oddział Huta Miedzi „Głogów” w Głogowie	[1959–1966]1967–1997 [1997–2006]	1940	33,30
968	KGHM Polska Miedź S.A. Oddział Zakłady Górnicze „Lubin” w Lubinie	1960–1997[1997–1998]	1398	16,30
954	KGHM Polska Miedź S.A. Oddział Zakłady Górnicze „Polkowice – Sierszowice” w Polkowicach	1996–1997[1998–2002]	64	1,10
948	KGHM Polska Miedź S.A. Oddział Zakłady Górnicze „Polkowice” w Polkowicach	[1962–1968]1968–1995 [1996–1998]	810	16,30
965	KGHM Polska Miedź S.A. Oddział Zakłady Górnicze „Rudna” w Polkowicach	[1969–1974]1974–1997 [1997–2004]	1489	35,92
949	KGHM Polska Miedź S.A. Oddział Zakłady Górnicze „Sierszowice” w Kaźmierzowie	[1970–1979]1980–1995 [1996–2002]	280	3,90
229	Kombinat Górniczo-Hutniczy Miedzi – Zakłady Górnicze „Lena” w Wilkowie	[1947]1948–1973 [1974–2001]	6976	38,56
1215	Kopalnie Skalnych Surowców Drogowych w Złotoryi	1978–1993	44	0,65
140	Legnicka Fabryka Fortepianów i Pianin w Legnicy	1945–1997	383	4,20
691	Legnickie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Legnicy	1974–1982	40	0,53
138	Legnickie Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego w Legnicy	1945–1959	70	1,86
542	Lubińskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego w Lubinie	1976–1993	36	0,90
1260	Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej w Lubinie	1948–1971	83	0,15
1212	Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w Legnicy	[1995]1996–2000	39	0,27
533	Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Legnicy	[1945–1954]1955–1974	565	3,32
534	Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Legnicy	1955–1973	60	0,88
1012	Oddział Robót Rozbiórkowo-Porządkowych w Legnicy	1948–1960	617	1,31

NATALIA ZUBRZYCKA

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
898	Okręgowe Przedsiębiorstwo Przemysłu Drzewnego w Legnicy	1949–1972	469	11,80
1006	Państwowy Ośrodek Maszynowy w Legnicy	1946–1995	983	2,43
1008	Państwowy Ośrodek Maszynowy w Lisowicach	1949–1996	193	0,45
1237	Państwowy Ośrodek Maszynowy w Lubinie	1945–2018	1037	1,35
1007	Państwowy Ośrodek Maszynowy w Wądrożu Wielkim	1946–2000	756	2,20
332	Powiatowy Inspektorat Wodno-Melioracyjny w Legnicy	1953–1966	48	0,50
484	Przedsiębiorstwo Budownictwa Inżynierii Miejskiej „Inżynieria” w Legnicy	1977–1990	128	1,70
187	Przedsiębiorstwo Budowy Kopalń Rud Miedzi w Lubinie	1960–1997	471	8,05
909	Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej w Lubinie	1971–1975[1976]	8	0,12
958	Przedsiębiorstwo Robót Górniczych Sp. z o.o. w Lubinie	1978–1997	67	0,70
499	Przedsiębiorstwo Robót Wiertniczych i Górniczych w Legnicy	[1978–1981]1982–1992	37	0,40
1197	Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Legnicy	1978–1992	72	0,84
142	Wojcieszowskie Zakłady Przemysłu Wapienniczego w Wojcieszowie, pow. złotoryjski	1945–1993	274	5,90
424	Wojewódzkie Biuro Projektów w Legnicy	[1973–1977]1979–1992	5910	32,40
260	Wojewódzkie Biuro Projektów we Wrocławiu – Dział Terenowy w Legnicy	1957–1965	459	3,02
910	Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej w Legnicy	1975–1983, 1993–2002	34	0,52
686	Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Gospodarki Turystycznej „Piast–Tourist” w Legnicy	1974–1997[2000]	116	2,60
395	Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Handlu Wewnętrznego w Legnicy	1976–1991	137	1,75
844	Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Legnicy	[1952]1975–1995 [1996]	210	2,57
742	Zakład Budownictwa Górniczo-Hutniczego (BGH–RM) w Lubinie	[1963]1968–1996 [1997–2017]	531	9,36
1200	Zakład Doświadczalny Spółka z o.o. w Lubinie	1965–1997	1537	13,40
868	Zakład Energetyczny Legnica	[1945–1948]1949–1993 [1994–2009]	3626	14,99
1220	Zakład Energetyczny Legnica Spółka Akcyjna	[1968–1993]1993–2004	563	9,20
404	Zakład Produkcyjny Galanterii Odzieżowej „Progal” w Lipcach k/ Legnicy	1976–1991	32	0,50
690	Zakład Urządzeń Górniczych „Lena” w Wilkowie	1975–1994[1995]	216	1,85
667	Zakłady Górnicze „Nowy Kościół” w Nowym Kościele	1951–1968[1969–2001]	2072	11,00
921	Zakłady Mechaniczne „Legmet” w Legnicy	1967–1996[1997–2000]	359	6,20
682	Zakłady Metalurgiczne „Przemków” w Przemkowie	1952–2004	305	5,40
139	Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego „Milana” w Legnicy	1945–2004	580	9,92
647	Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego „Hanka” w Legnicy	1952–1995	448	8,51
485	Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Elpo” w Legnicy	[1945–1947]1948–1994	201	1,80
1214	Złotoryjskie Kamieniołomy Drogowe w Złotoryi	1946–1979	439	6,35
141	Złotoryjskie Zakłady WYROBÓW Filcowych w Złotoryi	1946–1951	101	1,70

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
9. Stowarzyszenia i związki				
989	Koło Zakładowe Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej przy Fabryce Maszyn Budowlanych „Bumar – Famaba” w Głogowie	1976–1989	2	0,05
536	Stowarzyszenie Wisła – Odra Oddział Wojewódzki w Legnicy	1985–1991	15	0,18
969	Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Legnicy	1975–1988	38	0,20
975	Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Zarząd Okręgowy w Legnicy	[1983–1990]1990–2013	48	0,65
10. Partie polityczne i podległe organizacje, ruchy społeczne				
381	Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy	[1944–1975]1975–1990	2878	31,89
694	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chojnowie	[1973]1975–1982	34	0,66
695	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Głogowie	1975–1989	66	1,22
696	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Jaworze	1975–1988	62	0,91
697	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy	1975–1989	90	2,00
698	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lubinie	1975–1988	66	1,15
699	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Polkowicach	1975–1981	25	0,44
700	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Złotoryi	1975–1982	32	0,66
702	Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chocianowie	1973–1988	44	0,67
703	Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chojnowie	1981–1988	21	0,22
704	Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Polkowicach	1981–1988	30	0,45
705	Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Prochowicach	[1972]1973–1989	55	0,90
706	Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Przemkowie	1975–1988	41	0,45
707	Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Ścinawie	1974–1988	47	0,80
708	Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Złotoryi	1982–1989	26	0,44
709	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chojnowie	[1972]1973–1981	26	0,40
710	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gaworzycach	[1972]1973–1989	172	3,40
711	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Głogowie	[1972]1973–1989	46	0,70
712	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Grębocicach	[1972]1973–1989	60	0,90
713	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gromadce	[1972]1973–1988	33	0,40
714	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Jerzmanowej	[1972]1973–1988	44	0,60
715	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kotli	[1972]1973–1988	26	0,30
716	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Krotoszycach	[1972]1973–1989	41	0,60
717	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kunicach	1973–1989	42	0,57
718	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnickim Polu	[1972]1973–1989	41	0,60

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
719	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lubinie	1973–1988	55	0,80
720	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Męcince	[1972]1973–1989	41	0,57
721	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Miłkowicach	1973–1989	49	0,67
722	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Mściwojowie	[1972]1973–1989	49	0,62
723	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Paszowicach	[1972]1973–1989	39	0,55
724	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Pęcławiu	[1972]1973–1989	43	0,62
725	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Pielgrzymce	[1972]1973–1989	51	0,68
726	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Polkowicach	[1972]1973–1981	25	0,41
727	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Radwanicach	[1972]1973–1989	41	0,50
728	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rudnej	[1972]1973–1989	42	0,56
729	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rui	[1972]1973–1989	38	0,37
730	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Udaninie	1973–1988	38	0,47
731	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Warcie Bolesławieckiej	1975–1989	44	0,53
732	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Wądrożu Wielkim	1973–1989	39	0,50
733	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zagrodnie	1973–1989	42	0,54
734	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Złotoryi	1973–1981	24	0,36
735	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Żukowicach	[1972]1973–1989	44	0,60
743	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chocianowie	1988–1989	4	0,06
744	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chojnowie	1988–1989	4	0,05
745	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Głogowie	1988–1989	4	0,08
746	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Grębocicach	1988–1989	5	0,10
747	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Jaworze	1988–1989	5	0,04
748	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy	1988–1989	4	0,07
749	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lubinie	1988–1989	8	0,06
750	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Polkowicach	1988–1989	4	0,03
751	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Prochowicach	1988–1989	4	0,06
752	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Przemkowie	[1987]1988–1989	5	0,02
753	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Ścinawie	1989	6	0,10
754	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Wądrożu Wielkim	1989	2	0,04
755	Komitet Rejonowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Złotoryi	1988–1989	9	0,10
756	Rejonowy Ośrodek Pracy Partyjnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Głogowie	[1978]1981–1990	7	0,10
757	Rejonowy Ośrodek Pracy Partyjnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Jaworze	[1978]1982–1989	22	0,40
758	Rejonowy Ośrodek Pracy Partyjnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy	1982–1988	5	0,10

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
759	Rejonowy Ośrodek Pracy Partyjnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lubinie	[1978]1982–1989	26	0,45
760	Rejonowy Ośrodek Pracy Partyjnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Złotoryi	[1978]1982–1989	34	0,55
761	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Bielanach	1973–1984	6	0,04
762	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Bogomicach	1974–1981	4	0,04
763	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Fabryce Automatów Tokarskich w Chocianowie	1974–1982	10	0,10
764	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Fabryce Maszyn Rolniczych „Agromet – Dolzamet” w Chojnowie	1977	1	0,01
765	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Dolnośląskich Zakładach Wytwarzania Papieru „Dolpakart” w Chojnowie	1975–1986	5	0,10
766	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Państwowym Ośrodku Hodowli Zarodowej w Chojnowie	1973–1989	10	0,17
767	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Hucie Miedzi „Głogów” w Żukowicach	1969–1989	126	3,20
768	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Cukrowni „Głogów” w Głogowie	1972–1989	16	0,20
769	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Fabryce Maszyn Budowlanych „Bumar – Famaba” w Głogowie	1975–1989	27	0,32
770	Podstawowa Organizacja Partyjna i Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Głogowskim Przedsiębiorstwie Budowlanym w Głogowie	1975–1989	18	0,26
771	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Przedsiębiorstwie Państwowej Komunikacji Samochodowej w Głogowie	1972–1989	13	0,20
772	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Nadleśnictwie Głogówko	1983–1988	2	0,02
773	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej „Pokój” w Górkowie	1975–1985	4	0,04
774	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Grębocicach	1973–1988	7	0,08
775	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Odlewni Żeliwa w Gromadce	1976–1985	6	0,07
776	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Górniczych „Konrad” w Iwinach	1968–1989	29	0,30
777	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Kuzienniczych i Maszyn Rolniczych w Jaworze	1974–1987	32	0,40
778	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Fabryce Wytwarzania Metalowych w Jaworze	1975–1985	7	0,08

NATALIA ZUBRZYCKA

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
779	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Jaworskich Zakładach Chemii Gospodarczej „Pollena” w Jaworze	1975–1985	8	0,08
780	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Spółdzielni Inwalidów „Inprodus” w Jaworze	1975–1985	7	0,10
781	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Spółdzielni Inwalidów w Cukrowni w Jaworze	1974–1978	6	0,06
782	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Państwowym Gospodarstwie Rolnym w Jerzmanowej	1976–1981	5	0,04
783	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zbiorczej Szkole Gminnej w Kotli	1983	1	0,01
784	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Spółdzielni Kółek Rolniczych w Krotoszycach	1975–1982	6	0,05
785	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Hucie Miedzi „Legnica” w Legnicy	1975–1985	24	0,40
786	Kolejowy Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Węźle Polskich Kolei Państwowych Legnica – Miłkowice	1975–1986	35	0,40
787	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Fabryce Przewodów Nawojowych „Polkabel” w Legnicy	1975–1977	4	0,03
788	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Komendzie Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Legnicy	1977–1979	4	0,07
789	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Pracowników Kultury w Legnicy	1970–1977	8	0,12
790	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Szkole Podstawowej nr 4 w Legnicy	1975–1984	3	0,03
791	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Urzędzie Wojewódzkim w Legnicy	1975–1981	18	0,35
792	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem” w Legnicy	1974–1978	2	0,04
793	Podstawowa Organizacja Partyjna i Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Mechanicznych „Legmet” w Legnicy	1974–1988	19	0,26
794	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego „Hanka” w Legnicy	1974–1988	27	0,43
795	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego „Milana” w Legnicy	1975–1987	14	0,22
796	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Przemysłu Odzieżowego „Elpo” w Legnicy	1974–1986	9	0,12
797	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zespole Szkół Budowlanych w Legnicy	1972–1985	5	0,07
798	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Państwowym Domu Pomocy Społecznej w Legnickim Połu	1973–1985	8	0,10
799	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Warzywniczym Zakładzie Doświadczalnym w Leszkowicach	1974–1985	4	0,04

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
800	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładzie Budowy Kopalń w Lubinie	1975–1985	23	0,26
801	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Górniczych „Lubin” w Lubinie	1975–1989	37	0,50
802	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Dolnośląskiej Fabryce Instrumentów Lutniczych w Lubinie	1975–1980	7	0,10
803	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kombinacie Budownictwa Ogólnego w Lubinie	1974–1986	8	0,12
804	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Liceum Ogólnokształcącym w Lubinie	1975–1980	4	0,04
805	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładzie Transportu KGHM w Lubinie	1975–1987	16	0,20
806	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kombinacie Państwowych Gospodarstw Rolnych w Lubinie	1975–1982	3	0,03
807	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zbiorczej Szkole Gminnej w Miłkowicach	1974–1978	5	0,03
808	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zbiorczej Szkole Gminnej w Nielubi	1973–1980	5	0,04
809	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Paszowicach	1975–1988	5	0,05
810	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Państwowym Ośrodku Maszynowym w Piekarach Wielkich	1974–1980	7	0,07
811	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Górniczych „Polkowice” w Polkowicach	1975–1990	44	1,20
812	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Górniczych „Rudna” w Polkowicach	1974–1989	40	0,75
813	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Naprawczych Maszyn w Polkowicach	1975–1985	7	0,10
814	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Polkowicach	1975–1986	5	0,05
815	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Górniczych „Sieroszowice” w Polkowicach	1981–1989	14	0,20
816	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Dolnośląskich Zakładach Białoskórniczno-Rękawicznicznych „Renifer” w Prochowicach	1973–1985	7	0,07
817	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Prochowickich Zakładach Drobiarskich w Prochowicach	1973–1986	8	0,10
818	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Metalurgicznych w Przemkowie	1975–1985	13	0,12
819	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej „Międzyszkolna” w Przemkowie	1986–1987	3	0,01
820	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Cementowni „Podgrodzie” w Raciborowicach	1974–1985	5	0,08

NATALIA ZUBRZYCKA

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
821	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lubuskich Zakładach Roszarniczych „Gorzów” Zakład w Radwanicach	1973–1984	5	0,06
822	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Rudnej	1974–1985	4	0,05
823	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Stacji Hodowli Roślin Ogrodniczych w Snowidzy	1974–1984	5	0,04
824	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Chemii Gospodarczej „Pollena” w Ścinawie	1972–1983	6	0,05
825	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Twardocicach	1973–1981	4	0,03
826	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Tyńcu Legnickim	1975–1983	2	0,02
827	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Państwowych Zakładach Zbożowych Młyn Ujazd Górny	1973–1987	3	0,03
828	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Państwowym Gospodarstwie Rolnym w Wierzchowicach	1974–1985	8	0,11
829	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Górniczych „Lena” w Wilkowie	1975–1989	12	0,12
830	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Urzędzie Gminy Zagrodno	1975–1983	3	0,03
831	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zakładach Obuwia „Odra” w Złotorzy	1976–1989	7	0,10
832	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Wojewódzkim Związku Spółdzielni Rolniczych „Samopomoc Chłopska” w Legnicy Zakład Handlu w Złotorzy	1975–1984	7	0,08
833	Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kopalniach Skalnych Surowców Drogowych w Złotorzy	1986–1988	1	0,01
886	Gminny Obywatelski Komitet Ocalenia Narodowego w Pielgrzymce	1982	1	0,02
475	Miejska Rada Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Chojnowie	1984	2	0,05
399	Rada Gminna Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Kunicach	1982–1989	3	0,02
659	Rada Wojewódzka Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Legnicy	1982–1989	77	1,20
903	Rada Gminna Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Lubinie	1982–1989	2	0,04
887	Rada Gminna Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Pielgrzymce	1987–1989	2	0,04
842	Rada Miejska Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Polkowicach	1982–1989	7	0,15
402	Miejsko-Gminna Rada Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Prochowicach	1985–1989	3	0,02
901	Miejsko-Gminna Rada Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Złotorzy	1988–1990	1	0,03
902	Rada Gminna Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Złotorzy	1984–1987	1	0,03
238	Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Legnicy	1975–1982	68	0,70
936	Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu w Jaworze	1963–1975	36	0,40
942	Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu w Legnicy	1965, 1971	2	0,01

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
941	Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu w Złotoryi	1954–1975[1977]	14	0,10
509	Miejski Komitet Frontu Jedności Narodu w Głogowie	1978–1983	6	0,15
352	Miejski Komitet Frontu Jedności Narodu w Legnicy	1968–1975	4	0,06
346	Miejski Komitet Frontu Jedności Narodu w Polkowicach	1967–1981	2	0,06
414	Miejski Komitet Frontu Jedności Narodu w Przemkowie	1969–1978	2	0,02
343	Miejski Komitet Frontu Jedności Narodu w Złotoryi	1971–1978	2	0,05
403	Miejsko-Gminny Komitet Frontu Jedności Narodu w Prochowicach	1978–1982	1	0,01
931	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Bieniowicach	1955	1	0,01
837	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Dobromierzu, powiat jaworski	1968–1971	1	0,01
945	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Kawicach	1954–1955	1	0,01
951	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Kęblowie	1962–1970	1	0,02
928	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Koskowicach	1954–1972	8	0,10
933	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Krotoszycach	1960–1961	1	0,01
943	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Kunicach	1969–1970	2	0,01
935	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Legnickim Polu	1955	1	0,01
946	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Miłkowicach	1954–1973	4	0,02
523	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Nowym Kościele	1954–1965	4	0,04
930	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Pielgrzymce	1954–1971	1	0,05
683	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Rokitnicy	1969–1970	2	0,02
932	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Rui	1954–1957	2	0,01
929	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Rzeszotarach	1954–1965	5	0,05
885	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Świerzawie	1953–1954, 1959	2	0,04
350	Gromadzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Wądrożu Wielkim	1954–1983	6	0,06
934	Gminny Komitet Frontu Jedności Narodu w Krotoszycach	1975–1982	1	0,02
944	Gminny Komitet Frontu Jedności Narodu w Kunicach	1973	1	0,01
325	Gminny Komitet Frontu Jedności Narodu w Lubinie	1978–1979	1	0,02
370	Gminny Komitet Frontu Jedności Narodu w Pielgrzymce	1973–1978	1	0,01
341	Gminny Komitet Frontu Jedności Narodu w Przybkowie	1975–1982	1	0,01
525	Gminny Komitet Frontu Jedności Narodu w Ulesiu	1954–1968	6	0,04
342	Gminny Komitet Frontu Jedności Narodu w Złotoryi	1973–1982	2	0,05
836	Gromadzki Komitet Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w Roztoce, powiat jaworski	1957–1967	1	0,03
1218	Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej Zakładów Górniczych „Lubin” w Lubinie	1977–1988	22	0,12
11. Instytucje nauki i oświaty				
689	I Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Legnicy	1945–1984	52	0,63
486	Instytut Kształcenia Nauczycieli im. Władysława Spasowskiego w Warszawie Oddział Doskonalenia Nauczycieli w Legnicy	1974–1990	34	0,30
396	Komenda Wojewódzka Ochotniczych Hufców Pracy w Legnicy	1975–1991	98	0,90

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
327	Miejska Biblioteka Publiczna w Legnicy	1947–1971	11	0,08
861	Miejska Biblioteka Publiczna w Legnicy	1993–1999	29	0,33
326	Powiatowa Biblioteka Publiczna w Legnicy	[1946]1947–1972	54	0,65
328	Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Legnicy	1972–1975	15	0,08
688	Studium Nauczycielskie w Głogowie	1984–1994	15	0,20
425	Studium Nauczycielskie w Legnicy	[1962–1963]1964–1977 [1978–1981]	38	0,48
863	Studium Nauczycielskie w Legnicy	1983–1992	19	0,22
687	Studium Wychowania Przedszkolnego w Głogowie	1976–1984	15	0,17
983	Szkoła Podstawowa im. Janusza Korczaka w Brochocinie, powiat złotoryjski	1957–2013	49	0,93
960	Szkoła Podstawowa w Niedaszowie	1963–2010	34	1,20
982	Szkoła Podstawowa w Uniejowicach, powiat złotoryjski	1945–2013	443	4,45
984	Szkoła Podstawowa w Wojciechowie, powiat złotoryjski	1945–1997	295	3,20
862	Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Legnicy	1993–1999	69	0,61
860	Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Legnicy	[1955–1974]1975–1993	259	3,14
956	Wojewódzki Ośrodek Metodyczny w Legnicy	1989–2000	31	0,20
872	Zespół Szkół Technicznych Górnictwa Rud KGHM w Lubinie	1963–1998	60	0,84
12. Instytucje kultury				
974	Biuro Wystaw Artystycznych w Legnicy	[1972–1978]1978–1992	116	1,60
952	Dom Kultury Zagłębia Miedziowego w Lubinie	[1963–1968]1968–1990	285	3,45
911	Legnicki Dom Kultury w Legnicy	1959–1975	18	0,35
920	Legnickie Centrum Kultury im. Henryka Karlińskiego w Legnicy	[1967–1977]1978–1989	118	1,90
908	Miejski Dom Kultury w Głogowie	[1971–1975]1975–1991	16	0,37
1255	Młodzieżowy Dom Kultury w Lubinie	[1968–1969]1970–2021	132	1,80
895	Muzeum Hutnictwa i Odlewnictwa Metali Kolorowych w Głogowie	1967–1993	36	0,49
919	Muzeum Regionalne w Jaworze	1949–1997	72	0,51
966	Powiatowy Dom Kultury w Głogowie	1962–1975	5	0,20
953	Robotnicze Centrum Kultury w Lubinie	[1975–1978]1978–1982	33	0,30
987	Teatr Dramatyczny w Legnicy	[1976–1977]1977–1991	196	2,70
912	Wojewódzki Dom Kultury w Legnicy	[1957]1975–1991	155	2,60
13. Instytucje ochrony zdrowia i opieki społecznej				
540	Górnico – Hutniczy Specjalistyczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Lubinie	[1964–1975]1976–1996	45	1,00
995	Państwowy Dom Dziecka im. Gerszona Dua w Legnicy	1947–1951	2	0,07
1257	Wojewódzki Szpital w Legnicy im. A. Falkiewicza	1990–1997	82	0,54
654	Wojewódzki Szpital Zespolony w Legnicy	[1945–1973]1976–1987 [1988–1996]	161	1,34
655	Zespół Opieki Zdrowotnej w Legnicy	[1945–1986]1987–2000	204	1,91
14. Zbiory i kolekcje				
1253	Archiwa Rodzinne Niepodległej	1899–1998	205	0,28
144	Kolekcja OT nr II. Szczątki różnych zespołów akt polskich	1945–1986	66	1,16

Zasób Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddziału w Legnicy

Nr zesp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	j.a.	m.b.
182	Zbiór afiszy i plakatów	1945–2021	3015	1,90
957	Zbiór akt osiedleńczych powiatu głogowskiego	[1941]1945–1975 [1976–2015]	3467	26,83
904	Zbiór akt osiedleńczych powiatu jaworskiego	[1935]1945–1945 [2012]	5151	36,55
927	Zbiór akt osiedleńczych powiatu legnickiego	[1922]1945–1975 [2018]	6668	36,44
925	Zbiór akt osiedleńczych powiatu lubińskiego	1945–1975[1976–2010]	3715	22,06
986	Zbiór akt osiedleńczych powiatu polkowickiego	[1922]1945–1975 [1976–2014]	5820	39,52
1010	Zbiór akt osiedleńczych powiatu złotoryjskiego	[1932]1945–1975 [1976–2016]	3998	24,03
918	Zbiór dokumentacji dotyczącej wydawanych dowodów osobistych z terenu powiatu głogowskiego	1950–1957	78	0,50
296	Zbiór fotogramów miasta Legnicy	1899–1998	846	0,56

Pracownicy Archiwum Państwowego w Legnicy

Ze sporządzanych z okazji siedemdziesięciolecia legnickiego Oddziału podsumowań i zestawień wynika, że od roku 1953 było zatrudnionych w Oddziale ogółem około siedemdziesięciu osób. Większość z nich pracowała krótko – nawet po kilka miesięcy, szczególnie pracownicy fizyczni (jak woźni, sprzątaczkę, palacze czy konserwatorzy), ale byli też tacy, którzy – przepracowując w Archiwum kilkanaście czy kilkadziesiąt lat – zapisali się wyraźniej w jego historii¹. Wśród osób najbardziej uchwytnych w dokumentach (bo i najwięcej ich wytwarzały z racji zajmowanego stanowiska) znajdują się byli kierownicy: Halina Piechocka, Jerzy Burhardt, Eugeniusz Kobzdaj i Barbara Pazoła. Niestety, wszyscy już od nas odeszli. Jubileusz obchodzony przez Archiwum jest okazją, aby przypomnieć ich sylwetki.

HALINA PIECHOCKA

Halina Irena Piechocka, córka Kazimierza i Marii z domu Pupko, urodziła się 24 lipca 1929 r. w miasteczku Iwieniec, w powiecie Wołożyn, w województwie nowogrodzkim (obecnie obwód grodzieński na Białorusi). Jak napisała w dołączonym do podania życiorysie: *Ojciec mój pracował jako ekspedient w prywatnej firmie handlowej*

w Iwieńcu. Matka zajmowała się prowadzeniem gospodarstwa domowego. W Iwieńcu ukończyłam 4 klasy szkoły powszechnej. W czasie wojny 1939 r. wyjechałam wraz z rodzicami do Radomska, gdzie kontynuowałam dalszą naukę. Po ukończeniu szkoły powszechnej, uczęszczałam do 2-letniej Szkoły Handlowej, a potem na tajne komplety, w czasie których przerobiłam I i II klasę Gimnazjum Ogólnokształcącego. Po wyzwoleniu Polski przez Armię Czerwoną, w 1945 r. wyjechałam do Gdańska i tam uczyłam się w Gimnazjum Ogólnokształcącym, uzyskując małą maturę w 1946 r. Następnie zapisałam się do Liceum Handlowego w Sopocie, gdzie w 1948 r. zdobyłam maturę. Po ukończeniu Liceum pracowałam od września 1948 r. do grudnia 1949 r. w Gimnazjum Przemysłowym Przetwórstwa Rybnego w Sopocie jako sekretarka – maszynistka. Pragnąc kształcić się dalej, w 1949 r. zgłosiłam się na Wyższą Szkołę Handlu Morskiego w Sopocie, lecz nie zostałam przyjęta z powodu braku miejsc i zbyt dużej liczby kandydatów. W związku z powyższym zostałam skierowana przez Ministerstwo Oświaty na Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Poznańskiego. Tam studiowałam przez 2 lata historię. W roku 1951 przeniosłam się na Uniwersytet Wrocławski z powodu zmiany miejsca zamieszka-

---

¹ Przepisy ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (tj. Dz.U. 2019 poz. 1781), wdrażającej rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych, uniemożliwiły opublikowanie wykazu byłych i obecnych pracowników Oddziału w Legnicy.

nia przez rodziców. W roku 1952 dostałam się na Uniwersytet M. Kopernika w Toruniu, gdzie poświęcałam się studiom archiwalnym, mając zamiar poświęcić się w przyszłości pracy w tym kierunku. W czerwcu 1952 r. ukończyłam studia, zaś od 1 sierpnia do 4 września 1952 r. odbyłam praktykę dyplomową w W.A.P. w Gdańsku. Od października 1952 r. do chwili obecnej pracuję w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Handlu Spożywczego we Wrocławiu, w charakterze kasjerki.

Halina Piechocka zwróciła się jednocześnie z pismem do Dziekana Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o przesłanie nakazu pracy do dyspozycji Prezydium Rady Ministrów (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych) do pracy w Wojewódzkim Archiwum Państwowym we Wrocławiu, którą to prośbę poparł ówczesny dyrektor Wojewódzkiego Archiwum Państwowego we Wrocławiu dr Michał Wąsowicz. Opinie o kandydatce musiało wydać również Koło Związku Młodzieży Polskiej przy Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Hurtu Spożywczego we Wrocławiu, a Podstawowa Organizacja Partyjna Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej przy tymże przedsiębiorstwie została poproszona przez dyrektora Wąsowicza o wydanie zdania o przydatności ob. Piechockiej pod względem politycznym do objęcia stanowiska, o które się ubiega w państwowej służbie archiwalnej (choć Halina Piechocka nigdy do partii tej nie należała). Aprobata dla kandydatki musiał też wyrazić II Komitet Dzielnicowy PZPR we Wrocławiu, a zgodę na objęcie stanowiska kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Legnicy – tamtejszy Komitet Miejski PZPR. Wymiana korespondencji trwała miesiąc, wszelkie opinie i wydane referencje były jak najbardziej pozytywne, więc od dnia 21 marca

1953 r. H. Piechocka, po opuszczeniu poprzedniego miejsca pracy za porozumieniem stron, została zatrudniona na stanowisku kierownika nieistniejącego jeszcze PAP w Legnicy.

Jej pierwszym służbowym zadaniem było odbycie przeszkolenia w WAP we Wrocławiu, po czym, zaopatrzona w zaświadczenie z 1 kwietnia 1953 r., wystawione przez dyrektora WAP Michała Wąsowicza, o byciu kierownikiem Powiatowego Archiwum Państwowego w Legnicy i o byciu z tego tytułu uprawnioną do *zabezpieczania i przyjmowania archiwaliów, do wizytacji składnic akt, kontrolowania zbiornic odpadków użytkowych i makulatury oraz załatwiania wszelkich spraw związanych z działalnością PAP*, we wtorek 7 kwietnia 1953 r. udała się do Legnicy, z zadaniem zorganizowania od podstaw placówki archiwalnej.

W ciągu dwóch lat, które spędziła w Legnicy, nie tylko zorganizowała od podstaw placówkę archiwów państwowych, ale – działając w pojedynkę i w bardzo trudnych warunkach – wykonała też ogromną pracę, przeprowadzając kilkaset wizytacji, prowadząc szkolenia dla pracowników kontrolowanych instytucji, wyszukując (w różnych instytucjach i przedsiębiorstwach na terenie Legnicy oraz powiatów legnickiego, złotoryjskiego, lubińskiego i bolesławieckiego), zabezpieczając i opracowując pierwsze sto kilkadziesiąt metrów bieżących archiwaliów, w tym poniewierające się w ratuszowych piwnicach akta b. archiwum miejskiego Legnicy (w tym pochodzące z wieków XIV–XVII) i akta miejskie Chojnowa, Lubina i Jawora. Prowadziła również wymagane przez czynniki nadrzędne, które wydawały stosowne wskazówki, *prace kulturalno-oświatowe*, gromadząc materiały regionalne (głównie wycinki z zaprenumerowanej z tej okazji prasy: „Słowa Polskiego” i „Gazety Robotniczej”,

ukazujących się od lipca 1955 r. „Wiadomości Legnickich” oraz afisze dostarczane przez Oddział Społeczno-Administracyjny PMRN w Legnicy²) do kroniki, która miała obejmować swą tematyką Legnicę oraz powiaty bolesławiecki, lubiński i złotoryjski.

Wiosną 1955 r. Halina Piechocka złożyła podanie o służbowe przeniesienie z Legnicy do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Gdańsku, motywując swą prośbę m.in. oddaleniem od rodziny, która w międzyczasie przeprowadziła się tam z Wrocławia, szkodzącym zdrowiu klimatem Legnicy oraz zamiarem podjęcia studiów magisterskich. Kierownikiem PAP w Legnicy była do 31 maja 1955 r., po czym wyjechała, obejmując 1 czerwca 1955 r. stanowisko kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Tczewie (podlegającego WAP w Gdańsku i istniejącego do 1973 r.). W grudniu 1959 r. H. Piechocka wyemigrowała na stałe do Australii. Przyczyny i okoliczności tego wydarzenia nie są znane. Niewiele też wiadomo o tym okresie jej życia. Z opublikowanych przez Narodowe Archiwa Australii list pasażerów wynika, że Halina Irena Piechocka w dniu 11 stycznia 1960 r. dotarła do Fremantle w Australii statkiem „Ocenia”, prawdopodobnie z portu w Trieście we Włoszech; najprawdopodobniej wyszła też za mąż, bo jako Halina Bakowski urodziła syna Marka; działała też w organizacjach polonijnych (pełniła

m.in. funkcję sekretarza Federacji Polskich Kobiet w Sydney – Federation of Polish Women in Sydney). Ostatnie lata życia spędziła w domu opieki Abel Tasman Village w Chester Hill pod Sydney, zachowując do końca jasność umysłu i młody głos³. Zmarła 5 czerwca 2016 r. w wieku prawie 87 lat, 8 czerwca 2016 r. została pochowana na cmentarzu katolickim Rookwood w Sydney. Oprócz syna, pozostawiła dwie wnuczki – Mayę i Tiarnę.

JERZY BURCHARDT

Jerzy Witold Burchardt⁴, syn Jana i Agnieszki z domu Nogała, urodził się 23 sierpnia 1932 r. w Zielonej Wsi⁵ (powiat rawicki, województwo poznańskie), w rodzinie chłopskiej. Miał trzech młodszych braci (Ryszarda urodzonego w 1935 r., Tadeusza – w roku 1938 i Bogdana – w 1943 r.). W latach II wojny był uczniem szkoły podstawowej w Zielonej Wsi. Jak napisał w 1955 r. w życiorysie: *W roku wybuchu wojny (1939) miałem siedem lat i z dniem 1 września zacząłem uczęszczać do polskiej jeszcze szkoły powszechnej. Ale już w następnym miesiącu szkoła została przemianowana na niemiecką i odtąd do czasu wyzwolenia przez Armię Radziecką chodziłem do germanizującej polskie dzieci szkoły kierowanej przez nauczycieli – Niemców. W tym czasie nabyłem częściową znajomość języka niemieckiego. Po wojnie kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum i Liceum Koedukacyjnym w Rawiczu*

---

² Dostarczone wówczas afisze i plakaty – obecnie część zespołu nr 85/182 *Zbiór afiszy i plakatów, 1945–2021*.

³ W 2015 r. autorka artykułu miała zaszczyt rozmawiać z panią Haliną Bakowski, która zatelefonowała z Australii z podziękowaniem za pamięć i za przesłane jej wydawnictwa, opisującego m.in. okres jej pracy w Legnicy.

⁴ Biogram Jerzego Burcharda: *Słownik Biograficzny Archiwistów Polskich*, tom III 1835–2015, pod red. E. Rosowskiej, Warszawa 2017, s. 46–48, oprac. G. Trzaskowska, E. Łaborewicz.

⁵ Zielona Wieś w powiecie rawickim należy do etnograficznego mikroregionu zwanego Hazami, zamieszkałego przez potomków osadników śląskich z XVI–XVII w., nazywanych Hazakami albo Leśniakami. Badaniem swojego rodzinnego mikroregionu zajmował się Jerzy Burchardt publikując artykuły: *W sprawie nazwy Hazaków*, „Lud”, t. 53, 1969, s. 247–250; *Kiedy powstała nazwa Hazacy?*, „Lud”, t. 56, 1972, s. 276–278.

(w międzyczasie szkoła zmieniła nazwę na Państwową Szkołę Ogólnokształcącą stopnia licealnego i podstawowego w Rawiczu), zdając w 1951 r. maturę, po czym, w latach 1951–1955, studiował filologię klasyczną na Uniwersytecie im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu, uzyskując tytuł magistra w zakresie filologii klasycznej na podstawie pracy *Postępowe idee w twórczości Ksenofanesa*, przygotowanej pod kierunkiem prof. Wiktora Steffena.

Według opinii wystawionej mu przez Związek Młodzieży Polskiej (którego członkiem był od września 1949 r.), był najzdolniejszym studentem roku. Był też wybitnie uzdolniony językowo: w wypełnionej przed zatrudnieniem ankiecie osobowej już w 1955 r. deklarował dobrą znajomość łaciny, „dość dobrą” – języka francuskiego i niemieckiego i słabą – włoskiego, greckiego oraz angielskiego, natomiast dwanaście lat później, w 1967 r., dobrą znajomość francuskiego, niemieckiego, greckiego i łacińskiego, i „mierną”: hiszpańskiego, włoskiego, angielskiego, portugalskiego, rosyjskiego i czeskiego.

W wieku 23 lat, bezpośrednio po studiach, z dniem 12 września 1955 r. został zatrudniony w Archiwum Państwowym we Wrocławiu na stanowisku kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Legnicy. Funkcję tę pełnił do grudnia 1958 r. W tym też czasie, 23 sierpnia 1957 r. zawarł związek małżeński z Marią Suchorabską, która pracowała razem z nim w PAP w Legnicy na stanowisku woźnej (w latach 1953–1959). Małżeństwo to nie przetrwało. W 1967 r. Jerzy Burhardt poślubił Danutę Teresę Gawlik⁶. Z drugiego małżeństwa w 1968 r. urodził mu się syn Przemysław (z wykształcenia historyk, z zawodu – muzealnik).

W styczniu 1959 r. J. Burhardt przeniósł się do Wrocławia i podjął pracę na stanowisku archiwisty w Wojewódzkim Archiwum Państwowym; 1 stycznia 1961 r. został starszym archiwistą i kierownikiem Powiatowego Archiwum Państwowego we Wrocławiu, którą to funkcję pełnił do końca zatrudnienia w WAP we Wrocławiu, tj. do 15 grudnia 1975 r. Dnia 1 sierpnia 1963 roku został mianowany adiunktem archiwalnym; 1 czerwca 1966 r. awansowany na starszego asystenta naukowo-badawczego, 1 stycznia 1973 r. – na adiunkta naukowo-badawczego. Przez współpracowników ceniony był za niezwykłą pracowitość, sumiennosc i zaangażowanie w podejmowanie trudnych, specjalistycznych tematów. Przez 20 lat pracy w archiwach państwowych Jerzy Burhardt stał się wybitnym specjalistą w dziedzinie archiwistyki, zajmując się nie tylko porządkowaniem, inwentaryzacją i opracowaniem materiałów archiwalnych (był autorem 122 inwentarzy archiwalnych ze wstępami, m.in. zespołów archiwalnych sprzed 1945 r.: pruskich starostw powiatowych, akt miast Sobótki, Oleśnicy i Bogatyni, urzędów katastralnych w Miliczu i Trzebnicy, kilkunastu notariuszy z powiatu sycowskiego, Kolekcji Powiatowego Archiwum Państwowego we Wrocławiu, 9 sądów obwodowych, Parafii Ewangelickiej w Sycowie; z akt polskich wytworzonych po 1945 r. opracował m.in. inwentarze starostw powiatowych i zarządów miejskich z lat 1945–1950, 52 zarządów gmin z powiatów trzebnickiego, sycowskiego, oleśnickiego, oławskiego, milickiego, strzeleckiego i wrocławskiego), ale również wskazówek metodycznych, dotyczących np. sporządzania indeksów archiwalnych.

⁶ Danuta Teresa Burhardt z domu Gawlik (18.06.1929–22.01.2000) – polonista, doktor nauk humanistycznych, do 1969 r. wykładowca Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu.

Zafascynowany pracą naukową, którą podjął już w okresie pracy w WAP we Wrocławiu, w dziedzinie historii nauki, średniowiecznej filozofii przyrody, kosmologii, medycyny – ale także onomastyki śląskiej i zachodniosłowiańskiej oraz etnografii, a szczególnie życia i działalności Witelona – XIII-wiecznego matematyka, filozofa i optyka, z dniem 16 grudnia 1975 r., za porozumieniem stron, odszedł z archiwów państwowych, zatrudniając się we wrocławskim Oddziale Zakładu Historii Nauki, Oświaty i Techniki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie (obecnie Instytut Historii Nauki PAN). W 1977 r. uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych na podstawie rozprawy *List Witelona do Ludwika we Lwówku Śląskim. De causa primaria poenitentiae in hominibus et de natura daemonum. Problematyka teoriopoznawcza, kosmologiczna i medyczna*. W kolejnych latach (1978–1981) prowadził badania naukowe za granicą – we Francji, Niemieckiej Republice Demokratycznej, Hiszpanii, Rumunii i Włoszech (na przełomie lat 1978–1979 przebywał na 4-miesięcznym stypendium Rządu Włoskiego w Rzymie). W 1990 r. habilitował się na podstawie rozprawy pt. *Kosmologia i psychologia Witelona*, a 13 listopada 1998 r., z rąk ówczesnego prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego, uzyskał tytuł profesora zwyczajnego w zakresie nauk humanistycznych.

Pomimo intensywnej pracy naukowej, nie utracił kontaktów z archiwistyką – w 1991 r. (14–23 września) uczestniczył w obradach VI Międzynarodowego Zjazdu Archiwistów w Rzymie. Angażował się też w działalność licznych organizacji i stowarzyszeń, będąc członkiem: Związku Młodzieży

Polskiej (w latach 1949–1956), Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki (1955–1974), Związku Nauczycielstwa Polskiego, Polskiego Towarzystwa Filologicznego, Polskiego Towarzystwa Historycznego, Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, Rady Naukowej Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk, Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny, Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego oraz NSZZ „Solidarność” (1980–1981); pełnił też funkcję ławnika Sądu Powiatowego we Wrocławiu (1965–1970).

Jerzy Burchardt zmarł 14 lipca 2008 r. po długiej chorobie w Godzieszowie (pow. kamiennogórski), w domu syna. Pochowany został na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu.

EUGENIUSZ KOBZDAJ

Eugeniusz Michał Kobzdaj⁷ urodził się 18 grudnia 1925 r. w Horodyszczu, pow. samborski, woj. lwowskie, jako syn Michała i Pauliny z Monasterskich-Jędrzejkovicz. Ojciec był robotnikiem w warsztatach Polskich Kolei Państwowych, matka zajmowała się domem i dziećmi (Eugeniuszem i jego młodszym rodzeństwem: Heleną i Romanem). W 1933 r. Kobzdajowie przeprowadzili się z Sambora do Kielc, gdzie Eugeniusz ukończył szkołę podstawową (w czerwcu 1939 r.) i spędził okres okupacji hitlerowskiej (u krewnych, bowiem ojciec, po śmierci żony w 1936 r., ożenił się powtórnie i wrócił do Sambora). Mając 19 lat, zagrożony wywiezieniem na roboty przymusowe, w czerwcu 1944 r. wstąpił pod pseudonimem „Samotny” do oddziału Armii Krajowej działającego w Okręgu Kielecko-Radomskim AK pod dowódz-

---

⁷ Biogram Eugeniusza Kobzdana: *Słownik Biograficzny Archiwistów Polskich*, tom II 1906–2001, Warszawa 2002, s. 82–84, oprac. J. Domański.

twem Antoniego Hedy ps. „Szary”. Jak napisał w zachowanym w aktach osobowych życiorysie (z września 1953 r.): [...] *Jako niepełnoletni i nieuświadomiony politycznie nie orientowałem się wówczas w ideologii poszczególnych grup partyzanckich. Traktowałem przeto swą działalność w partyzantce z punktu widzenia czysto wojskowego. Do chwili wystąpienia z oddziału w m-cu listopada 1944 pozostawałem w stopniu szeregowca. Na skutek ogólnego rozprężenia i niemożności utrzymania porządku w pasie przyfrontowym przez władze okupacyjne, zaistniała możliwość ukrywania się w dotychczasowym miejscu zamieszkania. To stało się powodem mojego wystąpienia z AK.*

Po zakończeniu wojny wyjechał na Pomorze Zachodnie (najbliższa rodzina osiadła w Pile). Od 7 sierpnia 1945 r. do 5 lutego 1946 r. był księgowym (lub pisarzem) w majątku państwowym Lubarów (gmina Banie, powiat Gryfino), a potem (do 1 kwietnia 1946 r.) praktykantem gospodarczym w Zarządzie Państwowych Nieruchomości Ziemijskich w Gryfinie. Od 1 maja 1946 r. podjął pracę na stanowisku kancelisty w Referacie Osadnictwa Miejskiego w Powiatowym Oddziale Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Gryfinie, a po jego likwidacji w marcu 1948 r. – w Starostwie Powiatowym w Gryfinie jako podreferendarz w referacie osiedleńczym (1 maja 1948 – 31 grudnia 1949). Jednocześnie uzupełniał wykształcenie, ucząc się w gimnazjum i liceum dla pracujących w Gryfinie. Ze Starostwa zwolnił się na własną prośbę, z uwagi na przygotowywanie się do matury. Przez ok. 2 miesiące (marzec – maj 1950 r.) pracował w Polskich Zakładach Zbożowych Delegatura w Gryfinie. Po pomyślnym zdaniu matury, od 1950 r. studiował historię na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego, 26 czerw-

ca 1953 r. uzyskując dyplom ukończenia studiów wyższych I stopnia (prawdopodobnie nie pozwolono mu wówczas kontynuować nauki). We wrześniu 1953 r. nakazem pracy (na okres 1 października 1953 – 31 sierpnia 1956 r.) został skierowany do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego we Wrocławiu, z dniem 2 października 1953 r. podjął pracę w Oddziale Terenowym w Jeleniej Górze na stanowisku asystenta. Dnia 1 października 1955 r. został mianowany archiwistą, 1 sierpnia 1957 r. – starszym archiwistą; jednocześnie na własną prośbę został z tym dniem przeniesiony z Jeleniej Góry do AP we Wrocławiu. Po ukończeniu studiów II stopnia (odbytych w latach 1957–1958), 17 listopada 1958 r. uzyskał tytuł magistra historii. Od grudnia 1958 do 30 marca 1972 r. pełnił funkcję kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Legnicy (od 1 maja 1959 r. – Oddziału Terenowego). Z dniem 1 stycznia 1962 r., z uwagi na osiągnięcia w pracy zawodowej i naukowej (w tym liczne referaty i artykuły naukowe), został awansowany na adiunkta archiwalnego, zaś 1 maja 1966 r. – na starszego asystenta naukowo-badawczego.

W 1963 r. zawarł związek małżeński z Łucją Wąnowską, primo voto Rowińską. Wspólnych dzieci nie mieli; żona miała syna z pierwszego małżeństwa.

W trakcie pracy w Oddziale w Legnicy Eugeniusz Kobzdaj koncentrował się na badaniach regionalnych, publikując artykuły popularyzujące źródła archiwalne do historii Legnicy i Lubina oraz okresu powojennego w regionie legnickim, zorganizował też kilka wystaw archiwalnych. Mieszkając i pracując w Legnicy, współtworzył Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Legnicy (w 1959 r. jako członek założyciel, a potem wiceprezes i – w latach 1970–1971 – prezes TPN), kierując pracami Komisji Historycznej TPN i będąc członkiem Komitetu Redakcyjnego roczni-

ka „Szkice Legnickie”, w których zamieścił szereg artykułów związanych z archiwistyką i historią Legnicy. W latach 1965–1969 był radnym Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy i bardzo aktywnym przewodniczącym Komisji Kulturalno-Oświatowej MRN. W 1970 r. otrzymał Nagrodę Miasta Legnicy za 1969 rok w dziedzinie nauki.

Jedną z największych zasług E. Kobzdaja na stanowisku kierownika Archiwum w Legnicy było pozyskanie w 1966 r. nowej siedziby dla placówki w budynku b. łoży masonskiej przy ul. Piastowskiej 22 i przeprowadzenie do niego Archiwum w roku 1970.

Ponownie do pracy w Archiwum Państwowym we Wrocławiu został przeniesiony z dniem 1 kwietnia 1972 r. W rezultacie wieloletnich badań nad problematyką spółdzielczości na Górnym Śląsku, w czerwcu 1972 r. obronił pracę doktorską pt. *„Rolniki” na Górnym Śląsku (1909–1939)*, napisanej pod kierunkiem prof. Stefana Inglota, w Katedrze Historii Społeczno-Gospodarczej Uniwersytetu Wrocławskiego. Dnia 1 lipca 1972 r. otrzymał tytuł doktora nauk humanistycznych, w związku z czym 1 stycznia 1973 r. awansował na stanowisko adiunkta naukowo-badawczego, zaś 1 lutego 1973 r. powierzono mu funkcję kierownika Oddziału I AP we Wrocławiu (akta najstarsze). Od 1978 r. prowadził zajęcia w Podyplomowym Studium Archiwistyki przy Zespole Szkół Ekonomicznych we Wrocławiu oraz na kursach dla archiwistów zakładowych, organizowanych przez Zakład Doskonalenia Zawodowego w Poznaniu, od 1985 r. – na kursach w Międzywojewódzkim Ośrodku Doskonalenia Kadr Administracji Państwowej we Wrocławiu. W latach 1980–1981 brał udział w audycjach telewizyjnych popularyzujących archiwa i archiwalia (m.in. w programie „Skarbiec”).

Pierwszego października 1979 r. został zastępcą dyrektora Archiwum Państwowego we Wrocławiu. Ze stanowiska tego został odwołany na własną prośbę 31 października 1984 r. Od 1 listopada 1984 r. powierzono mu funkcję kierownika oddziału zamiejscowego – głównego specjalisty.

W swojej pracy zawodowej szczególnie zajmował się opracowaniem akt miejskich i podworskich, będąc autorem inwentarzy wielu zespołów, m.in. w Oddziale w Legnicy: akta Powiatowych Rad Narodowych, Starostw Powiatowych, Miejskich Rad Narodowych i Zarządów Miejskich z lat 1945–1950 w Legnicy, Jaworze, Lubinie i Złotoryi, akt niemieckich sprzed 1945 r.: akt miast: Legnicy (z lat 1252–1945), Chojnowa (1315–1944), Złotoryi (1532–1945), Świerzawy (1348–1945), parafii ewangelickiej w Nowej Wsi Grodziskiej (1696–1944), kościoła Mariackiego w Legnicy (1574–1944), kościoła parafialnego św. św. Piotra i Pawła w Legnicy (1558–1945) czy cechów miasta Legnicy (1349–1944, 670 j.a.), i in.; w AP we Wrocławiu (wspólnie z J. Domańskim) – akt dóbr Magnisów w Bożkowie (1529–1945), wielkiego, liczącego 9892 jednostek zespołu archiwalnego.

Interesował się zagadnieniami ustrojowymi i administracyjnymi (w tym funkcjonowaniem archiwów zakładowych w urzędach administracji państwowej) oraz źródłoznawstwem. Podjął prace nad śląską bibliografią archiwalną i źródłoznawczą do 1945 r. (nieukończone). Na różnego rodzaju posiedzeniach i zebraniach naukowych wygłosił ok. 20 referatów. Pomiędzy 1969 a 1983 rokiem rejestrował polonica w trakcie pobytów w archiwach w Czechosłowacji, Niemieckiej Republici Demokratycznej i (prawdopodobnie) Danii. Uczestniczył również w pracach Centralnej Komisji Metodycznej przy Naczelnym Dyrektorzem Archiwów Państwo-

wych oraz Komisji Metodycznej i Komisji Oceny Materiałów Archiwalnych (jako jej przewodniczący) w AP we Wrocławiu. Jako ekspert, opiniował projekty i wzory opracowane przez zespoły naukowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych; był członkiem Zespołu ds. Organizacji Archiwów (uczestnicząc w opracowaniu wzoru sprawozdań dla archiwów państwowych) oraz Zespołu Naukowo-Badawczego Okresu Księgi Wpisów. Dla Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych opracował wzór inwentarza książkowego dokumentów pergaminowych i papierowych oraz wytyczne dotyczące kwalifikacji akt powiatowych związków kółek rolniczych ulegających likwidacji.

W latach 1946–1949 należał do Związku Zawodowego Pracowników Państwowych, w latach 1950–1953 – do Zrzeszenia Studentów Polskich. W 1948 r. wstąpił do Związku Młodzieży Polskiej. Był członkiem Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki (sekcji archiwalnej), Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii, członkiem Sekcji Archiwistów przy Zarządzie Głównym Związku Nauczycielstwa Polskiego. W 1985 r. wstąpił do ZBoWiD.

Nigdy nie należał do partii politycznych.

Z uwagi na pogarszający się stan zdrowia, korzystając z przysługujących mu uprawnień kombatanckich, z dniem 15 grudnia 1989 r. E. Kobzdaj przeszedł na wcześniejszą emeryturę (po 44 latach pracy, w tym 36 – w archiwach państwowych). W 1990 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Po ciężkiej chorobie zmarł w szpitalu we Wrocławiu 25 listopada 1990 r. i został pochowany na Cmentarzu Grabiszyńskim we Wrocławiu.

W 1991 r. (pośmiertnie) odznaczono go Krzyżem Armii Krajowej.

BARBARA PAZOŁA

Barbara Wanda Pazoła urodziła się 9 sierpnia 1942 r. we Lwowie, jako córka Kazimierza Pietrusiewicza, inżyniera mechanika, i Adelajdy z domu de Rape Rarogiewicz. Po wojnie rodzina Pietrusiewiczów została wysiedlona na Dolny Śląsk i zamieszkała we Wrocławiu. Barbara Pietrusiewicz w 1949 r. poszła do szkoły podstawowej, po czym, kiedy w latach 1952–1954 z przyczyn rodzinnych przebywała w Krakowie, pod opieką Ludwiki Czyżewskiej (rodzonej ciotki Adelajdy de Rape Rarogiewicz), kontynuowała naukę (w klasach od czwartej do szóstej) w Szkole Podstawowej nr 19 w Krakowie. Po powrocie do domu rodziców ukończyła szkołę podstawową, a następnie Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Chrobrego we Wrocławiu. W 1961 r. podjęła studia na Uniwersytecie Wrocławskim (wówczas im. Bolesława Bieruta) na kierunku historia sztuki (pracę magisterską obroniła w roku 1971, uzyskując dyplom magistra historii sztuki). W 1965 r. zawarła związek małżeński z Januszem Pazołą. Po ślubie zamieszkali w Żarach (woj. zielonogórskie); w 1966 r. urodziły im się córki bliźniaczki (Magdalena i Anna). Od 1 stycznia 1967 do 31 lipca 1967 r. Barbara Pazoła była nauczycielką w Szkole Podstawowej nr 8 w Żarach, a od 1 sierpnia 1967 do 30 marca 1968 r. – referentem w Wydziale Organizacyjno-Prawnym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Żarach. W 1968 r. rodzina wyjechała do Legnicy, gdzie B. Pazoła została zatrudniona na stanowisku Miejskiego i Powiatowego Konserwatora Zabytków (przy PTTK Zarząd Oddziału w Legnicy) – od 10 czerwca 1968 do 31 marca 1972 r.), i wreszcie – od 1 kwietnia 1972 r. – na stanowisku p.o. kierownika Oddziału Terenowego w Legnicy Archiwum Państwowego we Wrocławiu, a potem (od

1973 r.) kierownika Oddziału. Funkcję tę pełniła aż do przejścia na emeryturę z dniem 31.10.1999 r.

Uzupełniając wykształcenie zawodowe, w 1974 r. ukończyła Studium Podyplomowe Archiwistyki na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Od 1 czerwca 1980 do 30 września 1982 r. (cały czas będąc kierownikiem Oddziału w Legnicy), była starszym asystentem naukowo-badawczym w Wojewódzkim Archiwum Państwowym we Wrocławiu, a od 1 października 1982 r. – kustoszem.

Wielką zasługą Barbary Pazoły było zainicjowanie w 1996 r. powołania w Legnicy Oddziału Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. W latach 1999–2007 była ona niezmierną w pomysłach na działalność przewodniczącą Oddziału – okres ten śmiało można uznać za „złoty wiek” w dotychczasowej działalności legnickiego SAP. Zorganizowano wówczas kilka wyjazdowych, pamiętnych szkoleń (m.in. w Sosnowcu koło Karpacza, Piechowicach, Borowicach koło Jeleniej Góry, Semilech w Czechach), w których, w charakterze referentów, brały udział tak znane w świecie polskiej archiwistyki postaci, jak profesorowie: Halina Robótka, Waldemar Chorążyczewski, Robert Degen i Wiesław Nowosad (wszyscy z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu). W latach 1995–2011 Barbara Pazoła był również kierownikiem i jednym z wykładowców prowadzonych w Legnicy kursów kancelaryjno-archiwalnych. W roku 2007 XIII Krajowy Zjazd Delegatów SAP w Olsztynie, uznając zasługi i starania oraz całokształt działalności na rzecz Stowarzyszenia, nadał Barbarze Pazole godność Członka Honorowego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, a w 2015 r. – odznakę „Za Zasługi dla Stowarzyszenia Archiwistów Polskich”.

Od 1972 r. była członkiem Towarzystwa Przy-

jaciół Nauk w Legnicy (w latach 1979–1983 – sekretarzem TPN), od 1976 r. – członkiem Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Po roku 1989 działała w Towarzystwie Miłośników Lwowa i Towarzystwie Heraldycznym. Nigdy nie wstąpiła do żadnej partii politycznej.

Za swoją pracę otrzymała wiele wyróżnień: w 1977 r. odznakę „Zasłużony Działacz Kultury”, w roku 1978 – złotą odznakę „Za zasługi w zwalczaniu powodzi”, a rok później (w 1979) Srebrny Krzyż Zasługi (za ratowanie Archiwum przed powodzią w 1977 r.), w roku 1979 – odznakę „Za Zasługi dla Archiwistyki” i wreszcie w 1998 r. – Złoty Krzyż Zasługi i odznakę „Zasłużony dla Legnicy”.

Zmarła po długiej chorobie 15 kwietnia 2019 r. Niespodziewanie, 18 maja 2020 r., zmarł również jej mąż Janusz. Spoczywają razem na Cmentarzu Komunalnym dla miasta Legnicy w Jaskowie.

Dobry duch Archiwum:

KAZIMIERA JAGIELNICKA

Kazimiera Jagielnicka nie pełniła żadnych funkcji kierowniczych. Była jednak osobą, która jak mało kto zasługuje na miejsce w jubileuszowej publikacji.

Urodzona 9 października 1925 r. w Horodyszczu (pow. Baranowicze, woj. nowogródzkie), córka Józefa Lichuty i Marii z domu Hemskiej, córki Leontyna, była najmłodszym dzieckiem swoich rodziców, mając jeszcze dwie starsze siostry: Irenę i Marię. Mama zmarła, gdy Kazimiera była w piątej klasie, została z ojcem i Marią, bo Irena miała już swoją rodzinę. W 1939 r. ukończyła siedmioletnią szkołę podstawową – dalszą naukę uniemożliwił wybuch II wojny światowej. Dnia 17 września 1939 r. Kresy Wschodnie II Rzeczypospolitej zajęte zostały przez wojska sowieckie.

W wieku 20 lat, w kwietniu 1945 r., Kazimiera została aresztowana przez Sowietów, osądzona (1 kwietnia 1946 r.) i skazana na pięć lat pobytu w łagrze za przynależność do Armii Krajowej. Początkowo została zesłana do Kazachstanu, potem –przewieziona do środkowej Syberii – do Jenisejska (Енисейск) w Kraju Krasnodarskim. Tam poznała przyszłego męża Edmunda Jagielnickiego (ur. 1922, zm. 1976), z którym w 1950 r. zawarła związek małżeński. Po odbyciu wyroku zamieszkali razem w niedalekim od Jenisejska (ok. 24 km) Ust’-Kem’ (Усть-Кемь) nad brzegiem rzeki Jenisej, w wybudowanej przez siebie chacie – izbie z klepiskiem, z kuchennym piecem. Tam przyszły na świat ich córki: Alfreda (ur. 28.03.1951) i Danuta (ur. 9.09.1953). Do Polski pozwolono im wrócić dopiero w lipcu 1956 r. W październiku tego roku przyjechali do Legnicy. Już w Polsce, w 1957 r., urodziło się najmłodsze dziecko – syn Jan.

Ze wspomnień spisanych przez córkę Alfredę:

*Zywność marna i w małych ilościach. Balan-
da, zupa z kapusty (często aż czarnej), 2–3 kawalki
ziemniaka z czarnymi dziurami, pływający szkielec
ryby. Pod zębami zgrzytał piasek. Chleb czarny,
bardzo mokry – ściśnięty nie wracał do poprzednie-
go kształtu, niesmaczny, kwaśny. Do popicia kipia-
tok lub czarna kawa – z palonego zboża. Od świę-
ta dostawali do jedzenia płatki owsiane gotowane
na gęsto, wylewane na blachę i krojone w kostkę.
Ludzie wiecznie czuli głód. Mamusia, mimo głodu,
jaki ciągle odczuwała, nie zjadała całego przydzia-
łu i dlatego zawsze miała kawalek chleba w zapasie,
który wymieniała na świeży. Sama świadomość, że
ma chleb, pomagała przetrwać do następnego dnia,
a przez to te trudne czasy. Ciężka praca ponad siły,
niehumanitarne warunki sanitarne, bardzo niskie tempe-
ratury, często nawet minus 40 stopni, nieodpowied-*

*nie ubranie – to była codzienność, ale najgorszy był
głód – człowiek szedł spać głodny i wstawał głod-
ny. „Głód to wielki pan”, twierdzą Sybiracy. Jeże-
li ktoś był chory (temperatura powyżej 38 stopni),
zapisywał się za zgodą nadzorca – NKWD-zisty do
lekarza. Lekarz rozpoczynał wywiad z pacjentem od
pytania, z jakiego paragrafu jest osadzony; słysząc,
że ma do czynienia z „politycznym” stwierdzał, że
nic mu nie jest i może pracować.*

*W zonach były baraki, osobno dla kobiet i osob-
no dla mężczyzn. W każdym baraku mieszkało kil-
kadziesiąt osób. Łóżkami były prycze, czyli deski
pokryte siennikiem (materac wypełniony słomą).
Warunki, jakie tam panowały, były okropne, uwła-
czające godności człowieka. W barakach panował
zaduch, były wszy, karaluchy, biegały szczury. Jed-
nej nocy Mamusia przez sen poczuła mocne ukłucie
u nasady nosa, kiedy potarła ręką po twarzy, po-
czuła lepłą substancję. Rano okazało się, że była to
krew. Ugryzł Mamusią podczas nocy szczur, były to
częste przypadki.*

*Praca była bardzo ciężka. Kobiety pracowały
przy ścinie lasu – ścięte drzewa ciężą piłą ręczną
na pnie długości podkładów kolejowych i układały
w sterty. Do miejsca pracy musiały dojść, po pod-
kładach kolejowych, w jedną stronę około 8 km
i tyleż z powrotem. Wychodziły do pracy o świcie,
a wracały o zmroku. Bywało często, że przy wyjściu
do pracy były opady, zatem ubranie zmoknięte nie
chroniło przed zimmem (mrozy dochodziły do minus
40 stopni). Kiedy nagle przychodził mróz, ubra-
nie stawało się sztywne, trudno było się poruszać,
a cóż dopiero „wykonać normę”. Jeżeli brygada
nie wykonała normy, ucinano i tak skromne porcje
jedzenia, zaś „brygadzysta” – jeden z zesłańców,
osadzany był po powrocie w karczerze, otrzymywał
jedynie kubek kapiatku (wrzątku). Karczer to była*

mała cela, w której nie było pryczy. Po spędzeniu nocy w zimnej celi, na betonowej posadzce, następnego dnia ruszał do pracy.

Mamusia pracowała przy ścinie drzew. Do jej obowiązków należało piłowanie drzewa na kłose długości podkładów kolejowych – kobiety przygotowywały materiał do budowy linii kolejowej – i układanie w pryzmy wysokości 2–2,5 metra. Trociny z drzewa dostawały się do oczu, rano powieki były sklezione ropą z resztkami trocin. Pozostałością po tej ciężkiej pracy były bardzo silne bóle kręgosłupa z mocnym pieczeniem „jakby ktoś przykładał ogień pod łopatką” – tak określała Mamusia dokuczliwy ból, który jej dolegał. Na nieludzkiej ziemi Mamusia przebywała 10 lat, do Polski przyjechała wraz z mężem i dwiema córkami w lipcu 1956 r., a do Legnicy w październiku 1956 r.

Mamusia od powrotu z ZSRR chorowała na serce, miała bardzo częste, długotrwałe bóle głowy, bóle żołądka, skarżyła się na bóle nóg. Zmarła w wieku 68 lat na zawał serca.

Mamusia po przyjeździe do Legnicy 13 marca 1957 r. urodziła syna Jana, po urlopie macierzyńskim podjęła pracę w „Milanie”⁸, na produkcji, a od 1960 r. rozpoczęła pracę w Archiwum, gdzie pracowała do 1981 r., do czasu przejścia na emeryturę.

Kazimiera Jagielnicka została zatrudniona w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddziale Terenowym w Legnicy (mieszczącym się wtedy przy ul. Sądowej) w dniu 16 lutego 1960 r., początkowo na stanowisku woźnej, potem magazyniera archiwalnego, a od połowy 1967 r. – manipulanta archiwalnego. Jako pracownik, mimo zniszczonego zdrowia i niełatwej sytuacji rodzinnej (chory mąż i trójka małych dzieci), była całkowitym przeci-

*wieństwem swoich poprzedniczek, wzorowo wykonując codzienne obowiązki i chętnie ucząc się nowych rzeczy (np. szycia akt na kursie zorganizowanym w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych). Znalazło to swoje odbicie w zachowanej urzędowej korespondencji kierownika E. Kobzdaja z dyrekcją we Wrocławiu, w której nie szczędził pochwał pod jej adresem i nieustannie wnioskował o przyznawanie Kazimierze Jagielnickiej konkretnych dowodów uznania. Już po czterech miesiącach jej pracy pisał do dyrekcji we Wrocławiu: *Archiwum Państwowe w Legnicy prosi o przyznanie tut. woźnej ob. Kazimierze Jagielnickiej nagrody pieniężnej. Wymieniona jest pilną i solidną pracownicą, chętnie i sprawnie wykonującą wszystkie otrzymane polecenia, przede wszystkim dba o porządek w pomieszczeniach archiwalnych i estetykę pokoju biurowego. Od momentu przystąpienia do pracy w tut. Archiwum sprawuje się nienagannie. Z własnej inicjatywy urządziła ona trawnik przed frontem budynku archiwalnego wkładając przy tym dużo wysiłku. Poprzedni o obskurnym wyglądzie, zachwaszczony ogródek o twardej i udeptanej ziemi skopała, zasiewając trawą i kwiatami. W magazynie wymieniona przemieszcza zespoły archiwalne ze względu na konieczność ulokowania na regałach całości akt Magistratu m. Legnicy jako podstawowego zespołu w tut. Archiwum [...]. Równocześnie odtwarza ona nadany aktom układ w oparciu o sygnatury, bowiem w okresie przejmowania ich z tamt. Archiwum [Państwowego we Wrocławiu – EŁ] całe nieraz partie uległy przemieszaniu. Nie bez znaczenia jest fakt, że Ob. Jagielnicka do tej pory była jedyną żywicielką rodziny składającej się z trojga dzieci i męża. Zaledwie przed paru dniami mąż jej po długiej i prze-**

---

⁸ Zakłady Przemysłu Dzierwiarskiego „Milana” w Legnicy (obecnie nieistniejące).

wlekłej chorobie przystąpił do pracy w wyniku negatywnego załatwienia jego wniosku o przyznanie renty inwalidzkiej.

Archiwum Państwowe w Legnicy raz jeszcze pragnie podkreślić, że wymieniona jak najbardziej zasługuje na przyznanie jej (większej niż przeciętnej) nagrody pieniężnej⁹.

W lipcu 1964 r. walczył z kolei o podwyżkę wynagrodzenia dla wzorowej pracownicy: *Archiwum Państwowe w Legnicy prosi o podwyższenie do górnej granicy poborów miesięcznych Ob. Kazimieri Jagielnickiej w ramach pełnionej przez nią funkcji magazyniera. W chwili obecnej wymieniona otrzymuje wynagrodzenie według najniższej stawki przewidzianej dla tego stanowiska pracy. Ob. Jagielnicka obowiązki swoje wypełnia sumiennie i bez zastrzeżeń. Troszczy się nie tylko o czystość i porządek w pomieszczeniach biurowych i magazynowych, lecz także wydatnie pomaga przy pracach związanych z porządkowaniem zasobu archiwalnego. Zachowuje poważny stosunek do pracy, gdyż jej podstawową troską jest utrzymanie trojga dzieci w wieku szkolnym i chorowitego męża, który nie jest*

w stanie wydatniej pracować, by zapewnić rodzinie minimum egzystencji. Nie bez znaczenia jest fakt, że Ob. Jagielnicka pracuje już w Archiwum cztery i pół roku i pracę swą traktuje jako stałe zajęcie, wiążąc z nią plany życiowe na przyszłość¹⁰.

Ciepłe wspomnienie o K. Jagielnickiej, z którą współpracowała prawie dwadzieścia lat, pozostawiła również Barbara Pazoła, w artykule opublikowanym w 50. rocznicę powstania Archiwum Państwowego w Legnicy: *Kazimiera Jagielnicka pracowała nieprzerwanie od 1960 do 1981 r. na stanowisku archiwisty – koleżeńska, serdeczna, całkowicie oddana pracy, którą wykonywała. Uczestniczyła w pakowaniu zasobu i transporcie akt do nowego budynku przy ul. Piastowskiej 22. W roku 1977 ratowała zbiory przed powodzią, przenosząc je na górną kondygnację, a następnie usuwała skutki powodzi. Zajmowała się porządkowaniem akt, konserwacją, magazynami, układaniem akt na regalach i udostępnianiem. Była dobrym duchem Archiwum¹¹.*

Zmarła 13 grudnia 1993 r. i została pochowana u boku męża Edmunda na Cmentarzu Komunalnym w Legnicy.

⁹ APL, archiwum zakładowe, *Pracownicy, 1959–1960*, pismo kierownika Oddziału w Legnicy do Archiwum Państwowego we Wrocławiu z 14 czerwca 1960 r.

¹⁰ APL, archiwum zakładowe, *Nagrody i kary, 1964–1975*, pismo kierownika Oddziału w Legnicy do Archiwum Państwowego we Wrocławiu z 17 lipca 1964 r.

¹¹ Barbara Pazoła, 50 lat Archiwum Państwowego w Legnicy 1953–2003, „Archiwista Polski”, Nr 1(37)/2005, Toruń 2005, s. 40.

W okowach stalinizmu czy w oparach absurdu? Legnica w 1953 roku

Duża liczba źródeł archiwalnych, a jednocześnie okazała ilość poruszanych w nich zagadnień sprawia, że w przypadku Legnicy opis zaledwie jednego roku z jego powojennych dziejów mógłby być tematem na osobną publikację książkową. Taka zresztą powstała odnośnie 1956 r.¹ Tutaj trzeba jednak uczciwie przyznać, że pamiętny „pięćdziesiąty szósty” był dla Polski i całego świata czasem wyjątkowym, wręcz wypełnionym w znamienne wydarzenia, co miało swoje bezpośrednie przełożenie również na to, co działo się w samej Legnicy i dostarczyło autorom tej monografii bogaty materiał źródłowy. Mimo wszystko w przypadku innych lat również takiego materiału nie brakuje. Dlatego też niniejsze opracowanie w żadnym wypadku nie rości sobie prawa do nazywania go monograficznym i należy je traktować jako subiektywny zbiór wybranych przez autora zagadnień związanych z Legnicą w 1953 r., okraszony pojedynczymi (częstokroć anegdotycznymi) przykładami i nielicznymi odwołaniami do źródeł. Jest to co najwyżej wstęp lub zarys historii miasta z pierwszej połowy lat 50. XX w.

Jego podstawę źródłową stanowią głównie ar-

chiwalia przechowywane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu oraz w jego oddziale w Legnicy. Materiały te uzupełniono dokumentami z Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie i we Wrocławiu, także regionalną prasą². Odwołania do literatury przedmiotu ograniczono do niezbędnego minimum.

Legnica jest jak talerz pierogów... pół to ruskie, a pół leniwe!

Przywołany w podtytule, lokalnie dobrze znany dowcip, który uczciwie trzeba już uznać za tzw. kawał z brodą, mimo wszystko dosyć dobrze oddaje charakter powojennej Legnicy³. Bo jeżeli ówczesnie coś wyróżniało to miasto na tle innych miast dolnośląskich lub patrząc szerzej, wszystkich polskich miast, to z całą pewnością była to radziecka obecność. Kilkudziesięciotysięczny garnizon i sztab Północnej Grupy Wojska Armii Radzieckiej po pierwszych powojennych latach tzw. bezhołwia na stałe okrępl i odgrodził się od reszty miasta murem (lub przynajmniej płotem), tworząc na terenie miasta kilkadziesiąt różnej wielkości enklaw radzieckich, które mieszkańcy nazywali potocznie

---

¹ M. Kubasik, M. Żak, *Legnica w 1956 roku*, Legnica 2017.

² Ponieważ nie zachowała się z tego czasu legnicka mutacja dziennika „Słowo Polskie” (możliwe też, iż takowa nie była wtedy wydawana), na potrzeby tego opracowania wykorzystana została mutacja jeleniogórska; zawiera ona o wiele więcej informacji z tzw. terenu niż wersja podstawowa („A”) tego pisma.

³ W tym miejscu warto także zatrzymać się przy owych „leniwych”, którzy zazwyczaj są pomijani na rzecz „ruskich”. A to określenie, w szerszym spojrzeniu na powojenne dekady, może odnosić się do pewnej nieudolności organizacyjnej, ignorancji i lenistwa kulturalno-intelektualnego, które w bardziej lub mniej widoczny sposób objawiały się w różnych okresach wśród przedstawicieli lokalnych władz, działaczy partyjnych i ludzi związanych z szeroko pojętym życiem miasta.

kwadratami. Przy wejściach do nich stali uzbrojeni żołnierze „Wielkiego Brata”, a żeby przekroczyć tę nieformalną granicę państwową obywatele polscy potrzebowali przepustek. Widok zamkniętych sektorów, murów z wymalowanymi napisami, które zapisano cyrylicą czy spacerujących po mieście wojskowych zza wschodniej granicy mógł dziwić, ale tylko przyjezdnych. Tutejsi już dawno musieli się oswoić z ich obecnością...

Legniczanie byli również przyzwyczajeni do wielonarodowościowego języka tutejszej ulicy. W mieście oprócz Polaków zamieszkiwała również kilkutysięczna diaspora ludności żydowskiej, odwiedzali je rozsiani po okolicznym powiecie Ukraińcy i Łemkowie, obecni byli też Grecy i Macedończycy (emigranci polityczni z ogarniętej wojną domową Hellady), a także rodziny romskie. Mieszkało tutaj ponad tysiąc czterystu Niemców⁴, a ich duża część pracowała w zakładach zarządzanych przez wojska radzieckie⁵. Trzeba też uwzględnić liczne języki obywateli radzieckich, przybywających do tzw. Małej Moskwy z najróżniejszych regionów olbrzymiego obszaru ZSSR, ciągnącego się przecież od wschodniej granicy Polski aż po Kamczatkę. Dla mieszkańca Polski centralnej wizyta w ówczesnej Legnicy mogła być więc sporym szokiem, kiedy w niektórych miejscach można

było łatwiej usłyszeć np. język jidysz, niemiecki, grecki czy rosyjski lub ukraiński niż język polski. Albo wszystkie naraz...

W KIERACIE KOMUNISTYCZNYCH ŚWIĄT I UROCZYSTOŚCI

Do największych i najważniejszych ówczesnie wydarzeń o charakterze publicznym w Legnicy należały obchodzone hucznie i bardzo okazałe komunistyczne święta i uroczystości. Ich kalendarz to kalka tego, z czym można było się spotkać w całym kraju. Jedynym wyróżnikiem, ale i nie do końca, bo niejedna miejscowość posiadała własne, lokalne święto „wyzwolenia”, była obchodzona w lutym każdego roku rocznica zajęcia Legnicy przez oddziały Armii Czerwonej, co ochrzczono propagandowo, jako „wyzwolenie Legnicy”. I tak w 1953 r. lokalne władze przygotowywały się do kolejnej (ósmej) rocznicy tego wydarzenia. Stałym już punktem tych uroczystości było w tamtym czasie złożenie wieńców pod odsłoniętym ledwie dwa lata wcześniej Pomnikiem Wdzięczności dla Armii Radzieckiej⁶. Oprócz tego organizowane były prelekcje, akademie oraz spotkania z radzieckimi żoł-

⁴ Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy [dalej: APL], Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy 1950–1971 [dalej: PMRNL], sygn. 317, Sprawozdanie z odcinka ludności niemieckiej zamieszkałej na terenie miasta Legnicy za I kwartał 1954 r., k. 106.

⁵ Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APWr.], Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Legnicy 1948–1975 [dalej: KPPZPR L-ca], sygn. 119, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 8.01.1953, k. 13. [...] *przy zakładach pracy Jedn.[ostki] Wojskowej Armii Radzieckiej, są zatrudnieni przeważnie pracownicy narodowości niemieckiej stanowiąc [...] 75% [wszystkich zatrudnionych]. Element ten rekrutuje się w 80% z byłych właścicieli sklepów spożywczych, warsztatów rzemieślniczych, piekarni, domów wczasowych, fabryk, akcjonariuszy itp., pozostałe 20% są to przeważnie urzędnicy, a bardzo znikoma ilość, którzy pracowali fizycznie – wyłączając młodzież.* (patrz: *ibidem*, Informacja Wydziału Propagandy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy o stanie pracy z ludnością niemiecką i grecką, k. 375.).

⁶ APL, PMRNL, sygn. 173, Protokół nr V/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 6.02.1953, k. 200.

nierzami. Odbywała się wtedy również uroczysta sesja Miejskiej Rady Narodowej⁷.

Wśród corocznych rytuałów prym wiodło Święto Pracy i słynne pochody pierwszomajowe, które dzisiaj należą do jednych z symboli czasów tzw. Polski Ludowej. Święto klasy robotniczej, całkowicie wówczas przywłaszczone przez komunistów, poprzedzały długie przygotowania i dyskusje⁸ oraz zobowiązania⁹, także na szczeblu zakładowym¹⁰. Wszystko było dokładnie zaplanowane i to na każdym poziomie, poczynając od władz miasta, a na pojedynczych zakładach pracy i szkołach kończąc. Światło na kulisy tych przygotowań rzuca nam fragment dokumentu dot. Legnickich Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego (LZPD, późniejsza „Milana”):

Sprawą obchodu zajmują się trzy komisje – dekoracyjna, organizacyjna i pochodu. Dekoracje budynków rozpoczynamy w dniu jutrzejszym. [...] omówił szczegółowo projekt dekoracji budynków. Do pochodu przygotowano 7 transparentów, 20 szturmówek, 15 portretów (Marksa, Engelsa, Lenina, Stalina, Małenkowa, Bieruta), 4 emblematy Ligi Kobiet oraz 5 liter „pokój”. Na czele pochodu

idą sportowcy, dalej przodownicy pracy, racjonalizatorzy, aktywi Frontu Narodowego, delegacja ZMP, Ligi Kobiet, PCK, drużyna sanitarna DMR, następnie załoga ze sztandarami i hasłami oraz samochód i ciągnik z makietami zatwierdzonymi przez KM. Przygotowano również 3 kukły (Eisenhauer, Adenauer, Czan-kai-Szek). Zbiórka odbędzie się w dniu 1 maja o godz. 7.30 [...]”¹¹.

Program uroczystości miał charakter ogólnomiejski i oprócz oficjalnych akademii, apeli oraz spotkań przewidywał też występy artystyczne i wydarzenia sportowe¹². Z kolei już po 1 Maja przeprowadzano ocenę obchodów oraz wyciągano wnioski na przyszłość¹³. Na plenum Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy krytykowano np. pracowników LZPD, którzy [...] *podczas demonstracji [...] zamiast w pochodzie stali na chodnikach [...]”¹⁴*. Choć nikt o tym oficjalnie nie mówił, istniał niepisany przymus uczestnictwa w tego rodzaju uroczystościach, a oporni musieli liczyć się z konsekwencjami i to nie tylko za nieobecność – np. w Legnickich Zakładach Przemysłu Odzieżowego dyskutowano o karze dla pracownika, który w trakcie uroczystości pierwszomajowych

---

⁷ *Uroczysty obchód VIII wyzwolenia Legnicy przez Armię Radziecką*, „Jeleniogórskie Słowo Polskie” [dalej: JSP] 18.02.1953, nr 41, s. 3. Zob. także: APL, PMRNL, sygn. 4, Protokół nr II/53 z nadzwyczajnej sesji Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy, odbytej 12.02.1953 z okazji VIII rocznicy wyzwolenia ziemi legnickiej w sali „Ognisko”, k. 258–260.

⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 23.04.1953, k. 233–234; *ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 30.04.1953, k. 236.

⁹ *Młodzież Legnicy realizuje zobowiązania*, „Gazeta Robotnicza” 9.04.1953, nr 85, s. 6.

¹⁰ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 173, Protokół nr 14 z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy LZPO w Legnicy z 24.04.1953, k. 92–93; APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 191, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP węzła kolejowego Legnica z 8.04.1953, k. 337.

¹¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 256, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy LZPD w Legnicy z 28.04.1953, k. 254.

¹² APL, PMRNL, sygn. 174, Sprawozdanie z przebiegu włączenia się ruchu sportowego m. Legnicy do uroczystości 1-szo Majowych, k. 201–202.

¹³ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 7.05.1953, k. 243–244.

¹⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 9.05.1953, k. 171.

w 1952 r. odmówił niesienia portretu Juliana Marchlewskiego¹⁵. Liczyć musieli się z tym również uczniowie szkół, a nakaz ten nie dotyczył zresztą tylko święta 1 Maja¹⁶.

Z kolei miejsce wyrugowanego święta 3 Maja zajęły już na dobre Dni Oświaty, Książki i Prasy¹⁷. Organizowano wówczas wykłady, wystawy i kiermasze książek, konkursy, a także koncerty, akademie, widowiska artystyczne¹⁸ oraz zabawy taneczne¹⁹. Warto również dodać, iż punkty sprzedaży książek otwierano na ten czas m.in. na terenie zakładów pracy²⁰.

Przypadające na 22 lipca Narodowe Święto Od-

rodzenia Polski, czyli w rocznicę ogłoszenia manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, to drugie po 1 Maja tak ważne komunistyczne święto. Przed nim również opracowywano *plan roboty masowo-politycznej*²¹. Nie mogło w nim zabraknąć licznych zobowiązań, podejmowanych *ku czci święta P.K.W.N.*²². Oczywiście najwięcej pochwał zdobywały te zakłady, które te nadprogramowe zadania wykonywały przed wyznaczonym terminem. Nazwiska najbardziej wydajnych pracowników trafiały do prasy²³, a zakładowe ogniwa partyjne już po wszystkich dokonywały podsumowania obchodów²⁴. Zarówno przygotowania, jak

¹⁵ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 171, Protokół z zebrania POP PZPR przy LZPO w Legnicy z 16.05.1953, k. 27.

¹⁶ O takim przypadku z 1949 r. opowiada w swoich wspomnieniach Waldemar Świrkowski: [...] *kilkoro z nas nie poszło w dniu „święta” Rewolucji Październikowej (niedziela) w uroczystym marszu na cmentarz Armii Radzieckiej. Następnego dnia [...] stawialiśmy kolejno przed „trybunałem” ZMP-owsko-samorządowym szkoły, gdzie byliśmy srodze przesłuchiwani [...]. W czasie mojego przesłuchania z ust aktywu ZMP padły propozycje wyrzucenia mnie ze szkoły jako wroga socjalizmu. Propozycje te nie zostały jednak zrealizowane. Być może pomogło to, że byłem jednym z tych, co udzielali korepetycji z matematyki. A może to były tylko zastraszania w czasie przesłuchań. Tym niemniej jednak wszyscy „podsądni” mieli obniżone stopnie ze sprawowania na „odpowiedni” lub „nieodpowiedni” (patrz: W. Świrkowski, *Z lat szkolnych, [w:] My, pierwsza dekada 1945–1955*, pod red. R. Bojara i R. Gajewskiego, Legnica 2006, s. 235–236.)*

¹⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 15.05.1953, k. 285, 287–188. Więcej na ich temat: D. Jarosz, *Dni Oświaty Książki i Prasy w systemie propagandy kulturalnej władz Polski Ludowej 1946–1956*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały”, t. X z 2011, s. 43–60.

¹⁸ APL, PMRNL, sygn. 512, Protokół z zatwierdzenia przez Radę Czytelniczą planu pracy na „Dni Oświaty Książki i Prasy” z 16.05.1953, k. 17–18.

¹⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie świetlicy Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego im. H. Sawickiego w Legnicy z m-ca Książki i Prasy (16.06.1953), k. 23.

²⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie z obchodu dni „Książki i Prasy” na zakładzie WPZB nr 1 „Huta” z 15.06.1953, k. 22.

²¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 2.07.1953, k. 6; APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 230, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy Ekspozyturze PKS w Legnicy z 3.07.1953, k. 8.

²² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Ocena z podjętych zobowiązań ku czci święta P.K.W.N. na terenie miasta Legnicy k. 61–68. Zob. także: *Nasi korespondenci piszą. Czyn lipcowy dolnośląskich spółdzielni pracy*, JSP 4 VII 1953, nr 157, s. 3.; *Nasi korespondenci piszą. Zobowiązania na cześć IX rocznicy PKWN w Legnickiej Fabryce Pianin i Fortepianów*, JSP 10 VII 1953, nr 162, s. 3. Na zebraniu partyjnym w LZPO mówiono, iż zobowiązania są [...] *dowodem naszej bojowości w chwili, gdy imperialiści amerykańscy szykują się do nowej pozoży wojennej* [...] [patrz: APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 171, Protokół z zebrania POP PZPR przy LZPO w Legnicy z 4.07.1953, k. 42–43.]

²³ *Załoga LZPD im. H. Sawickiej wykonała w 124 proc. zobowiązania lipcowe*, JSP 17.07.1953, nr 168, s. 3; *Pracownicy LZPOW wykonali plan lipcowy w 143,5 proc.*, JSP 6.08.1953, nr 185, s. 5.

²⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 181, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy budowie LZM z 28.07.1953, k. 25.

i sam przebieg uroczystości uważnie obserwowali przedstawiciele władz²⁵. Była to też kolejna okazja do uroczystej sesji władz miasta, które w tamtej Legnicy odbywały się w sali „Ogniska” przy ul. Skarbowej²⁶.

W ówczesnym kalendarzu nie zapomniano również o rocznicy Rewolucji Październikowej²⁷, a także o innych świętach importowanych wprost z Kraju Rad. Im również nadawano podniosły charakter, a w uroczystościach tego typu czynny udział brała delegacja z radzieckiego garnizonu.

W MONOPARTYJNEJ RZECZYWISTOŚCI

Ówczesne życie polityczne było podporządkowane partii komunistycznej – powstałej w grudniu 1948 r. Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR). Chociaż istniały inne partie, jak Zjednoczone Stronnictwo Ludowe czy Stronnictwo Demokratyczne, każdy zdawał sobie sprawę, kto w tym układzie politycznym jest gwiazdą, a kto tylko satelitą.

Podobnie jak w całym kraju miasto było pokryte liczną siecią komórek partyjnych, podporządkowanych bezpośrednio Komitetowi Miejskiemu PZPR w Legnicy, czyli komitetów zakładowych (w skrócie KZ) i podstawowych organiza-

cji partyjnych (w skrócie POP), które były oczami i uszami Partii w zakładach pracy, spółdzielniach, przedsiębiorstwach komunalnych, szkołach oraz we wszystkich instytucjach państwowych etc. To one dbały, aby wszelkie zalecenia oraz wytyczne „z góry” były realizowane „na dole”, informowały o sytuacji i nastrojach w danym miejscu, w tym także mogących mieć miejsce niepokojach, jak również były motorem napędowym szerzonej intensywnie komunistycznej propagandy.

Aby na czele szeregów tutejszych POP-ów i KZ-ów znajdowali się odpowiedni ludzie, jak mawiano „prawdziwi socjaliści”, lokalny komitet miejski prowadził cyklicznie tzw. szkolenie partyjne, mające być kuźnią kadr legnickiego PZPR-u. W pierwszej połowie 1953 r. na terenie miasta działało sześćdziesiąt siedem różnych kursów tego rodzaju, w tym trzydzieści kursów partyjnych podstawowych, dwadzieścia pięć szkół politycznych, osiem kół studiowania życiorysu Józefa Stalina, trzy grupy samokształceniowe i jedna szkoła wieczorowa²⁸. Chociaż w statystyce wyglądało to okazale, to kiedy przyjrzeć się temu z bliska, szybko można dostrzec, iż wiele z takich inicjatyw prezentowało niski poziom, a w dodatku wśród uczestników obserwowano słaby poziom zaangażowania, na co wprost narzekali partyjni aktywiści²⁹. Niechęć do takich inicjatyw była tak duża, iż niektórzy nie chcieli uczęszczać na takie spotkania, nawet po ofi-

---

²⁵ APL, PMRNL, sygn. 175, Ocena przygotowań i przebiegu obchodu Święta 22-Lipca w Legnicy dokonana przez Prezydium MRN w Legnicy w dniu 23.07.1953, k. 102–116.

²⁶ APL, PMRNL, sygn. 5, Protokół nr VI/53 z uroczystej sesji MRN w Legnicy odbytej z okazji 9-tej rocznicy Odrodzenia Polski w dniu 20.07.1953 w Sali „Ognisko”, k. 1–3.

²⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 26.10.1953, k. 311.

²⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Referat sprawozdawczy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy na IV-tą Konferencję, k. 93.

²⁹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 171, Protokół z zebrania POP PZPR przy LZPO w Legnicy z 7.02.1953, k. 16; APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 256, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy LZPD w Legnicy z 3.02.1953, k. 232.

cialnych ponagleniach ze strony partyjnej egzekutywy³⁰. A mowa tutaj przecież o członkach PZPR.

Partię wspierał też Miejski Komitet Frontu Narodowego [MKFN] wraz z podległymi mu komórkami szczebla zakładowego, powołany rok wcześniej twór społeczno-polityczny, całkowicie podporządkowany PZPR. Choć w założeniu miał skupiać w swoim gronie przedstawicieli różnorodnych środowisk, którzy wedle komunistycznego języka propagandy mieli „pragnąć” działać oraz pracować dla dobra Polski Ludowej, to w przypadku Legnicy i tak ponad połowa jego członków posiadała partyjną legitymację³¹. Jednym z pól działalności tego gremium na scenie publicznej była aktywność prelekcyjna, a podczas takich wykładów poruszano tematy zgodne z linią monopartii. Wszystko to było jednak tak toporne, że nawet w dokumentacji partyjnej pojawiały się głosy o „nużących” spotkaniach organizowanych przez KFN, które miały trwać nawet po kilka godzin (*przeciętny referat zawiera 20–30 stron*), a odbywać miały się w dodatku po pracy, co wbrew temu, co oficjalnie głoszono, nie budziło zbyt dużego entuzjazmu wśród tutejszych załóg robotniczych³².

Sednem ówczesnego życia politycznego były odbywające się cyklicznie na każdym szczeblu partyjne zebrania, po których pozostała dzisiaj badaczom bogata dokumentacja źródłowa w postaci: protokołów, sprawozdań, referatów i różnego rodzaju załączników do nich. Ich lektura szybko

uświadamia czytającemu, iż komuniści omawiali na tych spotkaniach praktycznie wszystkie zagadnienia z życia mieszkańców Legnicy. Kontrolowali i oceniali zarówno działania lokalnych władz, instytucji, organizacji, interesowali się mniejszościami narodowymi, kwestiami oświaty, życia publicznego oraz problemami dnia powszedniego. Pokazuje więc, jak bardzo partia komunistyczna miała w zwyczaju ingerować w życie obywateli, jak głęboko pragnęła kontrolować każdy jego aspekt. Dzięki temu dokumenty wytworzone wówczas przez PZPR to dzisiaj wartościowe źródło do poznania dziejów powojennej historii Legnicy, czego najlepszym dowodem niech będzie liczba przywołanych źródeł tej proveniencji w niniejszym tekście.

Same zebrania oprócz długich, wielogodzinnych dyskusji, przeplatanych wystąpieniami działaczy aktywu partyjnego lub zaproszonych gości, były osadzone w klimacie stalinowskiej Polski. Choćby sam język tych spotkań i fakt, że wręcz obowiązkowym elementem dłuższego przemówienia, i tak ukutego za pomocą siermiężnej komunistycznej nowomowy, był np. cytat lub przynajmniej odwołanie się do słów Stalina, ewentualnie Lenina. Niekiedy cytowano ich obu w jednym wystąpieniu³³. W uchwale z miejskiej konferencji partyjnej zawarto takie sformułowania, jak: *W wykonaniu zadań stojących przed nami będziemy się kierowali nieśmiertelną nauką Marksa, Engelsa, Lenina – Stali-*

³⁰ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 191, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR węzła kolejowego Legnica z 14.01.1953, k. 287.

³¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Sprawozdanie Wydziału Propagandy o kierowaniu pracą Frontu Narodowego ze szczególnym uwzględnieniem przygotowania do wyboru Rad Narodowych, k. 91.

³² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 121, Sprawozdanie Wydziału Propagandy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy o kierowaniu do pomocy w pracy Organizacji Masowych w świetle wytycznych egzekutywy Komitetu Miejskiego ze szczególnym uwzględnieniem pracy KFN wśród mieszkańców miasta (29.09.1953), k. 11.

³³ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV Miejskiej Konferencji PZPR w Legnicy odbytej w dniach 14-15.02.1953, k. 18.

na³⁴. Nawiązywano też do słów Bolesława Bieruta, które także miały pełnić funkcję wyznacznika dla lokalnych instancji partyjnych³⁵. Dosyć popularna w tamtych czasach była tzw. samokrytyka składana przez osoby oskarżone np. o odchylenie prawicowe, niegospodarność lub cokolwiek innego³⁶.

Jednocześnie wszędzie dopatrywano się działań „wroga”, którego utożsamiano z państwami zachodnimi, a zwłaszcza ze Stanami Zjednoczonymi, które – jak dowodzą – miały przeznaczać ze swojego budżetu dziesiątki milionów dolarów na wsparcie sabotażystów i dywersantów w Polsce, jak i w innych krajach *Bloku socjalistycznego*³⁷. W każdym niewykonanym planie produkcyjnym lub innym problemie wykazanym na terenie danego zakładu, jak chociażby słabo pracująca świetlica zakładowa, zawsze doszukiwano się sabotażu lub innych działań nieprzyjacielskich sił. Była to zarazem świetna wymówka przekierowująca odpowiedzialność za jakieś niepowodzenie na krążących rzekomo „wrogów”. W jednym ze sprawozdań Legnickiej Fabryki Fortepianów i Pianin można przeczytać:

Oceniając sytuację polityczną załogi trzeba stwierdzić, że jeszcze do m-ca maja wróg na naszym zakładzie działał bezkarnie a przede wszystkim fabryka nasza była i jest siedliskiem klerykałów

*i wrogich elementów, jak akowców, dwójkarzy, andersowców, folksdojców, oficerów zawodowych na kierowniczych stanowiskach, szczególnie aktywną działalność przejawia chór kościelny, który opanował młodzież. Wynikiem działalności wroga spowodowano awarię heblarki, rozbito życie świetlicowe, sparaliżowano działalność Koła ZMP. Są to jedynie wyliczone schematycznie objawy tej działalności*³⁸.

„Dywersji” doszukiwano się także m.in. w budowanych Legnickich Zakładach Metalurgicznych³⁹. Chyba najlepiej wyjaśnia absurd tej sytuacji przykład Legnickich Zakładów Przemysłu Odzieżowego, w których dyrektor widział działalność „wroga” i „dywersję” w sprzeciwie młodych pracowników do pracy w godzinach nocnych, do czego zmuszało przeciążenie sieci elektrycznej w dzień. Dla niego był to jawny atak „wroga” mający na celu *złamanie planu*⁴⁰. Podobną narrację podejmowano w kwestii lokalnego budownictwa, gdzie także ostrzegano przed kapitalistycznym „wrogiem”, który [...] *stara się wpełznąć przez najwęższe szpary do naszego budownictwa* [...] ⁴¹. Winnych szukano także wśród mniejszości narodowych lub przeciwników politycznych. Jak mówił w październiku 1953 r. na plenum Komitetu Miejskiego PZPR jeden z członków egzekutywy w [...] *poważnych za-*

---

³⁴ *Ibidem*, Projekt Uchwały IV Konferencji Miejskiej PZPR w Legnicy odbytej w dniu 14-15.02.1953, k. 40.

³⁵ *Ibidem*, Referat sprawozdawczy Komitetu..., k. 95, 102. APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 171, Protokół z zebrania POP PZPR przy LZPO w Legnicy z 2.03.1953, k. 19–22.

³⁶ Przykładowo: APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV..., k. 15; APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 256, Protokół z zebrania wyborczego delegatów na Konferencję Miejską PZPR z 13.01.1953, k. 223.

³⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV..., k. 18.

³⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Sprawozdanie opisowe z działalności polityczno-gospodarczej Legnickiej Fabryki Fortepianów i Pianin w Legnicy za okres od czerwca br. (15.09.1953), k. 237. Zob. także: APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum..., k. 309.

³⁹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 121, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 8.10.1953, k. 37.

⁴⁰ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum..., k. 310.

⁴¹ *Ibidem*, Protokół z plenum Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 21.11.1953, k. 349.

*kładach jest jak nie syjonista, to Akowiec, czy oni mają nam zabezpieczyć wykonawstwo planu?*⁴².

Natomiast wśród licznych tematów podejmowanych na partyjnych zebraniach pojawiały się też dosyć ciekawe i dosyć rzadko poruszane w innych źródłach wątki. Była to chociażby kwestia obecności w ówczesnej Legnicy subkultury bikiniarzy, którzy mieli się wręcz *panoszyć po mieście*⁴³. Ci nieprzystający do socjalistycznego ideału młodzi ludzie wyraźnie drażnili swoją odmiennością i specyficznym podejściem do życia. A takie zjawiska nigdy nie były akceptowalne w tamtym systemie politycznym.

PARTYJNY PRZEKAZ INFORMACYJNY

Władza posiadała również monopol informacyjny. Obraz rzeczywistości oraz historii mógł być tylko jeden. Ten w pełni akceptowalny przez PZPR. Wyłamywały się z tego jedynie audycje radiowe nadawane przez zagraniczne rozgłośnie, które były prawdziwym cierniem w oku komunistów oraz podległych im służb, nazywane przez partyjnych działaczy *szczekaczkami*⁴⁴. Wbrew pozorom problem nie był tak błahy, jak z pozoru mogłoby się wydawać, bo w niektórych obserwowanych przez lokalny Urząd

Bezpieczeństwa środowiskach, był to podobno problem o charakterze *masowym*⁴⁵. Władze najbardziej bolało zaś to, że dosyć skutecznie burzyły one wśród swoich słuchaczy propagandowy obraz państwa polskiego. A jak on miał wyglądać, może świadczyć wypowiedź ówczesnego prokuratora powiatowego, który na jednym z partyjnych spotkań mówił:

*Wielkie są nasze osiągnięcia, a to dlatego, że władza należy do ludu pracującego, kierowana przez naszą Partię, której zawdzięczamy dotychczasowe osiągnięcia na każdym odcinku, rozbudowę szkolnictwa, życia kulturalnego i przebudowy i rozbudowy naszej Stolicy. Stwierdzić musimy, że dzisiaj widzimy uśmiech młodzieży, że nie ma bezrobotnych, że nie ma starców żebrzących, a to dzięki naszej pracy, pod przewodnictwem Partii i dzięki pomocy Związku Radzieckiego*⁴⁶.

W podobny sposób budowano obraz sytuacji na świecie, gdzie „obóz pokoju” pod przewodnictwem ZSRR prowadzi sprawiedliwą walkę z agresywnymi kapitalistami z zachodu, ciemieżącymi lud pracujący. Oczywiście jednocześnie wieszczono szybki upadek kapitalistycznego świata, który miał się kurczyć kosztem socjalistycznego postępu⁴⁷. Oskarżano również „państwa imperialistyczne” o dążenie do wywołania trzeciej wojny światowej⁴⁸. Z kolei na łamach ówczesnej prasy wychwalano rzekomy dobrobyt i niezwykle rozwój gospodarczy i społeczny Związku Radzieckiego, sukcesy tamtejszych badaczy,

⁴² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum..., k. 309.

⁴³ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia plenum Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 26.09.1953, k. 296. O „bikiniarzach” wspomniano również na konferencji miejskiej PZPR w lutym 1953 r. (patrz: APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV..., k. 5.).

⁴⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV..., k. 10.

⁴⁵ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu [dalej: AIPNWr.], sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Legnicy za kwiecień 1953 r., k. 175.

⁴⁶ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV..., k. 12.

⁴⁷ *Ibidem*, Referat sprawozdawczy Komitetu..., k. 41.

⁴⁸ APL, PMRNL, sygn. 5, Protokół nr VII/53 zwyczajnej sesji MRN w Legnicy z 20.10.1953, k. 131.

sportowców, robotników etc. Wielokrotnie podkreślano zasługi samego Józefa Stalina. Z drugiej strony bardzo chętnie wytykano rozwarstwienie społeczne w państwach zachodu, czy dyskryminację rasową w Stanach Zjednoczonych⁴⁹.

Wielkim wyzwaniem, a zarazem testem dla komunistycznej propagandy, była nagła śmierć radzieckiego dyktatora. Dla legniczan, podobnie jak mieszkańców innych polskich miast, nagła choroba i śmierć radzieckiego przywódcy była zaskoczeniem, wręcz szokiem. Wcześniej do opinii publicznej nie docierały żadne niepokojące sygnały na temat jego problemów ze zdrowiem. Wielką żałobą okrył się cały Związek Radziecki, a wraz z nim wszystkie podległe mu państwa, w tym Polska. Wszystko to było zaś starannie zaplanowaną propagandową szopką, z której dzisiaj pamiętana jest głównie zmiana nazwy Katowic na Stalinogród⁵⁰. Również w mieście nad Kacząwą organizowano z tego powodu zebrania i akademie, jak również podejmowano liczne zobowiązania w hołdzie zmarłemu⁵¹ – przykładowo na legnickim węźle kolejowym za punkt honoru uznano, aby w czasie żałoby nie doszło do żadnej awarii, a już na pewno do „sabotażu”⁵². O ironio, nie unik-

nięto jednak sytuacji, gdzie jeden z kolejarzy w czasie zebrania powiedział na głos, iż nie będzie czcić pamięci swojego wroga⁵³. Takie gesty były jednak pojedynczymi epizodami, a w ogromnej większości takie inicjatywy, jak minuta ciszy przebiegały spokojnie⁵⁴, bo każdy zdawał sobie sprawę, z jakimi konsekwencjami może się wiązać jakikolwiek sprzeciw lub wyraz buntu. Z własną inicjatywą w tym czasie wystąpił również lokalny MKFN, który postawił sobie za zadanie, aby w następnych tygodniach zajęć się popularyzacją [...] *życia i działalności nauki i wskazań Wielkiego Stalina i jego historyczną rolę w walce o wolność i wyzwolenie narodu polskiego*⁵⁵.

Natomiast w dniu pogrzebu o godz. 10.00 nastąpiła pięciominutowa przerwa w zakładach pracy, w czasie której zamarł ruch samochodowy na ulicach, zawyły fabryczne syreny, a nawet uderzono w kościelne dzwony⁵⁶. Oprócz ulotek *o treści antyrządowej dot. śmierci tow. Stalina* rozklejonych po mieście, które jak najszybciej zebrali funkcjonariusze milicji i Urzędu Bezpieczeństwa, żadnych innych godnych odnotowania incydentów nie zaobserwowano⁵⁷. Ci „siepacze” ówczesnego systemu cały czas jednak czuwali i korzystając z usług swoich informa-

---

⁴⁹ Kwerendzie poddano dolnośląskie dzienniki („Słowo Polskie”, „Gazeta Robotnicza”) oraz wydawany wówczas w Legnicy dziennik „Wolność”.

⁵⁰ Zob. A. Małkiewicz, *Obronić Katowice przed Stalinogradem*, [w:] *Katowice w kulturze pamięci*, pod red. A. Barciaka, Katowice 2011, s. 176–190.

⁵¹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie [dalej: AIPNBU], sygn. 1572/423, Raport analizujący przebieg dni żałoby dot. zgonu tow. Stalina z powiatu i miasta Legnicy (21.03.1953), k. 88.

⁵² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 191, Protokół nr 9 z posiedzenia egzekutywy POP PZPR węzła kolejowego Legnica z 7.03.1953, k. 317–318.

⁵³ AIPNBU, sygn. 1572/423, Raport analizujący przebieg..., k. 90.

⁵⁴ Np. APL, Legnicka Fabryka Fortepianów i Pianin w Legnicy 1945–1997 [dalej: LFFiP], sygn. II/1, Protokół z posiedzenia plenarnego Rady Zakładowej z 7.03.1953, k. 69.

⁵⁵ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Sprawozdanie Wydziału Propagandy..., k. 91.

⁵⁶ AIPNBU, sygn. 1572/423, Raport analizujący przebieg..., k. 88.

⁵⁷ *Ibidem*, k. 91.

torów skrupulatnie odnotowywali wszelkie rozmowy na ten temat. A wynikało z nich, po pierwsze, że nie wszyscy płakali za zmarłym, bo doskonale zdawali sobie sprawę z tego, z kim mieli do czynienia: [...] *pracownik WZPB nr 1 wypowiedział się [...], że Stalin wymordował miliony ludzi, mówiąc przy tem, że w Polsce będzie dobrze wtedy, kiedy umrze Bierut oraz Rokossowski*⁵⁸. Po drugie, legniczan częstokroć najbardziej interesowało nie to, co stało się dyktatorowi, lecz co nastąpi dalej i kto przejmie władzę w ZSRR⁵⁹.

Na partyjnych zebraniach komentowano również wykonanie wyroków śmierci na małżeństwie Rosenbergów, którzy przekazali ZSRR plany bomby atomowej oraz rozejm w Panmundżonie, który zakończył trwające od 1950 r. działania zbrojne w Korei⁶⁰. W takich sprawach również zarządzano organizację spotkań (tzw. masówek)⁶¹. Względnie mało mówiło się o znamienych wydarzeniach z NRD, gdzie w czerwcu 1953 r. wybuchło antykomunistyczne powstanie.

NIEBEZPIECZNE CZASY STALINIZMU

Wspomniana wyżej działalność UB miała zresztą charakter systemowy, a polskie społeczeństwo

znajdowało się wówczas pod wzmożoną inwigilacją ze strony tego organu represji, który z ogromną nadgorliwością próbował zlokalizować i wyeliminować „wroga” z szeregów społeczeństwa. Nawet wtedy, kiedy go w nim nie było. I to w tym przypadku całe sedno sprawy, bo wystarczyło naprawdę niewiele, aby znaleźć się w polu zainteresowania tzw. ubecji, co mogło ostatecznie doprowadzić do aresztu, a w dalszej perspektywie do wyroku skazującego i więzienia, o ówczesnej brutalności i bezwzględności funkcjonariuszy UB w trakcie przesłuchań i aresztu nie wspominając.

Wszelki przejaw oporu lub niezadowolenia wobec obowiązującego w Polsce systemu politycznego, gospodarki centralnie sterowanej był wystarczającym pretekstem do rozpoczęcia inwigilacji danego obywatela (pojawiające się w dokumentacji sformułowanie typu: *wypowiada się przeciwko obecnej rzeczywistości*)⁶². Czasem było to jedno, niewłaściwe zdanie⁶³. W innym wypadku wystarczyło przebywać w którymś z krajów zachodnich lub posiadać tam rodzinę albo jak jedna z pracownic zakładów dziewiarskich z podziwem wypowiedzieć się o gospodarce USA⁶⁴. Z kolei pracownik budowanych zakładów metalurgicznych o święcie 22 Lipca powiedział, że: [...] *dekorują czerwonymi szmatami miasto, a powinni dać te pieniądze na biedne dzieci, bo chodzą*

⁵⁸ AIPNWr., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Legnicy za marzec 1953 r., k. 169.

⁵⁹ AIPNBU, sygn. 1572/423, Raport analizujący przebieg..., k. 90-91; AIPNWr., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 169.

⁶⁰ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 22.08.1953, k. 238-242.

⁶¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 191, Protokół z odbytego 5 VIII 1953 r. posiedzenia egzekutywy POP Węzła Kolejowego w Legnicy, k. 368.

⁶² AIPNWr., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Legnicy za listopad 1953 r., k. 225.

⁶³ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Legnicy za styczeń 1953 r., k. 157.

⁶⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 175.

boso i głodne⁶⁵, a traktorzysta z lokalnego POM-u [Państwowy Ośrodek Maszynowy] stwierdził, że wyrok śmierci wykonany na Rosenberkach był słuszny⁶⁶. Również głośne mówienie o ciężkich warunkach pracy, niskich zarobkach i trudnościach życia codziennego skutkowało zainteresowaniem ze strony UB⁶⁷. Takimi z pozoru niewinnymi opiniami, którymi dzielono się często w kameralnym gronie współpracowników lub znajomych, można było ściągnąć sobie na głowę nie lada kłopoty. W pozyskiwaniu takich informacji wspomagała sieć współpracowników, których w Legnicy oraz na terenie okolicznego powiatu było wówczas ponad stu pięćdziesięciu⁶⁸.

Każdy mógł zostać wrogiem, dywersantem czy niedobitkiem reakcji. Pod tym kątem inwigilowano chociażby lokalną młodzież, zwłaszcza tę związaną bliżej z kościołem katolickim⁶⁹. Natomiast latem

1953 r. „badano” powiązania franciszkanów z pracownikami Fabryki Pianin i Fortepianów⁷⁰. W mieście doszukiwano się *syjonistów i prasyjonistów*, z którymi zamierzano [...] *prowadzić ostrą walkę* [...] ⁷¹. Zajmowało się tym UB, zakładając odpowiednie sprawy rozpracowania (tzw. zagadnienie żydowskie)⁷², po linii [...] *wrogich środowisk syjonistyczno-bundowskich*⁷³. Ich zainteresowanie budzili też przedstawiciele innych mniejszości narodowych (Ukraińcy, Łemkowie⁷⁴, Niemcy⁷⁵) lub innych wyznań (np. świadkowie Jehowy⁷⁶, zielonoświątkowcy⁷⁷). Walka miała być również toczona z *niedobitkami podziemia* oraz z *reakcyjną* częścią kleru⁷⁸. W przypadku tych ostatnich, funkcjonariusze UB skrupulatnie rejestrowali treść wygłoszonych kazań⁷⁹ oraz rozmowy księży między sobą lub ze swoim bliskim otoczeniem⁸⁰.

Represje dotyczyły wiele osób piastujących

---

⁶⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Legnicy za lipiec 1953 r., k. 192.

⁶⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Legnicy za sierpień 1953 r., k. 198.

⁶⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP za wrzesień 1953 r., k. 206.

⁶⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie roczne z PUBP w Legnicy (24 II 1954 r.), k. 251–252.

⁶⁹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV-tej Miejskiej..., k. 7.

⁷⁰ AIPNWr., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 200.

⁷¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV Miejskiej..., k. 12. Zob. także: AIPNWr., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 177.

⁷² AIPNWr., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 158.

⁷³ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 208.

⁷⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 171. W kwietniu 1953 r. zapisano: *Po zagadnieniu nacjonalizmu ukraińskiego po przeprowadzonym rozpracowaniu „Okł-Lemko Legnica” ustalono, że figuranci powyższego rozpracowania w dalszym ciągu kontynuują swą wrogą działalność, przez utrzymywanie między sobą szerokich kontaktów osobistych jak również korespondencyjnych nie tylko na terenie powiatu i miasta Legnicy, ale z innymi województwami, a w szczególności z U.S.A. skąd otrzymują paczki wysoko wartościowe. Niezależnie od powyższego utrzymują kontakt z Ambasadą Amerykańską oraz rozsiewają wrogą propagandę przeciwko Polsce Ludowej i ZSRR (patrz: *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 177.)*

⁷⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Legnicy za czerwiec 1953 r., k. 188.

⁷⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Legnicy za luty 1953 r., k. 162.

⁷⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Legnicy za październik 1953 r., k. 215–216.

⁷⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Projekt Uchwały IV Konferencji..., k. 33.

⁷⁹ AIPNWr., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 157–158.

⁸⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 209.

urzędnicze stanowiska, niekiedy również te wysokie. Na takie lokalne osobistości kierowano szereg różnych zarzutów, jak chociażby otaczanie się „spekulantami”, „dywersantami” i tym podobnymi jednostkami, ale też o niegospodarność i w tym drugim przypadku trudno powiedzieć czy nie bezpodstawnie. W ogóle niechętnie patrzono na osoby pracujące w urzędach, a posiadające w swojej przeszłości takie epizody, jak np. piastowanie przed wojną ważnego urzędniczego stanowiska lub nawet prowadzenie niegdyś prywatnego biznesu⁸¹.

Odnutowywano również krążące wśród ludności plotki i pogłoski. W przypadku dokumentacji z 1953 r. nie zapisano ich jednak jakoś nadzwyczaj dużo. Ich spora część dotyczyła kwestii zaopatrzenia w produkty pierwszej potrzeby – np. odnotowywano paniczne wręcz wykupywanie niektórych produktów, będące następstwem rozsiewanych plotek o rychłych podwyżkach ich cen⁸². Pojawiały się też takie głosy, jak informacja o mającej nadejść niebawem wymianie polskiej waluty na rubla⁸³. W samych szeregach PZPR zwracano również uwagę na szerzącą się w Legnicy [...] *propagandę przeciw Armii Radzieckiej* [...] ⁸⁴.

PROBLEMY DNIA CODZIENNEGO

Rok 1953 rozpoczął się od poważnej zmiany w codziennym funkcjonowaniu Polaków. Nagle, bo bez żadnej konkretnej zapowiedzi, co było zresztą spowodowane obawami władz centralnych przed wybuchem w społeczeństwie paniki i masowym wykupem towarów, zniesiony został dotychczasowy system reglamentacji (system bonowy). Dotychczas ceny produktów dzielono na bonowe (niższe, gdzie do zakupu potrzebny był bon) oraz wolnorynkowe, częstokroć o wiele wyższe. Od tej pory pozostać miały ceny wolnorynkowe, przy jednoczesnym podniesieniu zarobków i świadczeń, które miały zniwelować niekorzystną różnicę w cenach⁸⁵. Wedle oficjalnej propagandy, powtarzanej również wśród legnickiego aktywu partyjnego, miało to być mocne uderzenie w środowisko spekulantów⁸⁶. Poza tym sam system bonowy, będący „cichą” kontynuacją zniesionego pod koniec lat czterdziestych w atmosferze ogromnego sukcesu komunistów systemu kartkowego⁸⁷, był pod wieloma względami niewydolny i podatny na korupcję oraz nadużycia. Jak tłumaczono na zebraniu partyjnej egzekutywy przy legnickim węźle kolejowym:

⁸¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV Miejskiej..., k. 14.

⁸² AIPNWr., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 156.

⁸³ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Ocena z realizacji Uchwały Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1953 r. w sprawie zniesienia bonowego zaopatrzenia, regulacji cen ogólnej podwyżki płac i zniesienia ograniczeń w handlu nadwyżkami produktów rolnych na terenie miasta Legnicy, k. 9; AIPNWr., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 156.

⁸⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 173, Protokół nr 39 z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy LZPO w Legnicy z 15.11.1953, k. 172.

⁸⁵ Więcej na ten temat: A. Zawistowski, *Bilety do sklepu. Handel reglamentowany w PRL*, Warszawa 2017, s. 126–129.

⁸⁶ APL, PMRNL, sygn. 4, Koreferat Komisji MRN do sprawozdania Prezydium MRN na temat warunków bytowych ludności pracującej miasta Legnicy, k. 18.

⁸⁷ Potwierdza to nawet stosowany język – w prowadzonych wówczas dyskusjach i zebraniach wprost mówiono o „kartkach” (patrz: APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Protokół z posiedzenia..., k. 14.).

System bonowy, który był przejściowy, był słuszny ponieważ dał możliwość zaopatrzenia ludności pracującej w podstawowe artykuły spożywcze, potem jednakże w późniejszym okresie okazał się niewygodnym. Nie potrafił on bowiem zabezpieczyć klasy robotniczej przed wzrostem cen wolnorynkowych oraz ograniczał nabywanie towarów przez pracowników, hamował wzrost produkcji oraz stwarzał niepotrzebną biurokrację⁸⁸.

Jednakże wzrost cen niektórych produktów był nieraz nawet ponad stu procentowy (np. chleb, pieczywo, mięso wołowe, smalec), a średnio kilkudziesięcioprocentowy i decyzja ta doprowadziła *de facto* do zubożenia domowych budżetów⁸⁹.

Wraz z początkiem roku rozpoczęto też wprowadzanie nowych dowodów osobistych, co było skutkiem dekretu uchwalonego jeszcze w 1951 r.⁹⁰. W Legnicy wydawanie dokumentów osobistych w formie małych zielonych książeczek (po raz pierwszy z nazwą Polska Rzeczpospolita Ludowa i z orłem bez korony) nastąpiło 4 lutego 1953 r., a odebrać je można było w komisariacie MO przy ul. Polnej 16 (obecnie ul. I. Daszyńskiego)⁹¹. Nieufność do władzy była jednak tak duża, że nawet w takiej z pozoru zwyczajnej urzędowej sprawie wśród mieszkańców Legnicy krążyło

wiele plotek podszytych bliżej niesprecyzowanymi obawami⁹².

Jeżeli chodzi o problemy dnia codziennego mieszkańców miasta, to wśród najpoważniejszych należałoby wymienić braki w zaopatrzeniu sklepów przy jednoczesnej niskiej jakości dostępnych produktów. Odnotowywano nawet sytuacje, kiedy do sklepów spożywczych dostarczano żywność zepsutą⁹³, chociaż trudno oszacować ogólną skalę tego zjawiska. We wrześniu 1953 r. jeden z lokalnych członków partii poruszył temat aprowizacji, ponieważ zaopatrzenie [...] *u nas poważnie szwankuje, sklepy są zaopatrzone w nie we wszystkie asortymenty, w sklepach wędliniarskich są tylko artykuły najdroższe i tak samo w piekarniach chleb jest niesmaczny*⁹⁴. Oczywiście i tutaj odnaleziono „winnych”. Otóż pojawiały się głosy, iż te problemy to wina *prywatnej inicjatywy*, a dokładniej obecnych pracowników sklepów spółdzielczych, którzy wcześniej prowadzili swój własny prywatny biznes, a teraz w ramach pojmowanej w ten sposób zemsty mieli rzekomo utrudniać dostęp do najlepszych towarów *robociarzom*⁹⁵.

Sporym utrudnieniem były też problemy z dostępem do wody⁹⁶, która nie posiadając odpowiedniego ciśnienia, nie docierała często do wyżej poło-

---

⁸⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 191, Protokół nr 1 z posiedzenia egzekutywy POP PZPR węzła kolejowego Legnica z 5.01.1953, k. 285.

⁸⁹ A. Zawistowski, *op. cit.*, s. 133.

⁹⁰ D.U. 1951 nr 55 poz. 382, Dekret z dnia 22 października 1951 r. o dowodach osobistych.

⁹¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie z przebiegu wydawania d.[owodów] o.[sobistych] na terenie miasta Legnicy (3.04.1953), k. 204.

⁹² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 181, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy budowie LZM z 17.02.1953, k. 20.

⁹³ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Sprawozdanie Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z pracy odcinka handlowego na terenie miasta, k. 193–194.

⁹⁴ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 10.09.1953, k. 201.

⁹⁵ *Ibidem*, k. 202.

⁹⁶ APL, PMRNL, sygn. 4, Koreferat komisji MRN..., k. 22.

zonych mieszkań⁹⁷. Jeżeli chodzi o wygląd samego miasta, to powtarzają się tutaj problemy dobrze znane z pierwszych lat powojennych. Miasto było zaśmiecone i nie pomagały nawet specjalne akcje jego oczyszczania, bo podawano przykłady, gdzie zebrane w ten sposób śmieci jeszcze dłuższy czas czekały na wywóz. Przedsiębiorstwo zajmujące się oczyszczaniem miasta nadal wyraźnie nie domagało (narzekano na brak taboru i zbyt mało rąk do pracy)⁹⁸ i miało ewidentny problem z zapanowaniem nad wyglądem miasta⁹⁹, gdzie dosyć powszechnym widokiem były sterty śmieci na ulicach¹⁰⁰. Na plenum partyjnym we wrześniu 1953 r. jeden z mówców wprost mówił, iż *Legnica zajęła by pierwsze miejsce w konkursie o tytuł najbrudniejszego miasta*¹⁰¹. O problemie debatowano również na forum rady miejskiej, gdzie starano się temu zaradzić poprzez zwiększenie kontroli i skuteczniejsze rozliczanie ludzi odpowiedzialnych za czystość miasta¹⁰². Apelowano także do społeczeństwa o dbanie

o czystość miasta, a jedną z takich prób dotarcia do legniczan były specjalne tablice (tzw. propaganda wzrokowa), na których można było przeczytać takie hasła, jak *Nie rzucaj papierów na chodniki i ulicę* czy *Niech przez wszystkich obywateli przenika troska o utrzymanie w czystości nasze miasto*¹⁰³. Narzekano również na nieodpowiednie oświetlenie ulic¹⁰⁴. W mieście zalegały również jeszcze gruzy po wyburzonych lub zniszczonych kamienicach¹⁰⁵.

Problemy z poprawnym funkcjonowaniem miały też inne przedsiębiorstwa komunalne, jak chociażby komunikacja miejska¹⁰⁶. Skarżono się na spóźnienia pracowników do pracy spowodowane niepunctualnością tramwajów, co przekładało się na realne straty przedsiębiorstw¹⁰⁷. Dawał o sobie znać przestarzały i wysłużony tabor, brakowało materiałów do remontu¹⁰⁸. Warto jednak wspomnieć o mających miejsce rok wcześniej inwestycjach, jak przedłużenie linii tramwajowej z pl. Łużyckiego do LZM oraz połączenie ul. Chojnowskiej i ul. Zło-

⁹⁷ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie dotyczące stanu sanitarnego miasta oraz stanu zdrowotności mieszkańców m. Legnicy, k. 374.

⁹⁸ APL, PMRNL, sygn. 4, Koreferat komisji MRN..., k. 22.

⁹⁹ Np. *Reflektorem po terenie. Już wiosna*, JSP 2.04.1953, nr 78, s. 3; *Reflektorem po terenie. Mimo...*, JSP 10–11.05.1953, nr 110, s. 5; *Proponujemy...*, JSP 18–19.10.1953, nr 246, s. 3.

¹⁰⁰ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z posiedzenia..., k. 296; APL, PMRNL, sygn. 4, Protokół nr I/53 z sesji Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy z 13.01.1953, k. 3.

¹⁰¹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia..., k. 297.

¹⁰² APL, PMRNL, sygn. 4, Uchwała nr 11/3/53 sesji MRN w Legnicy z 21.04.1953 w sprawie stanu sanitarno-porządkowego miasta Legnicy, k. 340–342.

¹⁰³ *Ibidem*, Pismo dyrektora Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego i Oczyszczania Miasta w Legnicy do Referatu Organizacyjnego Prezydium MRN w Legnicy z 3.06.1953, k. 86.

¹⁰⁴ *Reflektorem. Dlaczego?*, JSP 16.05.1953, nr 115, s. 3.

¹⁰⁵ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 21.03.1953, k. 146.

¹⁰⁶ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV..., k. 8.

¹⁰⁷ APL, PMRNL, sygn. 4, Protokół nr I/53..., k. 2.

¹⁰⁸ APL, PMRNL, sygn. 176, Pismo Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego i Oczyszczania Miasta w Legnicy do Referatu Organizacyjnego Prezydium MRN w Legnicy z 5.11.1953, k. 325.

toryjskiej torami biegnącymi przez tzw. Mały Rynek¹⁰⁹. Natomiast w czerwcu 1953 r. postanowiono utworzyć Zarząd Zieleni Miejskiej w Legnicy, przedsiębiorstwo mające zająć się opieką nad miejskimi terenami zielonymi, ogrodnictwem miejskim, kąpieliskami oraz cmentarzami¹¹⁰. Miało to pozytywnie wpłynąć na ich wygląd, który dotychczas pozostawiał sporo do życzenia.

KWESTIA MIESZKAŃ

Osobnego omówienia wymaga kwestia dostępności mieszkań, czyli jeden z tych tematów, który spędzał sen z powiek zarówno władzom miasta, jak i samym legniczanom, którzy bezskutecznie mieszkańcami starali się o swoje własne cztery kąty.

Chociaż władze miasta chwaliły się, iż w latach 1951–1952 wyremontowały 8705 izb mieszkalnych, to nadal w 1952 r. brakowało mieszkań dla 1820 osób, a mowa tutaj tylko o ludziach, którzy pomimo braku perspektyw na przyznanie lokalu, zdecydowali się zgłosić oficjalny wniosek o przydział mieszkania¹¹¹. Listy oczekujących na mieszkanie szybko jednak ulegały dezaktualizacji, bo jed-

nocześnie informowano, iż całkiem często osoby, którym nie przyznano mieszkania, nie widząc tutaj dla siebie żadnych perspektyw, wyjeżdżały z Legnicy¹¹². Na nastroje ludzi odnośnie tej kwestii negatywnie wpływała też rzucająca się w oczy urzędnicza opieszałość, bałagan organizacyjny, a także koleśiostwo¹¹³. Co by jednak nie mówić, to w mieście brakowało ewidentnie mieszkań, a potrzeby w tej materii miały regularnie wzrastać wraz z trwającą budową wspomnianych już LZM. Jak głęboki był to problem, pokazuje przykład z września 1953 r., kiedy władze Legnicy nie były w stanie zapewnić lokalu mieszkalnego nawet dla lekarza okulisty, którego poszukiwano od dwóch miesięcy, a brak choć jednego takiego specjalisty stawał się coraz poważniejszym problemem w tym kilkudziesięciotysięcznym mieście¹¹⁴.

Statystycznie jednak wszystko się zgadzało: polska administracja zarządzała 2240 budynkami mieszkalnymi, w których znajdowało się 11 041 lokali mieszkalnych o łącznej powierzchni 630 000 m², co dzieląc przez liczbę mieszkańców (41 000) dawało 15,3 m² na osobę. Był to na tle innych miast regionu wynik dosyć dobry, a jednocześnie sporo powyżej tego, co uchwałyły w tej kwestii władze

---

¹⁰⁹ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie z wykonania inwestycji P.I. 1952 przez Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej, k. 170.

¹¹⁰ APL, PMRNL, sygn. 174, Uchwała nr 110/XXIX/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą „Zarząd Zieleni Miejskiej w Legnicy”, k. 465.

¹¹¹ *Rada Narodowa Legnicy wypowiada bezwzględna walkę biurokracji, bezduszności i marnotrawieniu mienia. W realizacji tych zadań przyjdzie z pomocą społeczeństwo*, JSP 20.01.1953, nr 16, s. 5.

¹¹² APL, PMRNL, sygn. 174, Sprawozdanie z działalności Wydziału Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej za 1.01.–15.05.1953, k. 352.

¹¹³ APL, PMRNL, sygn. 4, Sprawozdanie Komisji Gospodarki Komunalnej MRN w Legnicy z działalności za czas od 1.01.1952 do 27.12.1952, w zaspakajaniu potrzeb bytowych klasy robotniczej, k. 210; APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Protokół z przeprowadzonej kontroli Prezydium MRN i na zakładach pracy, tj. Spółdzielnia „Karton”, 11-ty Luty”, „Wspólny Wysilek” oraz Wyroby Zielarskie, k. 108–109.

¹¹⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z posiedzenia..., k. 294.

miasta (minimum 10 m² na osobę)¹¹⁵. Takie obliczenia przywoływane przez władze miasta były jednak żłudne i – jak widać – statystyka zamazywała głębszy obraz problemu. A bałagan organizacyjny był tym większy, gdyż wyraźnie szwankowała kwestia meldunkowa – jedni się nie meldowali, inni nie wymeldowywali i tak naprawdę nikt nie wiedział, ile osób realnie zamieszkuje dany lokal¹¹⁶.

Na temat mieszkań regularnie dyskutowano, równocześnie poszukując rozwiązania. Oczywiście w czasie partyjnych zebrań szukano często „winnych” tego stanu rzeczy, raz zwracając uwagę na źle działający Wydział Mieszkaniowy¹¹⁷, a drugim razem przywołując przykłady handlarzy–spekulantów, którzy mieli posiadać ogromne, wielopokojowe mieszkania¹¹⁸. Dlatego też proponowano powołanie komisji, która przeprowadziłaby kontrolę mieszkań pod tym kątem¹¹⁹, a następnie na podstawie zebranych danych miasto odbierałoby takie lokale lub dokwaterowywało do nich ludzi, co rzeczywiście magistrat starał się w następnych miesiącach robić¹²⁰. Pierwsze kontrole wykazały, iż na terenie miasta [...] *istnieje jeszcze szereg rezerw w postaci nadwyżek mieszkaniowych, które*

*można wykorzystać drogą planowego dokwaterowania*¹²¹. Oczywiście o tym, że mieszkań brakowało, bo ich ogromną część zajmowała dla swoich potrzeb Armia Radziecka, nikt nie wspominał. Przynajmniej oficjalnie...

Zasób mieszkaniowy ograniczał też pogarszający się stan techniczny kamienic, który z roku na rok podupadał. Przy ul. Paderewskiego jeden z opuszczonych już wcześniej budynków mieszkalnych pewnego dnia po prostu się zawalił¹²². To właśnie rejon starówki budził największe obawy władarzy miasta, gdyż wiele znajdujących się tam kamienic groziło zawaleniem. Niektórzy postulowali o jak najszybsze wyburzenie tych najbardziej zniszczonych, które zagrażały bezpieczeństwu przechodzących ludzi, nawet z pominięciem opinii konserwatora zabytków¹²³. Jeszcze inni zadawali pytania, czy [...] *właściwym będzie lokować inwestycje w rudery, które i tak się rozwalają*¹²⁴. Przeprowadzona w połowie 1953 r. kontrola w tym rejonie miasta wykazała cały szereg kamienic, które nie nadawały się już do zamieszkania lub wymagały generalnego remontu. Rozbiórki trwały m.in. przy ul. Grodzkiej¹²⁵. Z innych wysiedlano mieszkańców, bo stan

¹¹⁵ APL, PMRNL, sygn. 4, Sprawozdanie PMRN w Legnicy o stanie zaspakajania potrzeb bytowych klasy robotniczej miasta Legnicy w dziedzinie gospodarki komunalnej, k. 432.

¹¹⁶ APL, PMRNL, sygn. 174, Protokół nr XXVII/53 części poufnej posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 19.06.1953, k. 408.

¹¹⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum..., k. 151.

¹¹⁸ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia..., k. 295.

¹¹⁹ APL, PMRNL, sygn. 4, Protokół nr I/53..., k. 2.

¹²⁰ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie o sytuacji mieszkaniowej w świetle uchwały sesji Prezydium MRN w Legnicy z 13.01.1953, k. 567.

¹²¹ APL, PMRNL, sygn. 176, Sprawozdanie Wydziału Gospodarki Komunalnej na temat gospodarki mieszkaniowej z uwzględnieniem realizacji uchwały nr 419 Prezydium WRN we Wrocławiu z 25.06.1953, k. 290.

¹²² APL, PMRNL, sygn. 174, Protokół nr XXII/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 2.06.1953, k. 285.

¹²³ *Ibidem*, k. 286–287.

¹²⁴ APL, PMRNL, sygn. 175, Protokół nr XXXVI/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 4.09.1953, k. 309.

¹²⁵ *Ibidem*, Protokół nr XXXIII/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 7.08.1953, k. 185.

budynku, w którym dotychczas mieszkali, zagrażał ich bezpieczeństwu¹²⁶. Równocześnie postulowano o zmniejszenie ruchu kołowego na tych ulicach, gdyż poruszające się po nich pojazdy wywoływały groźne dla budynków drgania¹²⁷. Z tego powodu pojawił się również pomysł przeniesienia komunikacji tramwajowej z ul. Grodzkiej na ul. Piastowską, gdzie nowa trasa długości 1 kilometra miałyby zostać oddana do użytku w 1958 r.¹²⁸.

W tym miejscu warto też zasygnalizować działalność zespołów zajmujących się pozyskiwaniem cegły z rozbieranych budynków. A chodzi tutaj m.in. o Samodzielny Oddział Akcji Robót Rozbiórkowych (SOARR) podporządkowany Prezydium MRN, które 14.01.1953 zawarło umowę z Pełnomocnikiem Akcji Robót Rozbiórkowych w Warszawie na dostarczenie w ciągu roku kalendarzowego 1953 czterech milionów cegieł pochodzących z rozbiórek na terenie Legnicy. Tej jednak pozyskano i wysłano w głąb kraju o wiele więcej, bo do 31.08.1953 było to 11 793 416 sztuk (w tym około dwóch milionów tzw. cegły ułamkowej) – dużą część z tej liczby pozyskał zespół Robót Rozbiórkowych Zjednoczenia Budownictwa Miejskiego Nowa Huta, który w okresie od kwietnia do sierpnia 1953 r. zarządzał SOARR¹²⁹. Do końca roku kierownictwo SOARR zakładało pozyskanie nastę-

nych 1 600 000 sztuk cegły całej i milion cegły ułamkowej¹³⁰. Oprócz tego na terenie miasta działała ekipa Zjednoczenia Budownictwa Miejskiego Jelenia Góra, która w ciągu dwóch kwartałów 1953 r. dostarczyła Pełnomocnikowi Akcji Robót Rozbiórkowych w Warszawie dwa miliony cegieł¹³¹. Działalność tego rodzaju zespołów budziła wiele zastrzeżeń. Narzekano chociażby na pozostawiany przez nie nieład na chodnikach i ulicach, aczkolwiek w rozmowach na szczeblu partyjnym wywoływany był również problem samego planu wyburzeń, przez niektórych uznawany za zbyt pochopny: [...] *to co w Bolesławcu odbudowuje się, to w Legnicy rozbiera się na gruz, dlaczego?*¹³² – pytał uczestnik jednej z dyskusji. Nikt jednak nie wywoływał poważniejszej rozmowy na ten temat, a opcją o wiele prostszą (i gwarantującą zysk z pozyskanych materiałów) było wyburzenie.

Być może jakieś znaczenie miał fakt, iż Legnica posiadała zabudowę typową dla miasta niemieckiego. Znajdowała się ona daleko od „socjalistycznego” ideału, o którym najwyraźniej marzyli niektórzy z lokalnych polityków, gdyż omawiając kwestie mieszkaniowe na plenum rady miejskiej, wypowiadali m.in. takie słowa:

Zabudowa Legnicy następowała w ciągu wielu setek lat i okupant niemiecki pozostawił nam

---

¹²⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie z dnia 2.09.1953 z wyników pracy Komisji przeglądu stanu technicznego budynków w dzielnicy zabytkowej m. Legnicy, k. 326.

¹²⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie z wyników pracy Komisji przeglądu technicznego stanu budynków w dzielnicy zabytkowej, k. 26–27.

¹²⁸ APL, PMRNL, sygn. 394, Potrzeby Komunikacji Miejskiej w zakresie inwestycji na lata 1957–58, k. 163.

¹²⁹ APL, PMRNL, sygn. 175, Sprawozdanie ze stanu robót rozbiórkowych i odzysku cegły w okresie 1.01.–31.08.1953 na terenie miasta LEGNICY przez Samodzielny Oddział Akcji Robót Rozbiórkowych i Kierownictwo Robót Rozbiórkowych ZBM NOWA HUTA, k. 461.

¹³⁰ *Ibidem*, Harmonogram pracy Oddziału Akcji Robót Rozbiórkowych od 1.09. do 31.12.1953 na terenie miasta Legnicy, k. 463.

¹³¹ *Ibidem*, Sprawozdanie z akcji rozbiórkowo-porządkowej za kwartał II 1953 r. z działalności Zjednoczenia Budownictwa Miejskiego Jelenia Góra na odcinku rozbiórki na terenie miasta Legnicy, k. 465.

¹³² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z posiedzenia Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 29.09.1953, k. 303.

w spadku miasto obarczone wszystkimi typowymi wadami budownictwa kapitalistycznego. A więc tandetne i niedbale domy koszarowe, jak np. przy ulicy Świerczewskiego [al. Rzeczypospolitej] i Złotogórskiej [ul. Złotoryjska], prymitywne warunki w domach starych spowodowane niechęcią kamieniczników do ponoszenia kosztów związanych z unowocześnieniem tych budynków jak w całym śródmieściu, przy ul. Głogowskiej, Marchlewskiego [ul. Kartuska] i przyległych i wreszcie domy nowe dobrze wyposażone przeznaczone dla uprzywilejowanych sfer kapitalistycznych, mieszczańskich i urzędniczych w południowej dzielnicy miasta w rejonie ul. Roosevelta, Engelsa [ul. D. Chłapowskiego], Traugutta i przyległych¹³³.

Innym tzw. wąskim gardłem lokalnego mieszkalnictwa, były problemy z bieżącymi remontami, gdzie również odnotowywano wiele zaniechań¹³⁴ – niektóre z takich przykładów przytaczano nawet na łamach prasy¹³⁵. Przeprowadzona wewnętrzna kontrola wykazała, że załoga remontowa funkcjonowała nieefektywnie – władze miasta w celu poprawy tego niezadowolającego stanu rzeczy przygotowały odpowiedni dokument, nazwany pompatycznie *planem walki*¹³⁶. Jednocześnie na terenie miasta znajdowały się jeszcze opuszczone i niezagospodarowane budynki mieszkalne, a wy-

mieniano tutaj m.in. ul. Złotoryjską i ul. Poselską¹³⁷. Zwracano również uwagę, że stan budynków zbyt długo oczekujących na remont wraz z każdym następnym sezonem zimowym pogarszał się i źle to rokowało na ich przyszłość¹³⁸. Ponadto wskazywano, iż tak samo jak w czasie rozbiórek, tak i w trakcie remontów dochodziło do zniszczeń i dewastacji okolicznych chodników i ulic. Problem był na tyle poważny, iż władze miasta podjęły nawet uchwałę wprowadzającą kary finansowe za zniszczone podczas pracy takich zespołów płyty chodnikowe, krawężniki, ulice oraz zdewastowane place (wysokość kary od metra kwadratowego)¹³⁹. Niekiedy swoją „cegiełkę” dokładali sami mieszkańcy, którzy niechętnie dbali o części wspólne swoich kamienic lub znajdującą się w nich instalację, niekiedy dopuszczając się wręcz dewastacji¹⁴⁰. Dlatego przed kolejną zimą kładziono nacisk na odpowiednie zabezpieczenie sieci wodociągowo-kanalizacyjnej oraz otworów piwnic¹⁴¹.

Szukając przyczyn wszystkich tych problemów, łatwo można się domyśleć, iż chodziło głównie o ograniczone możliwości budżetowe miasta, które nie dysponowało środkami na przywrócenie w najbliższym czasie opuszczonych obiektów do stanu używalności. Poszukiwano jednak sposobów na chociaż częściowe uporanie się ze zbyt

¹³³ APL, PMRNL, sygn. 5, Dokument (referat) bez tytułu, k. 199.

¹³⁴ APL, PMRNL, sygn. 4, Protokół nr V/53 z budżetowej sesji MRN w Legnicy z 17.06.1953, k. 603–604.

¹³⁵ Np. *Kończy się cierpliwość mieszkańców domu nr 8 przy Liebknechta w Legnicy*, JSP 23.04.1953, nr 95, s. 5.

¹³⁶ APL, PMRNL, sygn. 5, Plan walki o podniesienie jakości remontów kapitalnych budynków mieszkalnych, k. 143–145.

¹³⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum..., k. 146.

¹³⁸ APL, PMRNL, sygn. 4, Protokół nr I/53..., k. 2.

¹³⁹ APL, PMRNL, sygn. 173, Uchwała nr 28/V/53 w sprawie zwrotu kosztów naprawy ulic, placów i chodników z posiedzenia Prezydium MRN z 6.02.1953, k. 203.

¹⁴⁰ APL, PMRNL, sygn. 5, Protokół nr VII/53..., k. 132–133.

¹⁴¹ APL, PMRNL, sygn. 176, Sprawozdanie ze stanu zabezpieczenia administrowanych budynków mieszkalnych na okres zimowy, k. 184; *ibidem*, Ogłoszenie z 1.11.1953, k. 185.

małą liczbą mieszkań. W toku prowadzonych rozmów pojawił się więc m.in. pomysł, aby remont poszczególnych kamienic zajęły się większe zakłady pracy, które w ten sposób mogły zapewnić mieszkania swoim pracownikom. Jednakże żadnych wiążących decyzji w tej kwestii w 1953 r. nie podjęto.

OSTATECZNA BITWA Z „PRYWACIARZAMI”

Obraz gospodarczy miasta, zaraz po wojnie usianego niezliczoną liczbą małych prywatnych sklepów, punktów usługowych i warsztatów rzemieślniczych, w 1953 r. był już obrazem historycznym. Przeprowadzona pod koniec lat czterdziestych tzw. bitwa o handel wyrugowała z legnickiej przestrzeni ogromną większość prywatnych biznesów na rzecz placówek tzw. handlu socjalistycznego, w postaci placówek spółdzielczych i państwowych, o których mówiono, iż są [...] *nerwem, który oddziałują na klasę robotniczą*¹⁴². Jak jednak pokazał czas, komunistom nie wystarczyła marginalizacja „prywaciarzy” – oni chcieli całkowitej likwidacji tej gałęzi gospodarki miasta. I nikt nie udawał, że jest inaczej.

W dokumentach z tamtego czasu wprost twierdzono, że potrzebne jest tutaj *Zastosowanie właściwej polityki fiskalnej w stosunku do przedsiębiorstw prywatnych [...], jako branż całkowicie zbytecznych z uwagi na dostateczne zaopatrzenie [przedsiębiorstw] uspołecznionych i możliwość sprzedaży nadwyżek przez rolników*¹⁴³. Jak zapisano natomiast w jednym z protokołów legnickiego PMRN, istniała potrzeba otoczenia *niedobitków z prywatnej inicjatywy* specjalną opieką, mającą w niedługiej perspektywie całkowicie usunąć ich z lokalnej gospodarki¹⁴⁴. Oprócz ucisku fiskalnego, narzędziem do walki z „prywaciarzami” było odbieranie lokali w centrum miasta i przydzielanie w zamian tych znajdujących się w bardziej odległych rejonach – w lutym 1953 r. informowano o planach przeniesienia dwudziestu jeden placówek handlowych¹⁴⁵. Odbywało się to pod pretekstem walki ze zjawiskiem zbyt dużej koncentracji placówek handlowych w centrum miasta kosztem dzielnic „peryferyjnych”, których mieszkańcy mieli mieć utrudniony dostęp do lokali handlowych¹⁴⁶, o czym zresztą pisano w kontekście Legnicy już kilka lat wcześniej¹⁴⁷. A tych najczęściej działało w okolicach ul. Środkowej i ul. Złotoryjskiej¹⁴⁸. Starano się temu zaradzić poprzez otwieranie nowych placówek spółdzielczych poza

---

¹⁴² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z posiedzenia..., k. 296.

¹⁴³ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie z odcinka wypierania handlu prywatnego na terenie miasta Legnicy w okresie m-ca grudnia 1952 i stycznia 1953 r., k. 60.

¹⁴⁴ APL, PMRNL, sygn. 174, Protokół nr XVI/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 20.04.1953, k. 90.

¹⁴⁵ APL, PMRNL, sygn. 173, Pismo do Referatu Organizacyjnego Prezydium MRN w Legnicy z 4.02.1953, k. 244.

¹⁴⁶ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 22.08.1953, k. 182; *ibidem*, Notatka rozmieszczenia sieci..., k. 210.

¹⁴⁷ W 1950 r. w prasie pisano: *Dotychczas prawie wszystkie sklepy mieszczą się w centrum miasta i mieszkańcy dzielnic bardziej odległych od śródmieścia, zmuszeni są w poszukiwaniu potrzebnych produktów odbywać nieraz długą wędrówkę* (patrz: *Miejski handel detaliczny w Legnicy. Nowe sklepy w dzielnicach robotniczych. Punkty usługowe – sklep komisowy*, „Legnickie Słowo Polskie” 13.08.1950, nr 221, s. 8).

¹⁴⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z posiedzenia..., k. 303.

ściłym centrum miasta, jednak, jak się okazywało, w takich dzielnicach zwyczajnie brakowało dostępnych do tego lokali¹⁴⁹. Również zarobek w takich punktach był mniejszy, co przekładało się na pewien opór przed takimi przedsięwzięciami. Nie było przecież dla nikogo żadną tajemnicą, że na tzw. peryferiach trudno było utrzymać opłacalność np. sklepu z artykułami przemysłowymi¹⁵⁰. Mimo wszystko działania zmierzające do zmiany tej sytuacji zamierzano kontynuować¹⁵¹. Podobny problem dotyczył zresztą punktów usługowych, które również koncentrowały się zasadniczo w ściłym centrum miasta¹⁵².

Jak na to wszystko wskazuje, rok 1953 był ostatnim aktem prowadzonej od kilku dobrych lat walki z tzw. prywatną inicjatywą – o ile na dzień 1 stycznia 1953 r. w Legnicy działało trzydzieści prywatnych placówek handlowych, to już 1 września 1953 r. pozostały zaledwie dwie – sklep galanteryjny przy ul. Środkowej 49 i sklep papierniczy przy ul. Złotoryjskiej 22¹⁵³. Z „prywaciarzami”

walczone nawet na targowiskach, gdzie w zamian zamierzano uruchamiać stoiska zarządzane przez spółdzielnie. Na początku 1953 r. odnotowano pięćdziesiąt osiem straganów znajdujących się w rękach prywatnych, a już we wrześniu tego samego roku brak informacji o jakimkolwiek z nich¹⁵⁴. Pod koniec 1953 r. powołano zaś specjalne przedsiębiorstwo pod nazwą „Targowiska”, które miało od tej pory zarządzać handlem na legnickich targach, ściśle współpracując z lokalnymi spółdzielniami produkcyjnymi¹⁵⁵. A w tym czasie w mieście istniały dwa duże place targowe. Była to targowica przy ul. Wrocławskiej¹⁵⁶ oraz targowisko na placu przy skrzyżowaniu ul. Jagiellońskiej i ul. Chojnowskiej¹⁵⁷. Rozpoczęto też pracę nad uruchomieniem targowiska obok zamku – do końca grudnia 1953 r. miał zostać odgruzowany plac przy ul. M. Skłodowskiej-Curie¹⁵⁸. To tam niebawem miał się skupić handel targowy. W przypadku obu czynnych targowisk zwracano uwagę na ich *katastrofalny* stan higieny (używano też słowa *antysanitarny*), w tym

¹⁴⁹ APL, PMRNL, sygn. 4, Sprawozdanie PMRN w Legnicy o stanie realizacji uchwały sesji MRN z 13.01.1953 w sprawie zaspakajania potrzeb bytowych ludności pracującej, k. 425.

¹⁵⁰ APL, PMRL, sygn. 175, Protokół nr XXX/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 10.07.1953, k. 3–4.

¹⁵¹ APL, PMRNL, sygn. 5, Uchwała nr 27/VIII/53 sesji MRN w Legnicy z dnia 25.11.1953 w sprawie poprawy stopy życiowej ludności pracującej miasta Legnicy, k. 69.

¹⁵² APL, PMRNL, sygn. 173, Uchwała nr 30/VI/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 13.02.1953 ws. rozmieszczenia sieci punktów usługowych drobnej wytwórczości na terenie miasta, k. 261.

¹⁵³ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Notatka rozmieszczenia sieci handlu uspołecznionego i prywatnego oraz troski o zaopatrzenie świata pracy naszego miasta (9.09.1953), k. 210.

¹⁵⁴ APL, PMRNL, sygn. 176, Sprawozdanie Wydziału Handlu z oceny pracy instytucji handlowych i zaopatrzenia na odcinku zaspokojenia potrzeb bytowych naszego miasta, k. 247.

¹⁵⁵ *Ibidem*, Uchwała Prezydium MRN w Legnicy nr 188/LII/53 w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego pod nazwą „Targowiska” (20.11.1953), k. 314.

¹⁵⁶ APL, PMRNL, sygn. 394, Część opisowa do planu perspektywicznego potrzeb inwestycyjnych w zakresie hal i targowisk na 1954, 1955 i 1956 r., k. 96.

¹⁵⁷ *Martwe rozporządzenie Prezydium MRN w Legnicy*, JSP 9.01.1953, nr 7, s. 3; *Reflektorem po terenie. Logiczny wniosek*, JSP 25.08.1953, nr 201, s. 5.

¹⁵⁸ APL, PMRNL, sygn. 176, Notatka z przebiegu robót inwestycyjnych na placu targowym (18.12.1953), k. 482.

brak jakiegokolwiek zaplecza sanitarnego, co skutkowało zanieczyszczeniem wszystkich okolicznych zakamarków i ruin, gdzie ludność załatwiała swoje potrzeby fizjologiczne¹⁵⁹.

Miejsce prywatnych warsztatów, punktów i lokali usługowych oraz sklepów zajęły placówki spółdzielcze i państwowe, którymi niejednokrotnie kierowali ich dawni właściciele, teraz jednak zależni od władz spółdzielni lub przedsiębiorstwa. Wedle komunistycznej propagandy, to one, w przeciwieństwie do tzw. prywatniarzy, miały zapewnić robotnikom odpowiedni dostęp do produktów pierwszej potrzeby oraz usług na odpowiednim poziomie¹⁶⁰. Jeżeli chodzi o placówki handlowe, to na początku 1953 r. w Legnicy działały 243 sklepy. Najwięcej, bo dziewięćdziesiąt sześć z nich posiadał Miejski Handel Detaliczny (MHD) oraz Powszechna Spółdzielnia Spożywców (PPS), która miała ich siedemdziesiąt dwa¹⁶¹. W kolejnych miesiącach liczba sklepów dalej wzrastała i przykładowo jesienią tego samego roku MHD posiadał już 107 punktów sprzedaży¹⁶², a pod koniec roku łączna liczba placówek

tego rodzaju wynosiła już 267¹⁶³. Zastąpiono w ten sposób również prywatne restauracje i jadłodajnie, które teraz działały m.in. w ramach przedsiębiorstwa Legnickie Zakłady Gastronomiczne (LZG), które u progu 1953 r. posiadało dziesięć lokali, a w nich 1090 miejsc¹⁶⁴, a jednocześnie kierownictwo tego przedsiębiorstwa wnioskowało do Miejskiej Rady Narodowej o *całkowite zlikwidowanie prywatnej inicjatywy*¹⁶⁵. Co ciekawe, w 1952 r. pod egidą LZG funkcjonował jeszcze jeden lokal, który postanowiono jednak zamknąć ze względu na jego nierentowność – była to znajdująca się nad Kozim Stawem „Riwiera”¹⁶⁶. Inne działające wtedy lokale gastronomiczne to: „Odra” (ul. Chojnowska 37), „Bałtyk” (ul. Wrocławska 24)¹⁶⁷, „Piaś” (ul. Dworcowa?), „W-Z” (ul. Wrocławska?)¹⁶⁸, „Ludowa” (ul. Panieńska 52)¹⁶⁹, „Popularna” (ul. Kamienna 15), „Powszechna” (ul. Głogowska 16), „Polonia” (ul. Skarbowska 1/2), „Bar Teatralny” (Rynek) oraz restauracja na dworcu kolejowym¹⁷⁰. Jednakże i tutaj był widoczny trend wzrostowy, bo pod koniec 1953 r. LZG posiadały już szesnaście *punktów ży-*

¹⁵⁹ APL, PMRNL, sygn. 175, Pismo kierownika Stacji Epidemiologiczno-Sanitarnej w Legnicy do Wydziału Organizacyjnego Prezydium MRN w Legnicy z 16.09.1953, k. 456; APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie dot. stanu sanitarnego..., k. 379.

¹⁶⁰ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV..., k. 8.

¹⁶¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Notatka rozmieszczenia sieci..., k. 210. Przykładowo sklepy mięsne i rybne prowadzono pod egidą Miejskiego Handlu Mięsem: APL, PMRNL, sygn. 174, Sprawozdanie z działalności Miejskiego Handlu Mięsem w Legnicy za 1.01.–30.04.1953, k. 274–278.

¹⁶² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Sprawozdanie Komitetu Miejskiego..., k. 188.

¹⁶³ APL, PMRNL, sygn. 176, Sprawozdanie Wydziału Handlu..., k. 247.

¹⁶⁴ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie z działalności Legnickich Zakładów Gastronomicznych za rok 1952, k. 360.

¹⁶⁵ *Ibidem*, k. 373.

¹⁶⁶ APL, PMRNL, sygn. 268, Omówienie planu zakładów żywienia zbiorowego, b.p.

¹⁶⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Ocena z realizacji Uchwały..., k. 7.

¹⁶⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 121, Sprawozdanie z działalności przedsiębiorstwa LZG za okres III-go kwartału i 9 miesięcy 1953 r. (19.10.1953), k. 111.

¹⁶⁹ W *legnickich restauracjach wprowadzono wysokokaloryczne zupy z mięsem*, JSP 25–26.10.1953, nr 253, s. 5.

¹⁷⁰ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie dot. stanu sanitarnego miasta oraz stanu zdrowotności mieszkańców m. Legnicy, k. 378.

wienia zbiorowego¹⁷¹. Swoją ofertę rozwijały też spółdzielcze usługi. W marcu 1953 r. Spółdzielnia Pracy Chemicznego Czyszczenia i Farbowania „Czystość” chwaliła się uruchomieniem pierwszego w mieście punktu cerowania garderoby¹⁷².

Nadal jednak istniały takie gałęzie prywatnego biznesu, z którymi komuniści nie mogli sobie poradzić. Jedną z takich nielicznych branż, gdzie „prywatna inicjatywa” miała się całkiem dobrze byli taksówkarze – przedstawiciele władz ubolewali, że na szesnaście pojazdów tylko dwa były taksówkami spółdzielczymi (spółdzielnia „Naprzód”), a w dodatku na przestrzeni poprzednich lat odnotowano wzrost liczby prywatnych taksówek w Legnicy¹⁷³.

Na marginesie trzeba odnotować też istnienie nielegalnego handlu z radzieckimi wojskowymi. Chociaż korzyści z niego czerpały obie strony, oficjalnie to Polaków przedstawiano jako stronę inicjującą cały proceder, a niektórzy mieli się wręcz dopuszczać nachalnego *zaczepiania* oficerów, proponując im dobry zarobek¹⁷⁴. Tak więc oficjalnie zły Polak – spekulant starał się sprowadzić na złą drogę z zasady uczciwego i dobrodusznego żołnierza „bratniego” Związku Radzieckiego.

W ZAKŁADACH PRACY

W 1953 r. na terenie miasta funkcjonowało dziewięćdziesiąt sześć zakładów pracy, w tym czterdzieści takich, które zatrudniały ponad pięćdziesięciu pracowników¹⁷⁵. Ponadto Legnica znajdowała się w przededniu rewolucji na lokalnym rynku pracy, jaką była budowa Legnickich Zakładów Metalurgicznych (późniejsza Huta Miedzi „Legnica”) – wcześniej przemysł ciężki był nieobecny w mieście. Budowa cały czas trwała, aczkolwiek do końca interesującego nas roku wiele już zrobiono, a w dodatku 24 grudnia 1953 r. doszło do pierwszego spustu miedzi z pieca płomiennego tymczasowej rafinerii ogniowej, co uznawane jest za datę „narodzin” zakładu, aczkolwiek do rozpoczęcia pełnego procesu produkcyjnego było jeszcze daleko¹⁷⁶. Postępy w budowie były zaś skrupulatnie omawiane przez lokalne władze partyjne¹⁷⁷, a jednocześnie uważnie śledzone przez UB, które regularnie oceniało sytuację na terenie LZM¹⁷⁸. Pod koniec 1953 r. jego funkcjonariusze mieli już na oku *figurantów*, których podejrzewali o *sabotaż*¹⁷⁹.

W mieście działał przemysł dziewiarski, któ-

¹⁷¹ APL, PMRNL, sygn. 176, Sprawozdanie Wydziału Handlu..., k. 247.

¹⁷² W Legnicy powstał punkt usługowy cerowania garderoby, JSP 5.03.1953, nr 54, s. 3.

¹⁷³ APL, PMRNL, sygn. 175, Protokół z przeprowadzonej kontroli w Referacie Komunikacyjnym przez Komisję Komunikacyjną, k. 555.

¹⁷⁴ *Ibidem*, Protokół z plenum Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 21.03.1953, k. 148.

¹⁷⁵ APL, PMRNL, sygn. 5, Sprawozdanie ze stanu BHP w zakładach pracy na terenie miasta Legnicy, k. 87.

¹⁷⁶ M. Makuch, *Legnica w kolorze miedzi. 60 lat Huty Miedzi „Legnica”*, Legnica 2015, s. 36.

¹⁷⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 121, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 3.12.1953, k. 209–213; *ibidem*, Sprawozdanie z postępu robót budowy Legnickich Zakładów Metalurgicznych za 1.10.–30.11.1953, k. 218–224; *ibidem*, Sprawozdanie komisji z ramienia Komitetu Miejskiego w Legnicy w sprawie zbadania wykonania planu rzeczowego inwestycji i budowy huty oraz pracy polityczno-wychowawczej na zakładzie, k. 226–230.

¹⁷⁸ AIPNW r., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 174–175; AIPNW r., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP w Legnicy za maj 1953 r., k. 180.

¹⁷⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 202.

ry od 1952 r. został podzielony na dwa zakłady: Legnickie Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego (ul. ks. P. Ściegiennego i Przemysłowa) i Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego im. Hanki Sawickiej (ul. Dworcowa)¹⁸⁰. W tym pierwszym, gdzie pracowało ponad osiemset osób, chwalono się wówczas m.in. rozszerzeniem produkcji o berety¹⁸¹. Oferta legnickich dziewiarzy była jednak o wiele szersza i np. w zakładzie przy ul. Dworcowej produkowano m.in. bezrękawniki, pulowery, golfy, półgolfy, spodenki, spodenki kąpielowe¹⁸², koszule nocne, bluzy robocze, spodnie robocze, wiatrówki¹⁸³, koszulki, śpioszki, szale¹⁸⁴, reformy oraz wkłady do rękawiczek¹⁸⁵. W zakładzie pracowało ponad tysiąc osób¹⁸⁶. „Hanka” prowadziła też własny przyzakładowy żłobek oraz przedszkole i świetlicę dla dzieci w wieku od 7 do 14 lat¹⁸⁷ i nie była tutaj wyjątkiem, bo swoje żłobki i przedszkola prowadziły również inne duże zakłady oraz instytucje¹⁸⁸.

Prężnie działały uruchomione zaraz po wojnie Legnickie Zakłady Przemysłu Odzieżowego, które od kilku lat dysponowały kompleksem fabrycznym przy ul. Słubickiej (wcześniej siedziba zakładów mieściła się przy obecnej ul. W. Łukasińskiego)¹⁸⁹. W późniejszym „Elpo”, zatrudniającym wówczas ponad tysiąc dwustu pracowników, produkowano odzież roboczą, płaszcze ochronne, wiatrówki oraz koszule (nocne, daytime i sportowe)¹⁹⁰. Natomiast o wyrobach Legnickich Zakładów Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, które posiadały swoje zakłady przy ul. Krętej 5 i 10, Górniczej 2 oraz Głogowskiej 49¹⁹¹, zatrudniających ponad pół tysiąca osób, pisano nawet w gazetach¹⁹². Innym znanym zakładem, zajmującym się produkcją nakryć stołowych, były Legnickie Zakłady Platerów (późniejsza „Lefana”). W tym przypadku przedsiębiorstwo przechodziło spore zmiany, gdyż w związku z ważnymi problemami z dostawą srebra z końcem

---

¹⁸⁰ APL, Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego „Milana” w Legnicy 1945–2003, sygn. 109, Historia Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego „Milana” w Legnicy, Legnica 1963, s. 6 [mps], b.p.

¹⁸¹ *Ibidem*, s. 7 [mps], b.p.

¹⁸² APL, Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego „Hanka” w Legnicy 1952–1995 [dalej: ZPD „Hanka”], sygn. 197, Analiza kształtowania się kosztów wytwarzania w okresie od 1.01. do 31.12.1953, k. 25.

¹⁸³ *Ibidem*, Analiza bilansu za 1953 r., k. 45.

¹⁸⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie z działalności Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego im. H. Sawickiej za I kwartał oraz kwiecień i maj 1953 r., k. 360.

¹⁸⁵ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 251, Sprawozdanie dyrektora ZPD im. H. Sawickiej w Legnicy z wykonania planu produkcyjnego za sierpień 1953 r., b.p.

¹⁸⁶ APL, ZPD „Hanka”, sygn. 197, Analiza bilansu za..., k. 49.

¹⁸⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 251, Sprawozdanie Rady Zakładowej z Komisji Bytowo-Socjalnej przy ZPD im. H. Sawickiej w Legnicy (22.09.1953), b.p.

¹⁸⁸ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie dot. stanu sanitarnego..., k. 375–376.

¹⁸⁹ APL, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Elpo” w Legnicy 1948–1994, sygn. 87, Zakłady Przemysłu Odzieżowego im. Władysława Gomułki – Wiesława „Elpo” w Legnicy w latach 1946–1989, k. 1.

¹⁹⁰ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 173, Sprawozdanie z wykonania planu produkcyjnego za miesiąc marzec i I kwartał 1953 r., k. 85–86.

¹⁹¹ APL, PMRNL, sygn. 175, Pismo Dyrektora Zakładu do Prezydium MRN w Legnicy z 7.08.1953, k. 260.

¹⁹² *Tysiące butelek wina do sklepów w całym kraju dostarcza wytwórnia z Legnicy*, JSP 20–21.12.1953, nr 303, s. 3.

1952 r. podjęto decyzję o dostosowaniu przedsiębiorstwa do produkcji wyrobów ze stali¹⁹³. Swoją działalność z każdym rokiem rozwijała również Legnicka Fabryka Fortepianów i Pianin, zajmująca się produkcją nowych instrumentów oraz rekonstrukcją starych, które pozyskiwano w ramach prowadzonej „Akcji Wraków”¹⁹⁴. Zatrudniała wówczas 325 pracowników¹⁹⁵. To jednak tylko wybrane przykłady i warto chociaż zasygnalizować jeszcze działalność Zakładów Mleczarskich, Zakładów Mięsnych, Browaru (wówczas jego właścicielem były Chojnowskie Zakłady Słodownicze w Chojnowie)¹⁹⁶, Zakładów Farmaceutycznych¹⁹⁷ czy Wytwórni Płyt Izolacyjnych¹⁹⁸. Wiele miejsc pracy zapewniał też tutejszy węzeł kolejowy oraz drugi, znajdujący się w pobliskich Miłkowicach, a także instytucje i liczne przedsiębiorstwa państwowe/samorządowe.

W Legnicy działało też wiele spółdzielni, z któ-

rych niektóre swoje wyroby sprzedawały w prowadzonych przez siebie punktach handlowych, a inne prowadziły własne punkty usługowe. Do takich podmiotów należała np. Spółdzielnia Inwalidzka „Wspólny Wysilek”, która posiadała na terenie całego miasta siedemnaście placówek handlowych i usługowych¹⁹⁹. Taką samą liczbę swoich punktów miała Spółdzielnia Szewsko-Cholewka „Dobrobyt”, z czego trzy z nich znajdowały się na terenie powiatu²⁰⁰. Czternaście punktów usługowych na terenie Legnicy, powiatu legnickiego i powiatu złotoryjskiego posiadała Spółdzielnia Pracy Krawieckiej „Jedność”²⁰¹. Trzema mniej dysponowała Spółdzielnia Pracy „Precyzja”²⁰². Natomiast Spółdzielnia „Karton” prowadziła pięć zakładów, w tym jeden w Chojnowie²⁰³, a spółdzielnia „Fotografika” trzy (ul. Wrocławska 29, ul. Grodzka 59 i ul. Chojnowska 36)²⁰⁴. Istniały też: Spółdzielnia Fryzjerska „Uroda”, Spółdzielnia Elektrometal, Spółdzielnia

¹⁹³ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Opisowe sprawozdanie z działalności Legnickich Zakładów Platerów w Legnicy za okres 1.01.–22.09.1953, k. 247.

¹⁹⁴ APL, LFFiP, sygn. 38, Sprawozdanie opisowe z działalności Legnickiej Fabryki Fortepianów i Pianin za luty 1953 r., b.p.

¹⁹⁵ APL, PMRNL, sygn. 174, Sprawozdanie Podreferatu Inspekcji Pracy z wykonawstwa zarządzeń poinspekcyjnych w Fabryce Fortepianów i Pianin oraz Farbiarni LZPD w Legnicy, k. 473.

¹⁹⁶ APL, PMRNL, sygn. 175, Sprawozdanie ze stanu BHP w zakładach pracy należących do przemysłu spożywczo-chemicznego na terenie miasta Legnicy, k. 263.

¹⁹⁷ APL, PMRNL, sygn. 5, Wykaz zakładów pracy znajdujących się na terenie miasta Legnica, k. 108.

¹⁹⁸ APL, PMRNL, sygn. 176, Sprawozdanie z działalności Wytwórni Płyt Izolacyjnych w Legnicy od 1.01. do 1.12.1953, k. 454–455.

¹⁹⁹ APL, PMRNL, sygn. 175, Sprawozdanie z działalności Spółdzielni Inwalidów Wspólny Wysilek w Legnicy za 1.01.–30.06.1953, k. 29.

²⁰⁰ APL, PMRNL, sygn. 176, Sprawozdanie Zarządu Spółdzielni Szewsko-Cholewka „Dobrobyt” w Legnicy z 2.11.1953 w sprawie działalności punktów usługowych, k. 217.

²⁰¹ *Ibidem*, Sprawozdanie Sp-ni Pracy Krawieckiej „Jedność” im. M. Buczka w Legnicy z działalności punktów usługowych i ich rozmieszczenia, k. 221.

²⁰² *Ibidem*, Sprawozdanie z działalności punktów usługowych na odcinku zaspokajania potrzeb świata pracy, k. 224.

²⁰³ APL, PMRNL, sygn. 175, Protokół z kontroli przeprowadzonej w Spółdzielni „Karton” przez kierownika Referatu Przemysłu i pracownicę MKPG ob. Miłkowską w dniu 13.09.1953 w obecności pracownika spółdzielni ob. Biegańskiego i planistki, k. 542.

²⁰⁴ *Ibidem*, Protokół z przeprowadzonej kontroli w Spółdzielni „Fotografika” w dniu 17.09.1953, k. 544.

Budowlana SBIP i Spółdzielnia Remontowo-Konserwacyjna czy Spółdzielnia Wyroby Drzewne²⁰⁵. W dokumentach pojawiają się też: Spółdzielnia Szczotkarsko-Szczeciniarska „Szczotkarz”²⁰⁶, Spółdzielnia Chemiczno-Olejarska im. 11 Lutego, Spółdzielnia Wyrobków Szklanych, Spółdzielnia Wędliniarska „Zjednoczenie” lub Spółdzielnia Przemysłu Ludowego i Artystycznego²⁰⁷. Cały czas tworzono też nowe spółdzielnie, jak np. w październiku 1953 r., gdy podjęta została uchwała o powstaniu spółdzielni dekoracyjnej²⁰⁸.

Co do sytuacji w samych zakładach pracy, to panujący wówczas stalinizm odciskał w nich swoje wyraźne piętno. Dlatego też szczególne miejsce w podejmowanych dyskusjach wewnątrz i na zewnątrz przedsiębiorstw zajmowała chociażby idea współzawodnictwa pracy, przodowników pracy, którzy mieli być chlubą każdego zakładu – ich zdjęcia wisiały w zakładowych gablotach, byli odznaczani i wyróżniani na zebraniach załóg²⁰⁹, pisano o nich w prasie²¹⁰, organizowano im spotkania z najmłodszymi²¹¹. Mówiono o *bojowych*

załogach, gotowych wypełnić każde podjęte przez siebie zobowiązanie²¹². Na partyjnych zebraniach regularnie omawiano aktualne problemy współzawodnictwa – proponowano wówczas stopniowe odchodzenie od współzawodnictwa akcyjnego (czyli zobowiązania okolicznościowe/okresowe) i skupienie się na współzawodnictwie systemowym (czyli stałe podnoszenie wyników produkcyjnych do jak najwyższego poziomu), które o wiele lepiej miało przyczynić się do realizacji założonych celów²¹³. Należy też pamiętać, iż do współzawodnictwa włączyły się nie tylko duże przedsiębiorstwa, ale również małe punkty usługowe należące do poszczególnych spółdzielni²¹⁴. Za realizację powziętych planów odpowiedzialna była przede wszystkim dyrekcja danego zakładu, ale rozliczano z tego także szefów partyjnych komórek²¹⁵. A ci za wszelką cenę chcieli się z tych zadań wzorowo wywiązać.

Starano się również wypełniać powzięte na dany rok kalendarzowy plany produkcyjne, plany funduszu płac etc. – z jednej strony wychwalano załogi wykonujące je przed czasem i ponad założony wy-

---

²⁰⁵ *Ibidem*, Koreferat, k. 228.

²⁰⁶ APL, PMRNL, sygn. 174, Sprawozdanie Zarządu Spółdzielni Pracy „Szczotkarz” w Legnicy za rok 1952 do chwili obecnej, k. 442–443.

²⁰⁷ APL, PMRNL, sygn. 176, Pismo Referatu Finansowego Prezydium MRN w Legnicy do Referatu Organizacyjnego Prezydium MRN w Legnicy z 31.10.1953, k. 263–264.

²⁰⁸ *Ibidem*, Uchwała nr 170/XLV/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 23.10.1953, k. 64.

²⁰⁹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie komisji z przeprowadzonej kontroli w ZPD im. Hanki Sawickiej w Legnicy (23.06.1953), k. 371. Zob. także: *W Dniu Spółdzielczości otrzymali nagrody produkujący pracownicy legnickiej Wzorcowni Wytwórni Wędlin*, JSP 15.09.1953, nr 219, s. 5.

²¹⁰ *Nasi korespondenci piszą. WOZM i PZZ w Legnicy*, JSP 21.10.1953, nr 248, s. 3.

²¹¹ *Górnik z „Bolesława Chrobrego” odwiedził w dniu Barbórki dzieci w legnickiej szkole TPD przy ul. J. Krasickiego*, JSP 10.12.1953, nr 294, s. 3.

²¹² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 181, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy budowie LZM z 17.02.1953, k. 28.

²¹³ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 191, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR węzła kolejowego Legnica z 30.03.1953, k. 332.

²¹⁴ APL, PMRNL, sygn. 4, Protokół nr V/53..., k. 607.

²¹⁵ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 13.08.1953, k. 264.

miar²¹⁶, z drugiej strony wytykano te, które z takimi zobowiązaniami miały pewne problemy²¹⁷. Natomiast wśród zakładowych aktywistów pojawiały się też pomysły stygmatyzowania osób nieprzykładających się do swojej pracy, jak np. *tablice bumelantów*²¹⁸. Wszystkie takie przypadki szczegółowo analizowano na partyjnych zebraniach²¹⁹, gdzie regularnie omawiano sytuację współzawodnictwa pracy w poszczególnych przedsiębiorstwach²²⁰. Składano w tej sprawie osobne sprawozdania²²¹. Zagadnieniem tym zajmowały się również zakładowe rady²²². Przedstawiciele zakładów odnoszących sukcesy na tym polu (np. pod koniec roku 1952 ekspedycja towarowa na legnickim węźle kolejowym osiągnęła drugi wynik w całym kraju) chwalili się swoimi osiągnięciami²²³. Sytuację pod tym kątem obserwowali również funkcjonariusze UB²²⁴. Z kolei o promowanie takich idei wśród pracowniczych załóg dbał z ramienia partii komunistycznej specjalny Wydział Propagandy przy legnickim Komitecie PZPR. Pod jego kierunkiem w lokalnych zakładach

działało blisko pięćdziesięciu prelegentów, którzy z kolei szkolili tam ponad trzystu agitatorów²²⁵. Innym promowanym przez komunistów zjawiskiem była tzw. łączność miasta ze wsią. W praktyce działania miały dosyć szeroki charakter. Raz było to wsparcie ze strony załóg zakładów przy pracach na roli (żniwa, wykopki etc.), drugim *krzewienie kultury* poprzez występy zakładowych zespołów artystycznych²²⁶.

Wszystkim tego rodzaju działaniom towarzyszyła nachalna, wszechobecna propaganda dobrobytu, który ma przynieść polskim robotnikom wprowadzany w kraju system. Nie brakowało więc haseł pokroju: *Towarzysz Stalin uczy, że człowiek jest najważniejszym czynnikiem w budowie Socjalizmu i dlatego też musimy strzec, aby wszystkie zdobycze socjalne dotarły do każdego człowieka pracy*²²⁷. Do promowania takich treści wykorzystywano m.in. radiowęzły oraz tzw. propagandę pogładową, czyli wspomniane już zakładowe gabloty²²⁸.

Pomimo tego, iż oficjalnie głośzono, że w tzw.

²¹⁶ *Nasi korespondenci piszą. Pracownicy Legnickich Zakładów Przetwórstwa Owocowo-Warzywniczego plan sierpniowy wykonali w 103,9 proc.*, JSP 15.09.1953, nr 219, s. 5.

²¹⁷ *Brak rytmiczności w pracy Legnickiej Fabryki Fortepianów*, JSP 26-27.04.1953, nr 98, s. 5.

²¹⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 181, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy budowie LZM z 1.09.1953, k. 35.

²¹⁹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 121, Notatka informacyjna z wykonania planów produkcyjnych na terenie miasta Legnicy (13.10.1953), k. 65–70; *ibidem*, Notatka informacyjna z wykonania planów produkcyjnych na terenie miasta Legnicy, k. 259–261.

²²⁰ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z poszerzonego plenum Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 11.07.1953, k. 203.

²²¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 171, Sprawozdanie z podejmowania zobowiązań na miesiąc lipiec przez LZP Legnica, b.p.

²²² APL, LFFiP, sygn. II/1, Protokół z zebrania pracowników LFFiP poświęconego rozdaniu nagród i listów pochwalnych za współzawodnictwo IV kwartału 1952 r., k. 73.

²²³ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV..., k.10.

²²⁴ AIPNW., sygn. 053/241-242, Sprawozdanie miesięczne PUBP..., k. 181.

²²⁵ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Sprawozdanie Wydziału Propagandy o pracy masowo politycznej na zakładach pracy (28.07.1953), k. 136.

²²⁶ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie Wydziału Propagandy Komitetu Miejskiego PZPR o realizacji uchwały KC i KW w sprawie pracy Komisji i Ekip Łączności miasta ze wsią (14.04.1953), k. 215–218.

²²⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Protokół z przeprowadzonej kontroli..., k. 112.

²²⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 173, protokół nr 23 z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy LZPO w Legnicy z 10.07.1953, k. 133.

Polsce Ludowej dobro pracowników, ludu robotniczego, jest najważniejsze, to w rzeczywistości było całkiem inaczej. Widać to chociażby po warunkach pracy, które w wielu zakładach były nie do pozazdroszczenia. Nie była to zresztą żadna wiedza tajemna, bo przeprowadzane cyklicznie kontrole wykazywały w nich poważne uchybienia związane z higieną i bezpieczeństwem pracy, a niekiedy mówiono nawet, iż mają one wręcz *urągać* pracującym tam ludziom²²⁹. W zakładach brakowało chociażby odzieży i obuwia ochronnego²³⁰. Kontrola przeprowadzona przez urzędników Obwodowego Inspektora Pracy wykazała, że najgorzej z BHP było w Wytwórni Octu i Musztardy, w Wytwórni Płyt Izolacyjnych, w Legnickiej Fabryce Fortepianów i Pianin, w niektórych oddziałach zakładów dziewiarskich (farbiarnie, garbarnie) oraz w kilku spółdzielniach. Z kolei w innych określano panujące tam warunki jako *dostateczne*²³¹. Co więcej, nie pomagały tutaj kontrole, bo postanowień poinspekcyjnych po prostu nie wykonywano²³². Natomiast w protokole z narady w Wydziale Zdrowia Prezydium MRN warunki pracy w Legnickich Zakładach Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego opisano w sposób następujący:

Stan higieniczno-sanitarny niezadowalający, na halach produkcyjnych woda i rozbite butelki. Pracownicy narażeni są na przeziębienie i niszcze-

*nie obuwia ochronnego, którego przydział jest regramentowany. Z powodu częstych stłuczeń, automatycznie napełnianych butelek, urazowość duża. Pracownicy kiszarni pracują w pomieszczeniu wilgotnym, nieopalanym, ciemnym i źle oświetlonym. Nagromadzone odpadki nie są systematycznie usuwane [...]. Stan sanitarny ustępów dostateczny, jednak ze względu na ilość zatrudnionych pracowników ich liczba [jest] nieodpowiednia [...]. Brak sfluwaczek, dwie studnie znajdujące się na podwórzu niezabezpieczone przez zanieczyszczeniem. W rozlewni pracownicy nie posiadają w dostatecznej ilości czepków i fartuchów ochronnych [...]*²³³.

Chociaż wszyscy byli świadomi tego problemu na horyzoncie nie było widać rozwiązania, bo wbrew temu, co oficjalnie głoszone, to nie człowiek był najważniejszy, a powzięty plan produkcyjny, który za wszelką cenę trzeba było wykonać.

SZKOLNICTWO

W omawianym okresie działało w Legnicy osiem szkół podstawowych siedmioklasowych (nr 1–6, a także nr 7 przeznaczona głównie dla dzieci pochodzenia żydowskiego oraz nr 9 z niemieckim językiem nauczania), jedna szkoła 11-letnia (siedem lat podstawowej + cztery lata liceum), szko-

---

²²⁹ APL, PMRNL, sygn. 4, Sprawozdanie z działalności Komisji Pracy i Pomocy Społecznej przy Prezydium MRN w Legnicy za 1952 r., k. 241-242; APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Opisowe sprawozdanie z działalności..., k. 251; *ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 17.12.1953, k. 271–272.

²³⁰ APL, PMRNL, sygn. 175, Protokół nr XXXIV/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 14.08.1953, k. 242.

²³¹ APL, PMRNL, sygn. 5, Sprawozdanie ze stanu BHP w zakładach pracy na terenie miasta Legnicy, k. 87–88.

²³² APL, PMRNL, sygn. 174, Protokół nr XXIX/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 26.06.1953, k. 456.

²³³ APL, PMRNL, sygn. 173, Protokół z odbytej narady z lekarzami przemysłowymi w dniu 9.01.1953 w Wydziale Zdrowia Prezydium MRN, k. 96.

ła dla pracujących, Szkoła Ćwiczeń²³⁴ oraz szkoła specjalna (nr 8)²³⁵. Jeżeli chodzi o szkoły średnie, to działały trzy licea (Liceum Pedagogiczne, Liceum Ogólnokształcące, Liceum Korespondencyjne), pięć techników (Technikum Finansowe, Technikum Handlowe, Technikum Piekarskie, Technikum Przemysłu Spożywczego, Technikum Samochodowe) oraz dwie zasadnicze szkoły zawodowe (Szkoła Odzieżowa, Zasadnicza Szkoła Zawodowa). Istniała też Szkoła Muzyczna²³⁶.

Trzy z nich (szkoły podstawowe nr 2 i 5, szkoła 11-letnia) były placówkami świeckimi, czyli szkołami działającymi pod egidą Towarzystwa Przyjaciół Dzieci²³⁷. Tego typu placówki miały być wzorem dla innych szkół, symbolem socjalistycznego postępu i kuźnią nowych pokoleń. Oprócz takich górnolotnych haseł wyróżniał je przede wszystkim brak lekcji religii. Wierzono, że usunięcie katechezy z planu szkolnego pomoże wykształcić z dzieci „ludzi socjalizmu”, że przerwie to ich więź z kościołem. Nadzieje te okazały się płonne – wiara chrześcijańska była bardzo mocno zakorzeniona w ówczesnym społeczeństwie. Dlatego w marcu 1953 r. na plenum KM PZPR alarmowano, iż *W szkole TPD odradzają*

*się zwyczaję chodzenia dzieci do kościołów*²³⁸. Nie był to jedyny taki głos. Z kolei Wojciech Dindorf, wówczas młody nauczyciel w szkole TPD przy ul. Zielonej (11-letnia), w swoich wspomnieniach zapisał ciekawą anegdotę:

[...] *po śmierci Stalina [...] kazano smutek wyrażać, ciszę zachować, wywiesić gazetki ściennie o tematyce dot. Wodza i Pogromcy Faszyzmu itp. Urządziliśmy na półpiętrze, coś co mogło przypominać ołtarz. Na stole przykrytym czerwoną płachtą stało popiersie z papierowej masy. Pół białego dużego Stalina stało w otoczeniu wazonów z kwiatami. Janek [jeden z uczniów – M.Ż.] zainstalował oświetlenie [...]. Kilku dziewczynkom z młodszych klas inaczej się to widocznie kojarzyło, bo kiedyś podeszły [...] i korzystając z ostatniego stopnia schodów jak z klęcznika przeżegnały się i chwilę pomodliły. Potem ktoś – chyba dowcipkował – rozpowiadał, że mówiły „Ojcze nasz”²³⁹.*

Problem nie dotyczył tylko szkół TPD, bo podobne działania prowadzono także w innych placówkach, które chciano przekształcać na wzór radziecki. Pierwsze takie poczynania już podejmowano – np. we wrześniu 1953 r. informowano o przeję-

²³⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Analiza wyników nauczania za III okres 1952/53 w szkołach podstawowych na terenie miasta Legnicy, k. 262; APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Sprawozdanie z wyników nauczania za rok szkolny 1952/53 i przygotowania do roku szk.[olnego] 1953/1954 ze szczególnym rozeznaniem przydatności kadr nauczycielskich na odcinku szkolnictwa podstawowego, k. 37; APL, PMRNL, sygn. 173, Analiza wyników nauczania na I półroczu 1952/53 w szkołach podstawowych na terenie miasta Legnicy, k. 268–269.

²³⁵ APL, PMRNL, sygn. 4, Koreferat Komisji Oświaty z działalności Wydziału Oświaty Prezydium MRN w Legnicy w zakresie szkolnictwa, k. 232; APL, PMRNL, sygn. 173, Analiza z wykonania planu gospodarczego za IV-ty kwartał 1952 roku w zakresie oświaty, k. 489.

²³⁶ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Sprawozdanie z zakończenia roku szkolnego 1952/1953 w szkołach ogólnokształcących stopnia licealnego i szkołach zawodowych na terenie miasta Legnicy (8.07.1953), k. 53.

²³⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Analiza wyników nauczania..., k. 262.

²³⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum..., k. 148.

²³⁹ W. Dindorf, *Jeszcze garść wspomnień*, [w:] *Palkówna nie oblała matury! My, pierwsza dekada 1945–1955*, pod red. R. Bojara, R. Gajewskiego i D. Szmigiel, Legnica 2009, s. 144–145.

ściu legnickiej Zasadniczej Szkoły Zawodowej na nowy system nauczania (*laboratoryjny*, niestety, nie wytłumaczono na czym dokładnie miał polegać), wzorowany na rozwiązaniach stosowanych w ZSRR²⁴⁰. Od władz oświatowych domagano się natomiast, aby [...] *kłaść w dalszym ciągu nacisk by ideologia marksistowsko-leninowska była ciągłym tematem nauki wśród uczącej się młodzieży, która w zrozumieniu jej dążyłaby do utrwalenia budującego się socjalizmu w Polsce Ludowej*²⁴¹. W dyskusjach partyjnych o szkole pojawiały się też głosy, że trzeba zastanowić się nad składem kadry pedagogicznej, a zwłaszcza nad nauczycielami historii oraz *nauki o Polsce i świecie*²⁴². Zwracano przy tym uwagę, że potrzeba tam tzw. świeżej krwi, bo starzy nauczyciele nie wychowują dzieci w *duchu socjalistycznym*²⁴³. Na konferencji partyjnej w lutym 1953 r. Henryka Zbroja, wówczas I Sekretarz POP PZPR przy Liceum Pedagogicznym w Legnicy mówiła, iż *Nauczyciel winien być odpowiednio wyszkolony w idei Marksizmu-Leninizmu*²⁴⁴. Na marginesie warto dodać, iż także w szkołach promowane było współzawodnictwo oraz podejmowanie okolicznościowych zobowiązań²⁴⁵. Niekiedy

osiągały one w tym zauważalne wyniki na poziomie wojewódzkim²⁴⁶.

W Legnicy działało też jedenaście przedszkoli (w tym pięć zakładowych) z 28 oddziałami, do których uczęszczało blisko tysiąc dzieci²⁴⁷. W najbliższej przyszłości planowano też budowę przedszkola PKP przy ul. Łąkowej²⁴⁸.

SŁUŻBA ZDROWIA W KAMIENICACH

W tamtym czasie w mieście działały trzy szpitale: Szpital Miejski przy ul. Reymonta (Szpital nr 1), a także posiadające jedną dyrekcję Miejski Szpital Zakaźny przy ul. Polnej (dzisiaj ul. Daszyńskiego) i Szpital Dziecięcy przy ul. Poselskiej (jako Szpital nr 2), który upodmiotowiono z dniem 1 stycznia 1954 r.²⁴⁹. Łącznie placówki te miały dziesięć oddziałów dysponujących około 480 łóżkami²⁵⁰. Ponadto poradnie specjalistyczne prowadził Miejski Ośrodek Zdrowia, którego agendy zlokalizowane były w pięciu budynkach przy ul. Powstańców 6, 9,

---

²⁴⁰ Notatnik dolnośląski, JSP 23.09.1953, nr 226, s. 7.

²⁴¹ APL, PMRNL, sygn. 4, Koreferat Komisji Oświaty..., k. 233.

²⁴² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Protokół z posiedzenia dodatkowego egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 16.08.1953, k. 171.

²⁴³ *Ibidem*, k. 172.

²⁴⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 103, Protokół z IV..., k. 10.

²⁴⁵ *Uczniowie szkoły zawodowej w Legnicy wezwali do współzawodnictwa młodzież szkoły zawodowej Pafawagu*, JSP 13.02.1953, nr 37, s. 3.

²⁴⁶ *Szkoły zawodowe w Legnicy, Kłodzku i Obornikach Śląskich zwyciężyły w II etapie współzawodnictwa*, JSP 17.04.1953, nr 90, s. 3.

²⁴⁷ APL, PMRNL, sygn. 173, Analiza wyników pracy za I półrocze 1952/53 w przedszkolach na terenie m. Legnicy, k. 513–514.

²⁴⁸ APL, PMRNL, sygn. 175, Protokół nr XXXV/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 23.08.1953, k. 277.

²⁴⁹ APL, PMRNL, sygn. 176, Protokół nr L/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 9.11.1953, k. 270.

²⁵⁰ APL, PMRNL, sygn. 4, Komisja Zdrowia, k. 206; APL, PMRNL, sygn. 176, Sprawozdanie z wykonania planu gospodarczego za III kwartał 1953 r. w zakresie Służby Zdrowia, k. 102.

10 oraz ul. Mickiewicza 21, 24²⁵¹. Jak na ówczesne warunki Dolnego Śląska, były to więc duże liczby, jednakże fakt ten sprawiał, iż do legnickich placówek zgłaszali się również pacjenci z sąsiednich powiatów, co wpływało wyraźnie na przeciążenie całego systemu²⁵² – w jednym z dokumentów pisało, iż [...] *Szpital przy ulicy Reymonta 1 zasadniczo jest nie szpitalem miejskim, a obwodowym obejmującym swym zasięgiem 6 powiatów*²⁵³. Zmagano się również z innymi trudnościami. Kierownictwo Wydziału Zdrowia wprost wskazywało, że problem polega zasadniczo na tym, iż *Szpital przy ul. Reymonta nie jest budynkiem przygotowanym na szpital, a jest budynkiem mieszkalnym*²⁵⁴. Dlatego w planach była budowa nowego szpitala, ale w tamtym momencie były to tylko dosyć mało sprecyzowane założenia na przyszłość²⁵⁵. Sama dyrekcja Szpitala Miejskiego nr 1 postulowała utworzenie dwóch nowych placówek z liczbą 500 łóżek, dodając, iż *Budowa [...] nowych szpitali nie byłaby konieczna [...], gdyby Jednostka*

*Radziecka oddała do naszej dyspozycji szpital przy ul. Złotoryjskiej lub Chojnowskiej*²⁵⁶. To jednak nie było wówczas możliwe. Pojawia się za to o wiele bardziej konkretna informacja o odbudowie szpitala przy ul. Jaworzyńskiej²⁵⁷, chociaż tam cały proces spowalniał fakt, iż budynek nadal był zamieszkały przez osoby prywatne, dla których brakowało nowych mieszkań²⁵⁸. Z tego, ale też i innych powodów, jak brak materiałów, problemy z dokumentacją oraz z płatnościami za roboty budowlane, termin oddania szpitala został przesunięty na lato 1954 r.²⁵⁹. Nie najlepszy stan przedstawiał również szpital dziecięcy, który miał być zagrzybiony, a [...] *grzyb ciągnie się na II piętro*²⁶⁰. Lokalna służba zdrowia cierpiała też na brak odpowiedniej liczby lekarzy²⁶¹, których łącznie w Legnicy było dwudziestu sześciu²⁶². Ogromnie obłożone były także ambulatoria i poradnie Miejskiego Ośrodka Zdrowia, które również nie mogły przyjąć wszystkich potrzebujących, a oczekiwanie na wizytę wydłużało się²⁶³.

²⁵¹ APL, PMRNL, sygn. 174, Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Zdrowia, k. 125.

²⁵² APL, PMRNL, sygn. 4, Komisja Zdrowia, k. 206.

²⁵³ APL, PMRNL, sygn. 394, Wnioski członka Komisji Planowania Gospodarczego, k. 50.

²⁵⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z posiedzenia..., k. 294.

²⁵⁵ APL, PMRNL, sygn. 4, Komisja Zdrowia..., k. 206, 208.

²⁵⁶ APL, PMRNL, sygn. 394, Pismo Dyrektora Szpitala Miejskiego nr 1 w Legnicy do Wydziału Zdrowia Prezydium MRN w Legnicy z 18.11.1953, k. 81.

²⁵⁷ APL, PMRNL, sygn. 5, Plan realizacji uchwały sesji MRN w Legnicy nr 27/VIII/53 z 25.11.1953 na odcinku poprawy warunków bytowych ludności dotyczących zadań postawionych przed służbą zdrowia – opracowany na specjalnie zwołanej naradzie kierowników jednostek organizacyjnych służby zdrowia, k. 63.

²⁵⁸ APL, PMRNL sygn. 176, Protokół nr XLV/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 23.10.1953, k. 59.

²⁵⁹ *Ibidem*, Protokół nr LV/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 11.12.1953, k. 402; *ibidem*, Załącznik nr 5: Inwestycja Szpitala Miejskiego przy ul. Jaworzyńskiej w Legnicy, k. 419.

²⁶⁰ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie dot. stanu sanitarnego..., k. 375.

²⁶¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z posiedzenia..., k. 294–295; APL, PMRNL, sygn. 174, Protokół nr XVII/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 24.04.1953, k. 111; *ibidem*, Sprawozdanie z działalności..., k. 125; APL, PMRNL, sygn. 176, Protokół nr L/53 z..., k. 271.

²⁶² APL, PMRNL, sygn. 175, Sprawozdanie z Lecznictwa Zamkniętego za 1.01.–15.08.1953, k. 318.

²⁶³ APL, PMRNL, sygn. 4, Komisja Zdrowia..., k. 207.

Służba zdrowia była też obecna w zakładach pracy (ambulatoria przyfabryczne), gdzie prowadzone były trzy punkty lekarskie (LZPO, ZPD „Hanka”, LZPD) i trzy punkty felczerskie (LZPOW, WPZB nr 1, Zjednoczenie Energetyczne). Istniały również trzy przyzakładowe gabinety stomatologiczne oraz gabinet ginekologiczny przeznaczony dla pracowników zakładów dziewiarskich²⁶⁴.

AKTYW SPOŁECZNY POD KLUCZEM

Jeszcze jednym ze sposobów dotarcia do społeczeństwa było podporządkowanie sobie wszelkich organizacji społecznych, które od tej pory oprócz swoich zadań statutowych, nierzadko zmienianych wbrew woli członków owych formacji, miały stanowić jeszcze jedną tubę propagandową. W 1953 r. proces podporządkowywania sobie organizacji społecznych przez komunistów był już zakończony. Stanowiły „trybik” w maszynie komunistycznej propagandy, o czym świadczy chociażby fakt, że to właśnie m.in. na *organizacjach masowych* swój plan

pracy opierał Wydział Propagandy Komitetu Miejskiego PZPR²⁶⁵. A ważne miejsce w jego działalności odgrywały poszczególne zakłady pracy, gdzie uruchamiano koła poszczególnych organizacji²⁶⁶.

Na czele takich organizacji stało wówczas Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej [TPPR]. Zarząd powiatowy posiadał na terenie miasta 140 kół, do których należało ok. 12 000 osób²⁶⁷, a świetlica organizacji znajdowała się przy ul. Lampego 9 (obecnie ul. F. Skarbka)²⁶⁸. W tym przypadku to tylko jednak liczby, a sama aktywność poszczególnych kół i członków pozostawiała wiele do życzenia²⁶⁹. Takie też zarzuty kierowano również w stronę zarządu powiatowego TPPR, który [...] *nie spełnia całkowicie swej zasadniczej roli, to jest popularyzowania osiągnięć bratniego Związku Radzieckiego, wychowania członków TPPR w duchu miłości i przyjaźni do Narodów Związku Radzieckiego* [...] ²⁷⁰. W sierpniu 1953 r. powołano zaś osobny zarząd miejski TPPR w Legnicy²⁷¹. Wśród działalności TPPR największym i cyklicznym przedsięwzięciem w ciągu roku kalendarzowego był *Miesiąc pogłębiania przyjaźni polsko-radzieckiej*²⁷², który przygoto-

---

²⁶⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 121, Sprawozdanie z pracy placówek lecznictwa otwartego i zamkniętego na odcinku zaspokajania potrzeb bytowych ludności pracującej k. 304–305.

²⁶⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie Wydziału..., k. 10.

²⁶⁶ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 171, Protokół nr 14/53 z zebrania POP przy LZPO w Legnicy z 9.08.1953, k. 48.

²⁶⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie z działalności masowych organizacji społecznych z uwzględnieniem obsady personalnej, z terenu miasta Legnicy za okres 1953 r., k. 342.

²⁶⁸ APWr., Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Oddział na Dolny Śląsk we Wrocławiu 1945–1970 [dalej: TPPRDŚ], sygn. 143, Sprawozdanie jednostkowe w zakresie placówek kulturalno-oświatowych za I półrocze 1953 r., k. 13.

²⁶⁹ Przykładowo: APWr., KPPZPR L-ca, 256, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP przy LZPD w Legnicy z 26.01.1953, k. 229.

²⁷⁰ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie z działalności..., k. 342. Zob. także: APWr., TPPRDŚ, sygn. 100, Protokół z posiedzenia Zarządu Powiatowego TPPR w Legnicy odbytego z dnia 21.01.1953 o godz. 17.00 z udziałem większości członków, k. 110.

²⁷¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 121, Sprawozdanie Wydziału Propagandy..., k. 12.

²⁷² *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 15.10.1953, k. 55–56.

wywano przy współpracy z innymi organizacjami oraz władzami miasta²⁷³ i zakładami pracy²⁷⁴. Nie zapomniano również o obchodach przypadających na grudzień urodzin Józefa Stalina – na początku 1953 r. podsumowywano grudniowe obchody, które przebiegały w mieście pod hasłem *Nierozzerwalna Przyjaźń Narodu Polskiego z Narodami Z.S.R.R. to rękojmia Pokoju, Niezawisłości i szczęśliwego jutra naszej Ojczyzny*. W wydarzeniach zorganizowanych z tej okazji na terenie miasta oraz okolicznego powiatu wzięło udział ponad czterdzieści pięć tysięcy osób²⁷⁵. TPPR odpowiadało też za styczniowe obchody rocznicy urodzin Włodzimierza Lenina (tzw. Dni Leninowskie)²⁷⁶, jak również mocno angażowało się w lutowe święto Armii Radzieckiej²⁷⁷. Inną „wizytówką” tej organizacji były urządzone przez nią kursy języka rosyjskiego²⁷⁸ czy promocja kultury Kraju Rad²⁷⁹.

Aktywnie starał się działać Zarząd Miejski Ligi Kobiet [LK]²⁸⁰, jednostki, która posiadała wówczas w mieście 7611 członkiń²⁸¹. To na jej barkach spoczywał ciężar organizacji przypadającego na 8 marca Międzynarodowego Dnia Kobiet²⁸², wyniesionego przez komunistów do rangi jednego z ważniejszych wydarzeń w kalendarzu świąt i uroczystości. Doceniano za to pracę Towarzystwa Przyjaciół Dzieci²⁸³, które oprócz wspomnianych trzech szkół (1120 dzieci), prowadziło też przedszkole (99 dzieci), trzy świetlice (575 dzieci) oraz dom dziecka (99 dzieci). Organizacja posiadała trzy własne placówki kolonijne, a także prowadziła aktywną działalność codzienną, skierowaną do legnickich dzieci oraz młodzieży, jak ogniska niedzielne z programem artystycznym, zabawy noworoczne, widowiska sceniczne, pokazy filmów, występy teatru kukiełkowego czy loterie²⁸⁴.

²⁷³ *Ibidem*, Notatka informacyjna z przygotowania miesiąca pogłębienia przyjaźni polsko-radzieckiej w Zarządzie Miejskim TPPR i na zakładach pracy, k. 61–64; APWr., TPPRDŚ, sygn. 278, Sprawozdanie opisowo-statystyczne z realizacji ramowego planu obchodu Miesiąca Pogłębienia Przyjaźni Polsko-Radzieckiej na terenie miasta Legnicy w roku 1953, k. 37–59.

²⁷⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 173, Protokół nr 36 z posiedzenia egzekutywy POP przy LZPO w Legnicy z 23.10.1953, k. 173.

²⁷⁵ APWr., TPPRDŚ, sygn. 100, Sprawozdanie z obchodu 73-ciej rocznicy urodzin Tow. Stalina (14.01.1953), k. 109.

²⁷⁶ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia..., k. 112; *ibidem*, Sprawozdanie opisowe za miesiąc styczeń 1953 r., k. 114.

²⁷⁷ *Ibidem*, Protokół z narady członków Zarządu Powiatowego TPPR w Legnicy odbytego 12.02.1953 o godz. 17.00, k. 115.

²⁷⁸ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Zarządu Powiatowego TPPR w Legnicy z 5.03.1953, k. 118. W kwietniu 1953 r. informowano, że w Legnicy prowadzono wówczas piętnaście takich kursów, z których każdy liczył około dwudziestu osób – jednocześnie podawano, iż frekwencja na nich pozostawiała wiele do życzenia (patrz: APL, PMRNL, sygn. 174, Protokół nr IV/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 3.04.1953, k. 4.). Co ciekawe największą liczbę kursów organizowała jednak Powiatowa Rada Związków Zawodowych, a nie TPPR (patrz: *ibidem*, Sprawozdanie z pracy kursów języka rosyjskiego, k. 26.).

²⁷⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie komisji rewizyjnej z działalności Zarządu Miejskiego TPPR za rok 1953/1954 w Legnicy, k. 126.

²⁸⁰ Zob. M. Kubasik, *Liga Kobiet w Legnicy w latach 1946-1989. Wybrane zagadnienia*, „Legnicki Almanach” 2021, s. 95–138.

²⁸¹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie z działalności masowych..., k. 341.

²⁸² *Ibidem*, Sprawozdanie Miejskiego Zarządu Ligi Kobiet z działalności za okres od 1.01. do 3.03.1953, k. 129–130. Również to święto poprzedzały różnego rodzaju zobowiązania: *Każda z członkiń Koła LK nr 30 w Legnicy zbierze przynajmniej 1 kg złomu*, JSP 15–16.02.1953, nr 39, s. 3.

²⁸³ Zob. K. Jaworska, *Działalność Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Legnicy w czasach PRL*, „Zeszyty Naukowe PWSZ im. Witelona w Legnicy” 2015, s. 7–20.

²⁸⁴ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie z działalności masowych..., k. 344–345.

Działy również m.in. lokalne zarządy oraz podległe im koła Ligi Przyjaciół Żołnierza [LPŻ], Terenowej Obrony Przeciwlotniczej [TOPL]²⁸⁵ oraz Liga Morska [LM]²⁸⁶, aczkolwiek ich działalność w mieście oceniano bardzo nisko²⁸⁷. W każdym razie LPŻ prowadził m.in. klub radioamatorów²⁸⁸. W maju 1953 r. doszło do wchłonięcia LM przez LPŻ²⁸⁹. Funkcjonowała też Liga Lotnicza, która liczyła 800 członków i urządzała spotkania z lotnikami, szkolenia szybowcowe²⁹⁰ oraz kurs spadochroniarski²⁹¹. Odnotowano również składające się z 48 członków koło Naczelnej Organizacji Technicznej [NOT]²⁹². Ewidentny kryzys przeżywał za to legnicki oddział Polskiego Czerwonego Krzyża, który w marcu 1953 r. musiał zostać zreorganizowany²⁹³. Mało aktywne było Towarzystwo Wiedzy Powszechnej²⁹⁴.

Wśród organizacji młodzieżowych rolę hege-

mona pełnił Związek Młodzieży Polskiej, młodzieżowe ramię PZPR (padało też określenie *pomocnik naszej partii*)²⁹⁵. Jego aktywiści krzewili podobne idee jak te, promowane przez partię komunistyczną, dbając chociażby o wyścig pracy, zobowiązania etc.²⁹⁶. Organizacja roztaczała też swoją „opiekę” nad młodymi pracownikami zakładów pracy²⁹⁷ – w większych z nich szeregi ZMP liczyły blisko kilkaset osób i były rozbite na kilka osobnych kół²⁹⁸. Jej członkowie posiadali też wielkie wpływy w szkołach.

Aktywną działalność wśród młodzieży prowadziła Powszechna Organizacja „Służba Polsce”, która również realizowała ideologiczne cele komunistów. Dzisiaj jej członkowie (junacy) kojarzą się z wyjazdami do pracy (np. budowa Nowej Huty), gdzie pracowali „w imię dobra socjalizmu”. Istniała także Organizacja Harcerska ZMP, „harcerska” tyl-

---

²⁸⁵ Jedno z kół tej organizacji działało przy węźle kolejowym: APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 191, Sprawozdanie z działalności TOPL przy PKP stacji Legnica za czas do 1.03.1953, k. 300.

²⁸⁶ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Informacja Wydziału Propagandy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 17.12.1952, k. 25–31.

²⁸⁷ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy..., k. 16–17.

²⁸⁸ *Pod opieką LPŻ szkolą się legnicy radioamatorzy*, JSP 28.05.1953, nr 125, s. 3.

²⁸⁹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 121, Sprawozdanie Wydziału Propagandy..., k. 10.

²⁹⁰ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie z działalności masowych..., k. 345.

²⁹¹ *Liga Lotnicza w Legnicy organizuje kurs spadochroniarski*, JSP 8.01.1953, nr 6, s. 3. Koła Ligi Lotniczej powstawały również w miejscowościach na terenie powiatu legnickiego: *Koło L.L. w Rosochatej*, JSP 21.02.1953, nr 44, s. 5.

²⁹² APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie z działalności N.O.T. na terenie Legnicy (14.01.1953), k. 37–38. Koło NOT-u istniało m.in. przy węźle kolejowym: APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 191, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR węzła kolejowego Legnica z 11.02.1953, k. 308.

²⁹³ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Sprawozdanie z działalności masowych..., k. 346.

²⁹⁴ *Ibidem*, k. 347.

²⁹⁵ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 173, Protokół nr 15 z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy LZPO z 8.05.1953, k. 95.

²⁹⁶ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 120, Protokół z posiedzenia egzekutywy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy z 3.09.1953, k. 285–287.

²⁹⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 121, Sprawozdanie POP przy LZPO z odcinka młodzieżowego (30.09.1953), k. 39–40.

²⁹⁸ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 191, Sprawozdanie zarządu węzłowego ZMP przy PKP w Legnicy o pracy organizacji ZMP-owskiej w świetle uchwały XII plenum Zarządu Głównego ZMP, k. 399; APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 251, Notatka informacyjna o pracy organizacji ZMP, b.p.

ko z nazwy, bo powstała w miejsce zlikwidowanego pod koniec lat 40. Związku Harcerstwa Polskiego. W 1953 r. należało do niej około 40% legnickich uczniów²⁹⁹.

KULTURA BEZ KULTURY

W 1953 r. to czas, kiedy duży nacisk kładziono na krzewienie (i kreowanie) życia kulturalnego przez zakład pracy. Jednakże, pomimo że nie brakowało tam oddanych aktywistów, ludzi pod tym kątem wykwalifikowanych, posiadających też doświadczenie w tej dziedzinie pracy, to finalnie wszystko opierało się na zasadach pracy amatorskiej. A z kolei miejskie instytucje kultury praktycznie nie istniały. Wyjątkiem była biblioteka miejska i dopiero co powstające archiwum. Nie było zawodowego teatru, muzeum, miejskiego domu kultury ani żadnej innej instytucji z ramienia władz samorządowych, która prowadziłaby i opiekowałaby się zespołami artystycznymi.

Stan ówczesnego życia kulturalnego miasta pozostawiał więc wiele do życzenia. Zasadniczy rozwój tego typu działań blokował również brak bazy lokalowej. Przykładowo archiwum mieściło się wówczas w jednym z pokoi w gmachu władz miasta, a siedziba Miejskiej Biblioteki Publicznej przy ul. F. Dzierżyńskiego 2 (obecnie ul. W. Korfańskiego) była zawilgocona i zagrzybiała, dlatego szukano dla niej nowej lokalizacji³⁰⁰. W tym przypadku uda-

ło się to pod koniec roku, kiedy biblioteka została przeniesiona do gmachu przy ul. Hanki Sawickiej 30 (obecnie ul. W. Łukaszyńskiego)³⁰¹. Ponadto zamierzano otworzyć nowe filie, które miały zostać uruchomione w tzw. dzielnicach peryferyjnych³⁰². Jedną z ich stała się też dotychczasowa biblioteka Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów przy ul. Nowy Świat³⁰³. Problem braku lokali dla instytucji kultury chciano rozwiązać w najbliższych latach poprzez odbudowę zniszczonego w 1945 r. zamku, który zamierzano przekształcić w siedzibę sześciu instytucji: Miejskiej Biblioteki Publicznej, Archiwum Miejskiego, Państwowej Szkoły Muzycznej, Domu Harcerza i mającego dopiero powstać muzeum oraz Miejskiego Domu Kultury³⁰⁴.

Bibliotek na terenie miasta jednak nie brakowało, bo istniało wówczas czterdzieści sześć bibliotek szkolnych i przyzakładowych. Jak łatwo się domyśleć nie były to placówki ogólnodostępne. Pierwsze przeznaczone były dla uczniów, a drugie służyły rodzinom pracowników danego zakładu pracy. Swoje placówki posiadały chociażby ZPD „Hanka” oraz lokalny Związek Zawodowy Kolejarzy – każda z nich liczyła około 1300 woluminów. Istniała też jedna prywatna wypożyczalnia książek przy ul. Środkowej, która udostępniała 1800 tomów. Była jednocześnie cierniem w oku dla ówczesnych władz, więc jej księgozbiór był m.in. poddawany regularnym kontrolom, w trakcie których usuwano z niej te książki, [...] *które nie stanowią żadnej*

²⁹⁹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 119, Analiza wyników nauczania..., k. 265.

³⁰⁰ APL, PMRNL, sygn. 174, Protokół nr IV/53..., k. 9.

³⁰¹ APL, PMRNL, sygn. 317, Sprawozdanie Oddziału Kultury za 1.10.–31.12.1953, k. 3.

³⁰² APL, PMRNL, sygn. 175, Protokół nr XXXVI/53..., k. 307.

³⁰³ APL, PMRNL, sygn. 176, Protokół nr LV/53..., k. 404.

³⁰⁴ APL, PMRNL, sygn. 394, Pismo kierownika Oddziału Kultury Prezydium MRN w Legnicy do Oddziału Planowania Wydziału Kultury Prezydium WRN we Wrocławiu z 17.11.1953, k. 72.

wartości pod względem politycznym i wychowawczym³⁰⁵. Miała więc miejsce zarówno cenzura polityczna, jak i obyczajowa.

Działy dwa kina: „Bałtyk” oraz „Piast”, przy czym to drugie od jakiegoś czasu pełniło funkcję kina młodzieżowego³⁰⁶. Dominowały w nich filmy radzieckie i te z krajów tzw. demokracji ludowej. Niejednokrotnie były tak toporne i prześlągnięte propagandą, iż budziły niechęć wśród widzów – w maju 1953 r. na plenum partyjnym wspomniano, że w kinie „Piast” grupy *chuliganów* na widok odgrywanej postaci Stalina miały wznosić okrzyki *lipa*³⁰⁷. Prawdziwy wysyp radzieckiego kina miał natomiast miejsce pod koniec roku, kiedy już kolejny raz obchodzony był Festiwal Filmów Radzieckich³⁰⁸.

Miasto nie posiadało zawodowego teatru. Działy za to Rosyjski Teatr Dramatyczny, który zajmował dla swoich potrzeb gmach teatralny w sercu legnickiego Rynku. Wystawiane przez niego sztuki mogli oglądać także Polacy, chociaż mowa tutaj o przedstawieniach w języku „Wielkiego Brata”. Lokalni aktywiści starali się rozwijać za to zespoły amatorskie, działające przy większych zakładach

pracy. Przy PMRN działał też Teatr Robotniczy „Studio”, którego zespół liczył sześćdziesiąt osób, a kierował nim znany legnicki działacz kulturalny i teatralny Jerzy Kustosik. Nie posiadał on jednak nawet odpowiedniej sali do przedstawień³⁰⁹.

Lokalni miłośnicy teatru mogli za to liczyć na gościnne wizyty zespołów z innych miast. Prym wiodł tutaj zespół z Jeleniej Góry³¹⁰, który odwiedzał Legnicę ze swoim repertuarem od 1945 r. Odnotowywano też oczywiście wizyty innych zespołów. W 1953 r. dużym powodzeniem cieszyli się goście z Teatru Ziemi Lubuskiej z Zielonej Góry, którzy w ciągu czterech dni ściągnęli pod scenę około 10 000 widzów³¹¹. A najczęstszym miejscem takich imprez była sala „Ogniska” przy ul. Skarbowej³¹². Inną z lokalnych ości kultury był też „Legnicki Teatr Żydowski”³¹³, czyli należący do mniejszości żydowskiej Dom Kultury im. G. Dua przy ul. Nowy Świat 18–20, który posiadał zarówno własne zespoły artystyczne, jak i regularnie zapraszał na swoją scenę teatru i zespoły z innych miast³¹⁴.

O potrzeby kulturalne, ale i rozrywkowe mieszkańców Legnicy dbały też zespoły artystyczne działające pod egidą Państwowej Organizacji Im-

---

³⁰⁵ APL, PMRNL, sygn. 176, Sprawozdanie z pracy Miejskiej Biblioteki Publicznej i bibliotek przyzakładowych na terenie miasta Legnicy, k. 49–51.

³⁰⁶ APL, PMRNL, sygn. 317, Sprawozdanie Oddziału Kultury..., k. 3.

³⁰⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z plenum Komitetu..., k. 174.

³⁰⁸ APL, PMRNL, sygn. 317, Sprawozdanie Oddziału Kultury..., k. 3; APL, PMRNL, sygn. 512, Sprawozdanie opisowe z VI Festiwalu Filmów Radzieckich Kina „Bałtyk” w Legnicy, k. 43.

³⁰⁹ APL, PMRNL, sygn. 174, Protokół nr XIX/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 8.05.1953, k. 214.

³¹⁰ Np. *Notatnik dolnośląski*, JSP 21.11.1953, nr 278, s. 5.

³¹¹ *Gościnne występy teatru Ziemi Lubuskiej w Legnicy*, JSP 22.01.1953, nr 18, s. 5.

³¹² *Zespół Karasińskiego wystąpi w Legnicy*, JSP 9.06.1953, nr 135, s. 3; *Bittnerówna i Finze wystąpią w Legnicy i Świdnicy*, JSP 16.07.1953, nr 167, s. 5.

³¹³ *Notatnik dolnośląski*, JSP 29.01.1953, nr 24, s. 5.

³¹⁴ *Ciekawa impreza artystyczna w Legnicy*, JSP 28.02.1953, nr 50, s. 3.

prez Artystycznych „Artos”³¹⁵, regularnie odwiedzające miasta i miejscowości na terenie Dolnego Śląska³¹⁶. A były to grupy z uznanych i szanowanych instytucji – w styczniu 1953 r. miasto odwiedził zespół Teatru Powszechnego w Warszawie³¹⁷, a w lutym swoje umiejętności przed legniczanami zaprezentowali śpiewacy Opery Poznańskiej³¹⁸. Miesiąc później miasto odwiedzili śpiewacy ze stolicy Polski³¹⁹.

Lokalne życie kulturalne miało się jednak koncentrować w przyzakładowych świetlicach i klubach. W Legnicy działało wówczas trzydzieści siedem świetlic i trzy kluby. Prowadziły je głównie lokalne zakłady pracy lub branżowe związki zawodowe. Co jakiś czas otwierano nowe. Przykładowo w lutym 1953 r. Miejskie Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane w Legnicy zagospodarowało obiekt przy ul. Jordana 17, uruchamiając tam Dom Robotnika, gdzie oprócz stu miejsc noclegowych dla pracowników, otwarta została świetlica, sala sportowa, sala do gier oraz biblioteka z czytelnią³²⁰.

Na działalność wielu z takich lokali patrzono jednak krytycznie, gdyż w rzeczywistości miej-

scem tym daleko było do placówek krzewiących kulturę wśród załóg pracowniczych³²¹. Jak stwierdził we wrześniu 1953 r. przewodniczący komisji oświaty Prezydium MRN w Legnicy: [...] *praca świetlic w Legnicy nie stoi na poziomie. Świetlice są ładnie udekorowane i od czasu do czasu wykorzystywane na zebrania. Poza tym nic więcej się nie robi*³²². Chlubnymi wyjątkami były świetlice Spółdzielni „Jedność”, klub fabryczny przy ZPD „Hanka”³²³, Związku Zawodowego Kolejarzy i Związku Zawodowego Pocztców. Dostrzegano też dobrą pracę Żydowskiego Domu Kultury im. G. Dua³²⁴. Przykładów negatywnych było jednak o wiele więcej. O świetlicy Zakładów Przemysłu Odzieżowego przy ul. E. Orzeszkowej mówiono, iż drzwi są tam stale zamknięte, a jeżeli już jest czynna, to [...] *tylko na zabawę przy wódce, co z kolei przekształca się w chuligaństwo i bijatykę*³²⁵. Z kolei w świetlicy Legnickich Zakładów Metalurgicznych doszło nawet do pobicia, gdzie sprawcami byli pijani uczestnicy mającej tam miejsce libacji³²⁶. Podobnych do tych przykładów było więcej i dotyczyły nawet świetlic

³¹⁵ Więcej na temat tej instytucji: I. Miernik, *Państwowa Organizacja Imprez Artystycznych „Artos” w latach 1950–1954 i jej funkcjonowanie*, „Polska 1944/1989. Studia i materiały” 2006 (t. VII), s. 123–152.

³¹⁶ Zespół „Artosu” wyruszył „Z humorem” na start, JSP 1.01.1953, nr 1, s. 7.

³¹⁷ Teatr Powszechny z Warszawy gości na D. Śląsku, JSP 16.01.1953, nr 13, s. 3.

³¹⁸ Kostrzewska i Woźniczko śpiewają w Legnicy, JSP 7.02.1953, nr 32, s. 1.

³¹⁹ Warszawski „Artos” odwiedzi Świeradów i Legnicę, JSP 25.03.1953, nr 71, s. 3.

³²⁰ Świetlicę, salę sportową, czytelnię, bibliotekę ma Dom Robotnika w Legnicy, JSP 26.02.1953, nr 48, s. 3.

³²¹ APL, PMRNL, sygn. 174, Protokół nr XIX/53..., k. 213. W drugiej połowie roku podawano, że świetlic jest czterdzieści dwie (patrz: APL, PMRNL, sygn. 175, Protokół nr XXXVI/53..., k. 308.).

³²² APL, PMRNL, sygn. 175, Protokół nr XXXVI/53..., k. 308.

³²³ APL, PMRNL, sygn. 173, Uchwała nr 36/VIII/53 z posiedzenie Prezydium MRN w Legnicy z 27.02.1953 ws. pracy świetlic i domów kultury, k. 406.

³²⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie Oddziału Kultury Prezydium MRN w Legnicy za 1 I–28.02.1953, k. 451.

³²⁵ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z posiedzenia..., k. 298.

³²⁶ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 181, Protokół z posiedzenia..., k. 21.

dziecięcych³²⁷. Jednocześnie szwankowała w nich praca propagandowa³²⁸, a należy pamiętać, iż świetlica była w założeniu komunistów jeszcze jednym miejscem, gdzie intensywnie można było uprawiać propagandę polityczną³²⁹. Tak jednak nie było, nad czym otwarcie ubolewano – np. po kontroli w świetlicy PSS pisano: *Frekwencja 5 osób, w tym 2 osoby grają w ping-ponga, a pozostałe trzy opowiadają sobie przeżycia z minionego dnia*³³⁰. Wśród przyczyn takiego stanu rzeczy wymieniano zbyt częste zmiany na stanowiskach kierowników świetlic, gdzie niekiedy w ciągu ośmiu miesięcy w danej placówce pracowało na tym etapie pięć osób!³³¹.

A jak wyglądała ówczesna indoktrynacja w świetlicach i domach kultury można prześledzić na przykładzie placówki przy Zarządzie Okręgu Związku Zawodowego Pracowników Instytucji Wojskowych w Legnicy, gdzie w ramach Akademii Leninowskiej na sali, w której w centrum stało udekorowane popiersie radzieckiego przywódcy, wygłoszono referaty, wykonano recytacje oraz wyświetlony został film *Lenin w 1918 roku*. Ponadto wywieszono w gablotach trzy gazetki ściennne: „Życie i działalność W.I. Lenina”, „Stalinowska opieka nad dzieckiem i młodzieżą w ZSRR”

i „Wielkie budowle komunizmu”. Jak pisano w sprawozdaniu *Ostatnie dwie gablotki ilustrowały, że idee Lenina zostają wcielone w życie przez Wielkiego Stalina*³³². Podobne przedsięwzięcia starano się organizować regularnie.

Legnickie władze szukały rozwiązania tej niezbyt dobrej sytuacji życia kulturalnego miasta. Na skutek dyskusji prowadzonych także na forum rady miejskiej wysunięty został projekt stworzenia Legnickiego Ogniska Kultury, które miało otrzymać do swojej dyspozycji salę „Ogniska” przy ul. Skarbowej. W ramach tej instytucji miał powstać siedemdziesięcioosobowy zespół pieśni i tańca, a także zreorganizowany Teatr „Studio” i orkiestra symfoniczna³³³. Innym pomysłem było... powołanie komisji, a dokładniej Komisji Artystycznej przy Oddziale Kultury Prezydium MRN. Ta zaś miała dopilnować, aby do działających przy wybranych zakładach i prezydium MRN wyróżniających się sekcji kierowani byli wszyscy zdolni amatorzy z całego miasta. Do grup wyróżniających się wytypowano zespół teatralny przy LZPD, zespół taneczny przy Spółdzielni „Jedność”, zespół chórny przy Miejskim Zarządzie Budynków Mieszkalnych oraz zespół muzyczny przy Prezydium MRN³³⁴.

---

³²⁷ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 173, Protokół z posiedzenia egzekutywy POP PZPR przy LZPO w Legnicy z 15.05.1953, k. 101.

³²⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie Oddziału Kultury..., k. 450; APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 181, Protokół z posiedzenia..., k. 24.

³²⁹ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 173, Protokół nr 43 z posiedzenia Egzekutywy POP PZPR przy LZPO w Legnicy z 11.12.1953, k. 208.

³³⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie Oddziału Kultury..., k. 452.

³³¹ APL, PMRNL, sygn. 175, Sprawozdanie Oddziału Kultury z przygotowania do akcji kulturalno-oświatowej na okres jesienno-zimowy w zakresie świetlic i bibliotek, k. 324.

³³² APL, PMRNL, sygn. 512, Sprawozdanie z odbytej Akademii Leninowskiej w dniu 24 stycznia br. w „Domu Kultury” przy Zarządzie Okręgu ZZPIW w Legnicy (2.02.1953), k. 8.

³³³ APL, PMRNL, sygn. 175, Legnickie Ognisko Kultury. Projekt dotyczy uchwały Prezydium MRN w Legnicy z dnia 8.05.1953 (12.08.1953), k. 334.

³³⁴ *Ibidem*, Uchwała nr 146/XXXVIII/53 w sprawie utworzenia Komisji Artystycznej przy Oddziale Kultury Prezydium MRN z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 11.09.1953, k. 409–410.

SPORT, CZYLI ILOŚĆ A NIE JAKOŚĆ

Sport w czasach stalinowskich miał ściśle określona rolę, a komuniści wzorowali się tutaj na modelu radzieckim. Kluby sportowe, przekształcone w koła branżowych Zrzeszeń Sportowych (ZS), straciły swoją podmiotowość oraz niezależność. Wszelkie imprezy o charakterze sportowym zostały upolitycznione. Do słownika ówczesnych działaczy sportowych weszło również jeszcze jedno słowo – umasowienie. Władze chciały za wszelką cenę zaangażować do aktywności fizycznej (sportowej) w przyzakładowych oraz szkolnych kołach sportowych jak największą liczbę obywateli. Choć regularny trening ma bezsprzecznie zbawienny wpływ na zdrowie człowieka, to istotą tych działań było jednak coś całkowicie innego. Wedle partyjnych propagandystów umasowienie sportu miało na celu wychowanie „nowych ludzi socjalistycznych”, bo widziano tu jeszcze jedno miejsce dla prowadzenia indoktrynacji.

Jednakże wyniki osiągnięte przez legnicką młodzież, bo to do niej kierowano głównie takie hasła, nie były zadowalające, a kierownik Wydziału Propagandy Komitetu Miejskiego PZPR w Legnicy ubolewał, iż liczba zdobytych odznak SPO (skrót

od *Sprawny do Pracy i Obrony*) wyniosła zaledwie 20%³³⁵. Podobne wnioski o porażce „umasowienia” lokalnego sportu wyciągano na forum władz miasta, narzekano tam również, iż [...] *koła sportowe nie prowadzą żadnego szkolenia ideologicznego*³³⁶ oraz nie korzystają z doświadczeń sportu radzieckiego³³⁷. Wskazywano także na brak większego zainteresowania kół sportowych niektórymi dyscyplinami, w tym tak z pozoru popularnymi, jak koszykówka lub siatkówka³³⁸. Jeżeli chodzi o sport wyczynowy, chociaż wówczas te dwie dziedziny zązębiały się ze sobą, to również wyniki osiągnięte przez lokalne zespoły nie były zbyt imponujące.

Wedle danych z końca 1952 r. w mieście działały koła ZS „Włóknierz” (620 członków), ZS „Kolejarz” (460 członków), ZS „Ogniwo” (515 członków), ZS „Spójnia” (240 członków), ZS „Budowlani” (80 członków) oraz liczące blisko tysiąc członków koła szkolne³³⁹. Na przestrzeni 1953 r. powstały dwa następne zrzeszenia. Pierwsze z nich to ZS „Start”³⁴⁰, do którego należeli pracownicy spółdzielni oraz rzemieślnicy, powołujące jeszcze w tym samym roku swoje koło w Legnicy³⁴¹. Drugim było ZS „Zryw”³⁴², opiekujące się zespołami szkolnymi – w Legnicy barwy tego ZS-u reprezentowali m.in. uczniowie Technikum Finansowego³⁴³,

³³⁵ APWr., KPPZPR L-ca, sygn. 106, Protokół z posiedzenia..., k. 295.

³³⁶ APL, PMRNL, sygn. 173, Protokół nr 1/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 10.01.1953, k. 3.

³³⁷ *Ibidem*, k. 4.

³³⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie z wykonania planu gospodarczego na odcinku kultury fizycznej i sportu na terenie miasta Legnicy zatwierdzone na posiedzeniu Prezydium MKFF z 18.12.1952, k. 59.

³³⁹ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie z wykonania planu..., k. 57.

³⁴⁰ *Nowe zrzeszenie „Start” rozpoczęło działalność sportową*, „Gazeta Robotnicza” 19.01.1953, nr 17, s. 6.

³⁴¹ APL, PMRNL, sygn. 177, Notka informacyjna z wykonania uchwały nr 220/LVIII/53 Prezydium MRN w Legnicy, k. 456.

³⁴² *Liczni działacze, sędziowie i wyczynowcy wyrosną w nowopowstałym zrzeszeniu sportowym „Zryw”* Reorganizacja sportu szkolnego, JSP 21.03.1953, nr 68, s. 4.

³⁴³ *Bolków komunikuje*, JSP 17.06.1953, nr 142, s. 4.

Zasadniczej Szkoły Zawodowej³⁴⁴ czy Technikum Samochodowego³⁴⁵.

Głównym problemem legnickiego sportu była ograniczona i zaniedbana baza obiektów sportowych. Zarówno boisko „Włókniarza” w parku miejskim, jak i obiekt „Gwardii” przy ul. Bielańskiej oraz boisko „Ogniwa” przy ul. Jaworzyńskiej wymagały remontu. Dodatkowo w przypadku tego ostatniego planowano wybudować na nim tor żużlowy³⁴⁶. Natomiast budowę obiektu sportowego (boiska) przy ul. Żwirki i Wigury prowadzili aktywiści ZS „Spójnia”³⁴⁷, którzy pod koniec 1952 r. wystąpili z wnioskiem o przyznanie im tego terenu³⁴⁸, a w czerwcu 1953 r. otrzymali wsparcie finansowe ze strony władz miasta³⁴⁹. Pod koniec roku dostali następną dotację na ten cel, z zaznaczeniem, iż obiekt będzie spełniał funkcję boiska

szkolnego, a w jego budowę mieli zaangażować się również członkowie ZS „Zryw”³⁵⁰. Ambitne plany (choć nigdy niezrealizowane), mieli działacze „Kolejarza”, którzy zamierzali wybudować swoje boisko w parku miejskim, zaraz obok tego należącego do „Włókniarza”³⁵¹. Oprócz tego „Włókniarz” posiadał też salę sportową przy ul. Głogowskiej 16³⁵², szachownię „Spójni” świetlicę przy ul. Wrocławskiej 6³⁵³, a bokserzy „Ogniwa” trenowali w sali przy ul. Jordana 17 (Dom Młodego Robotnika)³⁵⁴. Część obiektów nadających się do uprawiania sportu zajmowało wojsko radzieckie³⁵⁵.

Jeżeli chodzi o najbardziej popularne rozgrywki piłkarskie, Legnica jak na miasto tej wielkości wypadła słabo. Najwyżej sklasyfikowaną „jedenastką” był „Kolejarz”, który grał na co dzień w klasie „A”³⁵⁶. Z kolei „Ogniwo” posiadało silną, jak na

---

³⁴⁴ *Młodzież Legnicy startuje w masowym wieloboju sportowym*, JSP 3.10.1953, nr 234, s. 6.

³⁴⁵ *Ciekawostki z Legnicy*, JSP 31.10.1953, nr 260, s. 6.

³⁴⁶ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie ze stanu obiektów sportowych, k. 143–144.

³⁴⁷ *Członkowie Spójni w Legnicy budują stadion sportowy*, „Gazeta Robotnicza” 26.03.1953, nr 74, s. 6; *Nowinki legnickie*, JSP 9.04.1953, nr 83, s. 4.

³⁴⁸ APL, PMRNL, sygn. 173, Pismo Rady „Spójni” do MKKF w Legnicy z 30.12.1952, k. 73.

³⁴⁹ APL, PMRNL, sygn. 174, Uchwała nr 91/XXII/53 Prezydium MRN w Legnicy w sprawie przyznania dotacji na zakończenie robót przy budowie stadionu sportowego przy ul. Żwirki i Wigury, k. 293.

³⁵⁰ APL, PMRNL, sygn. 176, Uchwała nr 189/LII/53 Prezydium MRN w Legnicy w sprawie rozdziału funduszy na konserwację obiektów sportowych (20.11.1953), k. 315.

³⁵¹ *Ibidem*, Uchwała nr 103/XXVI/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 15.06.1953, w sprawie wykorzystania obiektów sportowych, k. 406.

³⁵² APL, PMRNL, sygn. 173, Uchwała nr 20/III/53 z posiedzenia Prezydium MRN w Legnicy z 29.01.1953, k. 151; *Adamski trenerem pięściarza Włókniarza w Legnicy*, JSP 16.01.1953, nr 16, s. 4.

³⁵³ *Ibidem*, Uchwała nr 20/III/53 z..., k. 151; *Turniej szachowy w Legnicy*, JSP 24.09.1953, nr 227, s. 4.

³⁵⁴ *Pięściarze Ogniwa z Legnicy skrzyżują rękawice z Kolejarzem Inowrocław*, JSP 11.04.1953, nr 85, s. 4; *Na ringu w Legnicy*, JSP 18-19.10.1953, nr 246, s. 6.

³⁵⁵ Z.T. Flendrich, *Wspomnienia o Panu profesorze Ludwiku Górawskim („Ghandim”), nauczycielu wychowania fizycznego*, [w:] *Pałkówna nie oblała...*, s. 402.

³⁵⁶ *Np. A-klasa gra w niedzielę*, JSP 22–23.03.1953, nr 69, s. 6; *Budowlani Ząbkowice utrzymali przodownictwo w klasie A*, JSP 15 VII 1953, nr 166, s. 4; *Piłkarska klasa A zakończyła rozgrywki*, JSP 10.09.1953, nr 215, s. 6.

warunki lokalne, drużynę pięściarzy (klasa „A”)³⁵⁷, której członkowie odnosili sukcesy na poziomie wojewódzkim³⁵⁸ i stawiali w szranki z bokserami z innych regionów kraju³⁵⁹. ZS „Ogniwo” miało drużynę piłkarską³⁶⁰, a także wystawiało do zawodów swoich pływaków³⁶¹ czy pingpongistów³⁶². Jedno z najprężniejszych kół tego zrzeszenia działało przy zakładzie energetycznym³⁶³. Druga sekcja pięściarska funkcjonowała przy wojskowej „Gwardii”³⁶⁴, która prowadziła także m.in. sekcję gimnastyczną³⁶⁵ oraz jako jedyna (nie licząc kół szkolnych) sekcję lekkoatletyczną³⁶⁶. Z kryzysu wychodził działający przy zakładach dziewiarskich „Włóknarz”, którego piłkarze jesienią 1953 r. cieszyli się z awansu do klasy „B”³⁶⁷. Koło prowadziło też jedną z lepszych w mieście sekcję tenisa stołowego³⁶⁸.

Dużą popularnością cieszyły się szachy, a dyscyplinę tę dosyć mocno promowano, tworząc koła szachowe przy zakładach pracy i w szkołach³⁶⁹. Do

zawodów o drużynowe mistrzostwo powiatu legnickiego przystąpiło w 1953 r. aż dziesięć lokalnych drużyn³⁷⁰. W mieście odbywały się też turnieje z udziałem graczy z całej Polski³⁷¹. Spore sukcesy na arenie wojewódzkiej, a czasem nawet ogólnopolskiej, odnosili szachiści związani z kołem szachowym „Spójni”, kontynuujący tam swoją działalność rozpoczętą jeszcze w latach czterdziestych. Szachiści z tego środowiska godnie reprezentowali miasto w rozgrywkach z zawodnikami z innych miast i utrzymywali się w górnej części ligowej tabeli, nieraz piastując pozycję lidera³⁷². Śmiało można ich określić mianem jednego z najlepszych ówczesnie zespołów szachowych w regionie Dolnego Śląska³⁷³.

Niesłabnącą popularnością wśród samych legniczan cieszyły się sporty motocyklowe i wzorem poprzednich lat, na ulicach Legnicy urządzano tego typu wyścigi³⁷⁴. W mieście rozwijało się też kolarstwo i również w tej dyscyplinie organizowa-

³⁵⁷ Pięściarze Ognia Legnica zwyciężają, JSP 21.01.1953, nr 17, s. 4; Nieudany start pięściarzy w dolnośląskiej klasie „A”, „Gazeta Robotnicza” 24.09.1953, nr 229, s. 6.

³⁵⁸ Na ringu Legnicy, JSP 27.03.1953, nr 73, s. 4.

³⁵⁹ Bokserzy legnickiego „Ognia” coraz groźniejsi, JSP 4-6.04.1953, nr 80, s. 6.

³⁶⁰ Drobiazgi dolnośląskie, JSP 20.05.1953, nr 118, s. 4.

³⁶¹ W trójmeczcu pływackim zwyciężyło Ogniwo Legnica, JSP 26-27.04.1953, nr 98, s. 4.

³⁶² Petryszak ze Stali mistrzynią Dolnego Śląska w tenisie stołowym, „Gazeta Robotnicza” 9.02.1953, nr 35, s. 6.

³⁶³ Sportowcy Ognia w Legnicy nie mają sprzętu, JSP 5.06.1953, nr 132, s. 4.

³⁶⁴ Bokserskie „derby” w Legnicy, JSP 12.12.1953, nr 296, s. 6.

³⁶⁵ Frąze z legnickiej Gwardii najlepszym zawodnikiem gimnastycznych mistrzostw Dolnego Śląska, JSP 6.06.1953, nr 133, s. 4.

³⁶⁶ APL, PMRNL, sygn. 173, Sprawozdanie z wykonania planu..., k. 58.

³⁶⁷ Awansują 4 drużyny do piłkarskiej klasy B, JSP 9.09.1953, nr 214, s. 4.

³⁶⁸ Przez dwa dni [...], „Gazeta Robotnicza” 8.06.1953, nr 136, s. 6.

³⁶⁹ Szachy sportem masowym w Legnicy, JSP 14.01.1953, nr 11, s. 6.

³⁷⁰ Kto startuje w turnieju szachowym, JSP 1-2.03.1953, nr 51, s. 6.

³⁷¹ Juniorzy zakończyli półfinał szachowy, JSP 23.01.1953, nr 19, s. 4; Młodzi szachiści grają w Legnicy o mistrzostwo Polski, „Gazeta Robotnicza” 21.01.1953, nr 19, s. 6.

³⁷² Szachy, JSP 1.01.1953, nr 1, s. 8;

³⁷³ Niespodziewanie wysoki wynik meczu szachowego Spójnia – Kolejarz, JSP 20.02.1953, nr 43, s. 4; Szachiści grają w klasie wojew., międzystrefowej i strefowej, JSP 8-9.11.1953, nr 267, s. 6.

³⁷⁴ Drobiazgi dolnośląskie, „Legnickie Słowo Polskie” 7.11.1953, nr 266, s. 8.

no lokalne zawody³⁷⁵. Natomiast w sierpniu z legnickich ulic wyruszył czteroetapowy górski wyścig kolarski o nagrodę „Polskiego Radia” z udziałem czołowych polskich kolarzy. Etap I prowadził z Legnicy do Szklarskiej Poręby³⁷⁶ i z racji, iż imprezy sportowe tej rangi zdarzały się w mieście niezmiernie rzadko, wzbudził ogromne zainteresowanie lokalnej społeczności. O szczegółach całego wydarzenia dowiadujemy się z prasy, która relacjonowała jego przebieg:

[...] *Przed hotelem „Piast”, który stanowił punkt zborny kolarzy, już w środę gromadziły się tłumy mieszkańców Legnicy – zagorzałych sympatyków [Edwarda] Klubińskiego, [Wacława] Wójcika, czy [Henryka] Hadasika. Zainteresowanie to jest zupełnie zrozumiałe. Dotychczasowe wyścigi jedynie przebiegały przez Legnicę, dopiero GWK bierze swój początek w tym mieście, dzięki czemu legniczanie mogą się do woli napatrzyć „pożeraczom kilometrów”. Po naradzie kierownictwo wyścigu postanowiło nie dopuścić do startu tych zawodników, którzy nie posiadają przynajmniej klasy pierwszej lub mistrzowskiej. Decyzja ta wypłynęła z troski o zdrowie młodszych, mniej zaawansowanych zawodników, dla których górski wyścig jest jeszcze za ciężki. Ostatecznie więc [...] bierze udział 58 zawodników z 11-tu zrzeseń [...]. O godzinie 11.30 kolarze wyruszyli na start honorowy, który mieścił się*

na placu Stalina [obecnie pl. Słowiański – M.Ż.]. W imieniu społeczeństwa legnickiego przemówił wiceprzewodniczący Prezydium MRN ob. T.[adeusz] Cyborowski, który w serdecznych słowach pożegnał kolarzy, życząc im jak najlepszych wyników. Za chwilę starter honorowy, przodownik pracy [...] ob. Otto Hartman przecina niebieską wstęgę i kolarze wyruszają na start ostry. – Minuta! 40 sekund! 20! 10! Ruszyli! Na czoło wyścigu z miejsca wyskakują CWKS-iacy i gwardziści [...]. Barwny wąż kolarzy mknie w stronę dalekiej Szklarskiej Poręby...³⁷⁷.

Chyba największym problemem ówczesnego sportu było jego zbyt duże rozdrobnienie. Za przykład może tutaj posłużyć jeszcze jedno zrzeseenie działające wówczas w Legnicy, a mianowicie „Spójnia”, która posiadała na terenie miasta około dziesięciu kół³⁷⁸. Aktywne było zwłaszcza koło przy Fabryce Fortepianów i Pianin, gdzie wyróżniała się drużyna siatkarska³⁷⁹. Wraz z początkiem 1953 r. działalność zainaugurowała tam też drużyna bokserska, która szybko przystąpiła do rywalizacji z drużynami z innych miast³⁸⁰, a oprócz tego podjęto pierwsze kroki do uruchomienia sekcji zapasów i podnoszenia ciężarów³⁸¹. Sukcesy na szczeblu wojewódzkim odnosiły też np. siatkarki „Spójni” przy Centrali Ogrodniczej³⁸². Organizowano również zawody dla lokalnych zespołów (kół) tego zrzeseenia, jak np. turniej siatkarski

³⁷⁵ Wyścig kolarski w Legnicy, JSP 14.10.1953, nr 242, s. 4.

³⁷⁶ Legnica wita najlepszych polskich kolarzy! Przez strome serpentyny i nizinne szosy prowadzić będzie trasa wyścigu, JSP 5.08.1953, nr 184, s. 4; Nowa próba kolarzy. 70 najlepszych polskich szosowców wyruszy w czwartek z Legnicy na podbój gór, JSP 6.08.1953, nr 185, s. 6.

³⁷⁷ Górski Wyścig Kolarski rozpoczął się w Legnicy, JSP 8.08.1953, nr 187, s. 1.

³⁷⁸ Notatnik dolnośląski, JSP 4–5.01.1953, s. 6; Kto wygra spartakiadę Spójni?, JSP 3.10.1953, nr 234, s. 6.

³⁷⁹ Dobrze pracują sekcje [...], JSP 3.02.1953, nr 28, s. 4.

³⁸⁰ Pechowy występ bokserów legnickich, JSP 1–2.03.1953, nr 51, s. 6.

³⁸¹ Nowa sekcja bokserska powstała w Legnicy, JSP 4–5.01.1953, nr 4, s. 6.

³⁸² Pierwsze miejsce zajęły siatkarki legnickiej Spójni, JSP 12.03.1953, nr 60, s. 4.

urządzany przez ZS „Spójnia”, w którym udział wzięło 10 drużyn (w tym 4 żeńskie)³⁸³. Finalnie, chociaż małe koła, także odnosiły pewne sukcesy, to w końcowym rozrachunku liczyły się tylko koła posiadające opiekę i finansowanie dużego zakładu pracy lub instytucji. A w poważnych rozgrywkach legniccy sportowcy na ten moment tak naprawdę się nie liczyli. Duża liczba kół nie przekładała się więc w żaden sposób na ich działalność, a problem marazmu życia sportowego był aż nadto widoczny³⁸⁴. Poziom legnickiego sportu był więc niski, a lokalne środowisko mało aktywne. Poszczególne koła nie przejawiały zbyt dużego zainteresowania rozwojem nowych sekcji, wiele dyscyplin praktycznie nie istniało. Dobrze zdawali sobie z tego sprawę członkowie Miejskiego Komitetu Kultury Fizycznej, którzy w planach na 1954 r. zapisali m.in. intensyfikację wsparcia oraz kontroli lokalnych zrzeszeń³⁸⁵.

ZAKOŃCZENIE

Legnica w 1953 r. posiadała wiele cech i miała szereg problemów typowych dla wszystkich ówczesnych polskich miejscowości. Tak jak wszędzie dawał o sobie znać panujący w kraju stalinizm. Wszechobecna propaganda, indoktrynacja oraz supremacja jedynej, „właściwej” partii politycznej, która za wszelką cenę chciała kontrolować każdy aspekt życia obywateli, silnie wpływały na kształt ówczesnego funkcjonowania miasta.

Większość ówczesnych problemów, z którymi zmagaly się lokalne władze oraz utrudnienia komplikujące codzienne życie mieszkańcom Legnicy, trwała tu już od 1945 r. i najczęściej związana była z radziecką obecnością w mieście. Jeszcze inne wynikały z zaniedbań poczynionych w ciągu ośmiu powojennych lat. Co ważne, w ogromnej większości nie było widać żadnych realnych perspektyw na ich wyeliminowanie w najbliższej przyszłości.

³⁸³ *O sporcie w Legnicy*, JSP 21.01.1953, nr 17, s. 4.

³⁸⁴ *Legnica musi zostać zdobyta dla sportu! Powinno to być hasłem ZMP-owców. Dwa dobrze pracujące koła to stanowczo za mało*, JSP 13–14.12.1953, nr 297, s. 6.

³⁸⁵ APL, PMRNL, sygn. 176, Sprawozdanie z wykonania zadań planu gospodarczego na odcinku Kultury Fizycznej i Sportu na terenie miasta Legnicy za rok 1953 r., k. 551.

Publikacje dotyczące dziejów i zasobu Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy (wybór)

Burchardt Jerzy Witold, [w:] *Słownik Biograficzny Archiwistów Polskich*, tom III 1835–2015, pod red. E. Rosowskiej, Warszawa 2017, s. 46–48, oprac. G. Trzaskowska, E. Łaborewicz.

45 [Czterdzieści pięć] lat Archiwum Państwowego w Legnicy 1953–1998. *Materiały sesji naukowej*, red. I. Łaborewicz, Legnica 1998.

Dereń A., *Informacja o działalności Archiwum Państwowego we Wrocławiu i archiwów terenowych województwa wrocławskiego w latach 1961–1965*, „Śląski Kwartalnik Historyczny «Sobótka»”, R. XX, 1965, z. 4, s. 641–645.

Dereń A., Pabisz J., *Działalność państwowej służby archiwalnej na Dolnym Śląsku 1946–1976*, „Śląski Kwartalnik Historyczny «Sobótka»”, R. 32, 1977, nr 2, s. 215–227.

Domański J., *Eugeniusz Kobzdaj (18 XII 1925 – 25 XI 1990)*, „Archeion”, t. XCII, 1993, s. 248–250.

Gołaszewski J., *Współpraca Archiwum Państwowego we Wrocławiu z archiwami Czech i Niemiec oraz innych państw Europy w okresie 1980–2016*, „Archeion”, t. CXIX, 2018, s. 27–57.

Gumiński T., *Eugeniusz Michał Kobzdaj (1925–1990)*, „Szkice Legnickie”, t. XIV, b.m., b.d., s. 173–174.

Indukcja miasta Jawora i jego mieszkańców w 1555 roku, wyd. K. Orzechowski, Wrocław 2007.

Informacja o zasobie Archiwum Państwowego w Legnicy, red. E. Kobzdaj, Legnica 1979.

Jujeczka S., *Księgozbiór kościoła Najświętszej Marii Panny w Legnicy w świetle inwentarza z 1758 r.*, „Szkice Legnickie”, t. XXVIII, 2007, s. 235, 270.

Kobzdaj E., *Archiwum Państwowe w Legnicy*, „Szkice Legnickie”, t. I, 1962, s. 199–214.

Kobzdaj E., *Nieznane dokumenty Kazimierza Jagiellończyka w Archiwum Państwowym w Legnicy*, „Szkice Legnickie”, t. VI, 1971, s. 187–197.

Kobzdaj E., *Źródła do dziejów XX-lecia PRL w Archiwum Państwowym w Legnicy*, „Szkice Legnickie”, t. III, 1966, s. 101–116.

Kobzdaj Eugeniusz Michał, [w:] *Słownik Biograficzny Archiwistów Polskich*, oprac. J. Domański, tom II 1906–2001, Warszawa 2002, s. 82–84.

Łaborewicz E., „Polski zasób” *Archiwum Państwowego w Legnicy*, „Szkice Legnickie”, t. XXXVII, 2016, s. 167–182.

Łaborewicz E., *Akta metrykalne w zasobie Archiwum Państwowego w Legnicy i możliwości prowadzenia badań genealogicznych*, „Szkice Legnickie”, t. XXIV, 2003, s. 173–186.

Łaborewicz E., *Akta z zasobu Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy, przydatne w badaniach genealogicznych*, „Rocznik Śląskiego Towarzystwa Genealogicznego Parantele”, nr 1, 2016, s. 173–176.

Łaborewicz E., *Archiwalia do dziejów Świerzawy i okolic w zasobie archiwów dolnośląskich*, [w:] *Świerzawa i okolice / Schönau und Umgebung*, Świerzawa 2004, s. 72–82.

Łaborewicz E., *Archiwum Państwowe w Legnicy [w:] Przeszłość i przyszłość książki drukowanej. Materiały z sesji, Legnica 8 lutego 2001 r.*, Legnica 2001, s. 58–60.

Łaborewicz E., *Barbara Wanda Pazola (9 sierpnia 1942 – 15 kwietnia 2019)*, „Archeion”, tom LXX, 2019, s. 467–468.

Łaborewicz E., *Dzieje akt i archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Legnicy*, „Szkice Legnickie”, t. XXVI, 2005, s. 287–306.

Łaborewicz E., *Halina Irena Piechocka (24 lipca 1929 – 5 czerwca 2016)*, „Szkice Legnickie”, t. XXXIX, 2018, s. 261–262.

Łaborewicz E., *Hydrotechnika w materiałach archiwalnych miasta Legnicy sprzed 1945 roku (na podstawie zasobu Archiwum Państwowego we Wrocławiu Oddział w Legnicy)* [w:] „Materiały II Symposium „Zabytki hydrotechniki w Polsce”, pod red. R. Klima, Gdańsk 1997, s. 31–37.

Łaborewicz E., *Materiały archiwalne Kościoła Pokoju w Jaworze w zasobie Archiwum Państwowego w Legnicy*, „Szkice Legnickie”, t. XVI, 1994, s. 43–47.

- Łaborewicz E., *Nowe źródła do dziejów Legnicy i regionu legnickiego w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Oddział w Legnicy (ważniejsze nabytki archiwaliów w latach 2016–2020)*, „Szkice Legnickie”, t. XLI, 2020, s. 237–250.
- Łaborewicz E., *Oddział w Legnicy*, w: *Archiwum Państwowe we Wrocławiu 1811–2011. Przeszłość i współczesność*, red. J. Drozd, J. Gołaszewski, Wrocław 2011, s. 161–169.
- Łaborewicz E., Pazoła B., *Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy*, [w:] *Archiwa Państwowe w Polsce. Przewodnik po zasobach*, oprac. zbiorowe pod red. A. Biernata i A. Laszuk, Warszawa 1998, s. 503–509.
- Łaborewicz E., *Staatsarchiv Breslau, Abteilung Liegnitz (Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Legnicy)*, [w:] *Adel in Schlesien, Bd 2, Repertorium: Forschungsperspektiven – Quellenkunde – Bibliographie*, Herausgegeben von Joachim Bahlcke und Wojciech Mrozowicz, „Schriften des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa”, Bd 37, München 2010, s. 173–178.
- Łaborewicz E., *Tematyka ochrony zdrowia w archiwaliach dotyczących miasta Legnicy od XIII do XX wieku* [w:] *Ochrona zdrowia w Legnicy wczoraj i dziś. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej 14 grudnia 2006 r. w Legnicy*, Legnica 2007, s. 33–40.
- Łaborewicz E., *Urzędy stanu cywilnego w powiecie legnickim (1874–1945)*, „Szkice Legnickie”, t. XLII, 2021, s. 215–234.
- Łaborewicz E., *Urzędy stanu cywilnego w powiecie lubińskim (1874–1945)*, *Szkice Legnickie*, t. XLIII, 2022, s. 149–160.
- Łaborewicz E., *Źródła archiwalne do dziejów Chocianowa w archiwach państwowych*, „Chocianowskie Słowo. Pismo Zarządu Miasta i Gminy Chocianów”, nr 3/4 (19/20), 1997, s. 8–9.
- Łaborewicz E., *Źródła archiwalne do dziejów kościoła Mariackiego w Legnicy*, „Szkice Legnickie”, t. XV, 1994, s. 35–40.
- Łaborewicz E., *Źródła do dziejów hydrotechniki w archiwaliach legnickich sprzed 1945 r.*, „Archeion”, t. XCIX, 1998, s. 203–206.
- Łaborewicz E., *Źródła do dziejów kościoła Mariackiego w Legnicy*, „Archeion”, t. XCVII, 1997, s. 149–153.
- Łaborewicz I., *Siedziby Archiwum Państwowego w Legnicy (1953–2002)*, „Szkice Legnickie”, t. XXIII, 2002, s. 173–190.
- Łaborewicz I., *Źródła do dziejów polskiej archiwistyki: zakup archiwaliów przez Powiatowe Archiwum Państwowe w Legnicy – 1955 rok*, „Archiwista Polski”, nr 3 (2014), s. 63–67.
- Muła A., *Spadkobiercy Paracelsusa w Legnicy i apteczne mikstury: zapomniane źródła do dziejów renesansowej medycyny*, „Szkice Legnickie”, t. XXII, 2021, s. 33–52.
- Paślawska J., *Zarys dziejów Archiwum i zawartość zasobu miasta Legnicy*, „Śląski Kwartalnik Historyczny «Sobótka»”, 1960, nr 2, s. 259–264.
- Paślawska J., *Sylwetka Eugeniusza Kobzdaja*, „Szkice Legnickie”, t. XIX, 1997, s. 7–12.
- Pazoła B., *50 lat Archiwum Państwowego w Legnicy 1953–2003*, „Archiwista Polski”, nr 1 (2005), s. 39–52.
- Pazoła B., *Historia Zakładów Górniczych „Lena” w Wilkowie w świetle zachowanych w archiwum legnickim archiwaliów: przyczynek do dziejów górnictwa miedziowego na Dolnym Śląsku*, „Archiwista Polski”, nr 2 (2010), s. 69–76.
- Pazoła B., *Kościół Św. Piotra i Pawła w Legnicy. Źródła archiwalne w zbiorach Archiwum Państwowego w Legnicy*, „Szkice Legnickie”, t. XVII, 1995, s. 260–266.
- Pazoła B., *Legnica w latach 1945–1949. Informacja o źródłach archiwalnych*, „Szkice Legnickie”, t. XIII, 1987, s. 219–229.
- Pazoła B., *Teatralia w zbiorach Archiwum Państwowego w Legnicy*, „Szkice Legnickie”, t. XX, 1999, s. 89–96.
- Pazoła B., *Źródła do tematu osadnictwo polskie w województwie legnickim po II wojnie światowej (z uwzględnieniem źródeł do tematu oświaty, kultury i nauki)*, „Szkice Legnickie”, t. XIX, 1997, s. 160–163.
- Pazoła B., *45 lat Archiwum Państwowego w Legnicy*, „Archeion”, t. C, 1999, s. 454–456.
- Relacje deputatów miasta Jawora z lat 1669–1685*, wyd. K. Orzechowski, Wrocław 1991.
- Stelmach R., *Archiwalia do dziejów klasztorów legnickich*, „Szkice Legnickie”, t. XXV, 2004, s. 221–228.
- Wiszewski P., *Świat według Ambrożego Bitschena, czyli jak XV-wieczny mieszkaniec Legnicy mógł postrzegać swoje miejsce we wszechświecie*, „Szkice Legnickie”, t. XXV, 2004, s. 29–86.
- Żerelik R., *Eugeniusz Kobzdaj (18 XII 1925 – 25 XI 1990)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny «Sobótka»”, t. 46, z. 2, 1991, s. 279–280.

*Halina Piechocka, pierwszy kierownik
Archiwum Państwowego w Legnicy (1953–1955)*

Jerzy Burchard, kierownik w latach 1955–1958

Eugeniusz Kobzdaj, kierownik w latach 1958–1972

*Barbara Pazoła, kierownik
w latach 1972–1999*

*Kazimiera Jagielnicka
(zbiory prywatne Alfredy Demskiej)*

Kazimiera Jagielnicka z mężem Edwardem i córkami Alfredą i Danutą (zbiory prywatne Alfredy Demskiej)

*Ul. Piastowska 22 – siedziba Archiwum Państwowego w Legnicy
w latach 1970–2001 (obecnie Legnicka Biblioteka Publiczna)*

Siedziba Archiwum Państwowego w Legnicy od 2001 r., al. Piłsudskiego 1

*Pracownicy w styczniu 2000 r., od lewej stoją:
Stefania Garbera, Krystyna Kołosowska, Barbara
Pazola, Helena Kuldo (zastępczyni Dyrektora AP
we Wrocławiu), Mariola Majowicz;
na dole od lewej: Maria Gała,
Edyta Łaborewicz (fot. J. Pazola)*

*Pracownicy Archiwum Państwowego
we Wrocławiu – Oddziału w Legnicy
w 2023 r., od lewej u góry:
Jarosław Bednarek, Natalia
Zubrzycka, Edyta Łaborewicz, Sabina
Halarewicz, Przemysław Piwowski,
u dołu od lewej: Beata Ława,
Katarzyna Gerhard
(fot. J. Bednarek)*

Dokument z 1281 r., wystawiony przez księcia Henryka V Brzuchatego, jeden z najstarszych w zasobie legnickim, „Akta miasta Legnicy”, dokumenty A, sygn. 3

*Dokument króla Czech Władysława Pogrobowca z 1453 r.,
nadający herb miastu Legnicy, „Akta miasta Legnicy”, dokumenty A, sygn. 458*

Księga przywilejów Ambrożego Bitschena, 1447, „Akta miasta Legnicy”, sygn. II/1201

Akta cechów legnickich: „Innungsartikeln der Gürtler, Handschuhmacher, Riemer, Rotgisser u. Taschner, 1424–1460, „Akta miasta Legnicy”, sygn. II/534

Księgi ławnicze, 1380–1463, „Akta miasta Legnicy”, sygn. II/350–363

Jedna z ksiąg miejskich Jawora: „Contractus, emptiones, venditiones et comptiones civitatis”, 1498–1524. „Akta miasta Jawora”, sygn. II/37

Legnica an. 1. 1. 94		Legnica an. 1. 1. 94	
420 1	Borowka, Luba	127 1	Balkowski, Jan
421 2	Bausa, Luba W	128 2	Blonow, Luba
422 3	Obal, Tere	129 3	Lawon, Alojz
423 4	Zotowska, Luba	130 4	Balowski, Jan
424 5	Bausa, Luba W	131 5	Tokopiec, Luba
425 6	Bala, Jozef	132 6	Pracniak, Stefan
426 7	Banicki, Luba	133 7	Butowski, Jan
427 8	Bergson, Luba	134 8	Balowski, Jan
428 9	Bakra, Luba	135 9	Balowski
429 10	Spich, Luba	136 10	Poraczynski, Jan
430 11	Konka, Maria W	137 11	Wankow, Jan
431 12	Kiedzi, Luba	138 12	Lawon, Alojz
432 13	Kuchta, Wladyslaw	139 13	Lawon, Alojz
433 14	Majer, Luba	140 14	Lawon, Alojz
434 15	Schwarzka, Luba	141 15	Lawon, Alojz
435 16	Bilow, Luba	142 16	Lawon, Alojz
436 17	Majer, Luba	143 17	Lawon, Alojz
437 18	Luban, Luba	144 18	Lawon, Alojz
438 19	Kiel, Luba	145 19	Lawon, Alojz
439 20	Garrison, Luba	146 20	Lawon, Alojz
440 21	Lehman, Luba	147 21	Lawon, Alojz
441 22	Schickel, Luba	148 22	Lawon, Alojz
		149 23	Lawon, Alojz
		150 24	Lawon, Alojz
		151 25	Lawon, Alojz
		152 26	Lawon, Alojz
		153 27	Lawon, Alojz
		154 28	Lawon, Alojz
		155 29	Lawon, Alojz
		156 30	Lawon, Alojz
		157 31	Lawon, Alojz
		158 32	Lawon, Alojz
		159 33	Lawon, Alojz
		160 34	Lawon, Alojz
		161 35	Lawon, Alojz
		162 36	Lawon, Alojz
		163 37	Lawon, Alojz
		164 38	Lawon, Alojz
		165 39	Lawon, Alojz
		166 40	Lawon, Alojz
		167 41	Lawon, Alojz
		168 42	Lawon, Alojz
		169 43	Lawon, Alojz
		170 44	Lawon, Alojz
		171 45	Lawon, Alojz
		172 46	Lawon, Alojz
		173 47	Lawon, Alojz
		174 48	Lawon, Alojz
		175 49	Lawon, Alojz
		176 50	Lawon, Alojz
		177 51	Lawon, Alojz
		178 52	Lawon, Alojz
		179 53	Lawon, Alojz
		180 54	Lawon, Alojz
		181 55	Lawon, Alojz
		182 56	Lawon, Alojz
		183 57	Lawon, Alojz
		184 58	Lawon, Alojz
		185 59	Lawon, Alojz
		186 60	Lawon, Alojz
		187 61	Lawon, Alojz
		188 62	Lawon, Alojz
		189 63	Lawon, Alojz
		190 64	Lawon, Alojz
		191 65	Lawon, Alojz
		192 66	Lawon, Alojz
		193 67	Lawon, Alojz
		194 68	Lawon, Alojz
		195 69	Lawon, Alojz
		196 70	Lawon, Alojz
		197 71	Lawon, Alojz
		198 72	Lawon, Alojz
		199 73	Lawon, Alojz
		200 74	Lawon, Alojz
		201 75	Lawon, Alojz
		202 76	Lawon, Alojz
		203 77	Lawon, Alojz
		204 78	Lawon, Alojz
		205 79	Lawon, Alojz
		206 80	Lawon, Alojz
		207 81	Lawon, Alojz
		208 82	Lawon, Alojz
		209 83	Lawon, Alojz
		210 84	Lawon, Alojz
		211 85	Lawon, Alojz
		212 86	Lawon, Alojz
		213 87	Lawon, Alojz
		214 88	Lawon, Alojz
		215 89	Lawon, Alojz
		216 90	Lawon, Alojz
		217 91	Lawon, Alojz
		218 92	Lawon, Alojz
		219 93	Lawon, Alojz
		220 94	Lawon, Alojz
		221 95	Lawon, Alojz
		222 96	Lawon, Alojz
		223 97	Lawon, Alojz
		224 98	Lawon, Alojz
		225 99	Lawon, Alojz
		226 100	Lawon, Alojz

Księga ewidencyjna aresztu policyjnego w Legnicy przy ul. Piekarskiej, 1944, „Akta miasta Legnicy”, sygn. III/3300

W dn. od 10-16 września 1958

odbędzie się

w Miejskim Domu Kultury

przy ul. Mickiewicza

WYSTAWA DOKUMENTÓW MIASTA LEGNICY

z lat 1252 - 1389 oraz

**CIEKAWSZYCH JEDNOSTEK AKTOWYCH
począwszy od wojny trzydziestoletniej
do roku 1918**

**w którym powstała rada robotników
i żołnierzy w mieście.**

*Afisz wystawy zorganizowanej przez Archiwum Państwowe
w Legnicy w 1958 r. „Zbiór afiszy i plakatów”, sygn. 1/62*

Do Ludności Dolnego Śląska i południowej części Braniboru!

Prastare Ziemi Słowiańskie oderwane germańskim zapędem imperialistycznym od obszarów polskich, dzięki zbrojnemu wysiłkowi zwycięskiej, sprzymierzonej Armii Czerwonej i Dzielnej Armii Polskiej powróciły do Macierzy.

Na mocy uchwały Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej obejmującej administrację państwową na tych rdzennie słowiańskich, odzyskanych terenach.

Wzywam wszystkich mieszkańców do lojalnego i bezwzględnego podporządkowania się zarządzeniom polskich władz administracyjnych oraz ścisłego przestrzegania i wykonywania wydawanych zarządzeń.

Jakikolwiek opór czynny lub bierny będzie z całą surowością łamany, a winni wykroczeń będą pociągnięci do odpowiedzialności według prawa wojennego.

Ludność słowiańska, która siła i podstępem była niemczona, odczuć pełną opiekę, oraz umożliwić jej powrót do polskości za którą przelewali krew najlepsi synowie i córki tej prastarej Ziemi Słowiańskiej.

Pełnomocnik Rządu Rzeczypospolitej Polskiej
dla Okręgu Administracyjnego Dolnego Śląsk.

Mgr. ST. PIASKOWSKI

Mp., w kwietniu 1945.

15/xii

Wyd. The. Jan. 1945. Okr. II. i Przewodny w Trzebnicy.

Odezwa Pełnomocnika Rządu RP z kwietnia 1945 r. „Zbiór afiszy i plakatów”, sygn. 1/2193

*Mieczysław Pawelek, Bar „Mały”, ul. Panińska w Legnicy, 1960,
„Zbiór fotogramów miasta Legnicy”, sygn. 1/241*

„Pierwsze zaduszki w Legnicy”, 1945, „Zbiór afiszy i plakatów”, sygn. 1/1019

